

MEIJERBERGS ARKIV

FÖR

SVENSK ORDFORSKNING

UTGIVET

AV

STYRELSEN FÖR MEIJERBERGS INSTITUT
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

GENOM

BO RALPH

40

GÖTEBORG 2014

HÅRT ARBETE
OCH
STRÄNG VILA

Svenska kollokationer i lexikografisk och lexikologisk belysning

AV

BODIL ROSQVIST

Ingår som del 40 i Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning

© Bodil Rosqvist och
Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborgs universitet
Box 200
SE-405 30 Göteborgs universitet

ISSN 0348-7741
ISBN 978-91-974747-9-5

Ineko, Göteborg 2014
Sättning: Daniel Vandor

Förord

Jag vill tacka alla som har hjälpt och stöttat mig vid arbetet med denna avhandling. Först och främst tackar jag mina kunniga och pedagogiska handledare, Emma Sköldberg och Anna Hannesdóttir, för skarpsynt och säker vägledning. Det har känts tryggt att ha er som mentorer och bollplank. Extra tack till Emma för osvikligt stöd och aldrig sinande engagemang! Stort tack också till Sven-Göran Malmgren, som fungerade som huvudhandledare fram till licentiatexamen och som senare har bidragit med många nyttiga synpunkter på avhandlingen som helhet. Jag vill även tacka Elisabet Engdahl för fint stöd under hela forskarutbildningen. Ett tack går även till mina doktorandkolleger och alla andra kolleger, både på Svenska institutionen i Göteborg och på SAOB i Lund. Jag har uppskattat umgänget med er (och saknade det under det sista året då det mest var jag och datorn som försökte samarbeta hemma på kammaren).

Jag vill också tacka familj och andra vänner. Tack till mina barn för att ni hjälper mig att sätta saker och ting i proportion. Det finns sådant som är viktigare än kollokationer och avhandlingar! Ett särskilt tack till Reine för ständig uppbackning och ohämmad tilltro och, inte minst, för det specialdesignade datorprogram som verkligen har underlättat mitt arbete.

Tack också till Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning för att min avhandling får ingå i serien *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* och även till Bo Ralph, i egenskap av skriftseriens redaktör, för värdefulla synpunkter i samband med slutredigeringen. Slutligen ska nämnas att en närliggande version av avhandlingens lexikografiska del tidigare har publicerats som licentiatuppsats (Rosqvist 2011). Ett förnyat tack går till Anki Mattisson och till Svenska Akademien som möjliggjorde denna del av arbetet.

Malmö, april 2014
Bodil Rosqvist

Title: Hårt arbete och sträng vila. Svenska kollokationer i lexikografisk och lexikologisk belysning
English title: Hard work and strict rest. Lexicographical and lexicological perspectives on Swedish collocations
Language: Swedish, with an English summary
Author: Bodil Rosqvist

Abstract

The objective of this thesis is to investigate collocations (like *hard work*) from the lexicographical and lexicological perspectives. In the lexicographical study the general role of collocations in dictionaries is discussed, followed by an analysis of the description of collocations in *The Swedish Academy Dictionary* (SAOB 1893–). The study shows among else that 80% of the collocations investigated (about 80 in number) are accounted for in the SAOB. It is however evident that different types of collocations are given varying degrees of attention.

The lexicological study consists of corpus investigations of Swedish collocations in which an adjective or adverb is used to intensify the meaning of its headword. Important questions are: 1) to what extent can the choice of an intensifier be explained by its primary meaning and the semantic qualities of the headword and to what extent can it be regarded as an unpredictable lexical convention? and 2) to what extent does the adverbial usage of an intensifier correspond to its usage as an adjective?

In the first part of the lexicological study the collocation patterns of five intensifying adjectives (also used as adverbs) are investigated in a corpus. Changes in the combinatorics of the five intensifiers from the year 1521 onwards are also examined. An analytical model based on semantic fields is employed to facilitate discussion of the respective usages of the intensifiers and compare them with each other.

It is evident from the results that each intensifier has an individual pattern when it comes to semantic fields. Adverbs also have their own specific patterns, which only partly coincide with the patterns of the corresponding adjectives.

In the second part of the lexicological study the aim is to elucidate how the intensifying function is generally expressed in Swedish with respect to each of the semantic fields and each of the grammatical construction types addressed in the study. The results show that lexical conventions can only partly be explained by the semantic contents of the constituents of the collocations.

KEY WORDS: collocation, corpus linguistics, dictionary, historical lexicography, intensifier, lexical combinatorics, lexical functions, lexicology, Magn, phraseology, SAOB, semantic fields, Swedish

Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
University of Gothenburg

ISSN 0348-7741
ISBN 978-91-974747-9-5

Innehåll

1. Inledning	1
1.1. Syfte	2
1.2. Disposition	3
2. Ordkombinatorik ur ett lexikaliskt perspektiv	5
2.1. Kollokationer	7
2.1.1. Den korpus- eller frekvensorienterade inriktningen	8
2.1.2. Den systemorienterade inriktningen	9
2.1.2.1. Teorin om lexikala funktioner	12
2.1.2.2. Svensk kollokationsforskning med systemorienterad inriktning	14
2.1.2.3. Grammatiska kollokationstyper	16
2.1.2.4. Semantiska kollokationstyper	17
2.2. Teoretiska utgångspunkter i föreliggande arbete	19
3. Kollokationer i ordböcker i teori och praktik	21
3.1. Urval	21
3.2. Placering och redovisningssätt	22
3.2.1. Redovisning i explikationsdelen	23
3.2.2. Redovisning i demonstrationsdelen	24
3.2.3. Kollokationers presentationsordning	25
3.3. Tidigare studier av kollokationer i ordböcker	25
3.3.1. Äldre svenska ordböcker	26
3.3.2. Kollokationer av typen verb + substantiv i tre ordböcker	27
3.3.3. Engelska inlärningsordböcker	28
4. Kollokationsbeskrivningen i SAOB: bakgrund	30
4.1. SAOB:s syfte	31
4.2. SAOB:s användare	32
4.3. Excerptsamlingen (SAOBs)	33
4.3.1. Excerperingsarbetet på SAOB:s redaktion	34
4.3.2. Det excerperade materialets representativitet	36
4.3.3. Modern korpus kontra traditionell excerptsamling	38
4.4. Riktlinjer för redigeringen av SAOB	38
4.4.1.Handledning till Svenska Akademiens ordbok	40
4.4.2. Urval, kvalitet och omfång	41
4.5. Beskrivningssätt i SAOB	42
4.5.1. Explikationsdelen	43
4.5.2. Demonstrationsdelen	45

4.6. Undersökningsmaterial	50
4.6.1. Verb + substantiv (= objekt).....	50
4.6.2. Substantiv (= subjekt) + verb.....	53
4.6.3. Adjektiv + substantiv	55
4.6.4. Adverb + adjektiv.....	56
4.6.5. Verb + adverb.....	58
4.7. Metod	59

5. Kollokationsbeskrivningen i SAOB: resultat 61

5.1. Verb + substantiv (= objekt).....	63
5.1.1. Redovisning vid basen	63
5.1.2. Redovisning vid kollokatorn.....	65
5.1.3. Ej anträffade kollokationer.....	67
5.2. Substantiv (= subjekt) + verb.....	69
5.2.1. Redovisning vid basen	69
5.2.2. Redovisning vid kollokatorn.....	71
5.2.3. Ej anträffade kollokationer.....	72
5.3. Adjektiv + substantiv	73
5.3.1. Redovisning vid basen	73
5.3.2. Redovisning vid kollokatorn.....	77
5.4. Adverb + adjektiv.....	78
5.4.1. Redovisning vid basen	78
5.4.2. Redovisning vid kollokatorn.....	80
5.5. Verb + adverb.....	80
5.5.1. Redovisning vid basen	81
5.5.2. Redovisning vid kollokatorn.....	82
5.6. Närläsning av åtta ordboksartiklar	83
5.6.1. Kollokationsinformation i artiklarna FRUKTAN OCH INJAGA.....	84
5.6.2. Kollokationsinformation i artiklarna STUDIUM OCH BEDRIVA.....	90
5.6.3. Kollokationsinformation i artiklarna BLIXT OCH LJUNGA.....	95
5.6.4. Kollokationsinformation i artiklarna SJUK OCH SVÄR	99
5.7. Sammanfattning och diskussion	102
5.7.1. Beskrivningssätt	103
5.7.2. Är SAOB:s kollokationsurval tillfredsställande?.....	104
5.7.3. Täckningen av kollokationer i SAOB:s excerptsamling.....	105
5.7.4. Synkron och diakron variation hos kollokationer i SAOB:s	107
beskrivning.....	107
5.7.5. Redovisning av första (resp. sista) belägg på kollokationer	108

6. Magn-kollokatorer i bruk: bakgrund 110

6.1. Den lexikala funktionen Magn.....	110
6.2. Fältteorin	112

6.3. Tidigare undersökningar av kollokationsmönster	114
6.4. Teoretiska utgångspunkter i föreliggande arbete	116
6.5. Material	117
6.5.1. Undersökta kollokatorer	117
6.5.2. Undersökta texter och korpusar	118
6.5.2.1. Textmaterial för nusvenska	118
6.5.2.1.1. Sökningar för konstruktionstypen adjektiv + substantiv	120
6.5.2.1.2. Sökningar för konstruktionstypen adverb + adjektiv	120
6.5.2.1.3. Sökningar för konstruktionstypen verb + adverb	121
6.5.2.2. Textmaterial för äldre svenska	122
6.6. Metod	122
6.6.1. Urval	123
6.6.1.1. Ersättningsord för adjektiven eller adverbena	125
6.6.1.2. Frasernas paradigmatiske egenskaper	126
6.6.1.3. De substantiviska huvudordens semantik	127
6.6.2. Semantisk kategorisering	128
6.6.2.1. Huvudfälten	130
6.6.2.2. Ordfälten och delfälten	130
6.6.3. Specificering av ordfälten	132
6.6.3.1. EMOTION	132
6.6.3.2. KOGNITION	132
6.6.3.3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND	132
6.6.3.4. EGENSKAP/ATTITYD	133
6.6.3.5. MÅLINRIKTAD HANDLING	133
6.6.3.6. HÄNDELSE	134
6.6.3.7. SOCIAL KONTAKT	134
6.6.3.8. OMGIVNING/MILJÖ	135
6.6.4. Ordbilder i gränssnittet Korp	135
6.6.5. Statistiska beräkningar	137
7. Fem Magn-kollokatorer i autentiska texter	138
7.1. Konstruktionstypen adjektiv + substantiv	139
7.1.1. <i>Hård</i>	139
7.1.1.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	140
7.1.1.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	141
7.1.1.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING	141
7.1.1.2.2. Ordfältet HÄNDELSE	143
7.1.1.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT	144
7.1.1.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	150
7.1.1.3. Sammanfattning	151
7.1.2. <i>Kraftig</i>	152
7.1.2.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	152

7.1.2.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	153
7.1.2.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING	153
7.1.2.2.2. Ordfältet HÄNDELSE	155
7.1.2.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT	156
7.1.2.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	158
7.1.2.3. Sammanfattning	160
7.1.3. <i>Stark</i>	160
7.1.3.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	161
7.1.3.1.1. Ordfältet EMOTION	161
7.1.3.1.2. Ordfältet KOGNITION	163
7.1.3.1.3. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	163
7.1.3.1.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD	164
7.1.3.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	167
7.1.3.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING	167
7.1.3.2.2. Ordfältet HÄNDELSE	170
7.1.3.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT	173
7.1.3.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	177
7.1.3.3. Sammanfattning	182
7.1.4. <i>Sträng</i>	183
7.1.4.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	183
7.1.4.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	185
7.1.4.2.1. Ordfälten MÅLINRIKTAD HANDLING OCH HÄNDELSE	186
7.1.4.2.2. Ordfältet SOCIAL KONTAKT	188
7.1.4.2.3. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	190
7.1.4.3. Sammanfattning	191
7.1.5. <i>Svår</i>	192
7.1.5.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	192
7.1.5.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	193
7.1.5.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD	195
7.1.5.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	195
7.1.5.2.1. Ordfälten MÅLINRIKTAD HANDLING OCH HÄNDELSE	195
7.1.5.2.2. Ordfältet SOCIAL KONTAKT	198
7.1.5.2.3. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	199
7.1.5.3. Sammanfattning	201
7.2. Konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb	202
7.2.1. <i>Hårt</i>	202
7.2.1.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	204
7.2.1.1.1. Ordfälten EMOTION OCH KOGNITION	204
7.2.1.1.2. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	204
7.2.1.1.3. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD	206
7.2.1.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	207

7.2.1.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING.....	207
7.2.1.2.2. Ordfältet HÄNDELSE	208
7.2.1.2.3. Ordfälten SOCIAL KONTAKT och OMGIVNING/MILJÖ	209
7.2.1.3. Sammanfattning	212
7.2.2. <i>Kraftigt</i>	213
7.2.2.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	214
7.2.2.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	214
7.2.2.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.....	216
7.2.2.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	218
7.2.2.2.1. Ordfältet HÄNDELSE	218
7.2.2.2.2. Ordfälten SOCIAL KONTAKT och OMGIVNING/MILJÖ	220
7.2.2.3. Sammanfattning	221
7.2.3. <i>Starkt</i>	222
7.2.3.1. Huvudfält A: Egenskaper/Yttre företeelser.....	223
7.2.3.1.1. Ordfältet EMOTION	223
7.2.3.1.2. Ordfältet KOGNITION	224
7.2.3.1.3. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	225
7.2.3.1.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.....	226
7.2.3.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	228
7.2.3.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING.....	228
7.2.3.2.2. Ordfältet HÄNDELSE	229
7.2.3.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT.....	230
7.2.3.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	233
7.2.3.3. Sammanfattning	234
7.2.4. <i>Strängt</i>	235
7.2.4.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	236
7.2.4.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	237
7.2.4.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.....	238
7.2.4.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	239
7.2.4.3. Sammanfattning	240
7.2.5. <i>Svårt</i>	242
7.2.5.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	243
7.2.5.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	244
7.2.5.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.....	245
7.2.5.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	245
7.2.5.2.1. Ordfältet SOCIAL KONTAKT.....	246
7.2.5.2.2. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	247
7.2.5.3. Sammanfattning	247
7.3. Kapitelsammanfattning och diskussion	247
7.3.1. Regelbundenheter i kollokatorernas semantiska mönster.....	248
7.3.2. Oförutsägbarhet i kollokatorernas semantiska mönster.....	250

7.3.3. Förändrad kombinatorik i ett diakront perspektiv	251
7.3.4. Kollokatorernas adverbiala användning i förhållande till den adjektiviska	253
8. Prefererade Magn-kollokatorer per semantiskt fält.....	256
8.1. Tio typiska Magn-kollokatorer per grammatisk konstruktionstyp	259
8.2. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd	260
8.2.1. Ordfältet EMOTION	261
8.2.2. Ordfältet KOGNITION	261
8.2.3. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND.....	262
8.2.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.....	264
8.3. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser	264
8.3.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING.....	265
8.3.2. Ordfältet HÄNDELSE	266
8.3.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT.....	269
8.3.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ	272
8.4. Sammanfattning och diskussion	276
8.4.1. Typiska Magn-kollokatorer per semantiskt fält	277
8.4.2. Antal Magn-kollokationer per konstruktionstyp.....	280
8.4.3. Diskussion.....	281
9. Sammanfattning och avslutande diskussion	283
9.1. Kollokationer och lexikala funktioner (LF).....	285
9.2. Semantisk motivation och oförutsägbarhet.....	286
9.3. Avhandlingens semantiska analysmodell.....	287
9.4. Kollokationer i ordböcker	288
9.5. Slutord.....	291
Summary.....	292
1. Collocations	292
2. Collocations in general-purpose dictionaries and especially	293
the SAOB.....	293
3. Semantic fields	295
4. Five intensifying collocators in authentic texts	296
5. Intensifying collocators per semantic field	299
6. Concluding remarks	301
Litteratur	302
A. Ordböcker.....	302
B. Övrig litteratur.....	303

Appendix.....	311
Bilaga 1. Förkortningar i citat från SAOB.....	311
Bilaga 2. Specificering av textmaterialet i kapitel 7	312
Bilaga 3. Förteckning över kollokationsbaser i kapitel 8	318

1. Inledning

Utöver de vanliga syntaktiska reglerna är det många faktorer som påverkar hur ord kan kombineras med varandra. Av någon anledning säger man t.ex. *iakttä tystnad* men inte *iakttä hänsyn* och *strängt upptagen* men inte *strängt försenad*. Vi behöver alltså känna till en hel del om ett ords specifika kombinationsmöjligheter för att kunna kombinera det med andra ord på ett naturligt och omärkat sätt.

I många fall tycks vi välja färdiga ordförbindelser i stället för att kombinera orden fritt. Ordförbindelsernas konstituenter kan vara mer eller mindre fast knutna till varandra och deras betydelser kan vara olika lätta att genomskåda. Ibland ska delar av en fras förstås bildligt och ibland hela frasen. Det kan också finnas utrymme för olika tolkningar i olika kontexter. Frasen *lägga korten på bordet* kan t.ex. tolkas bokstavligt (vid kortspel), men betyder i de flesta sammanhang ungefär 'redovisa alla fakta'. Detaljerade indelningar av olika typer av ordförbindelser görs t.ex. av Burger (2007:36f.) och Farø & Lorentzen (2009:77f.). I detta arbete nöjer jag mig med en grövre indelning (som inte gör anspråk på att vara fullständig):

- flerordslexem, t.ex.: *straight flush, hux flux*
- ordpar, t.ex.: *hus och hem, högt och lågt*
- ordspråk och talesätt, t.ex.: *liten tuva stjalper ofta stort lass*
- liknelser, t.ex.: *stark som en björn, lugn som en filbunke*
- idiom, t.ex.: *stå med skägget i brevlådan*
- kollokationer, t.ex.: *neka blankt, sörja djupt*
- rutinformler eller pragmatiska fraser, t.ex.: *Har man sett på maken! Tack för senast.*
- fria kombinationer, t.ex.: *steka några ägg, hoppas på framgång, randig tröja*

Flerordslexem, som *straight flush* och *hux flux*, är de ordkombinationer som är mest fasta i sin sammansättning. I likhet med sammansättningar går de inte att förändra alls och den ena av konstituenterna förekommer i regel inte utan den andra. Fria kombinationer, å andra sidan, utgörs av ord som kombineras helt fritt enligt produktiva grammatiska regler. Övriga typer av ordförbindelser kan sägas bilda en glidande skala mellan dessa båda ytterligheter.

Som framgår av titeln är det kollokationer som behandlas i detta arbete. De utgör en stor och viktig del av vårt språk, en del som man som språkbrukare måste behärska för att kunna uttrycka sig på ett naturligt och flytande sätt. Ordkombinationerna *neka blankt* och *sörja djupt* är t.ex. etablerade uttryck, medan ordkombinationerna *sörja blankt* och *neka djupt* knappast kan betraktas som sådana.

Att kollokationer som *neka blankt* och *sörja djupt* är oförutsägbara och kan betraktas som språkliga enheter utgör starka skäl för att de bör beskrivas i ordböcker. En del av denna avhandling ägnas åt kollokationsbeskrivningen i *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* (1893–; fortsättningsvis benämnd SAOB), den historiska ordbok som beskriver svenskan från år 1521 fram till nutid (dvs. tryckåret för varje enskilt ordbokshäfte).

En annan del av avhandlingen ägnas åt en undersökning av kollokationer i bruk. Fem närsynonymers kollokationsmönster analyseras i autentiska texter och jämförs sinsemellan. Målet är att tydliggöra vilka kombinationsmöjligheter de olika närsynonymerna har i förhållande till varandra.

Den ena av studiens huvuddelar har således lexikografisk och den andra lexikologisk inriktning. Båda delarna behandlar forskningsområdet fraseologi eller, mer specifikt, kollokationsforskning. Den lexikografiska delen av studien kan också sägas utgöra ordbokskritik eftersom den innebär en kritisk granskning av kollokationsbeskrivningen i SAOB.¹

1.1. Syfte

Syftet med denna avhandling är alltså att undersöka svenska kollokationer i ordböcker och i bruk, dels genom en metaundersökning av kollokationsbeskrivningen i SAOB, dels genom en lexikologisk undersökning i vilken kollokationsbildningen för ett antal närsynonymer granskas och analyseras. Vidare kommer själva kollokationsbegreppet att belysas från flera utgångspunkter.

När det gäller kollokationsbeskrivningen i SAOB undersöks huruvida den excerptsamling som ordboken grundar sig på utgör ett tillräckligt underlag för beskrivningen av kollokationer och huruvida ordbokens kollokationsurval kan anses tillfredsställande. Vidare undersöks hur synkron och diakron variation hos kollokationer kommer fram i artiklarna. I vilken mån ges t.ex. första (resp. sista) belägg på kollokationer? Jag diskuterar

¹ Jag är själv anställd på SAOB:s redaktion och har därmed ett inifrånperspektiv. Jag har dock ambitionen att anlägga ett utifrånperspektiv i avhandlingen. Den ska kunna läsas utan speciella förkunskaper om SAOB.

dessa frågor för det första genom att undersöka i vilken utsträckning en samling kollokationer av olika typer beskrivs i SAOB och på vilket sätt beskrivningen sker. För det andra granskas kollokationsbeskrivningen i åtta utvalda artiklar och även det material i SAOB:s arkiv som artiklarna baseras på. Vidare diskuteras vilket av SAOB:s beskrivningssätt som är mest ändamålsenligt för kollokationer.

Ett annat syfte med avhandlingen är, som sagt, att studera hur kollokationer faktiskt används i texter, genom att undersöka hur ett antal närsynonymer skiljer sig åt vad gäller kollokationsmönster och i vilken utsträckning skillnaderna är semantiskt motiverade. Ett antal adjektiv eller adverb som fungerar som *kollokatorer*, dvs. semantiska biord, i några av de kollokationer som ingår i ovan nämnda undersökningmaterial undersöks i ett urval av Språkbankens korpusar. Det rör sig om fem adjektiv som alla kan användas (som adjektiv eller adverb) för att förstärka eller intensifiera ett huvudord (s.k. Magn-kollokatorer): *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår*. Magn-kollokatorerna undersöks dels som adjektiv i kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv (t.ex. *hård kritik*), dels som adverb i kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv (t.ex. *kraftigt försenad*) och verb + adverb (t.ex. *bevivla starkt*). För att semantiska mönster i kollokatorernas användning ska kunna urskiljas delas de huvudord de kombineras med in i semantiska fält. Målsättningen är att åskådliggöra hur Magn-kollokatorerna används i förhållande till varandra. En central fråga är härvid i vilken mån ordens kombinatorik kan förklaras av adjektivets eller adverbets grundbetydelse (eller grundbetydelser) och huvudordens semantiska egenskaper. Förhållandet mellan kollokatorernas adjektiviska och adverbliella användning kommer också att analyseras och diskuteras. Dagens svenska skriftspråk står i fokus, men delvis anläggs också ett historiskt perspektiv med målet att kunna spåra eventuella förändringar i kollokatorernas kombinationsmöjligheter under den nysvenska tidsperioden (1521–).

Med syfte att bidra till kunskapen om hur funktionen Magn mer generellt realiserats i svenskan kommer jag i en del av avhandlingen också att vända på perspektivet. Med utgångspunkt i de huvudord som har inordnats i ett visst semantiskt fält undersöks vilka förstärkande eller intensifierande kollokatorer, dvs. Magn-kollokatorer, som föredras inom detta fält.

1.2. Disposition

Efter detta inledande kapitel redogör jag (i kapitel 2) för hur termen *kollokation* har definierats och hur jag själv använder den. I kapitel 3 redovisas vad som sägs i forskningslitteraturen om hur kollokationer bör

presenteras i en ordbok. Vidare redogörs för några tidigare studier av kollokationer i ordböcker.

Kapitel 4 och 5 ägnas åt kollokationsbeskrivningen i SAOB. I kapitel 4 presenteras ordboken närmare, dels med avseende på syfte och användare, dels med avseende på uppbyggnad och struktur. Jag kommer också att gå in på hur den excerptsamling som verket grundas på har samlats in och hur representativ den kan sägas vara. Den äldre metoden med selektiv excerptering, som praktiseras vid arbetet med SAOB, diskuteras i förhållande till den nya metoden med elektroniskt sökbara korpusar. Jag redogör också för de redigeringsprinciper och riktlinjer som gäller för beskrivningen av ordförbindelser i SAOB. Vidare presenteras de kollokationer som undersöks i studien och den metod (eller de metoder) som används. I kapitel 5 diskuteras sedan i vilken mån kollokationerna i undersökningsmaterialet redovisas i SAOB, vilka beskrivningssätt som förekommer och hur ändamålsenliga de kan anses vara. Kapitlet innehåller också en redogörelse för den kollokationsinformation som en närläsning av åtta artiklar erbjuder, i synnerhet ur ett historiskt perspektiv.

Kapitel 6–8 ägnas åt en korpusundersökning av kollokationer som realiserar funktionen Magn. I kapitel 6 redogörs för undersökningens metod, material och teoretiska utgångspunkter. Vidare presenteras några tidigare undersökningar av kollokationsmönster. Undersökningsresultaten redovisas sedan i kapitel 7 och 8.

I kapitel 7 undersöks semantiska mönster för kollokationer av konstruktionstyperna adjektiv + substantiv, adverb + adjektiv och verb + adverb genom att kollokatorernas huvudord delas in i olika semantiska fält. För kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv anläggs ett diakront perspektiv. Kollokationer som försvunnit eller tillkommit under den undersökta tidsperioden uppmärksammas, liksom förändrade kollokationsmönster. Kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb undersöks däremot endast i nuspråket. Kollokationer med adverbliella kollokatorer diskuteras i stället i relation till motsvarande kollokationer med adjektiviska kollokatorer.

I kapitel 8 anläggs ett, i förhållande till kapitel 7, omvänt perspektiv. Med utgångspunkt i ett visst semantiskt fält undersöks vilka Magn-kollokatorer som främst används inom detta fält. De adjektiv och adverb som har undersökts i kapitel 7 berörs, men även andra frekventa Magn-kollokatorer som tidigare inte har ingått i undersökningen. Målet är här att kunna säga någonting mer generellt om hur den förstärkande funktionen (Magn) uttrycks i svenskan inom olika semantiska fält.

Avhandlingens sista kapitel, dvs. kapitel 9, utgörs av en kort sammanfattning och en avslutande diskussion.

2. Ordkombinatorik ur ett lexikaliskt perspektiv

I inledningen konstateras att det finns regler för ordens kombinatorik som är knutna till de enskilda orden och som inte kan förklaras inom ramen för grammatiken. Så här säger Lyons (1977:265):

As speakers of a language we must know, and as descriptive linguists we must discover, that there is, for many lexemes at least, a set of syntagms in which they can be employed and another set of syntagms in which they cannot.

Det finns många olika infallsvinklar på hur syntagmatiska mönster som är knutna till enskilda ord kan beskrivas. Lexikograferna Atkins & Rundell (2008:302) använder t.ex. de två termerna *collocation* (sv. *kollokation*) och *selectional restrictions* (sv. *selektionsrestriktioner*) för en märkbar tendens hos ett ord till samförekomst med särskilda andra ord. Med termen *kollokation* avser de frekvent samförekomst av två specifika ord och med termen *selektionsrestriktioner* avser de ett specifikt ords frekventa samförekomst med ord av en viss kategori. De exemplifierar med en liten korpusundersökning av verbet *forge* (dvs. 'smida', 'skapa' eller 'förfalska') (Atkins & Rundell 2008:302f.). De substantiv som förekommer som objekt till verbet tillhör tre olika semantiska kategorier (*semantic groupings*), nämligen "metallföremål", "relationer" och "dokument". Dessa kategorier exemplifierar därmed selektionsrestriktionerna för verbet *forge*. Enskilda ord i de semantiska kategorierna som förekommer "with a frequency far greater than chance" benämner Atkins & Rundell *kollokat* (eng. *collocate*). Verbet och substantivet bildar då tillsammans en *kollokation*. Som exempel på kollokationer nämner de *forge a relationship* (sv. *skapa en relation*), *forge an alliance* (sv. *bilda allians*) och *forge bonds* (sv. *skapa nära relationer*) (2008:369).

Det som Atkins & Rundell talar om som *selektionsrestriktioner* benämns även *semantiska preferenser* (t.ex. Stubbs 2001:64f.), *semantisk association* (t.ex. Hoey 2005) eller *semantisk valens* (Svensén 2004: 207).¹ Några

¹ Svensén (2004) har liksom Atkins & Rundell ett lexikografiskt perspektiv medan Stubbs

av de regler som bestämmer vilka ordkombinationer som är acceptabla från lexikalisk synpunkt är av *logisk-encyklopedisk* natur, dvs. baserade på våra kunskaper om världen. Det är t.ex. helt naturligt att ett ord som utgör objekt till ett verb som *se* betecknar något som kan uppfattas med synen. Ur språklig synvinkel är det naturligtvis inte logiska sammanhang av denna typ som är av intresse, utan regler som är av semantisk natur (och som är specifika för varje enskilt språk).

En term som, liksom *selektionsrestriktioner* och *semantiska preferenser* etc., avser en kombination av ett specifikt ord och en grupp av ord är *colligation* (sv. *kolligation*). Termen betecknar relationen mellan en lexikalisk enhet och en grammatisk kategori som ordet ofta kombineras med. Stubbs (2001:65) ger ordet *cases* i kombination med 'quantifier' som exempel, t.ex. *in some* eller *many cases*.

Även termen *semantic prosody* kan nämnas i detta sammanhang, en term som har tillkommit för att uppmärksamma att en talare väljer vissa ord för att uttrycka en positiv eller negativ attityd (på ett mer eller mindre subtilt och mer eller mindre medvetet sätt). Stubbs (som för övrigt föredrar termen *discourse prosody*²) nämner verbet *provide* som exempel på ord som har positiv prosodi:

PROVIDE occurs with words denoting things which are desirable or necessary ... If you say that something is *provided*, then this implies that you approve it. (Stubbs 2001:65)

Ett ofta citerat exempel på negativ prosodi är verbet *cause*. Ordet kombineras nästan uteslutande med ord som betecknar negativa företeelser. Det faktum att ordet *cause* ofta kombineras med negativa uttryck har gjort att ordet i sig har erhållit negativa konnotationer som "a consistent aura of meaning" (Ellis 2008:3). Ordet för sedan med sig och aktiverar dessa konnotationer – så länge de inte tydligt motsägs av kontexten: "The connotation holds unless there is very clear evidence to the contrary" (Hunston 2002:62).

Enligt Hoey (t.ex. 2005) lär vi språkbrukare oss de semantiska regler som är förknippade med enskilda ord genom upprepad kontakt med ordet i tal och skrift och analogiska jämförelser med regler som gäller för an-

(2001) och Hoey (2005) har ett mer lingvistiskt, eller lexikologiskt, perspektiv. De forskare som jag refererar till i denna framställning har således något olika infallsvinklar.

² Stubbs (2001:66) påpekar att termen *semantic prosody* är olycklig eftersom den avser "speaker attitudes" fast *semantics* brukar begränsas till "aspects of meanings which are independent of speakers".

dra ord. Hoey (2005:155) kallar denna process för *lexical priming* (vilket skulle kunna översättas till *lexikal prägling*). Han understryker dock att *lexical priming* kan ignoreras av språkbrukaren. Samma sak framhålls av Partington (2006:54): ”Creativity with language is largely a process of overriding or exploiting normal primings”.

Många andra termer används (eller har använts) för att beteckna syntagmatiske relationer mellan lexem. Porzig (1934:78) talar t.ex. om *wesenhafte Bedeutungsbeziehungen*, Coseriu (1967) om *lexikalische Solidaritäten* och von Polenz (1987) bl.a. om *Funktionsverbgefüge*. I *Nusvensk frekvensordbok* (Allén et al. 1975) kallas grammatiskt välformulerade – och fraseologiskt relevanta – ordkombinationer för *konstruktioner*. I denna tidiga statistiska korpusundersökning urskiljs *konstruktioner* från å ena sidan *kombinationer*, dvs. ordsammanställningar utan fraseologisk struktur (t.ex. *det är*), och å andra sidan *idiom*, dvs. fasta uttryck vars betydelse inte framgår av de enskilda ordens betydelser (t.ex. *vara på tapeten* i betydelsen ’vara aktuell’).

I detta arbete står kollokationer i fokus och i nästa avsnitt redogör jag därför mer utförligt för kollokationsforskningen och för hur termen *kollokation* kan definieras.

2.1. Kollokationer

Språklärare var tidiga med att upptäcka att enbart grammatiska regler inte räcker till för att förklara vilka ordkombinationer som är idiomatiska i ett språk (Kennedy 2008:36). År 1933 definerade engelskläraren Palmer (1933:i) en kollokation som ”a succession of two or more words that must be learned as an integral whole and not pieced together from its component parts”.³ När Palmer undervisade japanska studenter i engelska lät han dem lära sig stora mängder kollokationer utantill, som om de vore ettordslexem.

Termen *collocation* fick sedan stort genomslag genom J.R. Firth. Han talar om kollokationer som ”mutually predicting lexical items” och menar att det ena ordets betydelse hör ihop med det andra ordets betydelse: ”One of the meanings of *night* is its collocability with *dark*, and of *dark*, of

³ Enligt Nation (2001:317) valde Palmer termen *collocation* eftersom det var ett internationellt ord som var belagt i Oxford English Dictionary sedan 1750 utan att ha blivit ”definitely associated with other meanings”. Enligt Handl (2008:43) har termen också använts av Otto Jespersen för att beteckna ordkombinationer redan år 1917.

course, collocation with *night*” (Firth 1957b:196).⁴ Medvetenhet om vilka kollokationer ett ord ingår i är enligt Firth (1957a:26) berikande bl.a. för lexikografiskt arbete.

Firth gav inte termen *collocation* någon exakt definition, vilket kanske i viss mån har bidragit till att det nu råder delade meningar bland forskare om hur termen ska definieras. Man kan huvudsakligen tala om två olika kollokationsuppfattningar, den *korpus-* eller *frekvensorienterade* och den *systemorienterade*.

2.1.1. Den korpus- eller frekvensorienterade inriktningen

Som nämns ovan betecknar termen *kollokation* enligt Palmer ordförbindelser vars betydelse inte enbart motsvarar de ingående konstituenternas sammanlagda betydelse och Firth använder termen för vad han kallar ”mutually predicting lexical items” (som t.ex. *dark + night*). Inom den korpus- eller frekvensorienterade inriktningen ökar flera forskare räckvidden för termen *kollokation* och låter den täcka samförekomst av alla typer av ord. Ofta definieras kollokationer helt enkelt som ”ord med frekvent samförekomst i autentiska texter” (t.ex. Sinclair 1991:170, Lehr 1996:1). Med detta synsätt kan således vilken typ av ordkombination som helst och – i princip – hur många ord som helst omfattas av termen.

Halliday (1966:158) använder termen *nod* (eng. *node*) för det ord som undersöks i en korpus och *kollokat* (eng. *collocate*) för de ord som samvarierar med noden. Dessa termer har blivit gängse inom den korpus- eller frekvensorienterade inriktningen, liksom termen *span* (eller *collocational span*) som betecknar avståndet mellan nod och kollokat (angivet i antal ord).

För Halliday är kravet på en kollokation endast att de ingående orden, nod och kollokat, förekommer tillsammans i en korpus inom ett visst, för den aktuella studien specificerat, kollokationsspänn. Även t.ex. Svanlund (2001) använder termen *kollokation* i denna betydelse. Exempel på kollokat till ordet *vikt* som listas hos Svanlund (2001:Appendix B) är *av*, *att*, *stor*, *vid*, *understryka* och *största*. Med ett korpusorienterat synsätt är såväl *av vikt* som *vikt av* exempel på kollokationer eftersom *av* förekommer både före och efter ordet *vikt* inom det kollokationsspänn på 5:5 (dvs. 5 ord till vänster och 5 ord till höger) som Svanlund har valt. Kollokationernas

⁴ Som framgår av detta citat använder Firth ibland ordet *collocation* även i den mer abstrakta betydelsen ’samförekomst’.

frekvens är naturligtvis också viktig vid kvantitativa studier. Svanlund har därför listat kollokaten till de undersökta noderna i frekvensordning och han inkluderar endast kollokationer med minst tre samförekomster eftersom ”endast återkommande ordkombinationer [är] av intresse” (2001:107).

De flesta forskare inkluderar frekvenskravet i sin kollokationsdefinition. Nod och kollokat ska förekomma tillsammans i en korpus med märkbart högre frekvens än vad slumpen skulle medföra för att de tillsammans ska utgöra en kollokation. Ibland krävs utöver frekvent samförekomst också att ordsammanställningarna ska vara grammatiskt sammanhängande (Kjellmer 1994, Atkins & Rundell 2008). Enligt Atkins och Rundell (2008:369) ska nod och kollokat ”stand in a major grammatical relationship”. Som exempel anger de bl.a. ett adjektiv som modifierar ett huvudord, t.ex. *empty promise*. För svenskans del lyckades man, som nämns ovan, skilja grammatiskt välformulerade (och fraseologiskt relevanta) ordkombinationer från rent tillfälliga sådana redan i *Nusvensk frekvensordbok* (Allén et al. 1975) (dock utan att använda benämningen *kollokation*). Kjellmers ordbok över engelska ordförbindelser (1994) baseras på samma principer.

Även om Sinclair menar att kollokationens betydelse i regel motsvarar den sammanlagda betydelsen av nod och kollokat påpekar han (2004:28) att det ofta finns ”at least a slight effect on the meaning, if only to select or confirm the meaning appropriate to the collocation, which may not be the most common meaning”. Inom andraspråksforskningen uppmärksammas också att det ur ett inlärarperspektiv är meningsfullt att betrakta kollokationer som ”items which frequently occur together and have some degree of semantic unpredictability” (Nation 2001:317). Det är nämligen dessa två kriterier som gör det motiverat för inlärare att ägna tid åt kollokationer ”because of the return in fluency and nativelike selection” (ibid.).

2.1.2. Den systemorienterade inriktningen

Inom vad som (i enlighet med Malmgren 2003:126) kan kallas den *systemorienterade inriktningen* har man en restriktiv och huvudsakligen kvalitativ syn på kollokationer (som innebär att de är intressanta ur språk-systemets synpunkt). Denna inriktning initierades av Hausmann (t.ex. 1985, 1989) och är framför allt etablerad i Tyskland. De systemorienterade forskarna vill begränsa definitionen av termen *kollokation* och skilja denna typ av ordförbindelse från å ena sidan *fria kombinationer* och å andra sidan *idiom*.

Hausmann har ett lexikografiskt perspektiv och resonerar kring vad som bör beskrivas i en bra ordbok. Han anser att benämningen *kollokation* ska reserveras för en typ av tvåordsförbindelse som inte skapas i talögonblicket utan lagras som en enhet i vårt mentala lexikon (Hausmann 1985:118). Kollokationer kan därmed sägas tillhöra *langue* enligt Saussures synsätt, dvs. språket som system (eller, med Hausmanns ord ”som norm”), till skillnad från *fria kombinationer*, som tillhör *parole* (ibid.). Hausmann (1985:120) framhåller att det är viktigt att redovisa kollokationer i ordböcker medan fria kombinationer, som kombineras på ett förutsägbart sätt, inte hör hemma där.

Hausmann (1985:119) menar att kollokationer vanligen har en hierarkisk uppbyggnad på så sätt att den ena konstituenten kan ses som ett huvudord i semantisk mening och den andra som ett slags biord. Vilket ord som fungerar som huvudord blir tydligt då man tänker sig en situation där text ska produceras. Den som använder frasen *schütteres Haar* (sv. *tunt hår*) vill säga någonting om ordet *hår*, och letar kanske efter det rätta adjektivet. Det är däremot svårt att tänka sig att någon skulle utgå från ordet *tunt* och söka efter det rätta substantivet att kombinera det med. Hausmann kallar huvudordet i kollokationen för *bas* (ty. *Basis*) och biordet för *kollokator* (ty. *Kollokator*) (ibid.) och dessa benämningar tycks ha fått fäste inom den systemorienterade inriktningen.

Hausmann menar (2004:311) att basen är förhållandevis oproblematisksk för en språkinlärare. Kollokatorn är däremot oförutsägbart och ofta speciell för det enskilda språket. På tyska heter det t.ex. *putsa tänderna* (*die Zähne putzen*) och på franska *tvätta tänderna* (*se laver les dents*). En språkinlärare med tyska som modersmål som vill översätta kollokationen *die Zähne putzen* till franska kan slå upp kollokationens bas, *tand* (*tänder*), och få det rätta franska ordet, men för att han ska få den rätta översättningen av tyskans *putzen* är det nödvändigt att hans ordbok ger uppgift om vilka baser de franska ekvivalenterna till *putzen* brukar kombineras med (Hausmann 2004:309f.). Kollokatorn väljs alltså *tillsammans med* och inte oberoende av basen. Vidare bestäms kollokatorns betydelse i stor utsträckning av det semantiska huvudordets (basens) betydelse. Detta är dock inte något absolut krav för Hausmann. Han menar att ord som innehållsmässigt hör ihop utgör kollokationer även då båda orden används i någon av sina grundbetydelser (Hausmann 1985:119). Exempel på sådana ordkombinationer är *ein Buch aufschlagen* (sv. *slå upp en bok*) och *Geld abheben* (sv. *ta ut pengar*) (ibid.). Som exempel på en fri kombination som bildas i talögonblicket anför Hausmann (1985:119) *ein Buch kaufen* (sv. *köpa en bok*). Orden *köpa* och *bok* har inget speciellt samband. Det är ju

inte mer typiskt att köpa en bok än att köpa något annat. Gränsen mellan kollokationer och fria kombinationer är dock flytande. Ordförbindelser som *spannendes*, *interessantes* och *langweiliges Buch* befinner sig, menar Hausmann, nära denna gräns. Han påpekar att lingvister, trots de svårigheter som en flytande gräns innebär, måste sträva efter att skilja karaktäristiska och speciella ordförbindelser från triviala sådana (ibid.).

De brittiska forskarna Cowie och Benson har, liksom Hausmann, ett lexikografiskt perspektiv. De har båda ägnat sig åt teoretiska resonemang kring kollokationer i samband med ordboksprojekt. I likhet med Hausmann framhåller Cowie (1981:226f.) att det är ordförbindelser där någon av konstituenterna har begränsad kombinerbarhet som bör beskrivas i ordböcker. Genom att ta hänsyn till huruvida betydelsen hos de ingående konstituenterna motsvarar betydelsen hos ordförbindelsen som helhet och huruvida det är möjligt att byta ut en eller flera konstituenten urskiljer han fyra typer av ordförbindelser, varav två är idiom och två kollokationer. Kollokationerna delas upp i *restricted* och *open collocations*. *Restricted collocations* kännetecknas av att den ena konstituenten har överförd och den andra bokstavlig betydelse. Vidare kan inte en av konstituenterna tas bort utan att betydelsen hos den andra påverkas. Cowie ger *a blind alley* som exempel, där *alley* har bokstavlig och *blind* överförd betydelse. Termen *restricted collocations* har fått ganska stor spridning. Den används förutom av Cowie också av Gläser (1998) och Howarth (1998), för att nämna några. Termens betydelse ligger nära det som Hausmann avser med termen *kollokation*.

Som exempel på *open collocations* anger Cowie vidare *fill the sink*. Här kan vilket ord som helst bytas ut utan att betydelsen hos det andra ordet påverkas. Båda orden kan därmed sägas vara *autosemantiska* och de kombineras enligt generella grammatiska regler. Cowies *open collocations* ligger därmed nära *fria kombinationer* hos Hausmann.

I förordet till BBI (1997:xix) definierar Benson kollokationer som "fixed, identifiable, non-idiomatic phrases". Han skiljer på *lexikala* och *grammatiska kollokationer*. Lexikala kollokationer består av sidoordnade likvärdiga innehållsord medan grammatiska kollokationer består av ett dominerande innehållsord och ett grammatisk biord (t.ex. *blockade against* och *by accident*), dvs. något som oftast brukar inbegripas i begreppet *valens*. I detta arbete intresserar jag mig endast för vad Benson kallar *lexikala kollokationer*. Termen *restricted collocation* hos Cowie m.fl. och termen *lexical collocation* hos Benson motsvarar alltså i stort sett termen *kollokation* hos andra systemorienterade forskare (t.ex. Hausmann 1985, van Roey 1990, Granger 1998).

Avslutningsvis kan sägas att skillnaden mellan en främst kvantitativ och en främst kvalitativ syn på kollokationer i praktiken inte behöver vara särskilt stor. ”The debate between the various approaches is a more/less rather than a yes/no issue” som Siepmann (2005:411) uttrycker det. Hög frekvens, oförutsägbarhet och ogenomskinlighet kan antas vara viktiga kriterier för att en ordförbindelse bör beskrivas i en ordbok för vilken lexikograf som helst. Det är för övrigt också dessa kriterier som framhålls som extra viktiga att fokusera på vid språkundervisning (Nation 2001:317).

2.1.2.1. Teorin om lexikala funktioner

På 1960-talet introducerade tre ryska forskare, Mel’čuk, Žolkovskij och Apresjan, *lexikala funktioner* inom ramen för sin *Meaning-Text Theory* (MTT) (Mel’čuk 2007:119). MT-teorin erbjuder en modell för en systematisk och uttömmande beskrivning av ordförrådet (i en strukturerad ordbok). Ibland talar man även om *teorin om lexikala funktioner* (*LF-teorin*) eftersom dessa funktioner utgör det dominerande verktyget (se t.ex. Bahns 1996:19 och Malmgren 2003:128). Med hjälp av *lexikala funktioner* kan semantiska relationer mellan bas och kollokator som är generella och oberoende av språk identifieras, något som alltså kan bidra till att beskrivningen av kollokationer i ordböcker systematiseras och homogeniseras.

Grundformeln för en lexikal funktion är $f(x) = y$, dvs. funktionen f opererar på den lexikaliska enheten x , *the argument* eller *the keyword*, och realiseras som y (Mel’čuk 1998:31f.).⁵ Mel’čuk med kollegor har identifierat och namngett drygt 60 olika funktioner (Mel’čuk 1998:32). Det handlar dels om paradigmatiska, dels om syntagmatiska funktioner. De paradigmatiska funktionerna inbegriper välkända lexikala relationer som *synonym* och *antonym*, men eftersom denna typ av relationer inte är relevanta i kollokationsdiskussionen kommer endast de syntagmatiska funktionerna att diskuteras här. Två viktiga exempel på sådana funktioner är Magn₁ ’i hög grad, intensiv(t)’, och Oper₁ ’få till stånd, genomföra’. Ett annat exempel är Func₁ ’utföra något som är typiskt för subjektet’. Så här kan t.ex. funktionen Oper₁ realiseras i engelskan (Mel’čuk 2007:127):

Oper₁ (*question*) = ask

⁵ Inom LF-traditionen markeras beteckningarna på de lexikala funktionerna vanligen med fetstil, en konvention som dock inte följs i denna avhandling.

Oper₁ (*support*) = *lend*

Substantiven utgör alltså ”nyckelord” eller argument, medan verben är de ”värden” som kan användas för att realisera den aktuella funktionen. Nyckelord och värden kan ”fyllas i” för aktuellt språk.

Indexsiffran 1 i exemplen ovan anger att det är djupsjektet som avses. Då det är djupobjektet som avses, dvs. den eller det som blir utsatt för något, anges indexsiffran 2. Ett exempel är Oper₂ (*analysis*) = *undergo*, som i exempelmeningen *the phenomenon underwent careful analysis by John* (Mel’čuk 1998:39). Då subjektet är grammatiskt, eller med Mel’čuks ord ”only a dummy”, används indexsiffran 0. Siffran 0 kan också signalera att verbet är intransitivt, t.ex. Func0 (*snow*) = *falls* (Mel’čuk 1998:38).

Funktioner kan vidare kombineras med varandra. Incep ’börja’ och Fin ’sluta’ är exempel på funktioner som ofta kombineras med andra, som i exemplen nedan (från Mel’čuk 1998:45).

IncepOper₁ (*habit*) = *acquire, develop, form*

FinOper₁ (*habit*) = *drop, get out of, get rid of*

Enligt Mel’čuk (1998:49) bör man för varje språk utarbeta en ordbok som har de lexikala funktionerna som grund, en s.k. *Explanatory Combinatorial Dictionary* (ECD). En sådan ordbok ska ge en fullständig förteckning över semantiska och syntagmatiska egenskaper för varje uppslagsord så att ”a lexical entry includes whatever a native speaker knows about the LU [lexical unit] in question” (Mel’čuk 1998:50). Mel’čuk & Žolkovskij har publicerat en demo-ECD (1984) för ett hundratal ryska ord, men som Malmgren (2003:131) påpekar har man ”trots LF-modellens sinnrikhet [...] inte lyckats producera en någorlunda fullständig ordbok som fullt ut baseras på den”. Det finns dock åtminstone ett pågående projekt med ambitionen att utarbeta en ECD av större format, nämligen databasen *Diccionario de Colocaciones del Español* som är avsedd för inlärare av spanska (se Alonso Ramos 2006). En demo-version av databasen (innehållande drygt 200 uppslagsord) finns tillgänglig på adressen <<http://www.dicesp.com>>.

Det finns vidare flera ordböcker som delvis bygger på idén om lexikala funktioner. Benson (1985:62) har, på ett förenklat sätt, integrerat LF-begreppet i sitt teoretiska tänkande och kombinationsordboken BBI redovisar flera lexikala funktioner mer eller mindre systematiskt. Även

Atkins & Rundell (2008) är imponerade av Mel'čuk och hans kollegors teoretiska ramverk utan att ta till sig idéerna fullt ut:

For us mere mortals, with our more modest goal of producing dictionaries for everyday use, this complex and ambitious system may seem too daunting to be of practical use. But there is much to learn here. (Atkins & Rundell 2008:151)

Atkins & Rundell (2008:152) föreslår lexikografer att, med utgångspunkt i de lexikala funktionerna, identifiera de vanligaste ordkombinationerna för varje ordklass och framställa ”checklistor” som kan användas vid artikelskrivandet. Exemplet nedan avser kollokationer av konstruktions-typen adjektiv + substantiv och baseras på funktionerna Magn och Anti-Magn.

Combination	Lexical function	Examples
adjective + noun	a big or major example	a serious accident, an unmitigated disaster, intense/fierce competition
	a small or minor example	gentle exercise, a minor injury, a modest improvement

Funktionen Magn, diskuteras mer utförligt i samband med undersökningen av svenska Magn-kollokationer i autentiska texter (se vidare avsnitt 6.1).

2.1.2.2. Svensk kollokationsforskning med systemorienterad inriktning

Termen *kollokation* tycks inte ha introducerats i svenskan förrän på 80-talet då den bl.a. används av Svensén (1987:93), som förespråkar ett systemorienterat synsätt. Hannesdóttir (1990) använder termen *kollokation* i anslutning till Benson (1985) och skiljer på *grammatiska kollokationer* och *semantisk-lexikaliska kollokationer*.

I samband med empiriska kollokationsstudier gör Malmgren (2003) en ganska omfattande genomgång av tidigare kollokationsforskning (utanför och inom Sverige). Han utarbetar också en egen kollokationsdefinition som ansluter till Hausmann (t.ex. 1985), men som också inbegriper den i föregående avsnitt beskrivna LF-teorin (t.ex. Mel'čuk 1998). Definitionen tar också tydligt fasta på att gränsen mellan kollokationer och fria

kombinationer är flytande och att kollokationer kan vara mer eller mindre typiska. Malmgren (2003:135f.) ställer följande ”krav på en tvåordsfras som gör anspråk på att kvalificera sig för beteckningen *kollokation*”:

1. Frasen ska ha en intern struktur med semantiskt huvudord (bas) och biord (kollokator). Exempelvis godtas fraser med samordnade substantiv (hus och hem) inte.
2. Både basen och kollokatorn ska tillhöra någon av de öppna ordklasserna.
3. Basordet har normalt sin grundbetydelse, eller någon av sina grundbetydelser.
4. Kollokatorn har ofta inte sin grundbetydelse, eller någon av sina grundbetydelser. Den är gärna i viss mån oförutsägbar och vid översättning till ett annat språk motsvaras den ofta av ett helt annat ord.
5. Frasen ingår gärna i en större grupp av fraser med samma semantiska relation mellan bas och kollokator. Den kan då beskrivas med någon lexikal funktion. Om inte frasens kollokator själv är oförutsägbar, så bör det finnas andra kollokatorer i frasgruppen som är det.
6. Frasen är ofta svår att producera, t.ex. för andraspråksinlärare, men däremot – i motsats till idiom – mindre ofta svår att förstå.

Enligt Malmgren (muntlig kommunikation) är endast krav 1 och 2 absoluta, men minst ett krav till måste vara uppfyllt för att en ordförbindelse ska klassas som kollokation. För övriga krav gäller att ”ju fler som uppfylls, desto mer prototypisk kollokation” (Malmgren 2003:135). Malmgren lägger dock särskilt stor vikt vid de lexikala funktionerna (som nämns i punkt 5).

I *Handbok i lexikografi* (2004) ägnar Svensén ett kapitel åt kollokationer (s. 206–238). Han ställer olika synsätt mot varandra, går igenom vilka slags kollokationer som finns och resonerar om hur de bör beskrivas i olika typer av ordböcker. Vad gäller kollokationsteorier menar Svensén (2004:208f.) att den korpusorienterade metodiken ”givetvis [är] av stort värde vid insamling och analys av autentiskt kollokationsmaterial”, men att det systemorienterade synsättet är mest ändamålsenligt vid praktiskt lexikografiskt arbete.

Svensén vill därmed (i stor likhet med Malmgren 2003) se kollokationer som en kombination av två ”innehållsord”, ett semantiskt huvudord (bas) och ett biord (kollokator), som utgör en grammatiskt välformulerad fras och som ofta förekommer tillsammans i en korpus med betydligt högre frekvens än vad som skulle bli fallet om slumpen fick råda. Normalt är basen *autosemantisk* medan kollokatorn är *synsemantisk*, dvs. den kan förstås endast med hjälp av kollokationspartnern (Svensén 2004:210). Kollokatorn har vidare ofta begränsad kombinerbarhet och är i någon mån oförutsägbar. ”Det handlar [...] om det ordval som har utvecklats i språkbruket och blivit det ’normala’ sättet att uttrycka ett visst innehåll” (Svensén 2004:207). Svensén framhåller också (2004:211) att kollokatorn gärna används i överförd betydelse medan kollokationen som helhet brukar användas icke-metaforiskt, ”vilket är ett viktigt kriterium när man skall skilja mellan kollokationer och idiom”.

2.1.2.3. Grammatiska kollokationstyper

Följande fem grammatiska kombinationer nämns av Svensén (2004: 212f.) som de viktigaste kollokationstyperna:

1. Verb + substantiv (objekt): *träffa avtal, fatta beslut*
2. Substantiv (subjekt) + verb: *antalet ökar/minskar, blixterna ljungar*
3. Adjektiv + substantiv: *förhärdat brottsling, bitter fiendskap*
4. Adverb + adjektiv: *starkt begränsad, redlöst berusad*
5. Verb + adverb: *beklaga livligt, betvivla starkt*

Det är också dessa konstruktionstyper som ingår i mitt undersökningsmaterial. Samma fem konstruktionstyper nämns även av Hausmann (1989:1010) och Benson (BBI 1986). Både Hausmann och Benson räknar dock med ännu en grammatisk konstruktionstyp, nämligen noun + *of* + noun, dvs. två substantiv förbundna med ett funktionsord. Benson exemplifierar med *a swarm of bees* och *a piece of advice* (BBI 1986: xxvii). Ett tyskt exempel är *ein Schwall von Worten* (Hausmann 1985: 119). Enligt Svensén (2004:213) utgör konstruktioner av denna typ kollokationer i engelska och franska, medan motsvarande semantiska innehåll brukar uttryckas med hjälp av sammansättningar i tyska och svenska. Han

illustrerar detta med att visa hur engelskans *swarm of bees* motsvaras av franskans *essaim d'abeilles*, tyskans *Bienenschwarm* och svenskans *bisvärms*. Då flerordsuttryck används, vilket ju är möjligt även i svenskan (som i *svärm (av) bin*), tycks det dock motiverat att se dessa som kollokationer (som samvarierar med sammansatta substantiv) eftersom de kan sägas innehålla en bas (t.ex. *bin, gäss, får*) och en i viss mån oförutsägbar kollokator (t.ex. *svärm, flock, hjord*) som uttrycker en generell semantisk relation, nämligen 'samling av'.

Bensons typologi skiljer sig från Svenséns genom att han utökar den konstruktionstyp som består av verb + substantiv (= objekt), som t.ex. *träffa avtal*, så att den inkluderar "a verb (usually transitive) and a noun/pronoun (or prepositional phrase)" (BBI 1986:xxiv). Även Sköldberg & Toporowska Gronostaj (2008:435) räknar med att ett verb + en prepositionsfras kan utgöra en kollokation. De ger exempel som *hoppa ur led* och *svara på medicinen*.

En möjlig konstruktionstyp, som inte nämns hos t.ex. Svensén, Benson eller Hausmann, är vidare verb + adjektiv. Heid (2006:980) ger exemplet *verrückt spielen* (dvs. 'uppföra sig konstigt', eller (ordagrant) 'spela galen') och några svenska exempel är *sätta matt* (i schack) och *springa läck*. Sköldberg & Toporowska Gronostaj (2008:435) diskuterar också (liksom för övrigt även Heid 2004) det faktum att "kollokationer kan kombineras med varandra och bilda mer komplexa flerordsenheter". De exemplifierar med att kollokationerna *starkt beroendeframkallande* och *beroendeframkallande medel* kan fogas ihop till *starkt beroendeframkallande medel*. Hollós (2010:87) argumenterar för att *Mehr-Als-Zwei-Wort-Verbindungen* av denna typ borde kunna räknas som kollokationer, men har vid sitt arbete med den tysk-ungerska ordboken KOLLEX trots allt behandlat dem som en egen kategori, benämnd "Kombinationen".

2.1.2.4. Semantiska kollokationstyper

Wanner (1996:16f.) vill införa en kollokationstypologi som tar hänsyn till kollokationernas semantiska innehåll såväl som till deras grammatiska konstruktion och han kritiserar Hausmann (1985) och Benson (BBI 1986) för att deras kollokationstypologier är alltför grovt indelade. Han anser att Bensons typologi är den mest lyckade av de två eftersom Benson, med inspiration från Mel'čuk och hans kollegors lexikala funktioner, tar viss hänsyn till kollokationernas semantiska innehåll. Benson delar t.ex. upp konstruktionstypen verb + substantiv i två grupper. Den ena gruppen

består främst (men inte enbart) av vad han kallar *CA-collocations*, dvs. ett verb som avser 'creation and/or activation' och ett substantiv (t.ex. *come to an agreement*), medan den andra gruppen består av s.k. *EN-collocations*, dvs. ett verb som innebär 'eradication and/ or nullification' och ett substantiv (t.ex. *lift a blockade*) (BBI 1986: xxxi).

Wanner (1996:18f.) menar emellertid att de lexikala funktionerna bör integreras i en kollokationstypologi på ett utförligare och mer systematiskt sätt än vad Benson gör i BBI. Nedan anges vilka semantiska relationer Wanner (1996:21f.) räknar med för konstruktionstyperna verb + substantiv, substantiv + verb och adjektiv + substantiv. De semantiska relationerna kan alla beskrivas med lexikala funktioner. Jag har angett vad jag anser vara de relevanta funktionerna inom parentes.

1. Verb + substantiv (objekt)

performance (Oper₁, Oper₂): *make a proposal, suffer pain*

causation (Caus): *cause an accident, inspire hope*

allowance (Perm): *admit a candidate*

fulfilment (Real): *pass the exam, carry out the task*

temporal phase, beginning (IncepOper1): *run into problems*

continuation (ContOper1): *hold the line*

termination (FinOper1): *finish the talk*

2. Substantiv (subjekt) + verb

performance (Func): *responsibility lies (with somebody)*

3. Adjektiv + substantiv

intense (Magn): *deep love, breathtaking speed*

genuine (Ver): *clear message, well-founded fears*

good (Bon): *fast car, extensive knowledge*

standard appraisal (Pos): *positive review, high opinion*

För grupp 3, adjektiv + substantiv, tillkommer enligt Wanner (1996:22) funktionerna Plus 'increasing' och Minus 'decreasing' som ofta kombineras med de funktioner som nämns i uppställningen. Även funktionen Anti kombineras ofta med en annan lexikal funktion för att uttrycka dess motsats, t.ex. AntiMagn (*vind*) = *svag*. Som nämns i tidigare avsnitt har Atkins & Rundell (2008:152) endast fört upp Magn, 'a big or major example' och AntiMagn, 'a small or minor example' på sin checklista för lexikografer. De anser således dessa vara de viktigaste semantiska relationerna för ordboksförfattare att beakta när det gäller konstruktionstypen adjektiv + substantiv.

När det gäller grupp 2, substantiv + verb, ges som framgår ovan bara ett enda exempel hos Wanner (1996). Detta exempel avser funktionen Func och lyder *responsibility lies (with somebody)*. Några tydligare exempel på kollokationer där denna funktion realiseras är kanske *snow falls* och *silence reigns* (Mel'čuk 1996:62). Wanners semantiska typer för denna grammatiska konstruktion skulle också kunna kompletteras med funktionerna 'något startar' (IncepOper) och 'något avslutas' (FinOper), som båda nämns på Atkins & Rundells checklista för lexikografer (2008:152). Även funktionerna Manif 'to manifest' (t.ex. (*joy*) = *explodes*), Son 'to sound' (t.ex. (*dog*) = *barks*), och Excess 'to exceed' (t.ex. (*engine*) = *races*) (Mel'čuk 1996:71f.) skulle kunna nämnas.

Varken Wanner eller Atkins & Rundell anger specifikt vilka semantiska relationer kollokationer av de grammatiska konstruktionstyper som innehåller adverbiala bestämningar brukar ha (dvs. adverb + adjektiv och verb + adverb), men som Mel'čuk konstaterar (1996:56) är det samma lexikala funktioner som kommer till uttryck i dessa kombinationer som i gruppen adjektiv + substantiv. Som diskuteras ovan har ju kollokationer av typen adjektiv + substantiv ofta direkta motsvarigheter i kollokationer av andra grammatiska konstruktionstyper (varvid de alla utgör samma typ av kollokation i semantiskt hänseende).

2.2. Teoretiska utgångspunkter i föreliggande arbete

I denna avhandling ansluter jag mig till ett systemorienterat synsätt i likhet med forskare som t.ex. Hausmann (t.ex. 1985), Benson (1985), Bahns (1996), Malmgren (2003) och Svensén (2004). Med termen *kollokation* avser jag fortsättningsvis, med särskilt nära anknytning till Malmgren (se avsnitt 2.1.2.2), en grammatiskt sammanhängande och välformulerad ordkombination bestående av två innehållsord varav det ena (basen) kan ses som ett semantiskt huvudord och det andra (kollokatorn) som ett biord. Basen har normalt sin grundbetydelse medan kollokatorn ofta har en överförd betydelse och kan betraktas som ett funktionsord med svagt betydelseinnehåll. Vidare har kollokatorn i många fall begränsad kombinerbarhet och är oförutsägbar på så sätt att ett visst ord föredras framför möjliga synonymer. Det är också vanligt att den semantiska relationen mellan bas och kollokator gäller för ett stort antal ordkombinationer och kan beskrivas på ett generellt sätt, t.ex. med lexikala funktioner. Någon av de kollokatorer som kan användas för att realisera en viss lexikal funktion ska vara oförutsägbar, men alla behöver inte vara det. Ordkombinationen

utföra ett brott är kanske inte oförutsägbar, men kan anses vara en kollokation eftersom den, liksom den mer oförutsägbara förbindelsen *begå ett brott*, realiserar funktionen Oper₁. Vissa ord är dock så generella i sin användning att det nästan blir meningslöst att betrakta dem som kollokatorer. Detta gäller t.ex. för adverb som *mycket* och *väldigt*.

Kollokationer består således av två innehållsord. Jag vill tydliggöra att dessa ord kan kompletteras med funktionsord av typen obestämd artikel, reflexiv partikel och preposition. Förbindelsen *stå i fruktan* är en kollokation i lika hög grad som förbindelsen *hysa fruktan*. I likhet med t.ex. Benson (jfr avsnitt 2.1.3) inkluderar jag således inte enbart strukturtypen verb + substantiv utan även verb + prepositionsfras i begreppet kollokation.

Som påpekas ovan finns det mer eller mindre typiska (eller mer eller mindre *starka*) kollokationer. Det kan vara fråga om en kollokation även då vissa av de ovan nämnda dragen saknas. Då båda innehållsorden är autosemantiska, som i ordförbindelserna *läsa en bok* och *borsta tänderna*, rör det sig inte om språkliga halvfabrikat på samma sätt som då det ena ordets betydelse bestäms av det andra ordets betydelse. Det framgår inte heller lika tydligt vilket ord som bör betraktas som semantiskt huvudord (dvs. bas) eller biord (dvs. kollokator). Men ordförbindelser av denna typ är av intresse eftersom orden ofta förekommer tillsammans och har ett innehållsligt samband (se Hausmann 1985:119). I många fall ger de också uttryck för en semantisk relation som kan betraktas som (mer eller mindre) generell. I ordförbindelser som *läsa en bok* och *borsta tänderna* realiseras t.ex. den semantiska relationen 'utföra något som är typiskt eller förväntat i samband med objektet'. Vad som är typiskt måste dock avgöras från fall till fall och gränsdragningen är långt ifrån självklar, vilket exempel som *låna*, *lämna tillbaks*, *läsa*, *rekommendera*, *skriva*, *slå upp* och *tycka om en bok* illustrerar. Alla dessa ordkombinationer kan knappast klassas som kollokationer, men möjligen några av dem. Jag anser att de starkaste kandidaterna är *läsa*, *skriva*, och *slå upp en bok*.

3. Kollokationer i ordböcker i teori och praktik

Avgörande för hur kollokationer ska beskrivas i en ordbok är vilken ordbokstyp det handlar om, dvs. vad syftet med ordboken är och vem den riktar sig till. En modersmålstalare har naturligtvis andra behov än en språkinlärare. Behoven är också olika om användarens syfte är att förstå text eller tal (dvs. *reception*) eller att producera text eller tal (dvs. *produktion*).

När det gäller enspråkiga ordböcker kan man i en förenklad typologi tala om två olika ordbokstyper som i sin tur kan indelas i två typer: 1) L1-ordböcker för modersmålstalare och 2) L2-ordböcker för språkinlärare, båda med vidareindelningen: a) produktionsordböcker och b) receptionsordböcker (Bahns 1996:38). Normalt skiljer man också på allmänordböcker och specialordböcker (Bahns 1996:39).

Information om kollokationer anses vara allra viktigast i L2-ordböcker eftersom det är väl känt att denna typ av ordförbindelser vållar stora svårigheter för språkinlärare, men även i fråga om L1-ordböcker framhålls ofta att god kollokationsinformation är av central betydelse (se t.ex. Heid 2004:730). Kollokationer är helt enkelt mycket viktiga vid all lexikalisk beskrivning eftersom de utgör en så stor del av språket. I detta avsnitt undersöks vad som sägs i forskningslitteraturen om beskrivningen av kollokationer i lexikografiska verk.

3.1. Urval

En allmän och till synes ganska självklar uppfattning är att oförutsägbarhet och begränsad kombinerbarhet utgör starka skäl för att en ordförbindelse ska anföras i ordböcker (se t.ex. Hausmann 1985:120, Benson 1985:64, Svensén 2004:209). Svensén (2004:219) uppmanar lexikografer att för varje ”kandidat” försöka avgöra huruvida det handlar om typiskt språkbruk eller inte och huruvida betydelsen är genomskinlig eller inte. Många kandidater måste väljas bort, vilket illustreras tydligt då Benson (1985:63) räknar upp ett antal bestämningar som skulle kunna anföras som kollokationer för det engelska ordet *crime* eftersom de alla representerar

funktionen Magn: *abominable, atrocious, contemptible, deplorable, despicable, disgusting, fiendish, foul, heinous, hideous, horrible, monstrous, outrageous, repugnant, shameful, vile* m.fl. Här bör de olika adverbens frekvens tillsammans med ordet *crime* spela in vid urvalet eftersom uppgiften för en allmänordbok måste vara att beskriva det allmänna och generella språkbruket snarare än det ovanliga och speciella. Naturligtvis har även ordbokens storlek stor betydelse. En ordbok av litet format bör rimligtvis begränsa sitt urval till ”the most stabilized set combinations” (Zgusta 1971:155).

Urvalet kan också baseras på en bedömning av i vilken mån angivandet av en viss kollokator (eller bas) bidrar till det beskrivna ordets disambiguering (Bahns 1996:39, 111, Moon 2007:916).

3.2. Placering och redovisningsätt

När det gäller vilket uppslagsord kollokationer ska placeras under anser de flesta forskare att ordbokens syfte är avgörande (se t.ex. Hausmann 1985, Svensén 2004). I ordböcker som främst är avsedda för produktion bör kollokationer alltid placeras vid basen.¹ Det är basen språkbrukaren vill uttrycka något med och han eller hon behöver veta hur man bildar konstruktioner med ordet (Hausmann 1985:122). Vid uppslagsordet *ungkarl* bör ordboksanvändaren t.ex. få veta att ’hög grad’ kan uttryckas med hjälp av adjektivet *inbiten*. I ordböcker främst avsedda för reception är det ofta bättre att redovisa kollokationerna vid kollokatoren eftersom betydelsen av detta ord i många fall kräver en förklaring. Att nämna de baser ordet brukar kombineras med kan då bidra till betydelsebeskrivningen (Hausmann 1985:121). Kollokationen *inbiten ungtkarl* bidrar t.ex. till förståelsen av ordet *inbiten* (ibid.). Ordböcker som är avsedda för både produktion och reception kan med fördel ange kollokationer både vid basen och kollokatoren (Svensén 2004:219).

Vad gäller kollokationers placering i mikrostrukturen förespråkas ofta en särskild kollokationsdel i artiklarna för att särskilja kollokationer från fria kombinationer, idiom, valensuppgifter o.d. (Heid 2004:734, Svensén 2004:235, Malmgren 2008). Det är emellertid inte många ordböcker över allmänspråk som har en sådan kollokationsdel, vilket noteras bl.a. av Heid

¹ För enkelhets skull får ordet ”basen” (resp. ”kollokatoren”) i denna text ofta representera betydelseinnehållet ”den artikel som beskriver det ord som utgör bas (resp. kollokator) i den aktuella kollokationen”.

(2004:732). Även Svensén (2004:234) konstaterar att ordböcker ibland ger kollokationsinformation i *explikationsdelen* (eller *definitionsdelen*) och ibland i *demonstrationsdelen* (eller *exempeldelen*) och att användaren inte får information om vilken typ av ordförbindelse som en viss angivelse avser och därmed får svårt att fullt ut tillgodogöra sig den information som ges.

3.2.1. Redovisning i explikationsdelen

När kollokationsangivelser redovisas vid kollokatoren förekommer de enligt Bahns (1996:44) ofta i explikationsdelen. Benson (1990:27) framhåller att kollokationer som anges vid kollokatoren utgör ”an integral part of the definition” som bidrar till uppslagsordets disambiguering och beskrivning.

Cowie (1978:135) talar om följande tre möjligheter för att i definitionen ange substantiviska baser för verb som fungerar som kollokatorer:

- 1) Semantiska kännetecken, som är gemensamma för möjliga baser, anges: t.ex. [HUMAN] [MALE] osv.
- 2) En hyperonym till möjliga baser anges: t.ex. *superior* för att täcka in *father, foreman, officer* m.fl.
- 3) Ett representativt urval av förekommande baser anges.

En artikel som kan exemplifiera alla dessa beskrivningsmöjligheter på en gång är enligt Bahns (1996:45) *WARD OFF* i *Dictionary of Contemporary English* (1987). Definitionen lyder ”to prevent (something bad, such as danger, a blow, a cold, etc.)”. Här kan orden *something bad* ses antingen som semantiskt kännetecken eller som hyperonym. Läsaren förväntas att med hjälp av denna angivelse kunna kombinera kollokatoren med rätt typ av bassubstantiv och bilda korrekta kollokationer med enskilda ord. Just i artikeln *WARD OFF* kompletteras den övergripande informationen dock med ett representativt urval av substantiv, *danger, blow* och *cold*, vilket ger läsaren konkreta exempel på kollokationer.

Då bara ett av de olika redovisningssätten används rekommenderar Cowie (1978:135) det sistnämnda för inlärningsordböcker, dvs. att ett representativt urval av baser anges. Då får användaren exempel på användbara ord utan omvägar, vilket underlättar då text ska produceras. När det gäller en deskriptiv allmänordbok som SAOB kan nog även de två först-

nämnda beskrivningssätten fungera väl eftersom beskrivningen därmed blir generell och inte begränsas till enstaka, explicit uttryckta, baser.

Även vid ord som fungerar som baser kan kollokationsangivelser förekomma i explikationsdelen. Då handlar det ofta om implicit information som måste tolkas av läsaren (Bahns 1996:44). I artikeln RUMOUR i *Dictionary of Contemporary English* (1987) kan man ur definitionen ”unofficial news or information, perhaps untrue, which is **spread** from person to person” (fetstilen är tillagd av mig) uttolka kollokationen *spread a rumour*, fast den inte förekommer explicit i texten (Bahns 1996:41). Bahns menar att kollokationerna är svåra att urskilja när de beskrivs på detta sätt och förordar i stället att de anges som i exempel (3:1):

- (3:1) **balance**¹ [...] 6 (idm) [...] **keep/lose one's balance**. (*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* 1989 enl. Bahns 1996:72)

Här framträder kollokationerna *keep/lose balance* tydligt eftersom de anges i sin helhet med en framträdande stilsort.

3.2.2. Redovisning i demonstrationsdelen

När kollokationer redovisas vid basen sker detta enligt Bahns (1996:44) ofta i demonstrationsdelen. Informationen kan ges explicit i form av en uppräknig av möjliga kollokatorer som i följande exempel:

- (3:2) **relief**: bring, seek, find, give, feel relief. (*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* 1989 enl. Bahns 1996:44)

Informationen kan också ges implicit i längre exempelmeningar. Läsaren ska ur exempelmeningen vid uppslagsordet QUESTION själv kunna urskilja kollokationen *ask a question* för att kunna tillgodogöra sig den information som meningen erbjuder:

- (3:3) **question**: Jill began to ask Fred a lot of questions about his childhood. (*Collins COBUILD English Language Dictionary* 1987 enl. Bahns 1996:44)

Då det gäller allmänordböcker noterar Svensén (2004:235) att kollokationsinformation som ges i demonstrationsdelen ofta är implicit (som i exempel 3:3). Den kombineras ”med andra informationstyper, främst

konstruktionsuppgifter” och det är svårt att urskilja vad som är vad (ibid.). Som Malmgren (2008) påpekar kan detta till stor del förklaras av att allmänordböcker inte har lika mycket utrymme till sitt förfogande som ordböcker med uttalat syfte att beskriva konstruktioner och fraser.

3.2.3. *Kollokationers presentationsordning*

Bahns (1996:114) föreslår att kollokationer presenteras i en fast (och i förordet angiven) ordning enligt grammatisk strukturtyp. Inom varje strukturtyp föreslår han sedan antingen bokstavsordning eller frekvensordning.

Cowie (1978:137) förordar frekvensordning framför bokstavsordning eftersom han menar att de kollokationer som används av många språkbrukare bör lyftas fram. Han framhåller presentationen i *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English* som föredömlig (Cowie 1978:136). I en verbartikel i denna ordbok listas t.ex. möjliga baser efter en bokstavsförkortning som anger deras syntaktiska funktion, t.ex. ”S” för subjekt och ”O” för objekt. Baserna grupperas efter semantiskt innehåll och den grupp som är mest frekvent i den korpus som ordboken baseras på placeras först (med det mest frekventa ordet först i gruppen). De semantiska grupperna skiljs åt med semikolon. Cowie exemplifierar med artikeln SHOOT UP:

(3:4) **shoot up**² ... rise, increase sharply ... S: price, cost, rent; temperature, pressure; applications, attendance. (*Oxford Dictionary of Current Idiomatic English* enl. Cowie 1978:136)

I likhet med Cowie rekommenderar Heid (2004:735) ”a semantic grouping criterion”, dvs. en onomasiologisk ordning som baseras på kollokationernas semantiska innehåll, dock utan inblandning av begreppet frekvens. Även Malmgren (2008:152) är positiv till semantisk gruppering av kollokationer. Han förordar dessutom en (krono)logisk presentationsordning mellan grupperna, som innebär att kollokationer med betydelsen ’fatta hopp’ föregår kollokationer med betydelsen ’ha hopp’ och ’förlora hopp’.

3.3. Tidigare studier av kollokationer i ordböcker

När urval, placering och beskrivningssätt av kollokationer behandlas i avsnitt 3.1–3.2 nämns flera rekommendationer eller observationer som

härör från olika ordboksstudier. Några av studierna återkommer i detta avsnitt, men här intresserar jag mig främst för metod, materialurval och övergripande resultat. Först diskuteras några studier av svenska ordböcker och sedan några undersökningar av engelska inlärningsordböcker.

3.3.1. Äldre svenska ordböcker

Mig veterligen finns det inte några studier som har det huvudsakliga syftet att undersöka kollokationsbeskrivningen i äldre svenska ordböcker. Hannesdóttir (1990) är dock inne på området när hon försöker klarlägga om de tidiga svenska lexikograferna under 1700- och 1800-talet gjorde en noggrann analys på olika språkliga nivåer. Hon undersöker ”i vilken utsträckning ordböckernas språkprov belyser ordens språkspecifika egenskaper vad gäller deras närsyntax, främst hur deras kombinatoriska egenskaper och kollokationella relationer speglas med hjälp av språkproven” (Hannesdóttir 1990:165). Hannesdóttir granskar uppslagsorden BRA, RÄDD, BRIST, LIDA OCH VISA i sju tvåspråkiga ordböcker och i Dalins *Ordbok öfver svenska språket* (1850–55). Vad gäller just kollokationer (eller *semantisk-lexikaliska kollokationer* med Hannesdóttirs terminologi) är undersökningen ytterst begränsad. Det är dock intressant att Hannesdóttir finner en kvalitativ skillnad mellan de undersökta 1700-tals- och 1800-talsordböckerna:

I de äldsta ordböckerna, Serenius, Linds och Sahlstedts, återfinns de sökta spåren av en noggrannare språklig analys av de svenska orden endast sporadiskt. I de senare 1700-talsordböckerna, Widegrens och Möllers, framstår artiklarna ibland som resultatet av en sådan analys. [...] Något annorlunda förhåller det sig med 1800-talets ordböcker. I dessa är den formella informationen betydligt utförligare och framför allt mera konsekvent genomförd, samtidigt som presentationen av svenskan i mycket större utsträckning verkar utgå ifrån en grundlig analys av det svenska ordets egenskaper. (Hannesdóttir 1990:169)

Hannesdóttirs arbete utgör också en viktig påminnelse för dagens lexikografer om att det vid läsning i äldre ordböcker är viktigt att ifrågasätta representativiteten hos språkproven och hålla i minnet att de gamla lexikograferna ”ofta byggt på tradition snarare än på egen iakttagelse” (Hannesdóttir 1990:169).

Även Malmgren (2008) berör kollokationsbeskrivningen i en av de 1800-talsordböcker som ingår i Hannesdóttirs undersökning, nämligen

Dalins *Ordbok öfver svenska språket*, dvs. den första svenska definitionsordboken. Malmgren (2008:154) undersöker artikeln HOPP och finner att Dalin anger kollokationer på ett ekonomiskt och väl fungerande sätt och dessutom i en särskild kollokationsdel. I några fall förklaras uttrycken och i några fall ges språkliga exempel. Av exempel (3:5) framgår dock att kollokationsinformationen inte alltid är helt renodlad.

(3:5) *Sätta sitt hopp på, till någon, på något*, t.ex. En kristen bör sätta sitt hopp på, till Gud.

Liksom de flesta andra allmänordböcker, blandar även Dalins ordbok ibland kollokationsinformation med valensuppgifter.

3.3.2. Kollokationer av typen verb + substantiv i tre ordböcker

Malmgren (2008) undersöker beskrivningen av 28 kollokationer bestående av verb + substantiv i allmänordboken *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO, 1995–96), den tvåspråkiga ordboken *Norstedts stora svensk-engelska ordbok* (2000) och konstruktionsordboken *Svenskt språkbruk* (2003). De kollokationer som undersöks ger alla uttryck för den lexikala funktionen Oper₁, dvs. verben uttrycker att substantivet (= objektet) åstadkoms eller *genomförs*. Några exempel som ingår är *avge ett löfte* och *bedriva handel*.

Svenskt språkbruk uppvisar det bästa resultatet, med 21 av 28 redovisade kollokationer. *Norstedts stora svensk-engelska ordbok* anger 20 av kollokationerna och NEO 17. Skillnaden ordböckerna emellan är således inte särskilt stor.

Som nämnts tidigare bör kollokationer framför allt presenteras vid baserna i ordböcker som främst är inriktade på produktion, vilket gäller för *Norstedts stora svensk-engelska ordbok* och *Svenskt språkbruk*. Den svensk-engelska ordboken redovisar också hela 19 kollokationer vid basen och endast 6 vid kollokatorn. *Svenskt språkbruk* följer dock inte riktigt detta mönster. 20 kollokationer anges vid basen, men så många som 17 anges även vid kollokatorn. NEO, som väl primärt kan ses som en receptionsordbok, uppvisar som sig bör en ganska jämn fördelning mellan redovisning vid bas- och kollokatorartiklar. 14 kollokationer redovisas vid basen och 11 vid kollokatorn. Malmgren (2008:158) säger sammanfattningsvis att behandlingen av kollokationer i de ordböcker han har undersökt inte alls

är dålig, men konstaterar ändå att ”there is considerable potential for improvement”.

3.3.3. Engelska inlärningsordböcker

En stor andel kollokationsstudier gäller engelska inlärningsordböcker. I detta avsnitt presenteras metodik och resultat i några utvalda studier.

Henke & Pätzold (1985) har sammanställt ett undersökningsmaterial bestående av 30 kollokationer av olika grammatiska strukturer som kan användas vid undersökningar av kollokationsbeskrivning i ordböcker. De menar att en undersökning av detta material ger en god fingervisning om kvaliteten på kollokationsbeskrivningen (Henke & Pätzold 1985: 137f.). Då Henke & Pätzold (1985:141) undersökte sex engelska inlärningsordböcker fick *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (från 1974) det bästa resultatet med 15 anträffade kollokationer, dvs. en täckning på 50 %.

Jehle (1990:117) anser att en kritisk granskning av kollokationspraxisen i en ordbok bör grunda sig på mer kollokationsmaterial än så. Han rekommenderar ordboksgranskaren att sammanställa en lista på 50 frekventa substantiv för att sedan undersöka om de viktigaste verb- och adjektivkollokatorerna anges vid dessa (Jehle 1990:264). En nackdel med denna metod, som påpekas av Bahns (1996:68), är att granskaren själv i varje enskilt fall måste avgöra huruvida anträffade ordförbindelser utgör kollokationer eller inte. Granskaren måste vidare ta ställning till vilka kollokationer som *borde* finnas vid de olika baserna för att resultatet ska anses vara tillfredställande.

Vid sin studie av engelska inlärningsordböcker väljer Bahns (1996: 69) en metodik som han betraktar som en syntes av rekommendationerna hos Henke & Pätzold (1985) och Jehle (1990). Bahns har valt ut 176 frekventa substantiv, någorlunda jämnt fördelade över alfabetet, i BBI (1986). Några exempel är *accident, conflict, friendship, hunger* och *truth*. Han använder sedan kollokationsbeskrivningen i BBI som ”facit” för sin undersökning. Om en ordförbindelse är förtecknad i BBI utgår Bahns (1996:71) från att det är en kollokation och att den bör beskrivas i en inlärningsordbok. Bahns väljer att undersöka kollokationer bestående av verb och substantiv (samt formord). Vid de utvalda 176 substantiven förtecknas 1 375 sådana kollokationer, vilka således utgör Bahns undersökningsmaterial.

Bahns granskar tre olika engelska inlärningsordböcker i sammanlagt sju olika upplagor: (*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current*

English (1948, 1963, 1974 och 1989), (*Longman*) *Dictionary of Contemporary English* (1978 och 1987) och *Collins COBUILD English Language Dictionary* (1987). Han söker svar på tre frågor: a) Är kollokationen med?, b) Förtecknas kollokationen under basen och/eller kollokatoren? och c) På vilket sätt sker beskrivningen?

Det visar sig att varje ny upplaga av de undersökta ordböckerna får bättre resultat än den/de tidigare, vilket tyder på att beskrivningen av kollokationer ägnas ökande uppmärksamhet och större ordboksutrymme efterhand. Den senaste upplagan av *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* uppvisar det bästa resultatet. Där redovisas 43,9 % av de kollokationer som finns i jämförelsekorpusen (Bahns 1996:79). Den första upplagan av samma ordbok uppvisar det sämsta resultatet, endast 27,4 % (ibid.).

Genom att i likhet med Jehle (1990) utgå från ett antal frekventa substantiv, men att liksom Henke & Pätzold (1985) välja att undersöka bestämda kollokationer, kan Bahns inkludera ett stort antal kollokationer i sin undersökning utan att behöva ta ställning i varje enskilt fall, vilket är positivt. Att kollokationerna för de 176 frekventa substantiv som valts ut bara räknas då de sammanfaller med kollokationerna i BBI kan dock sägas utgöra en svaghet i studien. Bahns (1996:79) är medveten om detta och nämner själv som exempel att *Advanced Learner's Dictionary of Current English* (1948) endast förtecknar en av de fem kollokationer som ges för *embargo* i BBI, nämligen *lift an embargo*, men att denna ordbok å andra sidan förtecknar tre kollokationer som inte återfinns i BBI: *lay an embargo on*, *raise the embargo* och *take off the embargo*. Dessa kollokationer räknas inte i Bahns undersökning och han diskuterar inte heller huruvida de utgör goda kollokationsexempel eller inte. Inte heller kollokationerna i BBI diskuteras ur kvalitetssynpunkt.

Min egen metod och det material jag undersöker presenteras i avsnitt 4.7. Jag undersöker något fler kollokationer än Henke & Pätzold (1985) men betydligt färre än Bahns (1996). Till skillnad från Bahns (och för övrigt också Henke & Pätzold) för jag dock en diskussion om undersökningsmaterialets kvalitet dels för att utröna hur representativt materialet kan sägas vara med tanke på semantiska konstruktionstyper, dels för att säkerställa att det innehåller bra exempel på kollokationer.

4. Kollokationsbeskrivningen i SAOB: bakgrund

I en ”allmän ordbokstypologi” (se Svensén 2004:27f.) kan SAOB beskrivas som en diakronisk och samtidsspråklig ordbok, eftersom den beskriver språket från 1521 fram till ett ordbokshäftes tryckning. SAOB är vidare en deskriptiv ordbok och en allmänordbok. Det är allmänspråket, om än i vid bemärkelse, som blir föremål för beskrivning. I en ordbokstypologi som baseras på ”användningssätt, användningssituationer och användarkategorier” (se Svensén 2004:36f.) kan SAOB i stället beskrivas som en receptionsordbok och en ordbok i första hand tänkt för modersmålsbrukare.

Det handlar om en tryckt pappersordbok, men sedan 1998 är SAOB också tillgänglig på Internet. En inskannad version av den tryckta ordboken (t.o.m. band 35) tillhandahålls av Göteborgs universitet på webbadressen <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>. Den inskannade textmassans makro- och mikrostruktur har märkts upp vid Institutionen för svenska språket (tidigare *Språkdata*) och den digitaliserade versionen erbjuder många olika sökmöjligheter (se t.ex. Cederholm 1996).¹

Det första häftet av SAOB trycktes år 1893 och det första bandet förelåg komplett 1898. I skrivande stund arbetar redaktionen med ord på U och V. Band 36, TYNGA–UTSUDDA, kom ut 2012. SAOB:s historia behandlas kort av Rosqvist (2011) och mer utförligt bl.a. av Hast (1993). Lundblad (2003) sammanställer den ordbokskritik som SAOB varit föremål för genom åren. Hans artikel innehåller också en ganska utförlig bibliografi över studier i vilka SAOB har behandlats ur olika aspekter (Lundblad 2003:116f.). Några senare artikelförfattare är (för att nämna några) Eaker (2006), som diskuterar betydelsemomentens ordning, Mattisson (2006), som granskar SAOB:s källor ur ett genusperspektiv samt Larsson (2009) och Nilsson (2012), som båda bland annat behandlar de vetenskapliga principer som tillämpas och tidigare har tillämpats på SAOB.

Vidare görs en förhållandevis utförlig granskning av bandet TALL–TOJS som publicerades år 2005 (Malmgren 2006). I sin recension kommer

¹ I ett nyss avslutat projekt vid universitetet i Trier har hela den tryckta ordboken nu skrivits av (i Kina) för att en helt teckenrätt version så småningom ska kunna ersätta den inskannade versionen (se vidare Bäckerud under utg.). Samma förfaringssätt har använts vid framställningen av nätupplagorna av *Deutsches Wörterbuch* (Grimm) och *Ordbog over det danske sprog* (se t.ex. Andersson 2006:38).

Malmgren med ett antal konkreta förslag på hur läsvänligheten i SAOB skulle kunna ökas, t.ex. genom ett något modernare metaspråk, fler utförda citat som första belägg och att språkprov förses med förklarande text i större utsträckning (Malmgren 2006:279f.).

SAOB presenteras närmare i avsnitt 4.1–4.5 nedan. När ordboken citeras händer det att hänvisningar till andra artiklar eller betydelsemoment utesluts utan att detta markeras i texten (för att öka läsbarheten). Utelämnad text av annan art markeras dock med uteslutningstecknet [...]. SAOB:s text innehåller många förkortningar som ibland kan vara svårtolkade för en ovan läsare. Jag återger dessa som i originalet, men bifogar en förkortningslista som bilaga 1. Den fetstil som ges i exemplen för att framhäva den information som diskuteras är min egen. SAOB:s fetstil återges däremot inte. Jag följer inte heller SAOB:s system med olika punktstorlekar för olika typer av text. Typografin i mina exempel avviker således från typografin i SAOB:s artiklar.

4.1. SAOB:s syfte

Enligt förordet som bifogades det först publicerade häftet, dvs. A–AFBILD (1893:1), har SAOB ett deskriptivt syfte. Den ska ”gifva en trogen bild af det nu lefvande svenska riksspråket” och visa hur språket utvecklats ”allt ifrån reformationstiden”. Men ordboken har dessutom ett normativt syfte eftersom den ska ”verka för riktig användning af vårt modersmål i tal och skrift” (ibid.). Enligt Hjelmqvists presentation av SAOB (1893:47) har ordboken ”både rättighet och skyldighet att varna för sådana ord och uttryck, som strida mot tankens klarhet och vålla missförstånd”. Den redovisning av ordens böjnings- och stavningsuppgifter som inleder ordboksartiklarna har ett uttalat normerande syfte. Ambitionen att normera kan också anas genom att de språkprov som ligger till grund för SAOB, och som återges för att illustrera uppslagsordens användning, ska bestå av ”åskådliga exempel, tagna från våra bästa skalder och prosatörer” (Hjelmqvist 1893:61). Tanken är att läsarna ska upplysas och inspireras av goda och allmänbildande exempel.

Gleerups förlag, som länge ansvarade för försäljningen av SAOB, försökte locka köpare genom ”subskriptions-inbjudningar” på baksidan av de tidiga häftena. Huvudargumentet som lyftes fram var att SAOB är en, modernt uttryckt, multifunktionell ordbok som ökar läsarens kunskaper på flera plan:

Den blir på visst sätt en framställning af vår bildnings historia, den blir en nyttig uppslagsbok äfven för praktiskt bruk, en lärörök och intresse-

väckande handbok till självstudium, med ett ord ett monumentalt vetenskapligt verk af den allra största betydelse för svensk odling. (SAOB B–BALDERSBRÅ, baksidestext)

Ordboken var således i hög grad avsedd att öka allmänbildningen. Samtidigt som läsarna fick språkliga råd och upplysningar skulle de också få språkhistoriska och kulturhistoriska kunskaper. Därför uppmanades presumtiva användare att använda ordboken ”ej blott till uppslagsbok, utan äfven till läsebok” (Cederschiöld 1893:7).

Vidare var SAOB:s uppgift att beskriva såväl fackspråk som allmänspråk. Hjelmqvist (1893:53) talar om att ”ordboken kommer att omfatta de olika språken i språket: jordbruksarbetarens och fiskarens, så väl som geologens och filosofens”. Specialister inom olika yrken och vetenskaper fick i uppdrag att samla in ”yrkesuttryck och lärda ord från de olika fackvetenskaperna och handtverken” (ibid.) och fungerade som sakkunniga vid ordboksartiklarnas utformande.

SAOB:s uppgift är i dag, precis som vid projektstarten 1893, att beskriva det svenska språket från år 1521 till nutid. En förskjutning har dock skett i synen på SAOB:s uppgifter (se bl.a. Larsson 2009:40f.). Syftet att utöver skriftspråket även beskriva det talade språket har t.ex. övergivits.

Vad gäller beskrivningen av facktermer har de ursprungliga ambitionerna dämpats något. SAOB beskriver fortfarande facktermer (med hjälp av sakkunniga inom olika områden), men fler termer än tidigare lämnas åt specialordböcker. Det är främst (äldre) termer som vunnit tillträde till allmänspråket som bereds plats i SAOB.

En annan ursprunglig ambition som med tiden kraftigt tonats ned är det normativa syftet. Ordbokens uppgift är att beskriva språket, inte att normera. Se vidare Larsson (2009) och Nilsson (2012) för en utförligare diskussion om hur ordboksredaktionens lexikografiska principer och förhållningssätt har förändrats under tidens gång.

4.2. SAOB:s användare

Tanken var ursprungligen att verket SAOB skulle ”vinna tillträde till hvarje svenskt hem, till hvarje svensk, som är i tillfälle att förskaffa sig detsamma” (SAOB B–BALDERSBRÅ, baksidestext). En särskild målgrupp var lärarna, som ju i hög grad påverkar barn och ungdomars kunskaper i svenska språket. Cederschiöld (1893:11) berättar förtjust om en rektor som beställt fem exemplar till sin skola med förväntningen att ”de nog bli uppslitna alla fem”.

SAOB kan nog fortfarande sägas rikta sig till den språkintresserade allmänheten. Enligt ordbokens hemsida (<www.saob.se>) kan ”alla som har ett allmänt ord- och språkintresse ha glädje av SAOB”. Målgrupper som nämns speciellt är språkforskare, släktforskare och författare av andra ordböcker.

Förordet visar att lexikograferna var medvetna om att de presenterade ett svårtillgängligt verk som krävde en viss arbetsinsats av sina läsare. Man hoppades dock att läsarna skulle finna det mödan värt att sätta sig in i hur ordboken var uppbyggd:

Knappheten i uttryck, bruket af flera olika stilar, af tecken och förkortningar skola sannolikt i början något försvåra ordbokens begagnande för läsaren. Han skall dock, det har man vågat förutsätta, hysa en så hög tanke om detta verks vikt och betydelse, att han blir villig att egna en stund till att göra sig hemmastadd i dess beteckningssätt. (Förord SAOB 1893:3)

När SAOB blev tillgänglig på Internet år 1998 började man för övrigt närma sig målet att ordboken skulle ”vinna tillträde till varje svenskt hem” (vilket bl.a. konstateras av Cederholm i projektrapporten *SAOB – en bok för hela folket* 2000:5).

4.3. Excerptsamlingen (SAOBs)

Alla de historiska ordboksprojekt som startades i Europa på 1800-talet eller i början av 1900-talet grundar sig på excerptsamlingar som samlats in från litteratur från den tidsperiod som behandlas. Detta gäller för SAOB såväl som för *Deutsches Wörterbuch* (Grimm) i Tyskland, *Woordenboek der Nederlandsche taal* (WNT) i Holland och *A New Dictionary of the English Language* (NED) i England, Littrés *Dictionnaire de la langue française* i Frankrike och *Ordbog over det danske sprog* (ODS) i Danmark. Vid samtliga ordboksprojekt måste därför ett omfattande excerperingsarbete utföras, innan det egentliga ordboksarbetet kunde påbörjas. Hösten 1883 gjorde Söderwall upp en generalplan för SAOB:s excerperingsarbete. Året därpå anställdes ett stort antal excerpister, varav många var språkvetenskapliga experter, och materialinsamlandet påbörjades (Hast 1983:164).

SAOB:s excerptsamling (som fortsättningsvis benämns SAOBs) består av lappar. Varje lapp är försedd med ett stickord och ett utdrag ur den text där stickordet förekommer i sitt sammanhang. Sedan följer en källangivelse med årtal, del, sida och eventuellt andra uppgifter som behövs för att beläggstället ska kunna hittas.

Ända fram till år 1983 plockades alla språkprov från lexikon bort från samlingarna efter att ett ordboksavsnitt hade tryckts. Innan SAOB-redaktionen installerade mobila kompakthyllor 1977 var det mycket svårt att få plats med allt material och lexikonbeläggen utgör en stor andel av excerpterna, uppskattningsvis mellan 20 och 30 % enligt Hast (1983: 160). Material från ordböcker är naturligtvis lättare att återställa än annat material, men tyvärr har mycket excerperingsarbete gått till spillo och samlingarna är mindre kompletta än de kunde ha varit.

Enligt Cederschiöld (1893:4) hade man år 1893, då det första häftet av SAOB trycktes, samlat ihop ca 700–800 000 språkprov. Materialet var då koncentrerat till alfabetets första bokstäver, eftersom man började med att exciperera ord med begynnelsebokstäverna A–G för att snabbt kunna komma igång med redigeringsarbetet och utgivningen. Senare utvidgades excerperingen till att gälla hela alfabetet. År 1913 fanns drygt 3 miljoner excerpter i samlingarna och år 1937 uppskattades antalet till 4,8 miljoner (Hast 1983:168). År 1983 räknade Hast (ibid.) med att samlingarna bestod av 7,2–7,5 miljoner språkprov. Enligt nuvarande ordbokschefen Anki Mattissons beräkningar rör det sig i dag om nästan 9 miljoner språkprov (inklusive lexikonbelägg, som inte inkluderades i tidigare beräkningar och som fram till 1983 alltså inte heller sparades). Efter hand som arbetet har fortskridit har redaktionen således haft ett allt större material att behandla. Den språkliga beskrivningen har därmed kunnat göras fylligare och mer precis, men har samtidigt också blivit mer tidskrävande.

Fram till sent 1990-tal var ett antal excerptister fortfarande knutna till redaktionen, men i dag sker excerperingsarbetet inom redaktionen, ibland med hjälp av praktikanter och projektanställda. Material tillkommer huvudsakligen på den del av alfabetet som återstår att behandla, och hämtas framför allt från verk med någon typ av alfabetisk åtkomststruktur, t.ex. ordregister. För övrigt används numera korpusar som är tillgängliga via Internet som komplement till det insamlade excerptmaterialet.

4.3.1. Excerperingsarbetet på SAOB:s redaktion

Riktlinjerna för hur excerperingsarbetet ska gå till vid arbetet med SAOB formuleras i Söderwalls generalplan från 1883. Nedan refereras det avsnitt från generalplanen som berör excerperingen från Hast (1983: 190f., där avsnittet återges i sin helhet).

Söderwall inleder med att understryka att vissa skrifter som anses särskilt viktiga bör exciperas så grundligt ”att alla ord i deras särskilda betydelse och konstruktionssätt upptagas” (s. 190). Då det gäller vanliga ord, betydelse och konstruktioner anser han att det är tillräckligt att exciperera

några enstaka språkprov, medan flera språkprov bör tas då det gäller ovanliga ord, betydelser eller konstruktioner. De flesta skrifter behöver dock inte exciperas på detta grundliga sätt. Då räcker det enligt Söderwall att anteckna sådant som ur någon synpunkt kan anses vara anmärkningsvärt, särskilt sådant som kan ha ansetts ovanligt vid skriftens tillkomsttid, t.ex. nya eller föråldrade användningar av ord eller ord som är svåra att förstå. Excerptisten bör dock se till att språkproven framställer ett ord ”i så många betydelsens skiftningar, i så många konstruktioner, i så många former som möjligt” (s. 191). Då det gäller nyare skrifter är det enligt Söderwall tillräckligt att ”anteckna endast egendomliga [dvs. ’speciella’] eller ovanliga ord och uttryck” (ibid.). Redaktörerna förutsattes således kunna beskriva *vanliga* ord och uttryck utan stöd av excerpter.

Fram till 1924, då man bedömde att grundmaterialet var klart, försågs alla excerpter med en ganska omfattande manual, som trycktes i fyra upplagor 1893–1916 (*Anvisningar*). Jag har tittat närmare på upplagan från 1916. Söderwalls anvisningar som återges ovan återkommer här, om än något omformulerade. Excerptisterna får också noggranna praktiska anvisningar om hur språkproven ska utformas.

Ett avsnitt i manualen som inte fanns med i Söderwalls instruktioner gäller ordförbindelser. Följande uppmaning ges i en not:

Är det en hel fras (en stående förbindelse av ord, brukade i någon viss, i synnerhet bildlig, mening), som skall förses med språkprov, så användes till stickord det viktigaste ordet i frasen; äro flere ord i denna ungefär lika viktiga, upptages språkprovet under vart och ett av dem såsom stickord (på skilda lappar). (*Anvisningar* 1916:2)

Detta tycks vara en princip som säkerställer att belägg på uttryck finns på relevant ställe i excerptsamlingen (men som också ger upphov till dubletter).

Ett problem vid selektiv excerptering av denna typ är att vanliga ord och konstruktioner lätt hamnar i skymundan och kanske inte kommer att exciperas eftersom ovanliga ord och användningar ägnas för mycket uppmärksamhet (jfr avsnitt 4.3.3). Hast (1983:167) noterar att tilläggsexcerptering ibland varit nödvändigt för ”småord”, som prepositioner, konjunktioner, adverb och pronomen. På senare tid har excerptisterna aktivt uppmanats att inte glömma bort formord och vanliga ord och betydelser.

Ett sätt att säkerställa att alla typer av ord och ordanvändningar kommer med i arkivmaterialet kunde vara att totalexcerptera vissa utvalda källor. De enda källor som har exciperats i sin helhet för SAOB:s räkning är ett antal viktiga lexikon, som t.ex. *Lincopensen* (1640), Sahlstedts *Swensk ordbok*

(1773) och Dalins *Ordbok öfver svenska språket* (1850–55), för att nämna några. Metoden har aldrig tillämpats för en löpande text.

Vilka språkprov som excerperas är av central betydelse för SAOB:s innehåll eftersom excerpterna utgör grunden för hela den språkliga beskrivningen. Av lika grundläggande betydelse för excerptsamlingens sammansättning, och därmed för artiklarnas innehåll, är givetvis vilka källor som väljs ut för excerpering. I nästa avsnitt diskuteras urvalet, framför allt med hänsyn till kronologi och ämnesområden.

4.3.2. *Det excerperade materialets representativitet*

Målet är att SAOB:s insamlade material ska täcka det svenska skriftspråket på ett bra sätt vad gäller kronologi, ämnesområden, stilart och regionalitet. Hur väl excerptsamlingen täcker svenskt skriftspråk diskuteras mest ingående av Svensson (1992) och min framställning i detta avsnitt bygger till stor del på hans artikel. Andra arbeten som behandlar ordboksmaterialets representativitet är bl.a. Lundbladh (1996) och Mattisson (2006). Lundbladh diskuterar bl.a. hur ändamålsenlig en excerptsamling är i förhållande till en modern korpus (se vidare nästa avsnitt). Mattisson granskar källurvalet ur ett genusperspektiv och konstaterar att kvinnliga författare är underrepresenterade både i arkivmaterialet och i den tryckta ordboken. Lexikograferna har fram till 1980, då den första kvinnliga redaktören anställdes, varit män. Ända fram till 1900-talets senare årtionden, då hela grundmaterialet sedan länge var färdigställt, utfördes också allt excerperingsarbete av män. Såväl den språkliga beskrivningen som källurvalet och urvalet av språkprov som citeras har därmed gjorts med ett manligt perspektiv, vilket naturligtvis har satt sin prägel på ordbokens innehåll.

Då det gäller tidig nysvensk litteratur konstaterar Svensson (1992: 374) att praktiskt taget allt som trycktes på 1500-talet och det mesta från 1600-talet har excerperats. Han nämner de olika bibelutgåvorna, reformatorernas skrifter, katekeser, psalmböcker, bönböcker, läkeböcker, mandat, stadgor, bondepraktikan och ordböcker. Även skrifter från denna tid som tryckts först senare har excerperats, som t.ex. tänkeböcker och den viktiga *Gustav Vasas registratur*, som sträcker sig från 1521–1560 och varur många förstabälägg har kunnat hämtas. Periodens skönlitterära författare har också excerperats ur senare tryckta samlade verk. Svensson (1992:374f.) nämner bl.a. Messenius, Bureus, Stiernhielm, Lucidor, Columbus, Brenner och Rudbeck.

Fr.o.m. 1700-talet är bokproduktionen så stor att det blir omöjligt att göra ett lika heltäckande texturval som för de tidigare århundradena.

Svensson (1992:375) menar dock att SAOB:s excerpering från denna tid täcker de viktigaste ämnesområdena på ett tillfredsställande sätt.

När det gäller 1800- och 1900-talen anser Svensson (1992:376) att alla de klassiska författarna har excerperats. Bland ämnesområden som är väl representerade i materialet nämner han bl.a. botanik, ekonomi, etnografi, författningar, historia, litteraturvetenskap, ordböcker, periodika, sport, språkvetenskap, teknologi, tidskrifter och undervisning. Vitterhet är den genre som representeras av flest källor.

Genom att välja ut olika typer av texter för excerpering har ordboksredaktionen försökt säkerställa att olika stilarter ska finnas representerade i materialet. Den klassiska litteraturen är som redan nämnts flitigt representerad, men också förordningar, kanslihandlingar, dagböcker, reseskildringar, brev, tidningar, barn- och ungdomsböcker och i viss mån även serietidningar (Svensson 1992:373). I en recension från början av 1900-talet riktade G:son Berg (1904:228) dock kritik mot att prosan försumrades till förmån för poesin, och vardagsspråket till förmån för de högre stilarterna.

G:son Berg kritiserade också SAOB:s excerpering med hänsyn till den regionala spridningen. Han menade att excerperingen ”anlagts akademiskt sydsvenskt” och att det nord- och mellansvenska ordförrådet ägnats för litet uppmärksamhet (Berg 1904:233). Detta tycks vara berättigad kritik (se t.ex. Larsson 2009:43) även om redaktionen har haft ambitionen att inkludera verk av författare från olika delar av landet i samlingarna. Hast (1983:183) nämner även räkenskapsböcker och domböcker från olika landskap som viktiga källor för det regionala riksspråket.

Ett stort antal källor har excerperats vid arbetet med SAOB. I källförteckningen ingår över 20 000 poster. Flera av dessa citeras dock bara någon enstaka gång, och ingen av dem har som sagt totalt excerperats (med undantag av ett antal lexikon). Det är därför inte förvånande om den som noggrant studerar något äldre verk hittar något ord eller någon betydelse som är äldre (eller yngre) än vad som förtecknats i SAOB – antingen verket har excerperats för SAOB:s räkning eller inte. Flera sådana påpekanden görs t.ex. av Allén (1980:124f.) med utgångspunkt i hans utgåva av Johan Ekeblads brev från 1600-talet (Allén 1965).

Då projektet SAOB startade fanns inget alternativ till manuell och selektiv excerpering. Numera anses denna metod föråldrad och alla nya ordboksprojekt grundar sig på datorbaserat arbete med stora elektroniskt sökbara korpusar. I nästa avsnitt diskuteras olika textmaterials för- och nackdelar.

4.3.3. Modern korpus kontra traditionell excerptsamling

Då Svensén (2004:56f.) jämför den nya ”korpusmetoden” med den äldre ”beläggmetoden” sammanfattar han skillnaderna ungefär som följer:

Korpusmetoden gör det möjligt att räkna förekomsterna av språkliga företeelser i materialet och på grundval av detta dra slutsatser om olika ords och uttrycks relativa frekvens. Beläggmetoden ger i sig inga möjligheter till detta.

De texter som skall ingå i en korpus väljs ut, men de ingående lexikaliska enheterna väljs inte ut. Vid tillämpning av beläggmetoden däremot väljs både de texter som utgör underlag för excerperingen och (genom själva excerperingen) de lexikaliska enheter som skall ligga till grund för undersökningen.

Genom att korpusen inte väljer bland de lexikaliska enheterna visar den språkets egenskaper på djupet. Den innehåller förekomster av vanliga språkliga företeelser i tillräckligt stor mängd för att man skall kunna avläsa exempelvis ordens syntagmatiska egenskaper. Beläggsamlingen har däremot tillkommit genom ett urval, där man ofta tenderar att välja bort det normala till förmån för det ovanliga.

Korpusmetoden har således många fördelar och som nämns ovan gäller detta inte minst då ordens syntagmatiska sammanhang ska beskrivas. Kollokationer blir lättare att hitta när materialet kan ordnas på maskinell väg efter högfrekventa samförekomster. I fråga om historiska ordböcker som SAOB framträder fördelarna dock inte lika entydigt. Lundblad (1996:96) menar att grundmaterialet till en historisk ordbok bör samlas genom traditionell, selektiv excerpering eftersom excerptisterna vid materialinsamlandet kan ta hänsyn till kontext, tillkomsttid, lexikaliseringsgrad m.m. ”De kan vidare avgöra ordets grundform, normalisera stavningen av stickordet och ange ordklass” (ibid.).

Även Svensén (2004:57) avråder från att använda en korpus som enda källa vid historisk-diakroniska undersökningar. För en historisk ordbok som innefattar samtiden rekommenderar han att ett historiskt beläggmaterial kompletteras med samtida korpusdata (ibid.).

4.4. Riktlinjer för redigeringen av SAOB

Ett antal manualer har utarbetats som hjälpmedel för personalen på SAOB:s redaktion. I detta avsnitt undersöker jag de manualer som främst riktar sig till redaktörer, Kocks handbok (KEK), Sundqvists handbok

(AS), Jonssons handbok (HJ) och Svenssons handbok (LS), för att se vad som sägs om behandlingen av ordförbindelser.

Den första handboken (KEK) utarbetades år 1904 av Ernst Albin Kock, anställd på redaktionen 1895–1901. Handboken berör det formella utseendet på artiklarnas olika delar snarare än principer vad gäller ordbokens innehåll. Under rubriken ”förbindelser” (1904:20) ges exempel på hur ordförbindelser formellt ska skrivas och definieras då de rubriceras som *förbindelse* (*förb.*) resp. *uttryck* (*uttr.*), utan resonemang om vad som utgör en förbindelse resp. ett uttryck. Detta verkar redaktörerna förväntas känna till utan att behöva söka information i en handbok. Följande exempel ges för de två kategorierna:

förb.

det andliga ståendet
allra helst som
hafva (sitt) afseende på
afträda från (ed o. d.)
lämna (ngt) utan afseende

uttr.

hafva sina afsikter
föra till altaret
gå för altaret
afsedt från
allmännelig frälseman o. d.
det är din affär
det är inte min affär
i ett (enda) andedrag
i afräkning på (l. å)
hämta (fordom äfv. taga igen) andan
flåsa, flämta, kippa (osv.) efter andan

Det är t.ex. oklart vad som gör *det andliga ståendet* till en förbindelse och *allmännelig frälseman* till ett uttryck. Båda fraserna består av ett substantiviskt huvudord med adjektivbestämning. Vidare frågar man sig varför verbfrasen *afträda från ed* rubriceras som förbindelse medan *flämta efter andan* kallas för uttryck. Och vad gör frasen *allra helst som* till en förbindelse och frasen *afsedt från* till ett uttryck? Det är uppenbarligen inte ordförbindelsernas grammatiska struktur som styr. Användningen verkar inte heller vara beroende av graden av genomskinlighet hos fraserna (så som *genomskinlighet* definieras t.ex. hos Svensén 2004:81). Bland ordkombinationerna som rubriceras som uttryck finns t.ex. både genomskinliga fraser, som den nyss nämnda *flämta efter andan*, och ogenomskinliga fraser som *föra till altaret* där frasens betydelse (’gifta sig med’) inte motsvarar summan av konstituenternas betydelser. Begreppsförvirring råder således i KEK, en begreppsförvirring som till stor del har bestått (se vidare avsnitt 4.4.1. och 4.5.1).

Efter hand som arbetet framskred tillkom naturligtvis ändringar och tillägg och under 1950-talet samlades dessa av dåvarande redaktören Anders Sundqvist (AS). Anteckningarna behandlar främst morfologi,

böjning och formalia och inga rubriker berör ordförbindelser av något slag.

Så småningom ökade behovet av en ny komplett handbok och år 1993 utarbetades en sådan av dåvarande chefen Hans Jonsson (HJ). Jonsson går in på principerna bakom det praktiska ordboksarbetet. Han redogör för allmänna (strukturelistiskt inspirerade) principer och synsätt t.ex. vad gäller uppslagsformer, ordindelning och betydelsebeskrivning. Vad gäller ordförbindelser sägs det dock inte heller här särskilt mycket om vad som bör tas upp i ordboken, eller vad som ska benämnas *uttryck* (*uttr.*) resp. *förbindelse* (*förb.*).

Det är först i den manual som utarbetades av Lars Svensson på 1990-talet (LS) som jag hittar en beskrivning av vad som utgör ett uttryck. ”Ett uttr. är ofta en längre sekvens, t.ex. verb + bestämning, typ: *föra ngn bakom ljuset*” (post 894).

Frågan om placeringen av uttryck berörs också. ”Ett uttr. ska behandlas på det ord, som är språkligt intressantast o. centralast” (post 898). De exempel som ges för att förtydliga detta är att *storma på sin hälsa* är behandlat under STORMA (se ex. 4:1) och att *slicka stoftet* är behandlat under SLICKA (se ex. 4:2).

(4:1) STORMA: i uttr. *storma på sin hälsa* l. *hälsan*, utsätta sin hälsa för stora påfrestningar (gm ett osunt liv). (SAOB S 12056)

(4:2) SLICKA: i uttr. *slicka stoftet* (l. ngs *fötters stoft*), förr äv. *stoft*, (på österländskt maner kasta sig ned framför ngs fötter o. kyssa marken för att betyga underdånighet l. djup vördnad, ödmjuka sig. (SAOB S 6546)

I dessa båda exempel anses alltså verben vara språkligt intressantast. Det beror, så vitt jag förstår, på att verben har en för uttrycket speciell betydelse som behöver förklaras. I uttrycket *storma på sin hälsa* (4:1) betyder ordet *storma* enligt definitionen ’utsätta för stora påfrestningar’, medan ordet *hälsa* har sin grundbetydelse och inte kräver någon särskild förklaring. Eftersom hela uttrycket *slicka stoftet* i exempel (4:2) däremot ska förstås bildligt kan dock betydelsen hos ordet *stoft* behöva förklaras i lika hög grad som ordet *slicka*.

Regeln om att ett uttryck ska behandlas på det ord som är språkligt intressantast och centralast finns alltså, men vilka kriterier redaktören ska gå efter är oklart.

4.4.1. Handledning till Svenska Akademiens ordbok

Förutom manualer för anställda på SAOB:s redaktion finns också några

handledningar som är avsedda för SAOB:s läsare. Den mest aktuella av dessa är Carl-Erik Lundbladhs *Handledning till Svenska Akademiens ordbok* (1992). Lundbladhs förklarar här vad som utgör ett *uttryck* resp. en *förbindelse*.

Med *uttryck* avser SAOB såväl fraser som talesätt. Begreppet är mycket vittomfattande och rymmer i stort sett alla sammanställningar av betydelsebärande ord med ett inre sammanhang. [...] Ordboken använder *förbindelse* (*förb.*) för att allmänt benämna en ordkombination i dess egenskap av enhet med viss grammatisk relation mellan delarna. De förbindelser som mest framhålls är de s.k. särskilda förbindelserna, alltså verb + betonad partikel ... *Förb.* används emellertid också om t.ex. sådana kombinationer av verb och adverb som liknar särskilda förbindelser (*gå baklänges, köra hem* etc.). (Lundbladhs 1992:46)

Uttr. kan alltså avse ”alla sammanställningar av betydelsebärande ord med ett inre sammanhang” och *förb.* kan avse ”en ordkombination i dess egenskap av enhet med viss grammatisk relation mellan delarna”. Beteckningarnas definitioner är överlappande, eftersom en enhet med viss grammatisk relation mellan delarna naturligtvis även kan sägas utgöra en sammanställning av betydelsebärande ord med ett inre sammanhang. Den skillnad som ändå finns i beteckningarnas användningar skulle alltså vara att *förb.* främst används i sammanhang då ordens grammatiska relation står i fokus, kanske genom att en preposition eller ett adverbial ingår i ordkombinationen. Det är åtminstone så redaktionen strävar efter att använda beteckningen *förb.* i dag.

I avsnitt 4.5 behandlas användningen av beteckningarna *uttr.* och *förb.* ytterligare. Där redogörs nämligen för de olika beskrivningssätt som kan användas i SAOB vid redovisning av ordförbindelser.

4.4.2. *Urval, kvalitet och omfång*

Av de manualer som presenteras ovan är det i första hand LS och i andra hand HJ som gäller som styrdokument för redaktörerna i dag. Förutom dessa manualer finns också en promemoria som berör SAOB:s uppgift och omfång och som har tillkommit för att skynda på och kvalitetssäkra produktionen och för att hålla omfånget nere. Detta dokument uppdateras kontinuerligt av ordbokschefen, senast i april 2010 (hädanefter PM 2010). Jag ska här kort redogöra dels för generella redigeringsregler som gäller i SAOB (varav några inte nämns i något styrdokument), dels för de regler i PM 2010 som specifikt gäller för ordförbindelser (eller ”uttryck”).

För att ett ord ska behandlas i SAOB krävs att det finns minst två språkprov från av varandra oberoende källor i SAOBs (dock med vissa undantag, t.ex. då det finns en hänvisning till ordet från ett tidigare tryckt ord) (PM 2010:1). Första belägg, och vid inskränkt bruklighet även sista belägg, ska anges för varje enskilt betydelsemoment.² En ambition, som inte nämns explicit i manualer eller promemorior, är att de olika betydelser och användningar som beskrivs i definitionen ska beläggas med (begripliga och informativa) språkprov som fördelar sig någorlunda jämnt ur ett kronologiskt perspektiv. Om en betydelse finns belagd sedan 1500-talet ska det gärna finnas något illustrerande exempel från varje århundrade i artikeln. Detta gäller dock bara för huvudord. Sammansättningar, avledningar och särskilda förbindelser exemplifieras betydligt mer summariskt.

Enligt promemorian från 2010 får ett huvudmoment innehålla högst sju språkprov och ett undermoment högst fem (PM 2010:1). Begränsningar av antalet tillåtna språkprov kan få konsekvenser för beskrivningen av kollokationer eftersom det finns många aspekter att ta hänsyn till då beläggen som ska citeras i en artikel väljs ut. Det finns kanske inte utrymme för att belägga intressanta uttryck och konstruktioner samtidigt som alla led i betydelsemomentets definition ska täckas in och språkproven ska fördelas jämnt över tid.

Dubbel exemplifiering av fras, både i redaktionsexempel och språkprov, ska inte förekomma (PM 2010:4). Detta betyder att kollokationer som anförs som redaktionsexempel inte också kan beläggas med autentiska språkprov. Redaktionsexemplen ska för övrigt visa på nutida och vanliga konstruktioner och användningssätt. De kan t.ex. användas för att kompensera brist på bra belägg i materialet (ibid.).

Jag har redan nämnt några av de beskrivningssätt som kan användas i SAOB, *definition*, *uttryck*, *förbindelse*, *språkprov* och *redaktionsexempel*. Nästa avsnitt innehåller en utförligare diskussion av ordbokens metaspråk.

4.5. Beskrivningssätt i SAOB

De metaspråkliga verktyg som används i SAOB är i princip de samma hela verket igenom. Följande beskrivningssätt kan användas för att ge information om ordförbindelser:

² Första belägg från SAOBs redovisas oavsett om ett ord har funnits i fornsvenskan eller om det har börjat användas i nysvensk tid. Det är ju nysvenskan, och SAOB:s excerptmaterial, som beskrivs i artiklarna. Om ordet har förekommit även i fornsvenskan (enligt Söderwall 1884–1918) framgår detta av den inledande etymologiska parentes.

- 1) definitionstext, beskrivning i klartext eller med konventionaliserade formler, t.ex.:
 - a) ”i ordspr. o. ordspråksliknande talesätt”
 - b) ”i uttr. xxx” (ev. följt av definition för hela ordförbindelsen eller hänvisning till annat ord där ordförbindelsen definieras)
 - c) ”i förb. xxx” eller ”i förb. med xxx”
- 2) kommentar i en anmärkning (märkt *Anm.*)
- 3) redaktionsexempel – ett språkligt exempel som illustrerar olika användningar av uppslagsordet och som konstruerats av redaktören
- 4) autentiska språkprov

Ordförbindelser anges ibland även som uppslagsord, dvs. de betraktas som flerordslemman. Det vanligaste exemplet på detta är de tidigare nämnda partikelverben, i SAOB kallade *särskilda förbindelser* (Särsk. förb.), t.ex. SKYND A PÅ OCH TAPETSER A OM.

Enligt Svensén (2004:234) kan man dela in ordboksartiklar i enspråkiga ordböcker i tre huvuddelar, nämligen *lemmadelen* (med identifierande och formell information), *explikationsdelen* (med betydelseinformation) och *demonstrationsdelen* (med exemplifierande språkprov). Jag kommer här endast att intressera mig för de delar av artiklarna som kan innehålla information om kollokationer, nämligen explikationsdelen och demonstrationsdelen. I följande avsnitt redogör jag för vad dessa olika delar innehåller genom att presentera och beskriva SAOB:s olika informationstyper (se punkt 1–4 i uppställningen ovan).

4.5.1. *Explikationsdelen*

Explikationsdelen består av definitioner och eventuellt också av redaktionella anmärkningar (märkta *Anm.*). Enligt HJ (s. 53) ska anmärkningar användas för att redogöra för förhållanden som inte går in under den gängse beskrivningsmodellen. Ett exempel är anmärkningen i artikeln TRIGONOMETRI som uppger om att ordet tidigast anträffades ”i den latinska formen trigonometria” (SAOB T 2490). Detta beskrivningssätt är sällan aktuellt för ordförbindelser, varför denna informationstyp i princip saknar intresse i föreliggande arbete.

Definitionerna ska helst utformas enligt kravet på substituerbarhet, dvs. definitionen ska kunna bytas ut mot det som definieras. Definitionen i exempel (4:3) avser uppslagsordet TAMBURIN:

- (4:3) slaginstrument bestående av en rund trä- l. metallram överspänd med skinn på ena sidan o. försedd med runda metallskivor o. d. som klingar när instrumentet skakas. (SAOB T 344)

Definitionen i exempel (4:3) kan (i princip) ersätta ordet *tamburin* i följande språkprov:

- (4:4) Af Tannhäusers dikter framgår, att sången till ringdanserna.. vanligen ackompanjerats af giga, flöjt, harpa eller **tamburin**. BÅÅTH *Wagner* S 1: 21 (1903). (SAOB T 344)

Många gånger används dock vad som kallas ”omskrivande definitioner”. Ett inledande ”om”, ”i fråga om” signalerar då att definitionen inte kan ersätta det ord som definieras:

- (4:5) TACK, sbst.¹: **om** i ord l. handling visad erkänsla l. uppskattning (för gåva l. hjälp l. tjänst l. utfört arbete o. d.) l. visad glädje l. tillfredsställelse (över ngt). (SAOB T 23)

Uppgifter om vilka ordförbindelser och konstruktioner ett uppslagsord typiskt brukar ingå i kan redovisas i metatexten på olika sätt. Kollokationen *iakitta tysnad* kan t.ex. anges genom att man i definitionen på uppslagsordet IAKTTA nämner att ett vanligt förekommande objekt är *tysnad*. Ordförbindelser kan också redovisas med hjälp av etiketter av typen *i ordspråk och ordspråksliknande talesätt, uttryck eller förbindelse*.

Ordspråk och (ordspråksliknande) talesätt är de enda typer av ordförbindelser som nämns explicit i SAOB, troligen beroende på att lexikograferna på 1890-talet räknade med att det fanns ett stort intresse för ordspråk. Genom att ge dessa ordförbindelser en beteckning och alltid behandla dem på samma plats i en artikel, nämligen i det första (under) momentet, gjorde man det lätt för användarna att hitta dem.

Beteckningarna *uttr.* och *förb.* används i SAOB för att beteckna allt ifrån valensfenomen till idiom. Genom statistik som Rudolf Rydstedt vid Institutionen för svenska språket i Göteborg har tagit fram från den elektroniska versionen av SAOB vet jag att *förb.* används i betydligt mindre utsträckning än *uttr.* och att användningen av beteckningen *förb.* har minskat med tiden. En princip som kan anas är att beteckningen *förb.* företrädesvis, och särskilt på senare tid, förekommer när någon av ordförbindelsens konstituent utgör ett formord i stället för ett innehållsord. Det kan t.ex. handla om vilka prepositioner som brukar användas tillsammans med ett visst innehållsord, dvs. valensuppgifter:

- (4:6) BYTA: i **förb. byta med ngn**, växla om med ngn, tura om med ngn, af-lösa ngn. (SAOB B 4667)

Ofta används dock formuleringen ”i förb. med prep.” följt av vissa prepositioner, snarare än enbart beteckningen *förb.*:

- (4:7) BYTA: i **förb. med prep. mot**, förr äfv. *för l. till*, i sht i fråga om utbyte af ett föremål mot ett föremål af annat slag. (SAOB B 4667)

En annan vanlig formulering är ”i förb. med prep.-uttr.”:

- (4:8) TAGA: i utvidgad anv., om sak: röra vid; stöta mot; särsk. i **förb. med prep.-uttr. inlett av mot** (l. i l. *på*). (SAOB T 84)

Just prepositionella bestämningar anges dock ofta även som konstituenten i uttryck, så t.ex. på verbet SÄLJA:

- (4:9) SÄLJA: i **uttr. (vara) såld till l. under** l. åt ngn l. ngt. (SAOB S 16139)

I äldre band kan man också se att ordkombinationer redovisas utan någon särskild beteckning, som kombinationen *avträda från skådeplatsen* i följande exempel:

- (4:10) AVTRÄDA, v.¹: om utgående från scenen [...] i bild: **afträda från skådeplatsen o. d.**, lämna l. avsluta sin (offentliga) verksamhet, draga sig tillbaka från offentligheten o. d., försvinna. (SAOB A 691)

4.5.2. Demonstrationsdelen

Betydelser, uttryck och syntaktiska konstruktioner som beskrivs i explicationsdelen ska alltid återfinnas även i demonstrationsdelen eftersom i stort sett allt som tas upp i definitionen måste beläggas. Läsaren kan alltså förvänta sig att ett uttryck eller en konstruktion som nämns i definitionen också återfinns i ett språkprov. Den information som tillkommer i demonstrationsdelen utan att ha nämnts i metatexten kan sägas vara implicit information. Lexikografen låter då språkproven tala för sig själva.

I SAOB:s demonstrationsdel ingår autentiska språkprov hämtade från litteraturen och redaktionsexempel konstruerade av redaktören. Båda dessa kategorier utgör vad Svensén (2004:194) kallar *levande språkprov*. Benämningen avser språkliga exempel som innehåller personliga pro-

nomen eller typiska nominalfraser snarare än proformer, dvs. indefinita pronomen som t.ex. *någon* eller *något*. Vidare används ofta finita former av verb snarare än infinitiver.

Svensén (2004:194f.) nämner tre möjliga syften för levande språkprov i ordböcker:

- ett receptivt/semantiskt, dvs. att åskådliggöra vad som menas med den ganska abstrakt formulerade definitionen
- ett receptivt/syntaktiskt, dvs. att visa en konstruktion där lemmat i denna betydelse kan ingå
- ett produktivt, dvs. att ge användaren ett mönster för analoga bildningar, såväl grammatiskt som lexikaliskt

I SAOB är syftet med språkproven att åskådliggöra vad som menas med definitionen och att visa på konstruktioner (eller uttryck) där lemmat i aktuell betydelse kan ingå. Syftet är alltså dels receptivt/semantiskt, dels receptivt/syntaktiskt. SAOB är inte en produktionsordbok och läsaren bör inte i någon större utsträckning förvänta sig att erhålla mönster för att skapa analoga bildningar.

Utöver de tre syften som nämns ovan har autentiska språkprov ett vetenskapligt syfte. För en historisk och deskriptiv ordbok som SAOB är det viktigt att belägga de användningar som beskrivs.

4.5.2.1. Autentiska språkprov

Språkproven från SAOBs utgör grunden för hela ordboken och det är de som ger liv åt beskrivningarna. Följande språkprov, som hämtats från *Tal hållna i vetenskapsakademien vid præsidiij nedläggande 1780*, säger t.ex. något om vad den person som omtalas har för inställning till fisk som födoämne:

(4:11) TON, sbst.¹: (†, utom ss. förled i ssg) tonfisk. **Du Mont säger om Thon . . . at han är den förnämste fisken i Medelhafvet, emedan han til in-värtes utseende och smak mindre liknar fisk, än verkeligt kött.** BERGIUS *PVetA* 1780, 2: 183. (SAOB T 1951)

Ett språkprov som står först eller sist i ett moment kan bestå av enbart en källhänvisning, utan något citat från den aktuella källan. Så anges t.ex. det första belägget på *tumlare* (från *Stockholms Tänkebok* 1586):

- (4:12) TUMLARE: (förr) motsv. TUMLA 1, om person som tumlade, särsk. om akrobat l. gycklare o. d. **2SthmTb. 7: 254 (1586)**. Tumblare och andre Göklare. SCHRODERUS *Os.* 1: 467 (1635). *AB* 11/9 1962, s. 2 (*om förh. på 1590-talet*). (SAOB T 3112)

Det äldsta belägg som finns i SAOBs för varje ord och för varje enskilt betydelsemoment ska, som nämnts tidigare, alltid tas med i artikeln. Det samma gäller för yngsta belägg vid inskränkt bruklighet. Dessa belägg väljs således inte ut för att de utgör särskilt tydliga eller intressanta exempel. Eftersom endast ett begränsat antal språkprov får citeras i ett betydelsemoment väljer redaktören ofta att ange obligatoriska språkprov på detta kortfattade sätt. Därmed går ordboksanvändaren ofta miste om ordhistorisk information. Jag tror att många läsare kan vara intresserade av att få reda på hur ett ord användes första gången (i en viss betydelse). Malmgren beklagar t.ex. i sin recension av SAOB:s band 34 (2006:277) att så många första belägg består av hänvisningar.

Förr kunde ensamma källhänvisningar förekomma även inne i en följd av språkprov:

- (4:13) FRUKTAN: (numera knappast br.) i uttr. *vara i fruktan*, förr äv. *bära l. draga fruktan*, vara orolig, hysa farhågor; befara. (*Prelaterna*) bore fruchtan att the skulle mista theas stora räntor. SVART *GI* 115 (1561). **BRASK Pufendorf Hist. 212 (1680)**. (*De*) voro .. i stor fruktan för utgången. STRINNHOLM *Hist.* 2: 104 (1836). (SAOB F 1606)

Här får man ingen information om vad språkprovet från 1680 ska illustrera (även om det rimligen bör vara uttrycket *draga fruktan* eftersom detta annars inte är belagt). Om artikeln FRUKTAN hade skrivits i dag hade det varit nödvändigt att komplettera källhänvisningen med ett citat eller en kommentar i årtalsparentesen, som vid språkprovet från 1854 i följande exempel:

- (4:14) STOR, adj.: om väg l. gata o. d.: lång (o. bred) o. i regel starkt trafikerad [...] i uttr. *stora vägen* äv. om vägen till de egentliga bostadsrummen genom huvudingången i ett (förmånare) hus [...] (*Lat.*) Platea .. (*sv.*) stoor gata. *VarRerV* 36 (1538). [...] **DALIN (1854; om gata)**. (*Det*) ringde.. på tamburdörren – tant Justina kom alltid ”stora vägen”. CARLSSON *BarndStad* 103 (1925). (SAOB S 12179f.)

Något som man kan se i äldre band är att språkprov placeras sist i ett moment föregånget av ett kors (†), men utan kompletterande definition:

- (4:15) HÅRD: i fråga om ngt som sker med kraft l. eftertryck l. i fråga om intensiv värksamhet: kraftig, stark; i sht ss. adv. närmande sig till l. övergående i rent förstärkande anv.: mycket. Och en man bende sin bogha hårdt, och skiöt Jsraels Konung emellan maghan och lungonar. *IKon.* 22: 34 (*Bib.* 1541). [...] Hårt belastade (*telefon-*)ledningar. *RTKatal.* 1931, 1: 18. (†) **Sosom berättas skall ded hårtt döo aff pesten i Cracaw och Warsaw.** *AOXENSTIERNA* 2: 511 (1622). (SAOB H 1838)

Enligt Lundbladh (1992:53) betyder detta ”att den exemplifierade användningen av ordet är sökt och förmodligen inte stämde med språkvanorna ens på den tid som det härrör ifrån”. I exempel (4:15) täcks alltså användningen av ordet ”hårtt” i språkprovet från 1622 i princip av definitionen i det aktuella momentet, men den syntaktiska konstruktion som föreligger i exemplet (dvs. *skall det hårt + infinitiv*) betraktades troligen som avvikande redan vid tillkomsten (vilket för övrigt betyder att språkprovet rimligen inte alls borde citeras).

4.5.2.2. Redaktionsexempel

SAOB:s redaktionsexempel utgörs av fraser som börjar med stor bokstav och avslutas med punkt. De har, liksom de autentiska språkproven, uppgiften att illustrera och exemplifiera språklig (och encyklopedisk) information:

- (4:16) TOBAK: om njutnings- l. stimulansmedel berett av torkade l. på annat sätt behandlade (vanl. skurna l. pulvriserade) tobaksblad (med nikotin ss. verksam beståndsdel) avsett att rökas l. tuggas l. snusas (förr äv. använt i medicinskt syfte) [...] ***Han stoppar sin pipa med tobak. Hon köper ett paket tobak. Staten har monopol på tobak. Tobak säljs inte till personer under 18 år.*** (SAOB T 1850)

Ibland tycks redaktionsexemplen dock ha uppgiften att på ett explicit sätt ange möjliga konstruktionsmönster och uttryckssätt snarare än att tjäna som språkliga exempel, vilket betyder att de faktiskt kan tyckas höra till explikationsdelen. De innehåller ofta infinita verbformer och proformer, dvs. indefinita pronomen, och utgör därmed vad Svensén (2004:193) kallar *döda språkprov*:

- (4:17) SÄLJA: mot ekonomiskt vederlag i pengar l. däremot svarande prestation av annat slag avhända sig l. överlåta (ngt), avyttra, försälja; motsatt: köpa; äv. abs.; äv. allmännare: saluföra (ngt); ss. (del av) mer l. mindre

yrkesmässig verksamhet l. näringsfång tillhandahålla (ngt) för försäljning; särsk. i pass., i uttr. *säljas så l. så mycket*, ha så osv. stor avsättning. **Sälja ngt dyrt l. billigt. Sälja ngt till (ett) högt l. (ett) lågt pris. Sälja med vinst l. med förlust. Sälja kontant l. på avbetalning. Sälja över disk l. från lager.** (SAOB S 16140)

Som nämns i avsnitt 4.4 bör ett redaktionsexempel enligt nuvarande redigeringsregler dock ses som ett belägg. Ett uttryck eller en konstruktion som ges som redaktionsexempel ska inte också beläggas i ett efterföljande språkprov.

Så länge en beskrivning av (det bildade) talspråket ansågs ingå i SAOB:s uppgift gjordes angivelser om talspråket framför allt med hjälp av redaktionsexempel. I sin kritiska granskning av SAOB klagar Berg (1904:228) t.o.m. över att det i talspråk vanligt förekommande uttrycket *vid första anblicken* saknas ”om det än finns i ett citat”. Denne anmälare förväntar sig således att uttrycket ska tydliggöras i ett redaktionsexempel. Ett autentiskt språkprov är inte tillräckligt. Ordboksredaktören Hoppes svar lyder som följer:

Då *vid första anblicken* finnes i ett citat, var dess upptagande såsom redaktionsexempel ej nödvändigt. Af utrymmesskäl upptog man förr aldrig samma uttryck både i citat och redaktionsexempel; på senare tid har man för vissa fall, ehuru jämförelsevis sällan, frångått denna sparsamhet. (Hoppe 1904:242)

Den sparsamhet som enligt Hoppe (1904) ”förr” fanns på redaktionen, och som innebar att man aldrig tog upp ett uttryck både i citat och redaktionsexempel, har redaktionen således vänt tillbaka till.

Även andra skillnader kan förekomma vad gäller redaktionsexempel förr och nu. Redaktionsexemplen ska i dag innehålla nuspråk som inte kräver någon förklaring (utöver den tidigare givna definitionen). I äldre band kan dock både bruklighetsmarkörer och förklaringar förekomma, så t.ex. i artikeln KÖPA:

(4:18) KÖPA: [...] *Köpa ngt dyrt resp. billigt, förr äv. lätt, till dyrt resp. billigt pris.* *GIR* 1: 124 (1523). Monger köper j förstonne lätt, men sedhan betalar han thz dyrt noogh. *Syr.* 20: 12 (*Bib.* 1541). Thenn thomptth, som Laris Suenss[o]nn hade kiöppth aff Morthenn, Wlffzonn. *SkrGbgJub.* 6: 107 (1589). Tridie (*slag av laga fång*) är kiöp, om lagliga kiöpt är. *JB* 1: 1 (*Lag* 1734). *PT* 1905, nr 159 A, s. 3 (*i abs. anv.*). (SAOB K 3810)

Då ett redaktionsexempel uppgavs ha inskränkt bruklighet, som ord-

förbindelsen *köpa lätt* i exempel (4:18), kompletterades det med ett autentiskt språkprov. *Köpa lätt* förekommer i ett språkprov från Bibeln 1541, medan de brukliga ordförbindelserna *köpa ngt dyrt* resp. *billigt* inte beläggs med språkprov.

Trots att informationstyperna har varit de samma hela verket igenom förekommer alltså en viss variation i hur de används, vilket nog också måste betraktas som förväntat.

4.6. Undersökningsmaterial

Det undersökningsmaterial som används vid granskningen av kollokationsbeskrivningen i SAOB består av de kollokationer som anges av Svensén (2004:212f.) för att exemplifiera de fem olika grammatiska konstruktionstyper som han ser som de viktigaste kollokationstyperna i svenskan. Sammanlagt 81 exempel ges för kombinationerna verb + substantiv, substantiv + verb, adjektiv + substantiv adverb + adjektiv och verb + adverb.

För att avgöra huruvida det rör sig om starka kollokationer diskuteras de olika fraserna nedan med avseende på faktorer som oförutsägbarhet, ogenomskinlighet, innehållsligt samband mellan konstituenterna och frekvens. Jag vill klarlägga huruvida det rör sig om tydliga kollokationer som bör beskrivas i en ordbok (se avsnitt 2.2 om teoretiska utgångspunkter). När det gäller frekvens används främst databasen Parole som referenspunkt. Parole ingår i Språkbanken vid Göteborgs universitet och består av ca 19,4 miljoner löpande ord, huvudsakligen hämtade från dagstidningar från 1976–1997.

Jag intresserar mig också för hur representativt kollokationsmaterialet är med avseende på semantiska konstruktionstyper genom att tydliggöra vilka semantiska relationer som föreligger mellan bas och kollokator och diskutera huruvida några viktiga relationer saknas. Jag tar härvid hjälp av de lexikala funktioner som specificeras av Mel'čuk och hans kollegor, särskilt de som i avsnitt 2.1.2.4 beskrivs som mest relevanta för var och en av de grammatiska konstruktionstyperna. Jag använder dock inte verktyget lexikala funktioner fullt ut. Ibland talar jag i stället om *semantiska relationer*. Detta kan innebära en mindre detaljerad, men någon gång faktiskt en mer detaljerad, semantisk kategorisering.

4.6.1. Verb + substantiv (= objekt)

Följande 25 kollokationer (som anges i bokstavsordning enligt baserna)

har ett verb som kollokator och ett substantiv utgörande objekt som bas:

- (1) *träffa avtal*
- (2) *fatta beslut*
- (3) *begå ett brott*
- (4) *injaga fruktan*
- (5) *ställa en fråga*
- (6) *sluta förbund*
- (7) *hålla föredrag*
- (8) *stilla sin hunger*
- (9) *utfärda ett intyg*
- (10) *bestrida kostnader*
- (11) *stifta en lag*
- (12) *bryta ett löfte*
- (13) *infria ett löfte*
- (14) *väcka misstankar*
- (15) *ingjuta mod*
- (16) *bjuda motstånd*
- (17) *vålla problem*
- (18) *inge respekt*
- (19) *dra en slutsats*
- (20) *bedriva studier*
- (21) *hysa tacksamhet*
- (22) *iakttä tystnad*
- (23) *släcka törsten*
- (24) *ingå äktenskap*
- (25) *bekläda ett ämbete*

Denna konstruktionstyp är viktig på så sätt att den representerar ett sätt att formulera en verbfras med det aktuella substantivet. Ibland kan en kollokation fungera som ett alternativ till ett enkelt verb, jämför t.ex. *fatta beslut* och *besluta*, och ibland representerar en kollokation den enda möjligheten att uttrycka att objektsreferenten uppstår eller genomförs. För kollokationerna *vålla problem* och *släcka törsten* finns t.ex. inga motsvarande enkla verb. Som Ekberg påpekar (1989:160) kan substantiven i denna typ av kollokationer (som hos henne benämns *funktionsverbskonstruktioner*) till skillnad från de enkla verben modifieras till sin art eftersom de kan ta attributiva bestämmingar eller lexikalt modifieras av en sammansättningsförled. Exempel (4:19) och (4:20) (som har konstruerats av mig) illustrerar detta:

(4:19) a. Han **fattade** ett svårt **beslut**.

b. *Han **beslutade** svårt.

(4:20) a. Det var dags att **fatta** ett **principbeslut**.

b. *Det var dags att **principbesluta**.

Som nämns i avsnitt 2.1.2.4 talar Benson om *CA-collocations*, som avser 'creation/activation', och *EN-collocations*, som avser 'eradication and/or nullification' (BBI 1997:xxx). Benson (1985:64) anser att dessa två typer av semantiska relationer är de viktigaste då det gäller konstruktionstypen verb + substantiv. Enligt Benson är oförutsägbarhet speciellt kännetecknande för kollokationer med detta innehåll, såväl oförutsägbarhet inom ett och samma språk (jfr t.ex. *hold a funeral*/ **hold a burial*) som oförutsägbarhet vid översättning mellan olika språk (jfr t.ex. *give a lecture/faire une conférence/einen Vortrag halten*). Han menar att i synnerhet CA-kollokationer "should become an obligatory element in dictionaries of English" (ibid.).

En stor andel av kollokationerna i undersökningsmaterialet utgörs också av just CA-kollokationer (som ofta kan beskrivas med den lexikala funktionen Oper, men ibland också med t.ex. Caus eller Real). I följande 20 kollokationer medför kollokatoren att objektsreferenten föreligger, kommer till stånd eller utförs: *träffa avtal, fatta beslut, begå ett brott, injaga fruktan, ställa en fråga, sluta förbund, hålla föredrag, utfärda ett intyg, stifta en lag, infria ett löfte, väcka misstankar, ingjuta mod, bjuda motstånd, vålla problem, inge respekt, dra en slutsats, bedriva studier, hysa tacksamhet, iakttä tystnad* och *ingå äktenskap*.

Några EN-kollokationer finns också i undersökningsmaterialet, nämligen *stilla sin hunger, bryta ett löfte* och *släcka törsten*. I dessa kollokationer medför kollokatoren alltså att objektsreferenten avslutas eller upphör, vilket kan beskrivas med den lexikala funktionen FinOper.

Vidare uttrycks det semantiska innehållet 'inneha' i kollokationen *bekläda ett ämbete* och 'ta hand om' eller 'ansvara för' i ordkombinationen *bestrida kostnader*.

De flesta av exemplen ovan utgör starka kollokationer på så sätt att kollokatorerna, dvs. verben, är oförutsägbara och synsemantiska, så t.ex. *träffa (avtal), fatta (beslut), hålla (föredrag)* och *bjuda (motstånd)*. Verben kan ses som funktionsverb med svag egenbetydelse. Deras uppgift är att uttrycka att substantivets referent uppstår, kommer till stånd eller genomförs. Några av verben används dock i sin grundbetydelse och kan därmed betraktas som autosemantiska, så t.ex. *begå* och *bedriva*. Dessa verb har dock en begränsad (och oförutsägbar) distribution och ordförbindelserna

begå ett brott och *bedriva studier* uppvisar frekvent samförekomst, vilket innebär att konstituenterna är starkt knutna till varandra.

Flera av kollokatorerna i undersökningsmaterialet återfinns för övrigt bland de verb som Malmgren (2008) klassar som de viktigaste Oper₁-verben i svenskan. Några exempel är *begå*, *bedriva*, *bjuda*, *dra*, *fatta*, *hysa*, *hålla*, *iaktta* och *ställa*.

4.6.2. Substantiv (= subjekt) + verb

I undersökningsmaterialet finns 21 kollokationer som har ett substantiv som bas och ett verb som kollokator. Substantivet fungerar som subjekt i kollokationerna, som utgör självständiga sats:

- (1) *antalet ökar*
- (2) *antalet minskar*
- (3) *blixtarna ljungar*
- (4) *dagen gryr*
- (5) *fågeln kvittrar*
- (6) *helgen infaller*
- (7) *himlen mulnar*
- (8) *hunden skäller*
- (9) *katten jamar*
- (10) *kriget utbryter*
- (11) *mörkret faller*
- (12) *olyckan inträffar*
- (13) *priset sjunker*
- (14) *regnet öser ner*
- (15) *situationen uppstår*
- (16) *snön yr*
- (17) *svetten lackar*
- (18) *temperaturen stiger*
- (19) *temperaturen sjunker*
- (20) *vinden mojar*
- (21) *åskan mullrar*

Dessa exempel utgör inte typiska kollokationer i lika hög grad som exemplen i avsnitt 4.6.1, främst eftersom kollokatorerna oftast inte är synsemantiska. Orden *öka*, *minska*, *ljunga*, *gry*, *kvittra*, *sjunka* m.fl. kan sägas ha sin grundbetydelse, eller en av sina grundbetydelser, i de nämnda ordförbindelserna. Det rör sig alltså inte om funktionsord med svag egen betydelse. Många av kollokatorerna är däremot väldigt starkt förknippade

med just substantiven i exemplen, t.ex. *gry/dag* och *kvittra/fågel* och *mojna/vind*. Orden har alltså innehållsligt samband och en tendens att förekomma tillsammans. Coseriu (1967:296) kallar ordförbindelser av denna typ för *lexikalischen Solidaritäten* (sv. *lexikaliska solidariteter*).³

Enligt Hausmann (1985:119, 129) vill flera forskare skilja denna typ av ordförbindelser från kollokationer, dels för att båda orden har sin grundbetydelse, dels för att orden inte nödvändigtvis behöver förekomma tillsammans i samma mening. Han menar dock att denna diskussion inte är relevant från lexikografisk synpunkt eftersom ordförbindelser av denna typ hur som helst måste anses viktiga att beskriva i ordböcker, både vid basen och kollokatorn.

Det är också så att de semantiska relationerna mellan bas och kollokator kan beskrivas på ett generellt sätt i ovanstående exempel, vilket stärker intrycket av att det är kollokationer det handlar om. Följande semantiska relationer finns representerade:

Kollokatorn medför att:

subjektsreferenten startar eller kommer till stånd: *dagen gryr, helgen in-faller, kriget utbryter, mörkret faller, olyckan inträffar, situationen upp-står*

subjektsreferenten ökar: *antalet ökar, temperaturen stiger*

subjektsreferenten minskar: *antalet minskar, priset sjunker, temperaturen sjunker, vinden mojnar*

subjektsreferenten utför den aktivitet som är typisk för den: *blixtarna ljungar, fågeln kvittrar, himlen mulnar, hunden skäller, katten jamar, regnet öser ner, snön yr, svetten lackar, åskan mullrar*

Flera lexikala funktioner kommer därmed till uttryck. Att något 'startar eller kommer till stånd' motsvarar IncepOper. Att något 'ökar' resp. 'minskar' motsvarar Plus resp. Minus. Vidare förekommer funktionerna Son 'to sound' i kollokationer som *fågeln kvittrar* och *åskan mullrar*, och funktionen Func 'to function' i kollokationerna *blixtarna ljungar* och *svetten lackar*. Func är för övrigt den enda lexikala funktion som explicit nämns av Wanner (1996:21f.) som relevant för den grammatiska konstruktionstypen substantiv + verb.

³ Coseriu inbegriper ordkombinationer som *fågeln kvittrar* och *vinden mojnar* i detta begrepp, men däremot *inte* kombinationer där det ena ordet är underordnat det andra, som t.ex. *vit snö* och *rund boll* där adjektivet beskriver substantivets färg, form eller storlek o.d.

En semantisk relation som Atkins & Rundell (2008:152) har med på sin checklista för lexikografer, men som inte tycks förekomma i mitt undersökningsmaterial, är att något 'avslutas eller upphör', t.ex. *sounds die away* och *a meeting closes*. Några svenska exempel är *regnet upphör*, *dimman lättar* och *avtalet bryts*. I övrigt verkar de mest relevanta lexikala funktionerna vara representerade även för denna grupp.

4.6.3. Adjektiv + substantiv

Följande 19 kollokationer består av ett substantiv (= bas) med ett adjektiviskt attribut (= kollokator):

- (1) *förhärdad brottsling*
- (2) *bitter fiendskap*
- (3) *hård kritik*
- (4) *mild kritik*
- (5) *sträng kyla*
- (6) *notorisk lögnare*
- (7) *riklig mängd*
- (8) *förkrossande nederlag*
- (9) *ihållande regn*
- (10) *svår sjukdom*
- (11) *starkt skäl*
- (12) *ymnigt snöfall*
- (13) *djup sorg*
- (14) *hög temperatur*
- (15) *låg temperatur*
- (16) *inbiten ungskarl*
- (17) *stark värme*
- (18) *svag värme*
- (19) *strykande åtgång*

I de flesta kollokationerna, närmare bestämt i 16 av 19 fall, uttrycker adjektivet betydelsen 'hög grad' (Magn), t.ex. i *förhärdad brottsling*, *bitter fiendskap* och *hård kritik*. I resterande tre kollokationer, *mild kritik*, *låg temperatur* och *svag värme*, uttrycks betydelsen 'låg grad' (AntiMagn).

Gradbetydelsen är mer eller mindre framträdande hos kollokatorerna eftersom adjektivens grundbetydelse finns kvar i olika hög grad. För kollokatorn *bitter* i kollokationen *bitter fiendskap* kombineras t.ex. betydelsen 'besk och skarp' (i bildlig bemärkelse) med en förstärkande eller intensifierande bibetydelse. Den förstärkande betydelsen framträder alltså först då

adjektivet sätts i samband med huvudordet *fiendskap*, vilket gör adjektivet synsemantiskt. Andra adjektiv, t.ex. *hög*, *låg*, *riklig* och *ymlig*, har i stället en gradangivande grundbetydelse som inte bara föreligger i kollokationer. Dessa adjektiv kan därmed sägas vara autosemantiska. Detta innebär att fraserna *hög temperatur* och *låg temperatur* utgör kollokationer främst genom oförutsägbarheten. Man kan inte veta att *hög* resp. *låg* är de rätta adjektiven. Dessa adjektiv föredras framför möjliga synonymer utan att detta kan förklaras (enbart) med semantiska selektionsregler.

Några av kollokationerna i denna grupp är således något mindre typiska än andra, men enligt min bedömning rör det sig över lag om bra exempel som bör tas med i en stor allmänordbok.

Funktionerna Magn och AntiMagn finns alltså representerade i kollokationsmaterialet. Det är också de funktioner som har förts upp på Atkins & Rundells checklista (2008:152) för lexikografer. Några semantiska relationer som inte är representerade i materialet är 'good' (Bon), t.ex. *god bok* (jfr **god film*) och 'as it should be' (Ver), t.ex. *giltigt skäl* och *rimlig begäran*. Även en ordförbindelse som *vild gissning* uppfyller de systemorienterade kraven på en kollokation eftersom kollokatorn är oförutsägbar och synsemantisk.

4.6.4. Adverb + adjektiv

Följande 7 kollokationer utgörs av en adjektivisk bas med en adverbial bestämning som kollokator:

- (1) *starkt begränsad*
- (2) *redlöst berusad*
- (3) *fast besluten*
- (4) *häftigt förälskad*
- (5) *svårt sjuk*
- (6) *djupt sorgsen*
- (7) *strängt upptagen*

Samtliga adverb uttrycker en förstärkning av verbets betydelseinnehåll, dvs. funktionen Magn. Bas och kollokator är olika starkt knutna till varandra i exemplen. *Fast besluten*, *svårt sjuk*, *djupt sorgsen* och *strängt upptagen* innehåller många av de drag som kännetecknar kollokationer (se avsnitt 2.2). *Redlöst berusad* är också en stark kollokation, främst för att kollokatorn *redlöst* nästan enbart förekommer tillsammans med just ordet *berusad*. Ordet *berusad* kan dock bestämmas av en lång rad intensifierande adverb. Följande exempel återfinns i Parole (och anges

här i frekvensordning): *kraftigt, redlost, rejält, mycket, höggradigt, starkt, gravt, riktigt, väldigt* och *ytterst*.

Även *häftigt* i uttrycket *häftigt förälskad* konkurrerar med en lång rad varianter, t.ex. *djupt, vansinnigt, passionerat* och *dödligt*, som alla vid en sökning i Parole uppvisar större samförekomst med *förälskad* än vad ordet *häftigt* gör.⁴ Andra möjliga kollokatorer är *hopplöst, hjälplöst, fatalt* och *lidelsefullt*. Det är tydligt att adverb ofta samtidigt som de ger uttryck för betydelsen 'hög grad' också uttrycker andra betydelser. Då det gäller huvudordet *förälskad* kan språkbrukaren, genom att använda ord som *djupt, passionerat* och *lidelsefullt*, fokusera på hur djupa och starka känslorna är eller, genom att använda ord som *hjälplost* och *hopplöst*, på hur omöjlig förälskelsen är att motstå.⁵ Orden *dödligt* och *fatalt* tillför en innebörd av farlighet etc. De möjliga kollokatorerna är adverb (eller adverbieellt använda adjektiv) vars starka och utpräglade grundbetydelser har lett till att en gradbetydelse har utvecklats. Bolinger (1972:25) menar t.o.m. att "virtually any adverb modifying an adjective tends to have or to develop an intensifying meaning". Ett adjektiv i sig uttrycker ett visst innehåll och anledningen till att en bestämning tillförs är vanligtvis att man vill förstärka detta innehåll.

Flera av adverbena får nog för övrigt betraktas som i hög grad auto-semantiska eftersom den gradbetydelse som de har utvecklat ofta är ganska generell förknippad med orden i sig. Den är inte beroende av några enskilda baser i kollokationer. Detta gäller t.ex. för adverbena *starkt* och *djupt*. Frekvent användning har i viss mån lexikaliserat Magn-funktionen för dessa adverb.

AntiMagn är den semantiska relation som mest uppenbart saknas bland exemplen. Exempelsamlingen hade blivit mer komplett från semantisk synpunkt om några kollokationer av typen *lätt berusad, smått förvirrad* och *måttligt intresserad* hade lagts till. Det kan dock noteras att många kollokationer som realiserar funktionen Magn saknar motsvarigheter som realiserar AntiMagn. *Svårt sjuk* eller *strängt upptagen* motsvaras ofta av negerade uttryck av typen *inte särskilt sjuk* resp. *upptagen* (eller andra formuleringar) snarare än kollokationer bestående av adverb + adjektiv.

Vidare är några kollokationer bestående av adverb och adjektiv svåra att klassificera. De semantiska relationerna i ordförbindelser som *lyckligt ovetande* och *glatt överraskad* kan knappast beskrivas som generella. Det rör sig dock om typiska kollokationer, vilket blir tydligt då adjektiven byts ut; **lyckligt vetande* och **glatt häpen* fungerar inte.

⁴ Jag har sökt på söksträngen [word="förälskad.*"]. Den gav 194 träffar 11-02-26.

⁵ Ordet *hopplöst* har dock inte alltid betydelsen 'hög grad' i ordförbindelsen *hopplöst förälskad*. Ibland handlar det i stället om olycklig eller obesvarad kärlek ('utan hopp').

Det går således att hitta exempel på semantiska relationer som inte återfinns i mitt undersökningsmaterial, men den relation som finns representerad, dvs. Magn, utgör trots allt den mest frekvent förekommande, och därmed den mest centrala, semantiska funktionen för kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv.

4.6.5. *Verb + adverb*

Följande 9 kollokationer har ett verb som bas och en adverbieell bestämning som kollokator:

- (1) *beklaga livligt*
- (2) *betvivla starkt*
- (3) *neka blankt*
- (4) *protestera häftigt*
- (5) *sörja djupt*
- (6) *vädja enträget*
- (7) *vägra envist*
- (8) *ängra bittert*
- (9) *öka kraftigt*

Precis som i gruppen adverb + adjektiv (se avsnitt 4.6.4) uttrycker samtliga exempel här funktionen Magn. Sökningar på de olika verben i Parole tyder på att konstituenterna i exemplen *betvivla starkt*, *neka blankt*, *sörja djupt*, *ängra bittert* och *öka kraftigt* är klart samhöriga medan bas och kollokator inte tycks vara lika nära knutna till varandra i exemplen *beklaga livligt* och *protestera häftigt*. En sökning på ordet *beklaga* (med böjningsformer) i Parole ger inga träffar på uttrycket *beklaga livligt*, men däremot 7 träffar på *beklaga djupt*. *Protestera häftigt* finns representerat i Parole (med 4 träffar), men *protestera kraftigt* är vanligare (med 11 träffar). *Beklaga livligt* och *protestera häftigt* är således fullt möjliga ordkombinationer, men adverb *livligt* och *häftigt* är kanske inte de adverb som används mest frekvent för att uttrycka funktionen Magn i samband med de nämnda verben.

Även för övriga exempel finns många möjliga varianter. Inte minst kan generella adverb som *mycket* eller *verkligen* förekomma tillsammans med många av verben i undersökningsmaterialet och det är ofta de som föredras då betydelsen 'hög grad' ska uttryckas. I Parole uttrycks exempelvis 'hög grad' av verbet *beklaga* på följande sätt

(i frekvensordning): *djupt, verkligen, mycket, högt och ljudligt, av allt mitt hjärta*.⁶

Samtliga exempel uttrycker som sagt funktionen Magn. Den motsatta lexikala funktionen, AntiMagn, är således inte representerad i kollokationsmaterialet. Den tycks inte heller vara särskilt frekvent förekommande i kollokationer av denna konstruktionstyp, men några exempel är *hop-pas försiktigt* och *minnas svagt*. Vidare skulle de lexikala funktionerna Ver, Bon och Pos och deras motsatser kunna realiseras i kollokationer, t.ex. *gå igenom grundligt/slarvigt* och *stå stadigt*. Funktionen Magn tycks dock vara den mest centrala och den som tydligast förtjänar systematisk beskrivning i ordböcker vad gäller konstruktionstypen verb + adverb.

4.7. Metod

Ett material bestående av 81 kollokationer undersöks alltså i SAOB. Jag kontrollerar om kollokationerna redovisas i ordboken, vilket lemma de i så fall redovisas under och på vilket sätt beskrivningen sker. De undersökta ordboksartiklarna diskuteras också ur kvalitetssynpunkt eftersom kollokationsredovisningen granskas även när de kollokationer som ingår i undersökningsmaterialet saknas.

Då SAOB:s redovisning av kollokationerna har diskuterats (i avsnitt 5.1–5.5) granskas åtta av de berörda artiklarna extra ingående (i avsnitt 5.6) för att tydliggöra vilken kollokationsinformation som ges och hur det historiska perspektivet kommer fram i artiklarna. Den metod som beskrivs i föreliggande avsnitt avser främst den undersökning som redovisas i avsnitt 5.1–5.5, men de bedömningsfrågor som diskuteras är också relevanta för granskningen av artiklar i avsnitt 5.6.

Jag har sökt på de 81 kollokationer som ingår i undersökningsmaterialet under de relevanta uppslagsorden i den elektroniska, inskannade versionen av SAOB (<<http://g3.spraakdata.gu.se/saob>>) och sedan kontrollerat uppgifterna mot den tryckta ordboken. Jag har noterat huruvida kollokationerna förekommer i artiklarna, och på vilket sätt de i så fall redovisas: i *definitionen*, som *uttryck*, som *förbindelse*, som *redaktionsexempel* eller i *språkprov*. *Uttryck* (uttr.) och *förbindelse* (förb.) ingår formellt sett i kategorin *definition*, men behandlas separat i denna studie för att det ska bli tydligt hur ofta dessa beteckningar används.

Ännu ett redovisningsätt skulle kunna vara aktuellt, nämligen hänvisning. Man kan tänka sig att en kollokation beskrivs vid den ena av de ingående konstituenterna och att läsaren hänvisas till denna artikel från

⁶ Jag har sökt på söksträngen [word="beklag.*"]. Den gav 499 träffar 11-03-07.

den andra konstituenten. Detta redovisningssätt förekommer dock inte för någon av de undersökta kollokationerna.

För att kunna avgöra huruvida SAOB:s kollokationsurval är tillfredsställande är det intressant att se hur redovisningen ser ut även då den eftersökta kollokationen saknas. När det gäller baser undersöks därför vilka konstruktionssätt som anges för ordet och för kollokatorer diskuteras huruvida betydelsebeskrivningen täcker ordets användning som kollokator. Det är också intressant att se om den semantiska relation som realiseras i de kollokationer som ingår i undersökningsmaterialet finns representerad i SAOB:s artikel även om just den eftersökta kollokationen saknas. Om t.ex. kollokationen *hård kritik* inte återfinns i artikeln KRITIK undersöks därför huruvida det finns andra adjektiv i artikeln som ger uttryck för 'hög grad'.

Huruvida en viss semantisk relation realiseras i en ordförbindelse eller inte är en bedömningsfråga som ibland vållar svårigheter. Som nämns i avsnitt 4.6.3 kan kollokatorer ha kvar olika mycket av sina grundbetydelser. De kan också ge uttryck för en lexikal funktion i större eller mindre utsträckning. I undersökningsmaterialet finns t.ex. kollokationen *bitter fiendskap*, där ordet *bitter* uttrycker 'hög grad' av ordet *fiendskap*. I artikeln FIENDESKAP anges adjektiven *öppen* och *uppenbar* i redaktionsexempel. Uttrycker dessa adjektiv också 'hög grad' av substantivet *fiendskap*? Det är tveksamt, men jag har trots allt gjort bedömningen att de nog (i viss mån) gör det och jag nämner dem därför då jag undersöker vilka Magnadjektiv som anges i artikeln FIENDESKAP. Öppen fiendskap innebär ju en tydlig fiendskap som det inte hymlas med, vilket medför en förstärkande betydelse.

För att jag ska kunna avgöra om SAOB:s excerptsamling täcker kollokationer på ett tillfredsställande sätt undersöks i vissa fall även de excerpter som ligger till grund för artiklarna. Då jag granskar artiklar och excerpter begränsar jag mig till de betydelser som jag uppfattar som relevanta för den aktuella kollokationen. Vad gäller ordet *kritik* i *hård kritik* är betydelsen 'bedömande eller noggrann granskning av ngts värde eller kritiserande' (som beskrivs i moment 1 i artikeln KRITIK) relevant, men däremot inte betydelsen 'kritiskt sinne' (som beskrivs i moment 4). Jag undersöker därmed Magnadjektiv i moment 1, men tar inte hänsyn till adjektiv med denna funktion i språkprov som hör till moment 4. Således bortser jag från det språkprov från 1823 i moment 4 som lyder "Han har [...] **mycken kritik**". *Mycken kritik* utgör ingen variant av kollokationen *hård kritik*, eftersom *kritik* här har en speciell betydelse som inte är aktuell i mitt undersökningmaterial.⁷

⁷ Svenséns exempel definieras inte, men kollokationernas betydelser bör rimligtvis

5. Kollokationsbeskrivningen i SAOB: resultat

I detta kapitel redogörs för undersökningen av den i föregående kapitel beskrivna kollokationssamlingen i SAOB. De fem olika konstruktionstyperna redovisas i var sitt avsnitt och i ett efterföljande avsnitt granskas kollokationsinformationen i åtta utvalda SAOB-artiklar.

Av de 81 kollokationer som har undersökts anges 65 i SAOB, antingen vid basen eller vid kollokatoren eller vid båda konstituenterna. Ca 80 % av kollokationerna redovisas därmed, vilket måste ses som ett gott resultat. Som jämförelse kan nämnas att det bästa resultatet i Malmgrens undersökning av kollokationer av typen verb + substantiv (2008) är 75 % redovisade kollokationer. Den ordbok som uppnådde detta resultat var konstruktionsordboken *Svenskt språkbruk* (se avsnitt 3.3.2). De undersökningar av engelska inlärningsordböcker som nämns i avsnitt 3.3.3 är inte direkt jämförbara med föreliggande undersökning, men jag kan ändå nämna att den ordbok som får bäst resultat hos Henke & Pätzold (1985) förtecknar 50 % av de undersökta kollokationerna och hos Bahns (1996) är det bästa resultatet en täckning på 43,9 %.

För SAOB:s del är resultatet dessutom något bättre än vad som i förstone framgår, eftersom ordboken ännu inte är avslutad. De kollokationskonstituenten som kommer efter ordet *utsudda* i den alfabetiska ordningen kan därmed inte inkluderas i undersökningen. Det handlar om 17 av de totalt 162 konstituenten som ingår i Svenséns 81 exempel, vilket innebär att bästa möjliga resultat för SAOB:s del är redovisning vid 145 uppslagsord. Det finns dock ingen kollokation i undersökningsmaterialet som saknar såväl basartikel som kollokatorartikel.

Vilka olika redovisningssätt som förekommer, och i vilken utsträckning de används, framgår av diagram 5.1. Som framgår av diagram 5.1 är de olika redovisningssätten i frekvensordning: redaktionsexempel (47 förekomster), definition (35 förekomster), språkprov (17 förekomster), ”uttr.” (5 förekomster) och ”förb.” (1 förekomst) (se avsnitt 4.5 för en beskrivning av de olika redovisningssätten). Som nämnts tidigare ingår *uttryck* (uttr.) och *förbindelse* (förb.) formellt sett i kategorin *definition*, men behandlas separat för att det ska bli tydligt i vilken utsträckning de används. Benämningen ”definition” i diagram 5.1 (och i resultatredovisningen i avsnitt 5.1–5.5) betyder således att kollokationerna återfinns i definitionstexten utan att sägas utgöra uttryck eller förbindelser. Jag noterar inte i resultattabellerna om en kolloka-

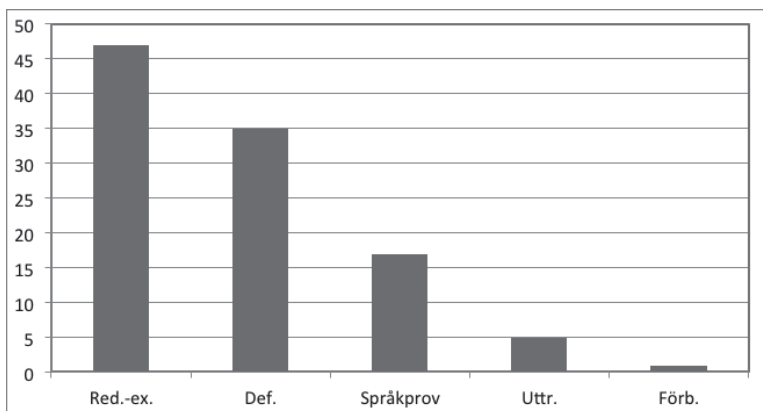

DIAGRAM 5.1. Redovisningssätt i SAOB för de 81 undersökta kollokationerna.

tion som redovisas i definitionen även förekommer i redaktionsexempel eller språkprov eftersom detta utgör normalfallet. Enligt SAOB:s redigeringsregler ska i stort sett allt som sägs i definitionen beläggas, antingen med ett redaktionsexempel eller med ett autentiskt språkprov. Därmed ska redovisning i princip inte kunna ske endast i definitionen.

I avsnitt 3.2 nämns att kollokationer enligt t.ex. Hausmann och Svensén med fördel kan redovisas både vid basen och vid kollokatorn i ordböcker som är avsedda för både produktion och reception. För SAOB, som ju främst är avsedd för reception men som också har ett uttalat uppdrag att grundligt beskriva språket ur olika aspekter, är redovisning vid båda konstituenterna också önskvärd.

Det är en ganska jämn fördelning mellan redovisning vid basartikeln resp. kollokatorartikeln i SAOB. Den eftersökta kollokationen återfinns vid basen vid 42 tillfällen och vid kollokatorn vid 55 tillfällen. 32 kollokationer redovisas både vid basen och kollokatorn, vilket alltså måste ses som det bästa alternativet.

I de följande avsnitten redovisas resultaten av undersökningen för var och en av de undersökta kollokationstyperna med hjälp av tabeller. Kollokationerna förtecknas i vänsterkolumnen medan de övriga två kolumnerna visar huruvida redovisning sker vid kollokatorn resp. basen i SAOB. Årtalen anger tryckår (eller, närmare bestämt, slutredigeringsår) för den aktuella artikeln och följs av en uppgift om vilket beskrivningssätt som används vid redovisningen. Beskrivningssätten anges med hjälp av förkortningarna *def.* för *definition*, *uttr.* för *uttryck*, *förb.* för *förbindelse* och *red.-ex.* för *redaktionsexempel*. *Språkprov* förkortas inte. När kollokationen

inte återfinns i den aktuella artikeln markeras detta med tecknet (–) efter årtalet. De konstituenten som ännu inte är tryckta i SAOB är gråmarkerade och utgår ur undersökningen.

5.1. Verb + substantiv (= objekt)

Av de 25 kollokationer av konstruktionstypen verb + substantiv (= objekt) som ingår i undersökningsmaterialet redovisas 23 i SAOB, 18 av dem både vid basen och kollokatoren. Endast *vålla problem* och *hysa tacksamhet* saknas helt. Resultatet återges i tabell 5.1.

Av de sammanlagt 50 kollokationskonstituenterna utgår 2 baser och 2 kollokationer ur undersökningen eftersom de aktuella artiklarna ännu inte har tryckts i SAOB.

Som framgår av tabell 5.1 kan tydliga mönster urskiljas i redovisningen. När en kollokation anges vid basen, dvs. substantivet, förekommer den nästan alltid som redaktionsexempel, så i 17 av 19 fall. När en kollokation anges vid kollokatoren, dvs. vid verbet, återfinns den däremot oftast i själva definitionstexten, så i 13 av de 22 fall som redovisas. Nedan diskuteras vad dessa redovisningsmönster beror på.

5.1.1. Redovisning vid basen

Nästan samtliga av de kollokationer som redovisas vid basartiklarna förekommer, som nämns ovan, i redaktionsexempel. Detta stämmer med de iakttagelser Bahns (1996:44) gör vid sina ordboksundersökningar. Han noterar att kollokationer som redovisas vid basen ofta förekommer i demonstrationsdelen (jfr avsnitt 3.2.2).

Ibland anges kollokationerna implicit genom att införlivas i hela exempelmeningar som vid *fatta beslut* i exempel (5:1) nedan. Då måste läsaren själv uttolka kollokationsinformationen.

- (5:1) BESLUT: om (offentligt l. laggiltigt) afgörande l. bestämmande (efter föregående öfverläggning) af (lagstiftande) församling, regent, domstol l. myndighet o. d.; resolution, bestämmelse; äfv. konkretare: förordning, stadga. *Riksdagen har nu fattat (sitt) beslut i frågan.* (SAOB B 1558)

TABELL 5.1. *Verb + substantiv. De undersökta kollokationernas förekomst vid bas resp. kollokator i SAOB.*

Kollokation (kollokator + bas)	Kollokator (verb)	Bas (substantiv, objekt)
träffa avtal	2005 def.	1898 red.-ex. + språkprov
fatta beslut	1924 förb.	1905 red.-ex. + språkprov
begå ett brott	1901 red.-ex.	1922 red.-ex.
injaga fruktan	1933 def.	1926 red.-ex.
ställa en fråga	1997 def.	1926 red.-ex.
sluta förbund	1977 språkprov	1927 red.-ex.
hålla föredrag	1932 def.	1927 red.-ex.
stilla sin hunger	1989 def.	1932 red.-ex.
utfärda ett intyg	2012 def.	1933 red.-ex.
bestrida kostnader	1906 def.	1937 red.-ex. + språkprov
stifta en lag	1989 def.	1939 red.-ex.
bryta ett löfte	1924 def.	1942 red.-ex.
infria ett löfte	1933 def.	1942 red.-ex.
väcka misstankar	ej tryckt	1944 red.-ex.
ingjuta mod	1933 språkprov	1945 –
bjuda motstånd	1911 uttr.	1945 –
vålla problem	ej tryckt	1954 –
inge respekt	1933 red.-ex.	1957 red.ex.
dra en slutsats	1922 def.	1977 red.-ex. + språkprov
bedriva studier	1901 språkprov	1993 red.-ex.
hysa tacksamhet	1932 –	2002 –
iaktta tystnad	1933 red.-ex.	2011 def.
släcka törsten	1978 def.	2011 def.
ingå äktenskap	1933 red.-ex.	ej tryckt
bekläda ett ämbete	1902 def.	ej tryckt

Ibland anges kollokationerna i stället explicit i kortare fraser där flera varianter räknas upp, som vid *bedriva studier* i exempel (5:2). I sådana exempel, s.k. döda språkprov, framgår det tydligare att det rör sig om kollokationer, att flera olika kollokatorer är möjliga och vilken variation som finns.

- (5:2) STUDIUM: i pl., konkretare, med särskild tanke på att studerandet utgör en upprepad sysselsättning vanl. under en längre period l. på det ämne l. ämnesområde studerandet gäller [...] *Bedriva, idka, ägna sig åt*, äv. (vard.) *slå sig på*, i sht förr äv. *lägga sig på studier*. (SAOB S 13196)

Kollokationsinformationen kan också kompletteras med annan information

även i uppräkningsar. I exempel (5:3) kompletteras kollokationsvarianterna *känna*, *hysa*, *ha fruktan* samt *injaga fruktan* med valensuppgifter som uttrycks med hjälp av proformer, dvs. indefinita pronomen ("för ngn l. ngt" resp. "hos ngn"). Kollokationsinformationen är fortfarande explicit eftersom det är konstruktionsmönster som anges och inte illustrerande exempel.

(5:3) FRUKTAN: rädsla, skräck, bävan. *Känna* l. *hysa*, förr äv. *hava fruktan*
för ngn l. ngt. Injaga fruktan hos ngn. (SAOB F 1605)

Det är bara två av exemplen som skiljer sig från mönstret då det gäller redovisning vid basartiklarna, nämligen *iakttat tystnad* och *släcka törsten*. Dessa båda kollokationer redovisas i artiklarna *tystnad* (se ex. 5:4) och *törst* (se ex. 5:5) med formuleringen "i förb. med ..." i definitionstexten:

(5:4) TYSTNAD: förhållandet att vara tyst, tigande; tillstånd l. situation då ingenting sägs l. yttras (l. i utvidgad l. oeg. anv.: skrivs o. d.); äv. med tanken särskilt riktad på den tid som förflyter då ingenting sägs osv.; särsk. dels i förb. med prep. *under*, dels **i förb. med sådana verb som (av)bryta l. iakttat** l. äska. (SAOB T 3512)

(5:5) TÖRST: hos människa l. djur, om (naturligt) behov l. begär att inta vätska (yttrande sig i en känsla av torrhet l. obehag i munnen l. svalget); äv. dels om det fysiologiska tillstånd som orsakar detta behov osv., dels om begär efter alkoholhaltiga drycker; särsk. **i förb. med släcka** (jfr SLÄCKA, v.² 1 f α). (SAOB T 3739)

Både TYSTNAD och TÖRST finns med i det senast tryckta bandet (2012), vilket skulle kunna tyda på att redovisningsprinciperna har förändrats på senare tid. I så fall handlar det emellertid om omedvetna (implicita) principförändringar, eftersom ett redovisningssätt mig veterligen aldrig har förordats framför ett annat på något uttalat sätt.

5.1.2. Redovisning vid kollokatoren

Då kollokationerna redovisas vid kollokatoren, dvs. vid verbet, anges de ofta i definitionstexten (jfr tabell 5.1 ovan). Detta underlättas av att det finns fasta formler för att vid verb ange möjliga objekt. Ett vanligt sätt att ange objekt är att i anslutning till definitionen anföra ett eller flera exempel inom parentes, som då kollokationen *träffa avtal* anges i nedanstående exempel.

- (5:6) TRÄFFA: ingå l. sluta (överenskommelse l. **avtal**); komma överens om l. göra upp om (ngt). (SAOB T 2942)

Här anges baserna överenskommelse och *avtal* explicit i definitionen. Ändå får man säga att det handlar om *implicit* kollokationsinformation eftersom kollokatoren *träffa* (av naturliga skäl) inte förekommer i texten utan är ersatt av en definition: 'ingå l. sluta'.

Så förhåller det sig också då standardformeln *med avs. på* används för att ange objekt, som vid kollokationen *hålla tal* i exempel (5:7). Detta är för övrigt det oftast förekommande redovisningssättet bland exemplen.

- (5:7) HÅLLA, v.¹: **med avs. på tal**, föredrag, predikan, musik o. d.: framföra, framsäga; utföra, ”giva”. (SAOB H 1764)

Redaktören använder dock inte alltid fasta formler utan kan uttrycka sig ganska fritt i definitionen, som i exemplet *dra en slutsats*:

- (5:8) DRAGA: i fråga om slutledning: härleda l. sluta (ngt af ngt); **numera bl. med obj. af allmän bet.** (en slutledning, **en slutsats** l. dyl.). (SAOB D 2034)

Redovisningen av kollokationerna i exempel (5:6)–(5:8) kan alltså sägas vara implicit eftersom orden *träffa avtal*, *hålla tal* och *dra en slutsats* inte förekommer tillsammans i texten, vilket betyder att läsaren själv får uttolka kollokationsinformationen. Tolkningen underlättas dock av att definitionen alltid följs av beläggande språkprov. Angivelsen av kollokationen *dra en slutsats* i exempel (5:8) kompletteras t.ex. av följande språkprov:

- (5:9) Forskare .. jämföra det framfarna med det närvarande, och **draga** däraf viktiga **slutsatser**. CHORÆUS *Bref* 214 (1804). (SAOB D 2034)

De flesta kollokationerna beskrivs alltså i definitionstexten i verb-artiklarna, men även andra beskrivningssätt förekommer, nämligen redaktionsexempel (4 gånger) och språkprov (3 gånger), *uttr.* (1 gång) och *förb.* (1 gång). Ordförbindelsen *sluta förbund* redovisas endast i ett språkprov (se ex. 5:10). Kollokationen ingår i en hel (autentisk) exempelmening och lexikografen låter exemplet tala för sig själv.

- (5:10) SLUTA, v.¹: ingå l. träffa l. underteckna (avtal l. överenskommelse) l. ingå osv. avtal l. överenskommelse om (visst ömsesidigt förhållande); avtala l. överenskomma (ngt); i sht förr äv. med svagare l. utan innebörd

av subjektets ingående i ömsesidig överenskommelse l. ömsesidigt förhållande: (in)stifta l. upprätta (ngt), förr äv.: stadfästa (ngt) o. d.; i sht förr äv. utan obj. [...] **Det fornnordiska fostbrödralaget, i vilket två män slöto ett inbördes förbund av utomordentligt stark och helgad karaktär.** NILSSON *FestVard.* 43 (1925). (SAOB S 6892)

Bjuda motstånd redovisas som uttryck i exempel (5:11) och *fatta beslut* som förbindelse i (5:12). Fördelen med att använda beteckningarna *uttr.* och *förb.* är att kollokationerna blir tydliggjorda eftersom de ges i klartext och i en från definitionen avvikande (kursiv) stil.

(5:11) BJUDA: i **uttr. *bjuda* (ngn l. ngt) *motstånd*** (förr äfv. *motvärn*), fordom äfv. *bjuda värn* för sig, o. d., göra motstånd, sätta sig till motvärn, (försöka att) försvara sig (mot ngn l. ngt). (SAOB B 2904)

(5:12) FATTA: med avs. på plan, uppsåt, föresats o. d.; i **många förbindelser, t. ex. *fatta beslut***, förr äv. *slut* o. d., besluta, *fatta ett uppsåt, en föresats*, föresätta sig; *fatta en plan*, uppgöra, uttänka en plan. (SAOB F 385)¹

Användningen av beteckningarna *uttr.* och *förb.* medför stor informationstäthet och både brukliga och förr förekommande varianter kan anges på ett smidigt sätt. Så får man i exempel (5:11) information om kollokationen *bjuda motstånd* samtidigt som man får veta att basen *motstånd* förr kunde variera med ordet *motvärn* och att man förr även kunde säga *bjuda värn för sig* för att uttrycka samma semantiska innehåll. Som vidare framgår i (5:11) kan även uttryck kombineras med valensuppgifter. Angivelsen "(ngn l. ngt)" talar om att verbet *bjuda* (förutom ordet *motstånd*) kan ta ännu ett objekt.

Det ska tilläggas att de ord som anges som objekt vid verben inte behöver ses som exempel på orden som sådana. Orden *överenskommelse* och *avtal* i definitionen "ingå l. sluta (överenskommelse l. avtal)" kan i stället ses som representanter för betydelseerna 'överenskommelse' resp. 'avtal'. Därmed inkluderas närsynonymer som *kontrakt*, *uppgörelse* m.fl. i beskrivningen (även utan det vanligt förekommande tillägget "o. d.").

5.1.3. Ej anträffade kollokationer

Den enda kollokation från undersökningsmaterialet som inte tas upp vid kollokatoren i SAOB är *hysa tacksamhet* (som alltså saknas i artikeln HYSÄ).

¹ Förkortningen "förb." används av någon anledning inte här.

Vid basartiklarna saknas 4 av kollokationerna i undersökningsmaterialet: *ingjuta mod*, *bjuda motstånd*, *vålla problem* och (även här) *hysa tacksamhet*.

Vad gäller kollokatorn *hysa* undersöks därför om betydelsebeskrivningen täcker ordets användning som funktionsverb i kollokationer och vad gäller baserna *mod*, *motstånd*, *problem* och *tacksamhet* undersöks vilka konstruktionssätt som anges för orden. Vidare undersöks huruvida de semantiska relationer som realiseras i de nys nämnda kollokationerna finns representerade i SAOB:s artiklar genom andra kollokationsexempel.

I artikeln *HYSA* återfinns följande definition:

(5:13) i överförd anv., med avs. på viss sinnesstämning, känsla, mening l. övertygelse i ett l. annat avseende o. d.: giva plats i sitt sinne, inrymma; omfatta, nära, känna, hava. (SAOB H 1672)

Här beskrivs således den betydelse som är aktuell för verbet i kollokationen *hysa tacksamhet*. Efter definitionen följer en lång rad redaktionsexempel:

(5:14) *Hysa agg, aktning, avsky, avund, böjelse, fördom(ar), förtroende, förtrostan, groll, hat, hopp, intresse, kärlek, försonliga känslor, misskund, misstro, omsorg, tillgivenhet, tvivel, välvilja, ömhet. Hysa (en) önskan om ngt, äv. en avsikt med ngt. Hysa den l. den meningen l. åsikten l. övertygelsen. Hysa en oriktig föreställning om ngt. Hysa en god l. dålig tanke om ngn. Hysa grundade förhoppningar om ngt.* (SAOB H 1672)

Substantivet *tacksamhet* nämns inte här, men möjliga baser måste rimligtvis exemplifieras med ett begränsat och varierat urval då det rör sig om en frekvent använd kollokator som *hysa* (vars frekvens dock tycks ha minskat sedan artikeln *HYSA* skrevs på 1930-talet, se t.ex. Malmgren 2003:155). De exempel som har valts tycks relevanta, utom kanske det (åtminstone numera) lite sökta *försonliga känslor*. För övrigt kan noteras att artikelförfattaren har valt att redovisa baserna i bokstavsordning.

De eftersökta kollokationerna saknas som sagt även vid de artiklar som beskriver baserna *MOD*, *MOTSTÅND*, *PROBLEM* och *TACKSAMHET*. I artiklarna *MOD* och *MOTSTÅND* finns det semantiska innehåll som kollokationerna *ingjuta mod* och *bjuda motstånd* ger uttryck för representerat. *Ingjuta* nämns inte i artikeln *MOD*, men däremot varianterna *ingiva*, *intala*, *sätta mod (i ngn)*, *göra (ngn) mod*, *göra mod (i eller uti ngn)*, alla i redaktionsexempel. Verbet *bjuda* återfinns inte som kollokator i artikeln *MOTSTÅND*, men däremot verbet *göra* som i stort sett uttrycker samma semantiska innehåll.

I artiklarna *PROBLEM* och *TACKSAMHET* saknas däremot de semantiska relationer som förekommer i kollokationerna *vålla problem* och *hysa*

tacksamhet. Artikeln PROBLEM innehåller inget verb som representerar den lexikala funktionen *Caus* (som exempelvis *orsaka* eller det eftersökta *vålla*) och artikeln TACKSAMHET innehåller inga verb som ger uttryck för att inneha *tacksamhet* (som *känna* eller det eftersökta *hysa*), vilket kan ses som en brist från kollokationssynpunkt. Beskrivningen av kollokationsexemplen i gruppen verb + substantiv måste dock över lag sägas vara mycket god och i stort sett heltäckande.

5.2. Substantiv (= subjekt) + verb

Av 21 kollokationer bestående av ett substantiv (utgörande subjekt) och ett verb redovisas 19 i SAOB. 13 kollokationer anges vid basen, 15 vid kollokatorn och 9 på båda ställena. Endast 2 kollokationer saknas helt, nämligen *helgen infaller* och *situationen uppstår*. 5 kollokationskonstituer har ännu inte tryckts i SAOB och kan därmed inte undersökas. Undersökningsresultatet återges i tabell 5.2.

Av tabell 5.2 framgår att 13 av de 15 kollokationer som anges i de aktuella verbartiklarna ges i definitionstexten. Artiklarna MULLRA och MINSKA, där kollokationerna förekommer i redaktionsexempel, är de enda undantagen. Redovisningen vid baserna sker på ett mer varierat sätt, men anmärkningsvärt nog inte en enda gång i själva definitionstexten. Där används informationstyperna *uttr.*, *red.-ex.* och *språkprov*.

I avsnitt 4.6.2 nämns att kollokationer av denna konstruktionstyp inte är typiska eftersom kollokatorerna ofta är autosemantiska, men att det finns ett starkt innehållsligt samband mellan konstituenterna som motiverar beskrivning i en ordbok, särskilt i en stor definitionsordbok av typen SAOB. Betydelsebeskrivningen av ordet *jama* är inte komplett om man inte vet vem eller vad som typiskt åstadkommer detta ljud, liksom betydelsebeskrivningen av ordet *katt* blir fullständigare om man får veta vilket verb som betecknar frambringandet av kattens typiska ljud. De kollokationer som enligt min bedömning uppvisar starkast samband mellan bas och kollokator är *blixtarna ljungar*, *dagen gryr*, *fågeln kvittrar*, *himlen mulnar*, *hunden skäller*, *katten jamar*, *snön yr*, *svetten lackar*, *vinden mojnar* och *åskan mullrar*. Av tabell 5.2 framgår att de flesta av dessa kollokationer redovisas både vid basen och kollokatorn, vilket är i enlighet med Hausmanns rekommendationer (se avsnitt 4.6.2).

5.2.1. Redovisning vid basen

Det finns ingen formel i SAOB för att i en artikel som beskriver ett

TABELL 5.2. *Substantiv + verb. De undersökta kollokationernas förekomst vid bas resp. kollokator i SAOB.*

Kollokation (bas + kollokator)	Bas (substantiv, subjekt)	Kollokator (verb)
antalet ökar	1900 språkprov	ej tryckt
antalet minskar	1900 –	1944 red.-ex.
blixtarna ljungar	1915 red.-ex.	1941 def.
dagen gryr	1905 uttr.	1929 def.
fågeln kvittrar	1926 uttr.? (bildl. bet.)	1938 def.
helgen infaller	1930 –	1933 –
himlen mulnar	1931 –	1945 def.
hunden skäller	1932 red.-ex.	1975 def.
katten jamar	1935 red.-ex.	1934 def.
kriget utbryter	1937 red.-ex. (i sup.)	2012 def.
mörkret faller	1945 uttr.	1921 def.
olyckan inträffar	1950 språkprov	1933 –
priset sjunker	1954 red.-ex.	1968 def.
regnet öser ner	1961 red.-ex.	ej tryckt
situationen uppstår	1968 –	2012 –
snön yr	1981 språkprov	ej tryckt
svetten lackar	1999 språkprov	1939 def.
temperaturen stiger	2003 –	1989 def.
temperaturen sjunker	2003 –	1968 def.
vinden mojnar	ej tryckt	1945 def.
åskan mullrar	ej tryckt	1945 red.-ex.

substantiv ange vilka verb ordet brukar konstrueras med. Som nämns ovan är det inte heller något av de aktuella exemplen som redovisas i definitionen i en substantivartikel. Det vanligaste redovisningssättet är i redaktionsexempel (6 gånger), följt av språkprov (4 gånger) och uttryck (3 gånger).

Ovan uppges att kollokationen *fågeln kvittrar* redovisas både vid basen och kollokatoren. Det ska dock sägas att endast den bildliga användningen av kollokationen redovisas vid basen, och då som en del av ett uttryck (*uttr.*):

- (5:15) FÅGEL: i uttr. *jag har hört en fågel sjunga* l. *kvittra*, *en fågel har sjungit (sjunger)* l. *har kvittrat (kvittrar)*, *en (liten) fågel har viskat i mitt öra* att o. d., jag har hört sägas, det har sagts (säges) att. (SAOB F 1970)

Kollokationen ingår i idiomet *jag har hört en fågel kvittra*, med betydelsen 'jag har hört sägas'. Beskrivningen av kollokationen *fågeln kvittrar* blir

därmed endast indirekt (och kollokationen är därför markerad med ett frågetecken i tabell 5.2).

Ordförbindelsen *dagen gryr* redovisas också med beteckningen *uttr.*:

- (5:16) DAG: i uttr. som beteckna, att dagen börjar l. slutar: **dagen bräcker** l. **gryr** l. *randas* l. *bryter in* osv., *dagen skymmer* l. (i sht i poesi) *slocknar* l. *släckes* osv. (SAOB D18)

Här återfinns ingen egentlig definition. I stället ges en inledande kommentar om att de uttryck som följer betecknar ”att dagen börjar l. slutar”.

5.2.2. Redovisning vid kollokatorn

Att 13 av de 15 kollokationer som återfinns vid kollokatorerna anges i definitionerna tyder på att detta redovisningssätt ligger nära till hands då man i en verbartikel vill uppge möjliga (och sannolika) subjekt. Det absolut vanligaste sättet att göra detta är med standardformuleringen *om*, som i exempel (5:17) och (5:18).

- (5:17) JAMA: **om katt:** giva ifrån sig sitt karakteristiska, gälla l. mjuka läte. (SAOB J 63)

- (5:18) MOJNA: **om vind:** avtaga i styrka, minska, stillna. (SAOB M 1274)

Någon gång används i stället formuleringen ”med subj. betecknande” som vid *blixtarna ljungar*:

- (5:19) LJUNGA: blixtra;opers. l. (numera bl. mera tillf.) **med subj. betecknande blix**t, åska, himmeln, gudomligt väsen o. d. (SAOB L 961)

Det finns också exempel på friare formuleringar, som vid *dagen gryr* i exempel (5:20), ”med dag, morgon o.d. ss. subj.”:

- (5:20) GRY: om det första frambrytandet av dags- l. solljuset vid övergången från natt till dag: dagas; börja att bli ljust, ljusna; iopers. konstr. l. **med dag, morgon** o. d. **ss. subj.** (SAOB G 1084)

Trots att kollokationsbaserna nämns explicit i definitionerna är det här, precis som i avsnitt 5.1.2 ovan, fråga om implicit kollokationsredovisning eftersom verben inte förekommer i texten utan där representeras av en definition. Ordet *ljunga* representeras t.ex. av definitionen ”blixtra” i ex-

empel (5:19). Som nämnts tidigare understöds definitionerna dock av språkprov, vilket innebär ett tydliggörande.

Allra svårast att uttolka är kollokationen *hunden skäller*:

- (5:21) SKÄLLA, v.³: **om djur**: frambringa ett läte bestående av ett mer l. mindre skarpt, kort o. tvärt avhugget ljud l. en serie stötvis kommande sådana ljud; numera i sht dels **i fråga om hundens** (o. vissa andra hunddjurs) **specifika läte**, dels i fråga om läte som liknar det för hunden specifika o. utgör ett av de olika läten som frambringas av vissa djur (t. ex. sälar, rådjur, lämlar). (SAOB S 5792)

Här kräver kollokationsanalysen ett extra steg eftersom subjektet sägs vara ”djur”. Sedan följer ett tillägg om att det ofta är just hundens ljud som avses.

5.2.3. *Ej anträffade kollokationer*

De eftersökta kollokationerna saknas vid 2 kollokatorer och 6 baser. Flera gånger är dock det eftersökta semantiska innehållet representerat. Kollokationen *olyckan inträffar* förekommer t.ex. inte i artikeln INTRÄFFA, men däremot återfinns ordkombinationen ”olycklig händelse” i ett språkprov. Kollokationen *helgen infaller* förekommer inte heller i artikeln INFALLA, men som framgår i exempel (5:22) ringas den semantiska sfären in. *Periodiskt återkommande högtid* kan ses som en hyperonym till ordet *helg*.

- (5:22) INFALLA: **om (periodiskt återkommande) högtid** l. bemärkelsedag, årstid (l. till viss årstid knuten värksamhet), sol- l. månförmörkelse o. d.: komma (på sin bestämda tid), ingå, inträda; om tidpunkt: inträda. (SAOB I 404)

På samma sätt saknas kollokationerna *temperaturen stiger* och *temperaturen sjunker*, men det semantiska innehållet i kollokationerna återfinns i kollokationer av konstruktionstypen (participiellt) adjektiv + substantiv eftersom *stigande/sjunkande temperatur* ges som redaktionsexempel i artikeln *temperatur*. Vidare saknas kollokationen *himlen mulnar* i artikeln HIMMEL, men betydelseinnehållet i kollokationen finns representerat i en annan grammatisk konstruktion genom redaktionsexemplet *Himlen var mulen*. Man får således veta att orden *mulna* och *himmel* har ett innehållsligt samband.

Möjligen skulle exemplen *stigande temperatur* och *himlen var mulen* kunna räknas som träffar för konstruktionstypen substantiv + verb. Samma semantiska innehåll kan uppträda i olika strukturer och enligt Bahns (1996:74) kan den ena strukturen regelmässigt härledas från den andra. Bahns menar att en ”advanced learner” som t.ex. träffar på exemplet *unforgivable sin* i ett lexikon ska kunna dra slutsatsen att *forgive a sin* är en möjlig kollokation. I sin undersökning av kollokationers beskrivning i inlärningslexikon räknar han därför den ena strukturen som en träff för den andra strukturen. Jag anser dock att det inte är självklart att båda strukturerna (adjektiv + substantiv och substantiv + verb) alltid kan förekomma parallellt. Det finns trots allt många exempel på att den ena strukturen är möjlig utan att den andra är det, jfr t.ex. *strykande åtgång* / **åtgången stryker* och *tryckande värme* / **värmens trycker*. Jag har därför inte räknat de ovanstående exemplen som träffar för strukturen substantiv + verb.

I tre artiklar, ANTAL, HELG och SITUATION, saknas inte bara de eftersökta kollokationerna utan även det semantiska innehåll som kollokationerna ger uttryck för. Det rör sig om *antalet minskar* (som realiserar den lexikala funktionen Minus), *helgen infaller* och *situationen uppstår* (som båda realiserar funktionen Func).

5.3. Adjektiv + substantiv

I undersökningsmaterialet finns 19 kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv, varav 16 redovisas i SAOB. Redovisning vid kollokatorn, dvs. adjektivet, är vanligast och sker 13 gånger medan endast 8 kollokationer redovisas vid basen och 5 på båda ställena. Kollokationerna redovisas på många olika sätt. Till skillnad mot i de tidigare beskrivna grupperna kan inget regelbundet mönster urskiljas. Det samlade resultatet återges i tabell 5.3.

Som framgår av tabell 5.3 är redovisning i redaktionsexempel vanligast för konstruktionstypen adjektiv + substantiv (med 10 förekomster), följt av språkprov (6 förekomster) och definition (4 förekomster). Ingen kollokation redovisas som uttryck eller förbindelse. De grå markeringarna i tabellen visar att 4 av de 38 kollokationskonstituenterna ännu inte har tryckts i SAOB.

5.3.1. Redovisning vid basen

Påfallande få av kollokationerna med strukturen adjektiv + substantiv åter-

TABELL 5.3. *Adjektiv + substantiv. De undersökta kollokationernas förekomst vid bas resp. kollokator i SAOB.*

Kollokation (kollokator + bas)	Kollokator (adjektiv)	Bas (substantiv)
förhärdad brottsling	1927 red.-ex.	1922 –
bitter fiendskap	1911 def.	1924 –
hård kritik	1932 –	1938 –
mild kritik	1944, red.-ex.	1938 –
sträng kyla	(”köld” i def.) 1993 –	1938 språkprov? (oeg. bet., om färgton)
notorisk lögnare	1947 –	1942 –
riklig mängd	1958 –	1945 –
förkrossande nederlag	1927 red.-ex.	1947 –
ihållande regn	1933 red.-ex	1961 –
svår sjukdom	1999 def.	1968 red.-ex.
starkt skäl	1986 språkprov	1975 red.-ex.
ymnigt snöfall	ej tryckt	1981 språkprov
djup sorg	1918 språkprov + i översikt	1982 red.-ex.
hög temperatur	1932 –	2003 red.-ex.
låg temperatur	1941 språkprov	2003 red.-ex.
inbiten ungskarl	1933 språkprov	2011 språkprov
stark värme	1986 red.-ex.	ej tryckt
svag värme	1998 def.	ej tryckt
strykande åtgång	1993 def.	ej tryckt

finns vid basartiklarna. Endast 8 av 16 möjliga exempel finns representerade i SAOB, nämligen kollokationerna *sträng kyla*, *svår sjukdom*, *starkt skäl*, *ymnigt snöfall*, *djup sorg*, *hög temperatur*, *låg temperatur* och *inbiten ungskarl*. Redaktionsexempel och språkprov är de informationstyper som förekommer.

Kollokationen *sträng kyla* förekommer bara i ett moment där *kyla* används bildligt, i fråga om färgton (se ex. 5:23). Denna träff är därmed något tveksam och har markerats med ett frågetecken i tabell 5.3. Bildlig användning av en kollokation bör dock tyda på att den egentliga användningen är etablerad (även om detta inte är lika säkert för kollokationer som för enkla ord).

(5:23) KYLA, sbst.²: i fråga om färg(ton). Metallaktig kyla i koloriten (*på porträtten*). ESTLANDER *KonstH* 387 (1867). **Färgens stränga och litet torra kyla** (*på tavlan*). *DN(A)* 1933, nr 225, s. 26. (SAOB K 3491)

Åtta av kollokationerna i undersökningsmaterialet är inte redovisade vid basartiklarna. De berörda artiklarna granskas i nästa avsnitt.

5.3.1.1. Kollokationer som inte redovisas vid basen

De kollokationer som inte återfinns vid basen, dvs. substantivet, är *förhärdat brottsling*, *bitter fiendskap*, *hård/mild kritik*, *notorisk lögnare*, *riklig mängd*, *förkrossande nederlag* och *ihållande regn*. Jag har granskat substantivartiklarna för att ta reda på huruvida de lexikala funktioner som realiseras i de undersökta exemplen, Magn och AntiMagn, finns representerade med andra adjektiv. Nedan anges vilka adjektiv uttryckande 'hög grad' resp. 'låg grad' som anges i SAOB:s artiklar (i den ordning de har i artiklarna):

BROTTSLING:	<i>grov</i>	(inte förhärdat)
FIENSKAP:	<i>öppen, uppenbar, oförsonlig, avgjord</i>	(inte bitter)
KRITIK:	<i>skarp, besk, mördande, fullständig</i>	(inte hård)
KRITIK:	<i>lindrig</i>	(inte mild)
LÖGNARE:	–	(inte notorisk)
MÄNGD:	<i>otrolig, talrik, oändlig, stor, avsevärd, väldig, ofantlig</i>	(inte riklig)
NEDERLAG:	<i>stort, gräsligt, förfärligt, fullständigt</i>	(inte förkrossande)
REGN:	<i>skräckligt, starkt</i>	(inte ihållande)

Även om de eftersökta kollokationerna inte återfinns i ovanstående artiklar är alltså de aktuella semantiska relationerna trots allt representerade, utom i artikeln LÖGNARE där ingen kollokator som uttrycker 'hög grad' förekommer. Hur ser det då ut i SAOB:s excerptsamling, som har legat till grund för artiklarna? I nästa avsnitt undersöks vilka Magn- resp. AntiMagn-adjektiv som förekommer i SAOBs för de olika substantiven.

5.3.1.2. En undersökning av SAOBs då kollokationer saknas

I föregående avsnitt konstateras att inga uttryck för 'hög grad' av ordet *lögnare* ingår i SAOB:s artikel. En genomgång av excerptsamlingen (SAOBs) visar att det inte heller bland de 30 excerper som fanns på ordet *lögnare* då artikeln trycktes förekommer något belägg där betydelsen 'hög grad' av ordet *lögnare* uttrycks. I detta avseende föreligger således en brist i SAOBs. En central lexikal funktion tycks inte ha blivit belagd vid excerperingen. För samtliga ord som undersöks i detta avsnitt gäller dock

att de lexikonbelägg som har funnits i materialet har sorterats bort efter artiklarnas tryckning, vilket betyder att arkivmaterialet inte är komplett.

De övriga substantivartiklar som granskas i avsnitt 5.3.1.1, nämligen BROTTSLING, FIENDSKAP, KRITIK, MÄNGD, NEDERLAG och REGN, innehåller uttryck för den aktuella semantiska relationen (Magn resp. AntiMagn) men inte just med de adjektiv som ingår i mitt undersökningsmaterial. En undersökning av samlingarna visar att dessa adjektiv inte heller finns representerade i SAOBs vid substantiven *brottsling*, *kritik*, *mängd*, *nederlag* och *regn*.

Vid ordet *mängd*, som representeras av 185 excerpter i SAOBs, anträffas så mycket som 11 olika Magn-adjektiv: *avsevärd*, *gräslig*, *oerhörd*, *ofantlig*, *oräknelig*, *otalig*, *otrolig*, *oändlig*, *stor*, *talrik* och *väldig* (men alltså inte det i undersökningsmaterialet ingående *riklig*). Sju av dessa adjektiv har, som framgår i avsnitt 5.3.1.1, tagits med i artikeln. Ett rimligt antagande är att frekvens spelar stor roll vid urvalet. Det visar sig också att de två mest frekventa kollokatorerna i SAOBs (i absoluta tal) är representerade i artikeln, nämligen *stor*, som förekommer 14 gånger bland excerpterna och *talrik*, som förekommer 2 gånger. *Avsevärd*, *ofantlig*, *otrolig*, *oändlig* och *väldig*, som också finns med i artikeln MÄNGD, förekommer dock alla bara en enda gång bland excerpterna, precis som de fyra adjektiv som har valts bort vid redigeringen (*gräslig*, *oerhörd*, *oräknelig* och *otalig*). Kriteriet frekvens var således inte till någon större hjälp vid urvalet av Magn-adjektiv. Detta kriterium motiverar egentligen bara valet av adjektivet *stor*.

Egenskaper som begränsad kombinerbarhet och/eller svag egenbetydelse hos ett attributivt adjektiv kan också visa att adjektiv och substantiv tillsammans utgör en enhet, som med fördel kan redovisas i en ordbok. Det tycks dock inte finnas några adjektiv med dessa egenskaper bland SAOB:s belägg på ordet *mängd*. Samtliga adjektiv som förekommer i materialet är autosemantiska och kan kombineras med ett stort antal substantiv. Det rör sig alltså inte om oförutsägbara kollokatorer. Som konstateras i avsnitt 4.6.3 är även det ej anträffade *riklig* ett adjektiv som kan betraktas som autosemantiskt och som kan fungera som bestämning till ett stort antal substantiv. Redaktören kan då nöja sig med att redovisa ett representativt urval.

Det är för övrigt inte alltid som de adjektiv som exemplifieras i artiklarna finns representerade i SAOBs. Varken *lindrig*, *besk* eller *mördande* återfinns som bestämningar till ordet *kritik* bland excerpterna, men alla tre redovisas (i redaktionsexempel) i artikeln. Detta visar att ordbokens innehåll inte är strikt kopplat till det befintliga arkivmaterialet (jfr dock tidigare anmärkning om att lexikonbelägg har sorterats bort). Om redaktörer eller andra medarbetare upplever att ett uttryck saknas i SAOBs har de möjlighet att konstruera och ta med ett redaktionsexempel i artikeln.

Det enda av Magn-adjektiven i undersökningsmaterialet som återfinns i SAOBs men som har valts bort i den aktuella substantivartikeln är ordet *bitter*. Ordet förekommer (bland beläggen för ordet *fiendskap*) dock bara i ett enda lexikonbelägg (från 1885).² Belägget lyder ”Inrotad, bitter fiendskap”. Detta belägg har alltså inte tagits med i artikeln *FIENDSKAP*, vilket innebär att även adjektivet *inrotad* har valts bort. Även *häftig*, *vild* och *stor* finns belagda i SAOBs, men har sorterats bort när urvalet gjorts.

5.3.2. Redovisning vid kollokatorn

Av tabell 5.3 framgår att fler kollokationer redovisas vid kollokatorn än vid basen. Av de 14 kollokationer som anges i adjektivartiklarna ges 6 som redaktionsexempel, 4 som språkprov och 4 i definitionstexten.

Ordet *om* används i definitioner för att vid ett adjektiv ange ett substantiviskt huvudord. Denna formel används för samtliga 4 kollokationer som anträffas i definitionstexten. Nedan ges exemplen *bitter fiendskap* i exempel (5:24) och *svår sjukdom* i (5:25).

(5:24) BITTER: hätsk, svår, häftig. [...] **om** afund l. afundsman, hat, harm, vrede, **fiendskap** l. fiende, förföljelse, strid o. d. (SAOB B2844)

(5:25) SVÅR: **om sjukdom**, följd(er), olycka o. d.: allvarlig; farlig; om sjukdom äv.: plågsam l. svåruthärdlig o. d. (SAOB S 15252)

Ovan nämns att det handlar om implicit kollokationsinformation vid denna typ av beskrivning. Kollokationen måste uttolkas av läsaren eftersom det ord som definieras inte förekommer explicit i texten. *Bitter* representeras således av definitionen ’hätsk, svår, häftig’ i exempel (5:24). Som sagt underlättas tolkningen dock av att definitionen illustreras med ett språkprov där båda kollokationskonstituenterna förekommer.

Då det gäller redovisning i redaktionsexempel förekommer både uppräknings- och konstruerade meningar. Redaktionsexemplen i artikeln *STARK*, där bl.a. kollokationen *stark värme* redovisas, exemplifierar båda dessa varianter:

(5:26) STARK: **Stark** förstoring, förtvivlan, förvirring, lutning, matlust, oro, plikt-känsla, rökutveckling, trängsel, verkan, **värme**. Han kände ett starkt begär att bemäktiga sig dyrgripen. Starka misstankar, motsatser. (SAOB S 11053)

² Några få belägg från lexikon har missats då lexikonbeläggen plockades bort, och ligger därför kvar i materialet.

Här kan för övrigt noteras att baserna anges i bokstavsordning, precis som i artikeln HYSÄ i exempel (5:13) ovan.

Av 18 kollokationer är det 5 som inte tas upp vid aktuell adjektivartikel. Det rör sig om *hård kritik*, *sträng kyla*, *notorisk lögnare*, *riklig mängd* och *hög temperatur*. Den förstärkande betydelsen (dvs. funktionen Magn) är förhållandevis framträdande i de adjektiv som ingår i dessa kollokationer och som man kan förvänta sig definieras den också i de respektive artiklarna. För ordet *riklig* utgör Magn t.o.m. den grundläggande betydelsen: 'ordentligt l. försvarligt tilltagen'. De eftersökta baserna finns dock inte exemplifierade.

I två fall anträffas kollokationer i SAOB som har stora likheter med dem som ingår i undersökningsmaterialet. Kollokationen *riklig mängd* anges inte i artikeln RIKLIG, men däremot den snarlika ordförbindelsen *rikligt mått* och kollokationen *sträng kyla* anges inte i artikeln STRÄNG, men däremot den i stort sett likabetydande kollokationen *sträng köld*. Som lexikograf låter man nog gärna en kollokation av en viss semantisk typ fungera som exempel. Det är dock inte helt självklart att läsaren utifrån exemplet *rikligt mått* ska kunna räkna med att även *riklig mängd* är (eller historiskt har varit) ett brukligt och idiomatiskt uttryckssätt.

De flesta kollokationerna i undersökningsmaterialet tas dock upp i adjektivartiklarna. Vad gäller kollokatorerna ser beskrivningen av kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv därmed förhållandevis god ut.

5.4. Adverb + adjektiv

Undersökningsmaterialet innehåller 7 kollokationer som har ett adjektiv som bas och ett adverb som kollokator. Som framgår av tabell 5.4 tas 4 av dessa upp i SAOB. Alla 4 redovisas vid kollokatorn, 2 av dem även vid basen.

5.4.1. Redovisning vid basen

Två av kollokationerna, *fast besluten* och *svårt sjuk*, redovisas både vid basen och kollokatorn. Vid basen, dvs. adjektivet, anges kollokationen *fast besluten* i definitionen på följande sätt (och beläggs med ett språkprov):

- (5:27) BESLUTEN: som fattat sitt beslut, som definitivt bestämt sig (för att göra ngt); deciderad [...] **ofta föregånget af fast** l. *fullt*, äfv. af *fullt och fast*; bl. i predikativ ställning. *Jag är fullt och fast besluten att. ..* [...]

TABELL 5.4. *Adverb + adjektiv. De undersökta kollokationernas förekomst vid bas resp. kollokator i SAOB.*

Kollokation (kollokator + bas)	Kollokator (adverb)	Bas (adjektiv)
starkt begränsad	1986 –	1901 –
redlöst berusad	1956 uttr.	1904 –
fast besluten	1924 språkprov	1905 def.
häftigt förälskad	1932 –	1928 –
svårt sjuk	1999 red.-ex.	1968 red.-ex.
djupt sorgsen	1918 –	1982 –
strängt upptagen	1993 red.-ex	2012 –

Är ni fast besluten / Att med min broders dotter gifta er? HAGBERG
Shaksp. 2: 120 (1847; eng. determin'd). (SAOB B 1573)

Precis som adjektivet *besluten* utgör *begränsad*, *berusad*, *förälskad* och *upptagen* perfekt particip-former av verb. Adjektiven *berusad* och *upptagen* beskrivs, precis som *besluten*, i egna artiklar i SAOB. Adjektiven *begränsad* och *förälskad* behandlas däremot under verben BEGRÄNSA resp. FÖRÄLSKA. Den adjektiviska användningen redovisas i dessa fall i särskilda betydelsemoment. Participet *förälskad* beskrivs t.ex. på följande sätt i artikeln FÖRÄLSKA:

(5:28) FÖRÄLSKA: **i p. pf. ss. adj.:** betagen l. kär (i ngn); förtjust (i ngt), intagen l. hänförd (av ngt). (SAOB F 3598)

Då ett adjektiv beskrivs under motsvarande verb blir det naturligtvis svårare för användaren att hitta det. Ofta får adjektivet också en mindre utförlig beskrivning än det hade fått som eget uppslagsord. Både *begränsad* och *förälskad* ägnas dock förhållandevis mycket utrymme. Vid båda adjektiven anges flera Magn-adverb, om än inte de i undersökningsmaterialet ingående *starkt* och *häftigt*. Läsaren får reda på att 'hög grad' av *begränsad* kan uttryckas med t.ex. *bestämt*, *skarpt* eller *mycket*. Dessa varianter förekommer i språkprov eller redaktionsexempel. Då det gäller *förälskad* anges Magn-adverben *blint* och *allvarligt* samt det förstärkande uttrycket *över öronen* i artikeln, alla i redaktionsexempel. Beskrivningen av den förstärkande funktionen är därmed faktiskt mer utförlig än vid uppslagsorden *BERUSAD* och *SORGSEN*. Här förekommer inte de av mig eftersökta *redlöst* och *djupt*, och inte heller något annat adverb som realiserar funktionen Magn.

5.4.2. Redovisning vid kollokatorn

Som tidigare nämnts anträffas kollokationerna *fast beslutet* och *svårt sjuk* i de artiklar som beskriver kollokatorerna, dvs. adverb. Även kollokationen *redlöst berusad* anges, som ett uttryck, och *strängt upptagen*, i ett redaktionsexempel. Adverbena ägnas emellertid, som sagt, generellt litet utrymme i SAOB:s artiklar. Av de sju adverbena i undersökningsmaterialet tas endast ett upp som eget uppslagsord, nämligen ordet *djupt*. I övriga fall redovisas den adverbiella användningen under motsvarande adjektiv.

Betydelsen 'hög grad' beskrivs i samtliga artiklar, även om inte de i undersökningsmaterialet ingående kollokationerna tas upp i artiklarna STARK, HÄFTIG och DJUPT.

5.5. Verb + adverb

Det är 9 kollokationer i kollokationsmaterialet som har ett verb som bas och ett adverb som kollokator. Som framgår av tabell 5.5 är det bara ett fåtal av dessa som tas upp i SAOB. Ordförbindelserna *neka blankt* och *sörja djupt* anges som redaktionsexempel och *ångra bittert* i ett språkprov. Resten av kollokationerna saknas. Av de 18 kollokationskonstituenterna är 4 gränsmärkade eftersom artiklarna ännu inte är tryckta.

TABELL 5.5. *Verb + adverb. De undersökta kollokationernas förekomst vid bas resp. kollokator i SAOB.*

Kollokation (bas + kollokator)	Bas (verb)	Kollokator (adverb)
beklaga livligt	1902 –	1941 –
betvivla starkt	1908 –	1986 –
neka blankt	1947 red.-ex.	1913 –
protestera häftigt	1954 –	1932 –
sörja djupt	2002 red.ex.	1918 –
vädja enträget	ej tryckt	1922 –
vägra envist	ej tryckt	1922 –
ångra bittert	ej tryckt	1911 språkprov
öka kraftigt	ej tryckt	1937 –

5.5.1. Redovisning vid basen

Vid basen redovisas 2 av 5 möjliga kollokationer, *neka blankt* och *sörja djupt*, båda i redaktionsexempel.

De förstärkande adverbena *livligt*, *starkt* och *häftigt* återfinns inte i beskrivningarna av uppslagsorden BEKLAGA, BETVIVLA och PROTESTERA. I artikeln BEKLAGA realiseras funktionen Magn på andra sätt. Där anges (i de betydelsemoment som är relevanta) de förstärkande adverbena *mycket*, *högeligen*, *högtörogeligen*, *innerligen* och *jämmerligen*, samt uttrycken *av allt hjärta* och *av allt sinne*. I artiklarna BETVIVLA och PROTESTERA förekommer däremot inga uttryck för 'hög grad'.

Kollokationerna *beklaga livligt* och *betvivla starkt* återfinns inte heller i excerptmaterialet som verbartiklarna grundas på (dvs. SAOBs). De intensifierande adverb eller adverbiella uttryck som finns bland excerpterna på ordet *beklaga* har alla tagits upp i artikeln och bland (de endast 20) beläggen på ordet *betvivla* finns inget där funktionen 'hög grad' realiseras. Bland excerpterna på verbet *protestera* finns däremot några Magn-adverb som inte har tagits upp i artikeln, bl.a. det av mig eftersökta *häftigt*. Kollokationen *protestera häftigt* är belagd så tidigt som 1680. I övrigt förekommer adverbena *bestämt*, *högeligen*, *skarpt*, *solemniter* (dvs. 'allvarligt, eftertryckligt' enl. SAOB S 8706) och *uttryckligen* som bestämningar till *protestera* (alla bara en gång). Flera flerordsuttryck som uttrycker 'hög grad' finns också i excerptsamlingen: *i högsta grad*, *med all makt*, *med ett häftigt anskri*, *på det bestämdaste*, *på det livligaste*, *som högst* och *så högt*. Om den redaktör som skrev artikeln PROTESTERA år 1932 försökte grunda sig på kriteriet frekvens för att illustrera funktionen Magn hade han således inte någon större hjälp av excerptsamlingen.

Med tanke på SAOB:s långa utgivningstid finns det ibland anledning att ifrågasätta huruvida kollokationerna i undersökningsmaterialet verkligen förekom då SAOB:s artiklar trycktes. Är det t.ex. säkert att kollokationerna *beklaga livligt* och *betvivla starkt* var gångbara då verben *betvivla* och *beklaga* skulle beskrivas i SAOB i början av 1900-talet? Ingen av dessa ordförbindelser förekommer t.ex. hos Dalin (1850–55). En sökning i äldre romanmaterial i Språkbankens korpusar, visar emellertid att båda kollokationerna förekom åtminstone någon gång i texter vid den tid då artiklarna BEKLAGA och BETVIVLA trycktes, dvs. 1902 resp. 1908. Hur etablerade de var är det däremot svårt att uttala sig om. Kollokationen *livligt beklaga* är belagd två gånger i Språkbankens äldre romaner (hos Hjalmar Bergman 1899), och kollokationen *starkt betvivlande* en gång (hos Strindberg 1890) (sökningen utförd 13-08-28).

5.5.2. Redovisning vid kollokatorn

Endast kollokationen *ångra bittert* nämns vid kollokatorn trots att samtliga kollokatorer representeras av artiklar i SAOB. Denna kollokation förekommer i ett språkprov från 1838:

(5:29) BITTER: som förorsakar l. medför en stingande smärta, smärtsam, plågsam, hård, tung. [...] **Handlingar och yttranden, hvilka han snart der- efter bittert ångrade.** K. LILLJEBJÖRN *Hågk.* 49 (1838). (SAOB B 2846)

Det dåliga resultatet beror nog till stor del på den undanskymda plats som adverb traditionellt brukar inta i ordböcker, så även i SAOB. T-avledda adverb får oftast inte egna artiklar, utan ingår i motsvarande adjektivartikel. Detta gäller också för adverbena *livligt*, *starkt*, *blankt*, *häftigt*, *enträget*, *envist*, *bittert* och *kraftigt*.

Den adverbiella Magn-användning som ingår i kollokationerna i undersökningsmaterialet redovisas ofta som eget betydelsemoment, så t.ex. i artikeln *STARK* (se ex. 5:30), eller i anslutning till en liknande adjektivisk användning, så i artikeln *LIVLIG* (se ex. 5:31). Av språkproven (som av utrymmesskäl inte återges i exemplen nedan) framgår att den adverbiella användningen av *stark* är belagd sedan 1600-talet och av *livlig* sedan 1700-talet.

(5:30) *STARK*: **ss. adv.** (äv. ss. *t*-lös ssgsförled med adverbiell innebörd): i hög grad l. utpräglad form l. stor omfattning, höggradigt, mycket; väl tilltaget; häftigt l. intensivt l. påtagligt l. livligt l. energiskt l. eftertryckligt l. snabbt. (SAOB S 11057)

(5:31) *LIVLIG*, adj.¹: i allmännare anv.: stark; djup o. d.; särsk. i fråga om sinnestillstånd o. d.; i sht om känsla, önskan, förhoppning o. d.: stark; stundom: uppriktig, innerlig; om smärta: häftig; stundom äv. i avbleknad l. försvagad bet.: stor; **ss. adv. stundom övergående i bet.: mycket.** (SAOB L 926)

Vid adjektiven *enträgen* och *envis* nämns över huvud taget ingen adverbiell användning. Detta är formellt sett inte heller nödvändigt eftersom en sådan alltid är underförstådd i adjektivartiklar då adverb böjningen anges i artikelns inledande böjningsredovisning (t.ex. genom uppgiften ”adv. -T”). Adverbiell användning kan därmed förekomma i redaktionsexempel och/eller språkprov trots att den inte nämns explicit i definitionen. Så sker också i artikeln *ENVIS* där ordet *envis* används adverbiellt,

och förstärkande, i ett språkprov från 1891: ”(*Partierna*) bekämpade hvarandra **envist**”.

Det enda av adverbena i mitt undersökningsmaterial som förekommer som eget uppslagsord i SAOB är *djupt*. Artikeln DJUPT innehåller hela tolv olika betydelsemoment. I moment 11, som sägs vara ”rent förstärkande” återfinns redaktionsexemplet *djupt sörjd*, som uttrycker samma semantiska innehåll som det i undersökningsmaterialet ingående exemplet *sörja djupt*.

Generellt gäller alltså att kollokationer vars ena konstituent är ett adverb har ganska liten chans att beskrivas eftersom adverb, såväl i SAOB som i andra ordböcker, ägnas förhållandevis litet utrymme.

5.6. Närläsning av åtta ordboksartiklar

I avsnitt 5.1–5.5 undersöks i vilken utsträckning de förhållandevis nuspåkliga kollokationerna i undersökningsmaterialet beskrivs i SAOB och vilka beskrivningssätt som används. I detta avsnitt ska några av de berörda artiklarna undersökas mer ingående för att på ett mer övergripande sätt tydliggöra vilken kollokationsinformation som ges i artiklarna och hur det historiska perspektivet kommer fram.

Jag har valt att granska de artiklar som beskriver konstituenterna i kollokationerna *injaga fruktan*, *bedriva studier*, *blixtarna ljungar* och *svårt sjuk*. Dessa kollokationer redovisas alla både vid basen och kollokatoren i SAOB och utgör ett representativt urval såtillvida att alla ordklasser som ingår i undersökningsmaterialets olika grammatiska konstruktionstyper finns representerade (om än inte alla konstruktionstyper). Artiklarna bör också kunna belysa eventuella olikheter i SAOB:s kollokationsbeskrivning i ett tidsperspektiv eftersom den tidigaste (BEDRIVA) är tryckt 1901 och den senaste (SVÄRT) 1999.

Jag undersöker alltså vilka kollokationer av den aktuella konstruktionstypen som förekommer i artiklarna och vad man får reda på om deras ålder och bruklighet och om kollokationskonstituenternas variation i ett diakront perspektiv. Precis som tidigare tar jag endast hänsyn till de betydelsemoment som är relevanta för kollokationerna i undersökningsmaterialet.

Utöver de tryckta artiklarna undersöker jag också arkivmaterialet, SAOBs, för att få en bild av vilket underlag artikelförfattarna har haft till sitt förfogande och vad som har valts bort vid redigeringen. Som nämns tidigare är dock arkivmaterialet inte helt komplett eftersom belägg från lexikon sorterades bort efter tryckning ända fram till år 1983. Detta betyder

att jag endast för de senast tryckta artiklarna, SVÄR och STUDIUM, har kunnat ta del av samtliga excerpter.

I SAOB anges som bekant första belägg, och vid inskränkt bruklighet även sista belägg, för varje betydelsemoment. I övrigt är målsättningen, som nämns i avsnitt 4.4.2, att de olika betydelser och användningar som beskrivs i definitionen ska beläggas med begripliga och illustrativa språkprov som fördelar sig någorlunda jämnt över tid. Detta innebär att man kan vara säker på att få uppgift om första belägg för en kollokation endast när den är ensam i ett moment, eller när den råkar representera momentets tidigast belagda användning.

Nedan anges endast den information i artiklarna INJAGA, FRUKTAN, BEDRIVA, STUDIUM, BLIXT, LJUNGA, SVÄR och SJUK som bedöms vara relevant för min undersökning. Artiklarna granskas i ordningen 1) bas och 2) kollokator.

5.6.1. Kollokationsinformation i artiklarna FRUKTAN OCH INJAGA

Den första närläsningen tar sikte på hur kollokationer redovisas i de artiklar som behandlar orden *fruktan* respektive *injaga*.

5.6.1.1. FRUKTAN, tryckt 1926

Kollokationen *injaga fruktan* redovisas som redaktionsexempel i artikeln FRUKTAN. Som framgår av exempel (5:32) redovisas fler kollokationer av den grammatiska konstruktionstypen verb + substantiv på samma sätt, nämligen *känna*, *hysa* och *hava fruktan*.

- (5:32) FRUKTAN 1: rädsla, skräck, bävan. **Känna l. hysa, förr äv. hava fruktan för ngn l. ngt. Injaga fruktan hos ngn.** OPETRI *lPost.* 31 a (1528). Så att .. (*holländarna*) j Öster Syön ingenn **frucktann .. haffua** skulle för the Lubske. *GR* 8: 251 (1533). Fruchtan för döden är menniskian medfödd. NEHRMAN *InlJur-Cr.* 222 (1756). Den äldsta religion var fruktan, i hvilken menniskan endast kunde begripa Gud såsom makt och dyrkade honom i naturens krafter. GEIJER I. 5: 410 (1847). En riddare utan fruktan och tadel. TOPELIUS *Vint.* I. 1:260 (1859, 1880). (SAOB F 1605)

Vad gäller kronologin får läsaren egentligen bara veta att betydelsen i moment 1, 'rädsla, skräck, bävan', är belagd tidigast i Olaus Petris *En*

nyttog postilla från år 1528.³ Hur Olaus Petri använder ordet *fruktan* i denna källa framgår inte eftersom endast en källhänvisning ges. Av någon anledning saknas belägget dessutom i SAOBs. En kontroll i källan visar att ordet *fruktan* förekommer tre gånger på sidan 31 a, men ingen gång som bas i en kollokation bestående av verb och substantiv.

Hava fruktan, som har inskränkt bruklighet, är den enda av kollokationerna som illustreras med språkprov och därmed får någon form av datering (jfr avsnitt 4.5.2.2). Läsaren får information om att ordförbindelsen förekom år 1533, men belägget från detta årtal behöver, som nämns ovan, varken vara det äldsta eller det yngsta som finns.

I undermoment 1 a ges ytterligare information om kollokationer.

- (5:33) FRUKTAN 1 a: (†) i uttr. **vara i stå i fruktan** (jfr 2 a), vara rädd, hysa fruktan; **taga (sig) fruktan, taga fruktan till sig**, bliva rädd, (börja) hysa fruktan. Bedie .. wij ati **taga eder** jngen reddogha **fructhan** eller fara, för thet som skett är. *GR* 6: 97 (1529). *Neh.* 6: 13 (*Bib.* 1541). Commentanten uti Kokenhusen .. **tog fructtan till sig** och qvitterade sin post. *KKD* 9: 5 (1702). De **voro i fructhan** för hvarandra. *VDAkt.* 1735, nr 83. **Stå i fruktan** för en. SERENIUS (1741). **Vara i fruktan**. WIDEGREN (1788). (SAOB F 1605f.)

Som framgår av exempel (5:33) redovisas kollokationerna *vara* eller *stå i fruktan*, *taga fruktan*, *taga sig fruktan* och *taga fruktan till sig* i moment 1 a. Det kors som inleder betydelsemomentet ger upplysning om att dessa uttryck inte längre är brukliga. Kronologin 1529–1788 gäller därmed för samtliga kollokationer eftersom dessa årtal utgör första resp. sista belägg i momentet. Mer precist avser dock det första belägget (från 1529) kollokationen *taga sig fruktan* och det sista (från 1788) *vara i fruktan*. Vad gäller kronologin för övriga uttryck kan man bara veta att de inte är belagda i SAOB:s material före resp. efter dessa årtal.

Nehemjas bok i Bibeln 1541 ("Neh.") nämns bara som en ensam källhänvisning, utan citat. En kontroll i källan visar att språkprovet lyder "På thet iagh skulle **tagha een fructhan til migh** och göra så, och synda". Detta språkprov kunde gärna ha citerats. Det är tydligt och kan göras lagom långt och tillför dessutom informationen att *fruktan* kunde föregås av obestämd artikel i uttrycket *taga (en) fruktan till sig*. Om artikeln FRUKTAN hade skrivits i dag hade det varit nödvändigt att antingen komplettera käll-

³ Då excerpterna undersöks påträffas ett äldre belägg som inte har citerats i artikeln FRUKTAN, nämligen "Hopes oss nest gudz hielp [...] inghen **fructan haffua** för honom eller androm" från *Gustav Vasas registratur* 2:74 (1525). Det är oklart varför detta belägg har förbigåtts.

hänvisningen med ett citat eller utelämna den, eftersom en ensam källhänvisning numera endast får förekomma först eller sist i ett betydelsemoment (se avsnitt 4.5.2.1).

Nästa moment som är intressant vad gäller kollokationsinformation är 2 a:

- (5:34) FRUKTAN 2 a: (numera knappast br.) i uttr. **vara i fruktan** (jfr 1 a), **förr äv. bära l. draga fruktan**, vara orolig, hysa farhågor; befara. (*Prelaterna bore fruchtan* att the skulle mista thes stora räntor. SVART *GI* 115 (1561). BRASK *Pufendorf Hist.* 212 (1680). (*De*) **voro .. i stor fruktan** för utgången. STRINNHOLM *Hist.* 2: 104 (1836). (SAOB F 1606)

I ovanstående betydelsemoment redovisas kollokationerna *vara i*, *bära* och *draga fruktan*, alla som uttryck. Läsaren får reda på att uttrycket *vara i fruktan* ”numera” knappast är brukligt och att *bära* resp. *draga fruktan* inte längre används alls. Den ordkombination som förekommer tidigast, nämligen i Peder Svarts krönika om Gustav Vasa från 1561, är *bära fruktan*. Senast anträffad är kollokationen *vara i fruktan*, som är belagd år 1836⁴. Belägget från Brasks översättning av Pufendorfs ”Inledning til historien” från 1680 ges som källhänvisning utan citat, men borde innehålla kollokationen *draga fruktan*, eftersom denna annars inte är belagd. En undersökning av SAOBs visar att så också är fallet. Belägget lyder ”The Tydske Förstarna **drogo fruchtan**, thet Frantzosen torde efftertrachta thes Högheet at förnedra”. Detta språkprov kunde med fördel ha citerats och om artikeln FRUKTAN hade skrivits i dag hade det som tidigare nämnts också varit nödvändigt.

Nedan ges en sammanfattning av de kollokationer av typen verb + substantiv (inklusive formord) som anges i artikeln FRUKTAN. Kollokationerna är grupperade efter sitt betydelseinnehåll och årtalen avser den datering som ges genom språkprov.

’bli rädd’

taga sig fruktan 1529

taga fruktan

taga fruktan till sig 1702

’vara rädd’

hava fruktan 1533

hysa fruktan

⁴ *Vara i fruktan* förekommer således i moment 1 a med betydelsen ’vara rädd, hysa fruktan’ och i moment 2 a med den mycket snarlika betydelsen ’vara orolig; befara’.

känna fruktan
stå i fruktan 1741
vara i fruktan 1735, 1788 [jfr nedan]

'vara orolig, hysa farhågor'
bära fruktan 1561
draga fruktan 1680 (ej citerat)
vara i fruktan 1836 [jfr ovan]

'göra ngn rädd'
injaga fruktan

Exemplen utgör vad Benson kallar CA-kollokationer och de lexikala funktionerna Incep, Oper och Caus är representerade, vilket tyder på en bra täckning av olika semantiska konstruktionstyper (jfr avsnitt 2.1.2.4). Däremot förekommer inte vad Benson kallar EN-kollokationer, dvs. kollokationer som betecknar att en aktion avslutas eller upphör (motsvarande den lexikala funktionen Fin). Vid en genomgång av excerpterna påträffas ett enda belägg som kan sägas uttrycka denna funktion, nämligen ”Jag skal **göra tig ffri fför en** sorg och **ffruktan**” från 1550. Uttrycket *göra ngn fri från* (förr även *för*) är intressant, men har ingen särskild koppling till uppslagsordet FRUKTAN. Därmed finns ingen anledning till att det bör redovisas just vid detta uppslagsord.

Den kollokationsinformation som en genomgång av excerpterna på ordet *fruktan* i SAOBs främst har kunnat tillföra, utöver informationen i artikeln, är närmare preciseringar av *när* kollokationerna har anträffats. Av arkivmaterialet framgår t.ex. att förbindelsen *hava fruktan* är belagd mellan år 1525 och 1880. Den information som ges i artikeln är att uttrycket inte är belagt före 1528 (eftersom belägget från 1525 har förbigåtts av någon anledning), att det definitivt förekommer år 1533 och att det numera (dvs. vid artikelns tryckår 1926) är obrukligt.

Ordförbindelsen *hava fruktan* ansågs alltså vara obruklig då artikeln FRUKTAN trycktes år 1926. Trots det är det senaste belägget på kollokationen anträffat så sent som 1880, endast 36 år före artikelns redigering. Om man endast ser till vad som finns belagt i SAOBs borde även *injaga fruktan* anges som obruklig år 1926, vilket inte är fallet. Denna kollokation återfinns nämligen endast två gånger i arkivmaterialet: 1757 och 1788. Lexikografernas språkkänsla spelar naturligtvis också en stor roll då brukligheter ska anges. Kanske styrs lexikografen t.o.m. i första hand av sin språkkänsla och i andra hand av arkivmaterialet för nyare betydelse

och användningar.⁵ Nu för tiden kan redaktionen dessutom få mycket hjälp av elektroniska databaser, sökmotorer o.d. I fråga om det äldre språket har redaktionen färre hjälpmedel till hands. Där måste man lita till SAOBs i större utsträckning.

I SAOBs återfinns tre intressanta kollokationer som inte har tagits upp i artikeln, nämligen *hålla i fruktan*, belagd 1788 och 1887, *inge fruktan* belagd 1902 och *sätta i fruktan*, belagd tre gånger mellan 1788 och 1836. De två senast nämnda ordförbindelserna realiserar samma lexikala funktion som *injaga fruktan* i mitt undersökningsmaterial. Jag anser att *sätta i fruktan* hade förtjänat att tas upp i artikeln eftersom *sätta* utgör en oförutsägbar kollokator som inte förekommer tillsammans med ordet *fruktan* i nusvenskan, men som alltså under en tid användes parallellt med *injaga*. Språkprovet i exempel (5:35) skulle från kollokationssynpunkt med fördel kunna ha citerats i artikeln. Kollokationen återfinns för övrigt inte heller i artikeln SÄTTA (v.³).

(5:35) Dessa Konungens hotelser **satte** Vestgöterna i fruktan. 1834

Det framgår ovan att artikeln FRUKTAN inte erbjuder någon upplysning om hur länge kollokationen *injaga fruktan* har använts i svenskan, mer än att den inte har anträffats av SAOB-redaktionen före år 1528. Excerptsamlingen innehåller två belägg vid ordet *fruktan*, från 1757 och 1788. Nedan undersöks informationen vid kollokationens andra konstituent, *injaga*.

5.6.1.2. INJAGA, tryckt 1933

I artikeln INJAGA redovisas kollokationen *injaga fruktan* i definitionen i moment 3, och beläggs med ett språkprov från 1699, vilket ger läsaren viss upplysning om hur gammal kollokationen är:

(5: 36) INJAGA 3: ingiva (**skräck** äv. **förskräckelse**, **räddhåga**, **fruktan o. d.**, **ngn gg farhåga**, **avsky**, **vördnad**, **förr** äv. **ånger**, **skam**, **blygsel**, **motvilja**); särsk. i **uttr. injaga skräck o. d. hos ngn (ngn gg i ngns hjärta o. d.)**, **förr** äv. **injaga ngn skräck o. d.** RARP 1: 152 (1631). (*Jag*) skal .. **injaga** denna skiälmen **ånger och fruchtan**. ÖSTERLING *Ter.* 1: 303 (1699). Han.. ville **injaga** hos oss en **afsky** för alla hemliga listgrep. BÆLTER *JesuH* 6: 303 (1760). Något af den obetingade **vördnad**, Bäckahästen .. **injagade** i pågens hjärta. ÖSTERLING *Bäckah.* 7 (1909).

⁵ Troligen fanns dock även flera lexikonbelägg i SAOBs vid tidpunkten för artikelns redigering.

En blick som **in jagade** en obestämd **skräck**. HALLSTRÖM *Händ.* 285 (1927). (SAOB I 548)

En kontroll i SAOBs visar att källhänvisningen från 1631, momentets första belägg, exemplifierar det led i definitionen som anger en konstruktion med både direkt och indirekt objekt (som också förekommer 1699), ”förr äv. *in jaga ngn skräck* o. d.”. Belägget lyder ”(*Gustav II Adolf har*) honom en skräck in jagatt”.

En lång rad möjliga objekt anges i metatexten, med noggrann precisering av olika brukligheter, en precisering som förefaller vara väl långt driven. Substantiven *skräck*, *förskräckelse*, *räddhåga* och *fruktan* sägs (genom frånvaron av bruklighetsinskränkning) vara fullt brukliga som objekt till *in jaga*, medan *ånger*, *skam*, *blygsel* och *motvilja* endast ska ha använts på detta sätt ”för”. Substantiven *farhåga*, *avsky* och *vördnad* föregås av bruklighetsbeteckningen ”ngn gg” (dvs. ”någon gång”).

Det verkar missriktat att ange bruklighet för explicit angivna ord, i stället för att uttala sig om hyperonymer eller semantiska områden. Om något av substantiven har inskränkt bruklighet som enskilt ord kan den inskränkta brukligheten t.ex. hänföra sig till objektet i sig snarare än dess kombination med verbet *in jaga*. Det vore dock knappast möjligt att dela in de nämnda substantiven i semantiska områden och ge de olika grupperna gemensamma bruklighetsbeteckningar. Substantivet *avsky* får angivelsen ”ngn gg” och *motvilja* ”förr äv.” trots att dessa ord har liknande semantiskt innehåll. På samma sätt sägs substantiven *förskräckelse*, *räddhåga* och *fruktan* vara fullt brukliga som objekt, medan det betydelsemässigt närliggande *farhåga* endast används ”ngn gg”. Jag har undersökt SAOBs för att få en bild av de olika substantivens förekomst tillsammans med ordet *in jaga*. De grupperas enligt artikelns bruklighetsuppgifter.

brukliga

skräck (1631–1927), *förskräckelse* (1635–1874), *räddhåga* (1660, 1725),
fruktan (1699–1840)

”ngn gg”

farhåga (1830), *avsky* (1760), *vördnad* (1716, 1786, 1909)

”förr äv.”

ånger (1699), *skam* (1699), *blygsel* (1699), *motvilja* (ej belagt)

De olika substantivens förekomst i SAOBs stämmer därmed ganska väl överens med bruklighetsangivelserna i artikeln (som dock, som sagt, tycks allt för preciserade). Att notera är att flera av de objekt som föregås

av bruklighetsuppgift bara förekommer en enda gång. De äldsta av dessa (från 1600-talet) får angivelsen ”förr äv.” medan de något yngre får angivelsen ”ngn gg”. Ordet *vördnad* utgör ett undantag genom att vara belagt 3 gånger.

Av de möjliga objekt som nämns i metatexten är det för övrigt flera som inte beläggs med språkprov. Substantiven *förskräckelse*, *räddhåga*, *farhåga*, *skam*, *blygsel* och *motvilja* återfinns endast i definitionen.

Vad gäller kollokationen *injaga fruktan* får man som sagt reda på att den förekom redan år 1699. I arkivmaterialet finns 4 belägg, daterade 1699, 1723, 1755 och 1840.

5.6.2. Kollokationsinformation i artiklarna *STUDIUM* och *BEDRIVA*

Härnäst övergår jag till behandlingen av kollokationer i de artiklar som gäller orden *studium* och *bedriva*.

5.6.2.1. *STUDIUM*, tryckt 1993

I artikeln *STUDIUM* redovisas kollokationen *bedriva studier* som redaktions-exempel i moment 3 b, vilket innebär att betydelsen ’utöva studier’ finns representerad. Också kollokationer som innebär att studier *påbörjas*, *avbryts* eller *fullföljs* återfinns som redaktionsexempel (se ex. 5:37). De redaktionsexempel som föregås av bruklighetsinskränkning, nämligen *slå sig på* och *lägga sig på studier*, beläggs också med språkprov. Kollokationen *begynna sina studier* redovisas däremot endast som språkprov.

(5:37) *STUDIUM* 3 b: i pl., konkretare (jfr *a*), med särskild tanke på att studerandet utgör en upprepad sysselsättning vanl. under en längre period l. på det ämne l. ämnesområde studerandet gäller; ofta i förb. med adjektivattribut angivande inriktningen av l. syftet med studerandet. *Studier* i l. över, i sht förr äv. *av* (ett visst ämne). *Lärda, akademiska, humanistiska, naturvetenskapliga, musikaliska studier. Bedriva, idka, ägna sig åt, äv. (vard.) slå sig på, i sht förr äv. lägga sig på studier. Försumma, avbryta, avsluta, i sht förr äv. sluta sina studier. GIR* 16: 281 (1544). (*Alla böra*) sina barn, som pröfwas till studier beqwäma wara, hålla i Scholan. *KOF* II. 2: 358 (c. 1655). (*Lärarna*) skole alltijd låta Barnen **begynna sine Studier** med Gudz Åkallan. *Skolordn.* 1693, s. A 3 c. Wid Prästmötet i Westerås 1787 .. (*blev*) alt Prästerskapet upmuntradt at **beflita sig om studier**, särdeles dem som närmast höra til Präste-Embetet. *WALLQUIST EcclSaml.* 1–4: 107 (1788). **Slå sig, lägga sig på studier.**

MÖLLER (1790). Han har **slutat sina studier**. ÖoL (1852). I sina studier af den nordiska vitterheten. Finland 270 (1893). (*Uppsatserna*) ha tillkommit .. som följskrifter till förutgående studier över folkfester och tideräkning NILSSON *FestdVard.* 7 (1925). Återuppta studierna i fornsvensk syntax. ÖSTERGREN (1948). (SAOB S 13196f.)

Ordförbindelserna *försumma sina studier*, som anges som redaktions-exempel, och *återuppta studierna*, som återfinns i ett språkprov från 1948, representerar också semantiska relationer som kan betraktas som generella: att 'missköta' något resp. att 'åter fortsätta med' något. Dessa ordförbindelser betraktas dock inte som kollokationer eftersom verben är förutsägbara och genomskinliga och inte konkurrerar med verb som *inte* är det (jfr avsnitt 2.2).

En sammanställning av de kollokationer av typen verb + substantiv som redovisas i artikeln STUDIUM ges nedan. Årtalen avser belägg i SAOBs och understruket årtal betyder att belägget också anförs i artikeln. Artikeln studium är tryckt år 1993, vilket innebär att lexikonbelägg *inte* har sorterats bort utan ligger kvar i arkivmaterialet. Det visar sig att lexikonbeläggen utgör en anmärkningsvärt stor del av beläggen på kollokationer. Många kollokationer är endast belagda i lexikon. Detta gäller för *lägga sig på studier*, *slå sig på studier*, *bedriva studier*, *ägna sig åt studier*, *avbryta sina studier*, *avsluta sina studier* och *sluta sina studier*.

'påbörja studier'

begynna sina studier 1693

lägga sig på studier 1749, 1773, 1788, 1790, 1805, 1824, 1852 (endast i lexikon)

slå sig på studier 1790 (endast i lexikon)

'utföra studier'

bedriva studier 1948, 1966 (endast i lexikon)

beflita sig om studier 1788

idka studier 1689, 1760, 1766, 1788, 1790, 1817, 1869, 1904, 1944

ägna sig åt studier 1891, 1921, 1921, 1966 (endast i lexikon)

'avbryta studier'

avbryta sina studier 1948, 1966 (endast i lexikon)

'fullfölja studier'

avsluta sina studier 1948, 1966 (endast i lexikon)

sluta sina studier 1852, 1880, 1913, 1921 (endast i lexikon)

Av sammanställningen framgår att läsaren av artikeln *STUDIUM* inte får mycket information om när de olika kollokationerna är belagda i SAOBs. Bara i tre fall återfinns arkivmaterialets äldsta belägg i artikeln, nämligen för *slå sig på* (1790), *begynna* (1693) och *sluta sina studier* (1852). Läsaren kan dock inte vara säker på detta, eftersom inget av dessa belägg utgör förstabelägg i hela momentet.

Läsaren får däremot en hel del information om vilken variation som förekommit över tid, t.ex. att kollokationerna *lägga sig på studier* och *sluta sina studier* har kunnat användas förr.

I SAOBs återfinns flera ordkombinationer som inte har tagits med i artikeln:

'påbörja studier'

börja studierna 1892, 1921

ge sig till studier 1680

påbörja studier 1966 (endast lexikon)

slå sig till studier 1749 (endast lexikon)

'utföra studier'

driva studier 1932

göra studier 1876, 1903, 1904, 1925, 1944

ha studier före 1680

hållas till studier 1773 (endast lexikon)

hållas vid studier 1769

hålla sig vid studier 1773, 1788 (endast lexikon)

öva sina studier 1704

'avbryta studier'

bordlägga sina studier 1681

'fullfölja studier'

fullborda sina studier 1854, 1872 (endast lexikon)

fullfölja sina studier 1613

'låta ngn studera'

hålla ngn till studier 1774, 1788, 1807

Ett stort antal möjliga kollokationer som har ordet *studier* som bas är således belagda i excerptssamlingen. De flesta är dock bara belagda en enda gång och artikelförfattaren tycks ha gjort ett bra urval. En kollokation som dock gärna hade kunnat tas upp i artikeln är *göra studier* (i betydelsen 'utföra studier'). Den är belagd ett flertal gånger och *göra* är en oförutsägbart

kollokator som inte kombineras med ordet *studier* i nusvenskan. Malmgren (2003:161) uppmärksammar att kollokationspotentialen hos verbet *göra* är väldigt stor, men att verbets användning som kollokator ändå tycks ha minskat med tiden. Han noterar att man ofta träffar på kollokationer med detta verb i äldre svenska som ”knappast skulle passera i nusvenskan”. Ett sådant exempel är uppenbarligen *göra studier*. Ett av språkproven från SAOBs återges nedan.

(5:38) **Studierna** ämnade han **göra** på skuld. 1925

Den aktuella användningen av *göra* som kollokator beskrivs emellertid i artikeln GÖRA (v.¹) och kollokationen *göra (sina) studier* redovisas där, både i metatexten och i ett språkprov från 1840, vilket betyder att kollokationen trots allt tas upp i SAOB:

(5:39) GÖRA, v.¹: [...] idka, bedriva (studier, övningar o. d.). [...] Naumann **gjorde** sina **studier** under Tartini i Padua. CRUSENSTOLPE *Mor.* 2: 306 (1840). (SAOB G 1719)

Kollokatorerna *driva* och *öva*, som också valts bort vid redigeringen av artikeln STUDIUM har tidigare, i likhet med *göra*, utgjort verb med stor kollokationspotential. Deras användning som kollokatorer har med tiden minskat drastiskt (se bl.a. Malmgren 2003:160, om *driva*). Detta bör framgå tydligt i verbartiklarna, men verben måste inte nämnas vid varje substantiv som förr kunnat användas som bas.

Inget förstabelägg ges för kollokationen *bedriva studier* i artikeln STUDIUM eftersom den redovisas som redaktionsexempel. I SAOBs finns 2 belägg, från 1948 och 1966. Nedan har jag undersökt den artikel som beskriver kollokationens andra konstituent, dvs. *BEDRIVA*, för att se vilken information som ges där, dels om kollokationen *bedriva studier*, dels om användningen av *bedriva* tillsammans med andra potentiella baser i kollokationer.

5.6.2.2. *BEDRIVA*, tryckt 1901

Verbet *bedriva* har sin grundbetydelse i kollokationen *bedriva studier*. Denna betydelse beskrivs i moment 1, som här återges i sin helhet som exempel (5:40). Definitionerna samt de olika objekt som förekommer har markerats i texten.

(5:40) BEDRIVA: [jfr motsv. anv. i d., holl. o. t.] **med afs. på viss(t) loffig(t) företag l. verksamhet:** (intensivt, med kraft) **arbета på l. sköta, föra (framåt), leda, handhafva;** numera företrädesvis med adverbial, i sht adverbial till sättet. Någre fulmyndige .. som **saken** (*dvs. underhållningen med Lübeck*) bedriffua skole tiil en endelig ende. *G. I:s reg.* 8: 319 (1533). Mong ärender til lijka (*dvs. samtidigt*) vthretta eller bedriffua. B. OLAVI 9 b (1578); jfr 4. *2RARP* I. 2: 289 (1720). De **underhandlingar** han hade at bedrifva. HÖPKEN 1: 260 (1771). Bedrifva en **rättegång**. MÖLLER (1790); jfr ALMQVIST (1842). Under tiden bedref han med ifver sina **rustningar**. CARLSON *Hist.* 1: 140 (1855). **Agitationer** .. som .. ifrigt bedrefvos. FORSELL *Stud.* 2: 417 (1888). Bismarcks med en öfverlägsen skicklighet bedrifna .. **politik**. *SD(L)* 1896, nr 28 s. 1. – särsk. a) (föga br.) opers. i pass. med prep. *med:* ordnas med. Huru .. det skall med detta ärende ställas och bedrifvas. MELLIN *Nov.* 1: 182 (1865).

b) **med afs. på näring, yrke l. yrkesmässig sysselsättning, vetenskap, konst, sport o. d.: idka, drifva;** i sht med adverbial; jfr BEDRIFT II 4. Noghra saadhana .. ther **landtzkööp** bedriffua. *G. I:s reg.* 3: 137 (1526). Judar, hwilka .. kommo om Bordh, till att bedrifwa **Schackerij och Köpmanskap**. KIÖPING *Resa* 29 (1667). (*De ostjaker som sysselsätta sig med fiske*) framte en olikhet i sitt lefnadssätt, i det somliga endast idka fiskafänge, andra åter derjemte bedrifva **renskötsel**. CASTRÉN *Resor* 1: 313 (1852). Såsom **konsten** bedrifves, snarare skadar än gagnar hon (*menar Plato*). LJUNGGREN *Est.* 1: 4 (1856, 1869) Matjorden bör vara djupt bearbetad, om **betodling** med framgång skall kunna bedrifvas. ARRHENIUS *Sockerb.* 18 (1870). **Sillfisket**, som då ännu bedrefs vid denna kust. CARLSON *Hist.* 3: 30 (1874). Under båda åren bedrefs **ordboks-arbetet** med ökad fart. LJUNGGREN *SAHist.* 2: 142 (1886). En .. **sport** som bedrifves i Falkenberg .. är perlfiske. ÖDMAN *Vexl. bild.* 13 (1887, 1893) I Prag, Ingolstadt och Paris bedrefvos **studier** i magien. RYDBERG *Vap.* 94 (1891). I Upsala bedrefs **undervisningen** på ett ganska förtjänstfullt sätt. DE GEER *Minnen* 1: 30 (1892). Detta (*Guds hus*) bygger man nu af stora stenar .. och **arbetet** bedrifves samvetsgrant. *Esra* 5: 8 (öfv. 1896). (SAOB B 584f.)

Kollokationen *bedriva studier* förekommer i ett citat från Viktor Rydbergs *Vapensmeden* från 1891: ”I Prag, Ingolstadt och Paris bedrefvos studier i magien”. Läsaren får därmed en datering av kollokationen. En undersökning av SAOBs visar att detta belägg faktiskt också är det äldsta i samlingarna, vilket ordboksanvändaren dock inte kan vara säker på.

I övrigt förekommer objekt som, i likhet med *studier* (och i enlighet med momentets definition), avser verksamhet eller sysselsättning. De flesta objekt i artikeln verkar faktiskt kunna användas tillsammans med *bedriva*

också i dag, dvs. drygt 110 år efter att artikeln skrevs. Så t.ex. *politik*, *handel* (representerat av *landsköp* och *schackreri*), *betodling*, *sillfiske*, *ordboksarbete*, *sport* och *undervisning*.

Utöver objekt av nyss nämnda typ redovisas även objekt som betecknar 'klandervärda l. brottsliga handlingar' i artikeln. Sådana objekt tas upp i ett särskilt betydelsemoment (nämligen moment 6). Några exempel är *avguderi*, *hedendom*, *hordom*, *ofog*, *otukt*, *svek*, *synd* och *last* samt *tjuveri*. Definitionen för verbet lyder då 'utöva, föröva, göra sig skyldig till'. Här kan noteras att momentindelningen tycks motiveras av semantiska egenskaper hos objekten snarare än av tydliga betydelseskilnader hos verbet *bedriva*. Såväl i ordförbindelsen *bedriva studier* som i ordförbindelsen *bedriva otukt* skulle *bedriva* kunna definieras 'ägna sig åt, utöva'.

Moment 1, som citeras i exempel (5:40) ovan, inleds med en etymologisk parentes där läsaren uppmanas att jämföra den användning av ordet *bedriva* som beskrivs där med motsvarande användning i danska, holländska och tyska. Här ges alltså information om att det finns liknande kollokationer i andra germanska språk och att den svenska användningen kan vara inlånad från något av dessa. Etymologiska parenteser av denna typ förekommer ibland, men det finns inget konsekvent system för deras införande. Kollokationer som beskrivs i ett visst betydelsemoment kan mycket väl vara inlånade från ett annat språk även om det inte finns någon inledande etymologisk parentes i momentet som antyder detta.

Nilsson (2012) noterar för övrigt en skillnad i hur jämförelser med andra språk görs i äldre band jämfört med i senare band. Förre (t.ex. då artikeln *BEDRIVA* skrevs) gjordes jämförelser med andra germanska språk ganska rutinemässigt för att visa på likheter mellan språken, medan jämförelser numera bara görs då inlån till svenskan från ett visst språk är sannolikt.

5.6.3. Kollokationsinformation i artiklarna *BLIXT* och *LJUNGA*

De artiklar i SAOB som tar upp orden *blixt* respektive *ljunga* utfaller vad kollokationerna beträffar på det sätt som framgår av det närmast följande.

5.6.3.1. *BLIXT*, tryckt 1915

Kollokationen *blixtarna ljungar* förekommer i redaktionsexempel i moment 1 a i artikeln *BLIXT*, tillsammans med en rad andra ordförbindelser som betecknar vad blixtar (mer eller mindre typiskt) gör: *flammar*, *skär luften*, *korsar varandra*, *skjuter ned ur molnen*, *slår ned*, *träffar föremål* och *tänder*:

(5:41) BLIXT 1 a: vid urladdning af luftens elektricitet uppkommande gnista, naturlig blix; sken från nämnda gnista, ljungeld, åskstråle; åskslag, åskvigg. *Blixtar ljunga, flamma, skära luften, korsa hvarandra, skjuta ned ur molnen, slå ned, träffa föremål, tända*. Kåhlswarta moln med hijsliga blixtar. A. WOLLIMHAUS (c. 1669) i 2 *Saml.* 1: 117. [...] **Blixtarna** i molnen **draga** / här och der **en blodig rand**. TEGNÉR 1: 60 (1825). [...] **Blixt följde på blix**, åtföljda af skarpa åskknallar. *NDA* 1913, nr 64, s. 4. (SAOB B 3267)

I språkprovet från 1825 ger Tegnér en ytterligare, målande, beskrivning av vad blixtarna gör, nämligen ”draga här och der en blodig rand”. Även språkprovet från 1913 exemplifierar något som blixten gör (med frasen ”blixt följde på blix”).

I mängden av redaktionsexempel i (5:41) blandas kollokationer med fria ordförbindelser. Jag betraktar *blixtarna ljungar, flammar, slår ned* och *tänder* som betydligt mer typiska ordförbindelser än *blixtarna skär luften, korsar varandra, skjuter ned ur molnen* och *träffar föremål*, och de ovan nämnda språkproven från 1825 och 1913 exemplifierar definitivt fria kombinationer snarare än kollokationer. Alla uttrycken bidrar dock till beskrivningen av ordet *blixt*. Ett mer ändamålsenligt redovisningssätt hade kanske varit att de mer typiska uttrycken, som utgörs av kollokationer, placerades först bland redaktionsexemplen, följda av de friare uttrycken. Då hade dock den logiska ordning som nu råder bland exemplen gått förlorad; först rör sig blixtarna på himlen, sedan slår de ner, träffar något och antänder det.⁶ Som påpekas i avsnitt 3.2.3 innebär denna ordningsföljd att ordförbindelser med liknande betydelser hamnar intill varandra, vilket ger läsaren en god överblick över uttrycksmöjligheterna. En logisk ordning mellan uttryck tillämpas dock inte på något konsekvent sätt i SAOB:s artiklar och inga principer för ordningsföljd nämns i manualer eller riktlinjer.

En annan möjlighet hade varit att illustrera de friare förbindelserna med hjälp av autentiska språkprov, så som har gjorts 1825 och 1913, och bara ge fastare ordkombinationer som redaktionsexempel.

När det gäller kollokationernas kronologi får ordboksanvändaren inte veta så mycket i artikeln BLIXT, eftersom alla kollokationer redovisas som redaktionsexempel och inte i daterade språkprov. Man kan dock utläsa att den aktuella betydelsen av ordet *blixt* är belagd för första gången år 1669 (och då i förbindelsen ”hijsliga blixtar”).

Eftersom inget språkprov ges på kollokationen *blixtarna ljungar* får läsaren inte veta att äldsta belägg i SAOBs är ”Vid de blix, som ljunga” från

⁶ Jag tolkar verbet *tända* i uttrycket *blixtar tända* som transitivt, med betydelsen ’antända’, trots att objektet utelämnats i redaktionsexemplet.

Bellmans samlade skrifter 1787. Det första förekomsten av kollokationen (1787) kan för övrigt tyckas vara ganska sen i förhållande till momentets första belegg från 1669. Kanske föredrog språkbrukarna att använda verbet *blixtra* (som är belagt åtminstone sedan 1649) med opersonligt subjekt i stället för en kollokation med ordet *blixt* som bas. Vid ordet *blixt* återfinns endast två relevanta verb i SAOBs som är daterade före 1787, nämligen verben *komma* och *utgå* (se ex. 5:42 och 5:43).

(5:42) **Eld och blix kom** natten efter. J. BUREUS (1623) i 2 *Saml.* 4: 79. (SAOB B 3269)

(5:43) Tridie Dagen **vthgick** ifrån alla Himmelens kanter **ett förskräckeligit Blix**, så at thet stundom war klart, vndertijden (*dvs. stundom*) helt mörckt. SYLVIUS *Curtius* 570 (1682). (SAOB B 3269)

Dessa verb, som alltså är belagda år 1623 resp. år 1682, redovisas båda i artikelns moment 1 a δ där *blixt* sägs ha kollektiv användning: ”koll.; numera bl. i förb. *blixt och hagel*, *blixt och dunder* o. d.”. Det är inte omöjligt att använda verben *komma* och *utgå* på detta sätt i dag, men de utgör definitivt inte typiska kollokatorer till ordet *blixt*.

Verb som i övrigt återfinns i SAOBs och som har valts bort vid redigeringen är *ffy* (ur molnens mörker), *lys*a, *nedslungas*, *urladda sig*, *börja anfalla* och *ila* (samt *dela molnen*), alla bara belagda en gång.

I avsnitt 4.5.1 konstateras att informationstypen anmärkning (*Anm.*) sällan används för att beskriva ordförbindelser och att den därför saknar intresse i detta arbete. I artikeln *BLIXT* nämns dock några kollokationer i en anmärkning, liksom i förbigående, för att tydliggöra betydelsen av ordet *blixt*:

(5:44) *Anm.* till a. 1:o Vid ordet *blixt* tänker man närmast på det den elektriska urladdningen åtföljande ljusfenomenet; för att tanken skall riktas på blixstens egenskap af nedslående elektrisk gnista fordras i allm., att de språkliga bestämningarna tyda därpå, t. ex. i **uttr. en förhärjande blix**, **en tändande blix**, **den blixten slog ned**. Det ser ut, som om ordet förr ännu mera exklusivt än nu betecknat ljusfenomenet; så motsvara t. ex. i äldre ordböcker *blixt* o. lat. *fulgur* hvarandra, medan lat. *fulmen* återgifves med ÅSKSLAG. Jfr: Åskan är ingenting annat, än en .. elektrisk gnista ... Blixten är ljuset från gnistan. BERLIN *Läseb.* 396 (1852, 1866). (SAOB B 3269)

Två av kollokationerna är av typen (participiellt) adjektiv + substantiv (nämligen *förhärjande* och *tändande blix*) och en är av typen substantiv

+ (partikel)verb (nämligen *blixten slår ner*). Den sistnämnda har redan tidigare återgivits i ett redaktionsexempel (se ex. 5:41). Det semantiska innehållet i kollokationen *tändande blix* har också förekommit i ett redaktionsexempel, då i den grammatiska formen *blixten tänder*. Ordförbindelsen *förhärjande blix* återges däremot inte på något annat ställe i artikeln.

5.6.3.2. LJUNGA, tryckt 1941

I metatexten i artikeln LJUNGA (moment 1) nämns *blixt*, *åska*, *himmeln* och *gudomligt väsen* som möjliga subjekt, alla föregångna av bruklighetsinskränknigen ”numera bl[ott] mera tillf[älligt]”. Momentets första belägg är från översättningen av Nya testamentet från 1526, då med ett äldre ord för ’blixt’ som subjekt, nämligen *ljungeld*:

(5:45) LJUNGA 1: (numera bl. i vitter stil o. i folkligt spr. i vissa trakter) blixtra;opers. l. (numera bl. mera tillf.) **med subj. betecknande blix, åska, himmeln, gudomligt väsen o. d.** Så som *liwnggeelden liwngar* och *skijn frå then ena platzen .. til then andra. Luk. 17: 24 (NT 1526)*. Om sommaren når Åskien buldrer och **liunger**. BERCHELT *PestOrs*. D a (1589). *Liunger* det om Aftnorne uhr klaar Himmel, föruthan Tordön, får man klart Wäder. RIDDERMARCK *ALM*. 1697, s. 19. När bonden går till byn / Ser han firmamentet *ljunga*. SÄTHERBERG *Dikt*. 1: 136 (1838, 1862). SNOILSKY 2: 37 (1881; i bild). (SAOB L 961)

Vidare är åskan *ljungar* belagt 1589, *det ljungar* 1697 och *firmamentet ljungar* 1838. Källhänvisningen från 1881 representerar kollokationen *blixten ljungar* som där enligt kommentaren i årtalsparentesen (”i bild”) inte används i egentlig bemärkelse utan i en ”utförd bild” (där den ena bildliga uttrycket leder till det andra, se t.ex. Lundbladh 1992:23). Att uttrycket används i bild framgår dock inte av det korta citat som återges på excerptplappen (se ex. 5:46) utan torde ha visat sig då citatet kontrollerades mot källan inför publiceringen av artikeln LJUNGA.

(5:46) Midt emot en **blixt** sågs **ljunga**. SNOILSKY 2:37 (1881)

I det belägg i SAOBs där *blixt* tidigast anträffas som subjekt till *ljunga*, om än bara som andra led i sammansättningen *dunder-blix*, rör det sig om en bildlig användning:

(5:47) När **krigets dunder-blix** kring alla sidor **ljungar**. 1746

Detta tyder dock på att den egentliga användningen redan förekom vid den här tiden. Den egentliga betydelsen borde rimligtvis föregå den bildliga.

5.6.4. Kollokationsinformation i artiklarna SJUK OCH SVÅR

I följande avsnitt granskas kollokationer av typen adverb + adjektiv i de artiklar i SAOB som behandlar orden *sjuk* respektive *svår*.

5.6.4.1. SJUK, tryckt 1968

I artikeln SJUK redovisas flera kollokationer av typen adverb + adjektiv som redaktionsexempel i moment 1, nämligen *lindrigt*, *lätt*, *svårt*, *illa*, *allvarligt*, *häftigt*, *obotligt* och *dödligt sjuk* (se ex. 5:48). Ingen av kollokationerna beläggs med språkprov, vilket betyder att läsaren endast får veta att de har anträffats för första gången efter år 1521 (vilket utgör årtalet för momentets första belägg). Eftersom momentet inte innehåller någon bruklighetsinskränkning får läsaren också veta att alla kollokationerna är brukliga i nuspråket (dvs. då artikeln trycktes, 1968).

(5:48) SJUK 1: om människa l. djur l. växt l. kropp(sdel) l. sinne o. d.: som icke är i sitt friska l. sunda tillstånd, som lider av funktionsrubbningsättande den normala verksamheten l. (vid allvarligare fall) ledande till organismens död; äv. om kvinna i fråga om menstruation l. barnsbörd med tanke på åtföljande smärtor l. nedsatt vigör l. dyl. (numera nästan bl. i fråga om onormala tillstånd); ofta substantiverat; i fråga om själslivet stundom utan bestämd avgränsning från 2. **Lindrigt, lätt, svårt, illa, allvarligt, häftigt, obotligt, dödligt sjuk.** *Ligga sjuk.* *SthmSkotteb.* 3: 171 (1521; *om person*). (*Abraham*) bleff siwk, och dödde. *IMos.* 25: 8 (*Bib.* 1541). Efter Predikan, skola Böner för the Siuke, .. skeep på Predikstolen! *Kyrkol.* 2: 5 (1686). (*Eng.*) Sore Ears, (*sv.*) siuka öron. SERENIUS (1734; *under sore*). En .. eldsvåda utbröt i vårt kök, medan min hustru ännu låg sjuk efter barnsängen. DE GEER *Minn.* 1: 183 (1892). Sjuk mage. *WoH* (1904). Den sjuka kroppen. FÅHRÆUS *LäkH* 1: 15 (1944). Med nödslakt avses .. (*slakt av*) alla sjuka djur, även sådana som brutit ben eller råkat ut för liknande olycksfall. *RiksdP* 1956, 2K nr 3, s. 10. (SAOB S 2832)

Artikeln innehåller således de lexikala funktionerna Magn (*svårt*, *illa*, *allvarligt*, *häftigt*, *obotligt*, *dödligt*) och AntiMagn (*lindrigt* och *lätt*), vilket innebär att de mest centrala semantiska konstruktionstyperna finns representerade (jfr avsnitt 2.1.2.4).

En undersökning av arkivmaterialet visar att den mest frekvent förekommande kollokationen, *illa sjuk*, är belagd 4 gånger, mellan 1534 och 1963. Det äldsta belägget lyder som följer:

(5:49) Söffuering Kiil är nu **illa siuck**. 1534

Vidare är kollokationen *häftigt sjuk* belagd tidigast år 1616 och *obotligt sjuk* år 1939. Förvånansvärt många av kollokationerna i redaktionsexemplen saknar dock belägg i samlingarna, så t.ex. *lindrigt, lätt, svårt, allvarligt* och *dödligt sjuk*, vilket tyder på brister i excerperingen. Flera av kollokationerna är dock troligtvis belagda i lexikon som fanns med i SAOBs vid redigeringen av artikeln SJUK. Det är hur som helst positivt att kollokationerna har tagits upp i artikeln eftersom de, enligt min mening, utgör bra exempel på kollokationer.

I det material som inte anförs i artikeln finner jag två belägg som möjligen innehåller adverbial som realiserar funktionen Magn: ”i döden” (1710) och ”i högsta grad” (1752). Båda förekommer endast en gång vardera. Uttrycket *i döden sjuk* kan analyseras på olika sätt, men en rimlig tolkning är att det rör sig om en ordförbindelse som uttrycker en förstärkning av ordet *sjuk*, jämförbart med uttrycket *dödligt sjuk*. Ordförbindelsen beskrivs som ett uttryck i artikeln DÖD, sbst.¹ *h i* i SAOB. Där lyder definitionen ’ligga på sin dödsbädd’. Uttrycket är belagt mellan 1622 och 1693, vilket innebär att belägget från 1710 utgör ett yngre belägg. Detta belägg kunde därmed, oavsett om det kan betraktas som en kollokation eller inte, gärna ha citerats i artikeln SJUK, med en hänvisning till aktuellt moment i artikeln DÖD.

(5:50) Blef jag **i döden siucker** i staden Reschof. 1710

Sammanfattningsvis kan sägas att artikelförfattaren har gjort ett bra urval vad gäller kollokationer.

5.6.4.2. SVAR, tryckt 1999

Den adverbiala Magn-funktionen beskrivs i moment 5 *a v* i artikeln SVAR och det framgår att denna allmänt förstärkande betydelse är belagd sedan 1572. Kollokationen *svårt sjuk* anges i denna artikel på samma sätt som i artikeln SJUK, dvs. i redaktionsexempel, vilket betyder att inget ytterligare framkommer om kollokationens ålder. Även varianterna *svårt förkyld, skadad* och *handikappad* nämns bland redaktionsexemplen:

(5:51) SVÅR 5 a v: ss. adv. motsv. (α - μ) ofta liktydigt med dels: i hög grad l. högeligen l. allvarligt l. grovt l. hårt, dels [jfr motsv. anv. av d. *svær*] (med förbleknad bet.): väldigt l. mycket l. kolossalt o. d. ***Svårt sjuk, förkyld, skadad, handikappad***. Man skal . . . göra hela hwset wel luchtande ther then siwke ligger, ellies bliffuer han ***swårare befengd***. LEMNIUS *Pest*. 18 (1572; *uppl.* 1917). Härärheltmagerortoch***svårtonda***wägar. *VDAkt*. 1689, nr 890. Swårt försynda sig. NORDFORSS (1805). Säj mej ärligt å rakt på saken, ä A'gust ***svårt begifven*** på brännvinet? JANSON *Ön* 190 (1908). Nu var han i St. Louis och svettades svårt, ty solen brände värre än någonsin på en Dakotaprärie. NYBLOM *Golfstr.* 133 (1911). Stupade och ***svårt sårade***. *SvHandordb.* (1966). (*Låset*) gnisslade svårt. GYLLENSTEN *Huvudsk.* 139 (1981). Då vi var ***svårt ansatta*** av stormen, gjorde . . . (*fartygets besättning*) sig nästa dag av med en del av lasten. *Apg.* 27: 18 (*NT* 1981). Broadway är världens längsta gata. Jag kan ha fel, men den är ***svårt lång***. *GbgP* 4/5 1997, s. 31. (SAOB S 15254)

De många närsynonymerna i definitionen, *i hög grad, högeligen, allvarligt, grovt, hårt, väldigt, mycket* och *kolossalt*, varav många har ytterst generell användning, tyder på att *svårt* kan användas i många olika semantiska sammanhang. Den inledande angivelsen ”ss. adv. motsv. (α - μ)” säger samma sak. I de moment som man hänvisar till beskrivs ordet *svår* som Magn-adjektiv ganska utförligt, och det framgår att adjektivet inte är begränsat till några få huvudord eller enstaka semantiska fält. Eftersom användningen som adverb i föreliggande moment (5 a v) sägs motsvara den adjektiviska användningen i 5 a α - μ gäller samma sak här.

De adjektiv eller particip som förekommer som huvudord i språkproven är *befängd* (i betydelsen ’angripen’ eller ’smittad’), *ond* (i betydelsen ’undermålig’), *begiven*, *sårad*, *ansatt* och *lång*. Adverbet *svårt* kombineras således nästan uteslutande med ord som betecknar negativa företeelser (liksom adjektivet *svår* i den aktuella, förstärkande, betydelsen), men i SAOB:s artikel sägs ingenting explicit om detta. Ordkombinationen *svårt lång*, som förekommer i språkprovet från *Göteborgs-Posten* 1997, utgör också ett undantag från denna regel (och bidrar till att adverbets negativa prosodi framstår mindre tydligt). Eftersom *svårt lång* utgör en oväntad ordkombination och avviker från adverbets (och adjektivets) typiska mönster kan språkprovet från 1997 betraktas som ett mindre lyckat språkexempel.

De adjektiviska huvudord som bestäms av adverbet *strängt* flest gånger i SAOBs är *ansatt*, *sjuk*, *skadad* och *sårad*, som alla också finns representerade i artikeln. Påfallande många av de belägg där dessa adjektiv förekommer utgörs av lexikonbelägg: 6 av 7 för *ansatt*, 2 av 3 för *sjuk*, 4 av 4 för *skadad* och 3 av 4 för *sårad*.

I övrigt återfinns adjektiviska huvudord som *arsenikhaltig*, *bedrövad*, *brant*, *förkyld*, *förolämpad*, *försupen*, *trött* och *utsatt* bland de språkprov som inte citeras i artikeln SVÄR.

5.7. Sammanfattning och diskussion

I denna studie undersöks SAOB:s artiklar ur ett kollokationsperspektiv trots att beskrivningen av kollokationer naturligtvis inte kan sägas utgöra den primära uppgiften för SAOB. Ordbokens artiklar ska inrymma mycket information och allra viktigast är beskrivningen av ordens betydelser och av den historiska utvecklingen av dessa. Det har dock alltid ingått i SAOB:s uppgift att beskriva hur uppslagsorden kan kombineras med (och tidigare har kunnat kombineras med) andra ord.

Inom språkvetenskapen har teoretiska verktyg för fraseologisk analys utvecklats under 1900-talet och modern datorteknik har möjliggjort hantering av stora, elektroniskt sökbara textmängder, vilket har gjort det lättare att undersöka ordens kombinatoriska egenskaper på ett systematiskt sätt. Förutsättningarna för nutidens lexikografer att beskriva den företeelse som i detta arbete kallas *kollokationer* är därför betydligt bättre än de var för de lexikografer som arbetade med manuellt excerperat material för över 100 år sedan, dvs. långt innan termen *kollokation* var påtänkt som språkvetenskaplig term. Det är därför intressant att se att SAOB, enligt resultaten i föreliggande undersökning, täcker kollokationer på ett tillfredsställande sätt och att ingen märkbar skillnad tycks föreligga i täckningsgrad mellan ordbokens tidigare och senare delar.

Kollokationssamlingen består av sammanlagt 81 kollokationer av olika grammatiska konstruktionstyper: 1) verb + substantiv (t.ex. *fatta beslut*), 2) substantiv + verb (t.ex. *dagen gryr*), 3) adjektiv + substantiv (t.ex. *hård kritik*), 4) adverb + adjektiv (t.ex. *fast besluten*) och 5) verb + adverb (t.ex. *betvivla starkt*). Min undersökning visar att 65 av de 81 kollokationerna redovisas i SAOB (dvs. ca 80 %), vilket jag betraktar som ett gott resultat, särskilt med tanke på att 17 av de totalt 162 konstituenterna i exemplen ännu inte har beskrivits i SAOB eftersom verket inte är avslutat.

Det visar sig dock att resultatet ser olika ut i de olika kollokationsgrupperna. Konstruktionstypen verb + substantiv uppvisar det bästa resultatet. I denna grupp redovisas 23 av 25 kollokationer (dvs. 92 %), och 41 av 46 möjliga konstituenterna (dvs. ca 89 %). Den grupp som uppvisar det sämsta resultatet är den som består av kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb. Här redovisas bara 3 av 9 kollokationer (dvs. ca 33 %), och 3 av 14 möjliga konstituenterna (dvs. ca 21 %). (Några av konstituenterna utgår alltså eftersom de aktuella artiklarna inte är tryckta.) En förklaring

till olikheterna i resultaten är att adverb generellt får ganska litet utrymme i ordböcker. En annan förklaring är att kollokationer innehållande adverb ofta inte är lika typiska som kollokationer av andra konstruktionstyper (vilket diskuteras vidare i avsnitt 5.7.3 nedan).

5.7.1. Beskrivningssätt

Olika mönster kan urskiljas för kollokationer av olika konstruktionstyper även i fråga om redovisningssätt. När det finns formler för att i definitionsspråket ange de syntagmatiska relationerna utnyttjas dessa i stor utsträckning. Vid verb kan möjliga objekt anges efter formeln *med avs. på* eller genom att placeras i en parentes, och subjekt kan anges med standardformuleringen *om*. Vid adjektiv kan ordet *om* användas för att ange möjliga huvudord. Redovisning i definitionstexten är därför vanligast vid verb- och adjektivartiklar. Det finns däremot ingen formel i SAOB för att i en substantivartikel ange vilka verb eller adjektiv substantivet brukar bilda konstruktioner tillsammans med. Det finns inte heller någon formel för att ange vanliga konstruktioner i adverbartiklar. Följaktligen redovisas kollokationer nästan aldrig i definitionstexten vid uppslagsord som är substantiv eller adverb.

Då kollokationer anges i definitionstexten kan angivelsen för övrigt sägas vara implicit eftersom kollokationen som helhet inte förekommer i texten, utan måste uttolkas av ordboksanvändaren. Även då kollokationer förekommer i språkprov utan att ha nämnts i den föregående definitionen handlar det om implicit information. Det är då helt upp till läsaren att tolka informationen i språkproven.

I övrigt förekommer alla olika informationstyper i beskrivningen. Redaktionsexempel är dock den informationstyp som används i störst utsträckning. Detta är positivt eftersom stor tydlighet och hög informations-täthet uppnås då exempel på kollokationer räknas upp med en avvikande stil, mellan definition och språkprov. Det kan dock ses som en nackdel att redaktionsexempel aldrig kompletteras med autentiska språkprov eftersom ”dubbel exemplifiering” inte får förekomma. Denna princip medför (eller bygger på) att redaktionsexemplen ingår i ordbokens demonstrationsdel. Som nämns i avsnitt 4.5.2.2 intar de dock i praktiken en mellan-ställning. Då redaktionsexemplen innehåller proformer och infinita verb, och därmed används för att illustrera konstruktionsmönster för ett ord, hör de närmast till explikationsdelen. De borde därmed kunna kompletteras med autentiska språkprov. Redaktionsexempel som ”*Känna* l. *hysa*, förr äv. *hava fruktan för ngn* l. *ngt. Injaga fruktan hos ngn*” i artikeln FRUKTAN borde t.ex. kunna beläggas med efterföljande språkprov. Redaktionsex-

empen skulle på så sätt kunna lyfta fram och tydliggöra konstruktioner och kollokationer utan att läsaren därmed skulle gå miste om autentiska exempel (med datering).

I SAOB finns för övrigt inte någon specificerad fast presentationsordning för de kollokationer som anges som redaktionsexempel. Kollokationer och andra ordkombinationer presenteras i logisk ordning i artikeln *BLIXT*. I artikeln *STUDIUM* har kollokationerna i stället ordnats enligt grammatisk konstruktionstyp medan de i artiklarna *HYSA* och *STARK* anges i bokstavsordning. Kanske skulle kollokationsinformationen bli mer lättillgänglig om redaktionsexemplen alltid presenterades i en specifik ordning. En fast struktur skulle underlätta för läsaren och dessutom hjälpa redaktören att beskriva kollokationer på ett systematiskt sätt.

Även beteckningarna *uttr.* och *förb.* erbjuder möjligheten att, med en från den omgivande texten avvikande stil nämna en lång rad kollokationer utan att ta särskilt mycket utrymme i anspråk. Kollokationer som betecknas som *uttr.* eller *förb.* beläggs i normalfallet dessutom med språkprov. Vidare kan bruklighetsmarkörer av typen ”förr äv.” användas för att markera att kollokationsbruket har ändrats över tid. Denna möjlighet föreligger inte längre vid redaktionsexempel. Enligt dagens redigeringsregler ska dessa endast avse nuspråk.

Beskrivningen av kollokationer sker således på många olika sätt och det finns både för- och nackdelar med de beskrivningsätt som används. Det vore också synnerligen anmärkningsvärt om en mikrostruktur som utformades på 1800-talet skulle ses som helt ändamålsenlig på 2000-talet.

5.7.2. Är SAOB:s kollokationsurval tillfredsställande?

Vid min analys av undersökningsmaterialet konstaterar jag att det huvudsakligen består av starka kollokationer som bör beskrivas i en ordbok. Jag har också kommit fram till att kollokationsmaterialet kan anses vara representativt med avseende på grammatiska såväl som semantiska konstruktionstyper. Att så mycket som 80 % av kollokationerna redovisas i SAOB tyder därför på att ordboken täcker kollokationer på ett tillfredsställande sätt, även om olika typer av kollokationer alltså beskrivs i olika stor utsträckning.

Även närläsningen av några utvalda artiklar i avsnitt 5.6 ger indikationer på att kollokationer ägnas tillbörlig uppmärksamhet i SAOB. I avsnittet undersöks hur variationen hos kollokationer av några utvalda grammatiska konstruktionstyper kommer fram i beskrivningen. Kollokationer med strukturen verb + substantiv (= objekt) noteras i artiklarna *INJAGA*, *FRUKTAN*, *BEDRIVA* och *STUDIUM*. I artiklarna *BLIXT* och *LJUNGA* uppmärksammas

kollokationer med strukturen substantiv (= subjekt) + verb och i artiklarna SVÅR och SJUK kollokationer med strukturen adverb + adjektiv.

I substantivartiklarna, FRUKTAN, STUDIUM och BLIXT, finns de relevanta semantiska relationerna representerade. I artikeln FRUKTAN finns exempelvis kollokationer med betydelserna 'bli rädd', 'vara rädd' och 'göra någon rädd', och i artikeln STUDIUM finns kollokationer med betydelserna 'påbörja studier', 'utföra studier', 'avbryta studier' och 'fullfölja studier'. I artikeln BLIXT, slutligen, anges kollokationer som betecknar vad blixten typiskt gör.

Även vid den artikel som beskriver adjektivet *sjuk* (och där kollokationer bestående av adverb + adjektiv studeras) återfinns de semantiska relationer som kan ses som mest centrala för den aktuella konstruktionstypen, nämligen 'hög grad' och 'låg grad'. En stor mängd möjliga baser anges också i de artiklar som beskriver kollokatorerna *injaga*, *bedriva*, *ljunga* och *svårt*.

Bland de kollokationer som inte tagits med i artiklarna finns dock några som från kollokationssynpunkt skulle ha höjt artiklarnas kvalitet ytterligare, så t.ex. de i äldre språk fullt brukliga *sätta i fruktan* och *göra studier*. Verben *sätta* och *göra* är intressanta eftersom de utgör oförutsägbara kollokatorer som inte kan användas i nusvenskan tillsammans med de aktuella baserna. En redovisning av dessa verb i artikeln FRUKTAN skulle därmed ha berikat den språkhistoriska kollokationsinformationen.

Sammanfattningsvis kan sägas att kollokationsbeskrivningen i SAOB är god, men att en ökad medvetenhet om kollokationer kan förbättra kvaliteten ytterligare.

5.7.3. Täckningen av kollokationer i SAOB:s excerptsamling

Eftersom jag i föregående avsnitt konstaterar att SAOB täcker kollokationer på ett bra sätt måste även det excerptmaterial som utgör grund för artiklarna anses vara tillfredsställande från kollokationssynpunkt. Att kollokationer av olika grammatiska strukturer anges i artiklarna i varierande utsträckning är dock en återspeglning av att de är olika starkt representerade i excerptsamlingen, dvs. SAOBs. De grupper av kollokationer som består av verb + objekt eller av subjekt + verb, som *fatta beslut* och *dagen gryr*, är t.ex. väl belagda i SAOBs och så gott som alla kollokationer i dessa grupper redovisas också i ordboken. Vad gäller kollokationer bestående av adjektiv + substantiv har undersökningen av de aktuella bassubstantiven i SAOBs däremot visat att flera av de eftersökta kollokationerna inte finns representerade i arkivmaterialet (och inte heller i artiklarna). Bland excerpterna för substantiven *brottsling*, *kritik*, *lögnare*, *mängd*, *nederlag* och *regn* finns inga belägg på de kollokationer som

ingår i undersökningsmaterialet, dvs. *förhårdad brottsling, hård kritik, mild kritik, notorisk lögnare, riklig mängd, förkrossande nederlag* och *ihållande regn*. Bland excerpterna på ordet *lögnare* finns över huvud taget inget belägg där betydelsen 'hög grad' uttrycks. Vid ordet *mängd* återfinns å andra sidan så mycket som 11 olika Magn-adjektiv bland excerpterna: *avsevärd, gräslig, oerhörd, ofantlig, oräknelig, otalig, otrolig, oändlig, stor, talrik* och *väldig* (men alltså inte det i undersökningsmaterialet ingående *riklig*).

SAOBs uppvisar således brister vad gäller belägg på kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv, men den språkliga variationen måste också sägas vara stor och uttryckssätten många för denna konstruktionstyp. Konstruktionstyperna verb + substantiv och substantiv + verb utgör grundläggande mönster på så sätt att ett transitivt verb måste ha ett objekt och ett subjekt måste ha ett predikat. Det är däremot ett frivilligt val att ha adjektivattribut till substantiviska huvudord. Därmed är kanske också valet av adjektiv öppnare.

Vad gäller de två grupper av kollokationer som innehåller ett adverb, dvs. grupperna adverb + adjektiv och verb + adverb, tycks konstituenterna vara ännu mindre fast knutna till varandra och många av kollokationerna i undersökningsmaterialet är inte lika lexikaliserade som kollokationer av andra konstruktionstyper. 'Hög grad' av ordet *förälskad* kan t.ex. uttryckas med den ordkombination som ingår i undersökningsmaterialet, *häftigt förälskad*, men det finns många konkurrerande ordförbindelser att välja på, t.ex. *djupt, dödligt, hopplöst, hjälplöst, fatalt, lidelsefullt, passionerat* och *vansinnigt förälskad*. Samtidigt som adverbena ger uttryck för betydelsen 'hög grad' uttrycker de också andra betydelser och det är ofta just dessa betydelser som motiverar valet av adverb. Magn-adverb kan således ha många olika nyanser.

Möjligen är det svårt att fänga upp den språkliga variationen vad gäller adjektiviska och adverbiska bestämningar med en traditionell, selektiv excerpering. En (elektronisk) total excerpering blir givetvis mer heltäckande i detta avseende. De mest frekventa och/eller lexikaliserade ordkombinationerna torde dock fastna i nätet även vid selektiv excerpering och för en ordbok av typen SAOB kanske detta är tillräckligt.

Vidare visar genomgången av det excerptmaterial som utgör grund för de åtta artiklar som specialstuderas i avsnitt 5.6 att lexikonbelägg utgör en stor del av excerpterna då de inte har sorterats bort (t.ex. bland beläggen på *studium* och *svår*). Eftersom lexikon har till uppgift att beskriva det gängse språket borde man kunna förvänta sig att det som anförs i lexikon också finns belagt i litteratur, brev, tidningar etc. Mot den bakgrunden verkar det klokt att SAOB inte noggrant anger första och sista belägg för varje

enskild kollokation. Arkivmaterialet är inte tillräckligt komplett för att det ska vara meningsfullt att systematiskt datera varje enskild ordförbindelse.

Att det finns många belägg från lexikon och få belägg från andra källor måste dock inte nödvändigtvis betyda att materialet är bristfälligt. Vissa kollokationer har kanske aldrig förekommit med särskilt hög frekvens i autentiska texter. De förtjänar snarare utrymme i ordböcker för att de utgör oförutsägbara uttryck. Vidare kan förekomsten av många lexikonbelägg i vissa fall förklaras av det välkända förhållandet att lexikografer skriver av andra lexikografer (se t.ex. Hannesdóttir 1990:169). Vid ordboksarbete är det därför viktigt att, i likhet med Hannesdóttir (1990), försöka bilda sig en uppfattning om hur man ska se på äldre lexikonbelägg och fundera över huruvida artiklarna är grundade på noggranna språkliga analyser eller inte.

5.7.4. Synkron och diakron variation hos kollokationer i SAOB:s beskrivning

Synkron variation kan ges med hjälp av alla de informationstyper som diskuteras i studien. Vid verb och adjektiv kan de formler som finns för att ange möjliga (och troliga) subjekt/objekt resp. substantiviska huvudord i definitionen användas, eftersom det vid dessa beskrivningssätt finns möjlighet att räkna upp flera olika varianter:

(5:52) BITTER: hätsk, svår, häftig. [...] **om afund l. afundsman, hat, harm, vrede, fiendskap l. fiende, förföljelse, strid o. d.** (SAOB B2844)

(5:53) HÅLLA, v.¹: **med avs. på tal, föredrag, predikan, musik o. d.:** framföra, framsäga; utföra, ”giva”. (SAOB H 1764)

Beteckningarna *uttr.* och *förb.* kan användas vid uppslagsord av vilken ordklass som helst och även här kan synkron variation anges genom uppräknings av olika varianter:

(5:54) DAG: i **uttr.** som beteckna, att dagen börjar l. slutar: **dagen bräcker l. gryr l. randas l. bryter in osv., dagen skymmer l.** (i sht i poesi) **slocknar l. släckes osv.** (SAOB D18)

Samma möjlighet till uppräknings av varianter föreligger när informationstypen *redaktionsexempel* används, vilket exemplifieras på flera ställen i denna studie.

I äldre ordboksband kan även diakron variation redovisas i redaktionsexempel, men numera avser de endast brukligt språk. För att tydliggöra

diakron variation är det därmed *definition, uttr., förb.* eller *språkprov* som kommer i fråga. Det är möjligt att ange bruklighetsangivelser som ”förr äv.” i metatexten vid de tre förstnämnda informationstyperna. som t.ex. i följande exempel (där etiketten *uttr.* används):

(5:55) BJUDA: i *uttr. bjuda (ngn l. ngt) motstånd (förr äfv. motvärn), fordom äfv. bjuda värn för sig, o. d.*, göra motstånd, sätta sig till motvärn, (försöka att) försvara sig (mot ngn l. ngt). (SAOB B 2904)

Diakron variation kan naturligtvis också redovisas genom anförande av autentiska språkprov. Så anges t.ex. en rad möjliga huvudord för det participiella adjektivet *inbiten*:

(5:56) INBITA: i p. pf., ofta i mer l. mindre adjektivisk anv. [...] ss. bestämning till sbst. betecknande person med viss egenskap l. värksamhet o. d.: som envist håller fast vid sina vanor l. åsikter o. d.; inpiskad, ”oförbätterlig”; stundom: ”äkta”, genuin. En **inbiten egoist**. *SvLittFT* 1836 sp. 232. En **inbiten gotlänning**. *Landsm.* 1: 350 (1879). En **inbiten unghvar**. *AB* 1889, nr 266, s. 3. **Inbitna rökare**. *SvD(A)* 1929, nr 95, s. 10. (SAOB I 297)

Det är här upp till läsaren att bedöma huruvida språkproven representerar ett typiskt (och lexikaliserat) eller ett mer personligt språkbruk och huruvida det rör sig om brukligt eller obrukligt språk. SAOB anger numera inte bruklighet för enskilda språkprov. Man kan dock hitta flera exempel på att detta görs i äldre band.

5.7.5. Redovisning av första (resp. sista) belägg på kollokationer

I vilken mån första (eller sista) belägg ges för kollokationer diskuteras främst i avsnitt 5.6. Där noteras att angivelsen av årtal vid kollokationer ofta är ganska slumpmässig. Detta gäller särskilt för artiklar som beskriver kollokationsbaser. Eftersom förstabelägg ges för ett betydelsemoment som helhet kan detta belägga vilken konstruktion som helst. Kollokationer utgör oftast inte första belägg eftersom de representerar konventioner och uttryckssätt som kan behöva tid för att utvecklas. Det är därför vanligt att de förekommer mitt bland språkproven i ett moment och då är det inte säkert att det är den första förekomsten i SAOBs som anføres.

Vad gäller artiklar som beskriver kollokationer får man emellertid nästan alltid information om första årtal för ordets användning som kollokator eftersom denna användning ofta beskrivs i ett eget betydelsemoment.

När någon betydelse eller användning som beskrivs i ett moment har inskränkt bruklighet gäller samma principer för angivande av sista belägg

som för angivande av första belägg, dvs. det fordras bara för momentet som helhet. Om någon av de betydelser eller konstruktioner som beskrivs kan användas i nuspråket måste momentet inte innehålla yngsta belägg för någon användning alls, inte ens för den (eller de) som inte längre är bruklig(a). Kollokationen *hava fruktan*, som anges som obruklig i exempel (5:57) nedan, beläggs i artikeln med ett språkprov från 1533, men detta språkprov behöver alltså varken vara det första eller sista som finns på kollokationen i SAOBs:

(5:57) FRUKTAN 1: rädsla, skräck, bävan. *Känna* l. *hysa*, förr äv. ***hava fruktan för ngn* l. *ngt*. *Injaga fruktan hos ngn*. OPETRI *IPost.* 31 a (1528). **Så att .. (holländarna) j Öster Syön ingenn frucktann .. haffua skulle för the Lubske. GR 8: 251 (1533)**. Fruchtan för döden är menniskian medfödd. NEHRMAN *InlJurCr.* 222 (1756). Den äldsta religion var fruktan, i hvilken menniskan endast kunde begripa Gud såsom makt och dyrkade honom i naturens krafter. GEIJER I. 5: 410 (1847). En riddare utan fruktan och tadel. TOPELIUS *Vint.* I. 1:260 (1859, 1880). (SAOB F 1605)**

När kollokationer redovisas som redaktionsexempel ges, som sagt, numera inga autentiska (och daterade) belägg alls. De redaktionsexempel som föregås av bruklighetsinskränkning i äldre band beläggs dock med språkprov (som i ex. 5:57).

I nästa kapitel introduceras den del av avhandlingen som har en lexikologisk, snarare än lexikografisk inriktning. Diskussionen om kollokationers beskrivning i ordböcker återupptas först i avhandlingens avslutande kapitel (se avsnitt 9.4).

6. Magn-kollokatorer i bruk: bakgrund

Kapitel 6–8 ägnas åt en lexikologisk undersökning i autentiska texter av en speciell typ av kollokationer, nämligen sådana som ger uttryck för funktionen Magn. Kollokationer av konstruktionstyperna adjektiv + substantiv, adverb + adjektiv och verb + adverb behandlas. Huvuduppgiften är att tydliggöra i vilken utsträckning valet av kollokator styrs av kollokatorernas grundbetydelser och basernas semantiska egenskaper. Andra centrala syften är dels att undersöka i vilken mån kollokationer av olika grammatiska konstruktionstyper korresponderar sinsemellan, dels att utrona om man kan se några förändringar i kollokatorbruket över tid.

Den lexikala funktionen Magn kommer att diskuteras närmare i avsnitt 6.1. Fältteorin (och begreppet semantiska fält) presenteras i avsnitt 6.2 och några undersökningar av kollokationsmönster med relevans för min studie i avsnitt 6.3. I avsnitt 6.4 redogör jag för undersökningens teoretiska utgångspunkter, särskilt i förhållande till funktionen Magn och ordfälts-teorin. De olika undersökningsmaterialen presenteras sedan i avsnitt 6.5. I kapitlets avslutande avsnitt (6.6) redogör jag för undersökningens metod. Härvid är den semantiska analysmodell som används i avhandlingen av central betydelse (se avsnitt 6.6.2). Eftersom undersökningen av vilka Magn-kollokatorer som föredras per semantiskt fält (i kapitel 8) baseras på undersökningen av fem specifika kollokatorer (i kapitel 7) beskrivs metod och material för kapitel 8 separat, och först i samband med resultatredovisningen. De semantiska kategorier och de analysmetoder som beskrivs i avsnitt 6.6 nedan är dock relevanta även för delstudien i kapitel 8.

6.1. Den lexikala funktionen Magn

Teorin om lexikala funktioner, som har utvecklats av Mel'čuk och Žolkovskij (och i viss mån också Apresjan) som en viktig del i deras *Meaning-Text Theory*, behandlas i avsnitt 2.1.2.1 ovan. Här ska funktionen Magn diskuteras lite mer ingående.

Benämningen Magn kommer av latinets *magnus* ('stor', 'väldig') och betyder enligt Mel'čuk 2007:126 'very', 'to a (very) high degree', 'intense(ly)'. Han beskriver också funktionen som en *intensifierare* (eng. *intensifier*; Mel'čuk 1998:8) och anger att den kan tillämpas på alla lexikala

enheter vars betydelse innefattar en graderbar komponent (2007: 122). De exempel på funktionen Magn som ges av Mel'čuk & Žolkovskij (1988) och Mel'čuk (1998 och 2007) diskuteras nedan.

Följande kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv förekommer bland exemplen (kollokatorn är markerad med fetstil): **close** eller **clean shave**, **trenchant analysis**, **crashing bore**, **fatal wound**, **infinite patience**, **thunderous applause**, **high temperature**, **strong coffee** och **heavy rain**. Av exemplen framgår att Magn kan realiseras på väldigt många olika sätt och att kollokatorerna kan uttrycka många olika betydelser vid sidan av gradbetydelsen; jämför t.ex. *ren* (i *clean shave*), *skarp* (i *trenchant analysis*), *oändlig* (i *infinite patience*) och *stark* (i *strong coffee*). Adjektivet *high* (*hög*) tycks vara det enda av exemplen som har en gradangivande grundbetydelse.

Adjektiven kan i många fall parafraseras med några av de ord som anges av Mel'čuk (2007:126) för att beteckna betydelseinnehållet hos funktionen Magn, *to a (very) high degree* eller *intense*(ly):

crashing bore / *to a high degree* (a) *bore*
thunderous applause / *intense* *applause*
heavy rain / *intense* *rain*

Ofta fungerar även frasen *a lot of* som ersättning för adjektiven, t.ex. *a lot of applause* och *a lot of rain*. Basen utgörs i normalfallet av ett verbalsubstantiv som 'föreligger i stor mängd' eller 'sker i stor utsträckning'. I kollokationen *strong coffee* går det dock inte att ersätta kollokatorn *strong* med *a lot of*. I en kollokation som *heavy rain* avser adjektivet främst mängden av regn, medan adjektivet i *strong coffee* avser kvaliteten på kaffet. Frasen kan snarast parafraseras 'coffee with great strength'. Här föreligger en betydelseskilnad mellan kollokatorn *strong* och de flesta övriga kollokatorer i exemplen. Ordet *coffee* skiljer för övrigt också ut sig, genom att det är ett konkret substantiv (och inte ett verbalsubstantiv). Sådana är ovanliga bland Mel'čuks exempel.

Följande exempel hos Mel'čuk & Žolkovskij avser konstruktionen adverb + adjektiv: **stark naked**, **deeply committed** och **patently absurd**. Även i dessa exempel fungerar ersättningsorden *to a (very) high degree* eller *intensely* för kollokatorn (dvs. adverbet), liksom ordet *very*:

stark naked / *to a high degree/intensely* / *very* *naked*
deeply committed / *to a high degree/intensely* / *very* *committed*
patently absurd / *to a high degree/intensely* / *very* *absurd*

Följande exempel avser konstruktionen verb + adverb (där verbet utgör bas och adverbet kollokator): *condemn strongly, rely heavily, agree wholeheartedly, richly deserve, help a lot, laugh heartily* och *examine attentively*. Även i dessa exempel har kollokatorerna många olika grundbetydelser. Endast kollokatorn *a lot* (i kollokationen *help a lot*) uttrycker stor kvantitet utan några andra betydelsenyanser.

Många kollokatorer kan också realisera flera lexikala funktioner samtidigt. Det är t.ex. ofta svårt att hålla isär funktionerna Magn och Bon (som realiserar betydelsen 'good'). En *skarp analys* (eng. *trenchant analysis*) är i *hög grad* en analys, men det är också en *bra* analys. På samma sätt har någon som har *oändligt tålamod* (*infinite patience*) både *mycket* tålamod och *bra* tålamod. Eftersom det är möjligt att kombinera flera olika lexikala funktioner skulle exempel som dessa kunna markeras MagnBon, precis som följande fraser har markerats Magn^{Temp} och Magn^{Quant} av Mel'čuk & Žolkovskij (1988:65):

Magn^{temp}(*experience*) = *long*

Magn^{quant}(*experience*) = *considerable*

Till skillnad från funktionen Bon förekommer Temp och Quant emellertid aldrig på egen hand (vilket är anledningen till skillnaderna i notationssätt ovan). De kombineras alltid med någon annan funktion för att tillföra denna aspekten 'tid' eller 'mängd'. Det är dock inte alltid dessa aspekter specificeras i Mel'čuks & Žolkovskijs beskrivningar. Tillägget Quant hade troligtvis inte gjorts i exemplet *stor erfarenhet* (eng. *considerable experience*) om det inte hade funnits särskild anledning att uppmärksamma betydelskillnaden i förhållande till frasen *lång erfarenhet* (eng. *long experience*) (som markeras Temp).

I min undersökning av svenska Magn-uttryck kommer jag att betrakta alla kollokatorer som kan sägas uttrycka 'hög grad', 'intensitet' eller 'myckenhet' som relevanta för min undersökning – oavsett vilka betydelsenyanser som förekommer i övrigt.

6.2. Fältteorin

Fältteorin introducerades på 1930-talet då flera forskare, med Trier i spetsen, förde fram tanken att begreppsbesläktade ord bildar ordgrupper eller fält som hör ihop och bör undersökas tillsammans. Enligt fältteorin bör ett språks ordförråd ses som en komplett semantisk struktur bestående av byggstenar som är grupperade i olika *lexikala* eller *semantiska fält*, även

kallade *ordfält*.¹ En grundläggande tanke hos Trier är att varje enskilt ord kan sägas ha en betydelse först då det sätts i relation till (betydelsen hos) andra ord i den språkliga strukturen (Trier 1973:93). Fältteorin vidareutvecklar därmed Saussures tankar om språket som en strukturerad helhet "whose elements delimit each other and derive their significance, their 'value', from the general framework in which they are placed" (Ullmann 1970:244).

Trier har dock fått kritik för att ha en alltför idealiserad bild av ordförrådets uppbyggnad. Men även om Triers uppfattning om lexikonet som en strukturerad helhet utan luckor och överlappningar är ifrågasatt så kan man liksom Waldron (1967:102) konstatera att "most people would accept the reality of limited semantic fields where there is some element of contrast and choice between related vocabulary items".

Inom en utveckling av fältteorin som inspirerats av Katz & Fodors semantiska teori (1963) använder man sig av *semantiska särdrag* för att avgränsa ordfält sinsemellan. Samtliga ord i ett ordfält kan då sägas vara *markerade* för de särdrag som avgränsar ordfältet från övriga fält (se Nikula 1979:36f.). Särdrag kan även användas för att tydliggöra likheter eller kontraster inom ett och samma fält. Coseriu karakteriserar ett lexikalt fält som "ett snitt av ett lexikaliskt betydelsekontinuum där de ingående enheterna, lexemen, genom betydelseskiljande särdrag står i omedelbar opposition till varandra" (Coseriu 1967:294; enl. Ekberg 1989:48). Fält med minst ett gemensamt särdrag kan sägas överlappa varandra och vissa ord kan höra till mer än ett fält dels p.g.a. polysemi, dels p.g.a. att ordfälten bildar ett kontinuum snarare än sinsemellan tydligt avgränsade sfärer (se t.ex. Nikula 1979:37 och Geeraerts 2010: 68f.).

Vidare menar Coseriu att det för vissa lexikala fält finns ett *arkilexem* (ty. *Archilexem*), dvs. ett lexem "vars betydelse är [...] identisk med den betydelsemässigt minsta gemensamma nämnaren hos de ingående elementen i ett fält" (Ekberg 1989:48). Som exempel anger han ordet *nötkreatur* som arkilexem för *ko*, *tjur* och *kalv*. Med detta synsätt utgörs de ord som ingår i ett ordfält i princip av ett arkilexem och dess hyponymer. Enligt Lyons (1963:59f.) utgör hyponymerna i sin tur synonymer, antonymer eller "inkompatibler" i förhållande till varandra (exempel på inkompatibler är färgbeteckningar; samma yta kan inte vara *röd* och samtidigt *grön*).

Forskare som använder sig av ordfält tycks vanligtvis behandla ord inom en och samma ordklass, enligt Nikula (1979:35) ofta "för undvikande av ytterligare problem". Det föreligger dock inget principiellt

¹ Dessa termer används ofta synonymt med varandra. Det finns dock forskare som gör distinktioner mellan de olika termerna, t.ex. Lyons (1977:268).

hinder för att ord av olika ordklasser ska kunna behandlas. Vidare är det inte endast paradigmatiska relationer mellan enskilda ord som kan tydliggöras med hjälp av ordfält. Eftersom lexikala regler för hur ord kan kombineras med varandra ofta inbegriper begreppet semantiska fält (eller åtminstone någon form av *semantiska kategorier*; se vidare kapitel 2 om *selektionsrestriktioner* o.d.) kan även syntagmatiska relationer mellan ord beskrivas med anknytning till ordfältsteorin (se t.ex. Geeraerts 2010:58).

Jag vill slutligen nämna det stora, och ständigt växande, projektet WordNet, som kan beskrivas som ett språkpsykologiskt grundat digitalt lexikon. WordNet är inte baserat på ordfältsteorin, men bygger i likhet med denna på paradigmatiska relationer mellan ord. Triers ordfält motsvaras i WordNet av *domäner*. Ord och uttryck ordnas i synonymgrupper, s.k. *synsets*, som är inbördes sammanlänkade genom relationer som synonymi, antonymi och hyponymi (se vidare t.ex. Fellbaum 1998). WordNet har också många fristående efterföljare i olika europeiska länder, t.ex. ordnätet Swesaurus i Sverige (se vidare t.ex. Borin & Forsberg 2011).

6.3. Tidigare undersökningar av kollokationsmönster

En tidig systematisk undersökning av kollokationer görs av Halliday (1966). Han jämför kollokationsmönstren för adjektiven *strong* och *powerful* (1966:150). Ibland kan de kombineras med samma huvudord, t.ex. *strong arguments* och *powerful arguments*. Andra gånger fungerar bara det ena av adjektiven. Ordkombinationen *strong tea* föredras t.ex. framför *powerful tea*, medan *powerful car* föredras framför *strong car*. Halliday gör ingen regelrätt korpusundersökning av de båda adjektiven (eftersom detta inte var praktiskt möjligt år 1966). Han understryker dock behovet av att undersöka stora textmängder (Halliday 1966:159).

Partington (1998) har undersökt kollokationsmönstren för fyra olika s.k. *intensifiers*, nämligen *sheer*, *pure*, *complete* och *absolute*, i en korpus. Adjektiven undersöks när de används som *premodifiers*, dvs. som attribut till substantiv. Flera engelska inlärningsordböcker uppger att adjektiven är synonyma och Partington vill utröna i vilken mån de är utbytbara med varandra i olika kontexter.

De substantiv som har anträffats som huvudord till adjektivet *sheer* delas in i följande *semantic sets* (1998:34f.; det är min fetstil som anges i exemplen):

- 1) 'magnitude/weight/volume', t.ex. *the sheer **volume** of reliable information*
- 2) 'force/strength/energy', t.ex. *the sheer **force** of his presence*

- 3) 'persistence', t.ex. *sometimes through sheer insistence*
- 4) 'strong emotion', t.ex. *sheer joy*
- 5) 'personal quality', t.ex. *transfixed by the film's sheer beauty*
- 6) 'fortune', t.ex. *by sheer chance*

Då Partington sedan jämför användningen av *sheer* med användningen *pure*, *complete* och *absolute* konstaterar han att närsynonymerna ofta har olika selektionsrestriktioner och ingår i olika syntaktiska strukturer.

Partington (1998:46) drar slutsatsen att det är bra att inlärningsordböcker ger många exempel på uppslagsordens typiska användningar och att lexikografer bör vara försiktiga med att ange olika uppslagsord som synonyma.

Ännu mer relevanta för min undersökning är tre svenska studier, nämligen Tingsell (2000), Ekberg (1989) och Malmgren (2003). Tingsell undersöker kollokationer som realiserar funktionen Magn (och även AntiMagn) i svenskan genom att ta reda på vilka gradbestämmande kollokatorer som förekommer för 45 frekventa abstrakta substantiv i ett autentiskt material. Tingsell (2000:26) kommer fram till att *stor*, *hög* och *stark* är de flitigast förekommande Magn-adjektiven. Hon konstaterar också att de 45 undersökta substantiven bestäms av så många som 86 olika Magn-kollokatorer (och 26 olika AntiMagn-kollokatorer) (Tingsell 2000:22).

Ekberg har undersökt kollokationer bestående av ett substantiv och ett mer eller mindre betydelsefattigt verb som innebär en övergång från ett tillstånd till ett annat. Några exempel är *komma till insikt* och *falla i sömn*. Inom LF-teorin skulle de benämnas IncepOper,-kollokationer (se Malmgren 2003:132), men med Ekbergs terminologi kallas de *abstrakta övergångsfraser* eller *funktionsverbskonstruktioner*. Studien är gjord inom ramen för fältteorin och Ekberg tillämpar särdrag dels för att särskilja olika ordfält från varandra, dels för att tydliggöra relationerna mellan orden i ett visst ordfält (1989:50). Hon anger vanligen också vilka ord som utgör arkilexem i ett givet (del)fält. Ekberg visar att valet av verb och preposition följer tydliga mönster inom och mellan olika ordfält. Ekberg (vars fältindelning i stor utsträckning baseras på Viberg, t.ex. 1980) räknar med följande semantiska fält:

Det mentala/fysiologiska huvudfältet
 EMOTION. Ex. förtvivlan, raseri
 KOGNITION. Ex. grubblerier, medvetande
 FYSIOLOGISKT TILLSTÅND. Ex. dvala, sömn

Huvudfältet Verksamhet/Yttre tillstånd
 KONFLIKT. Ex. krig, anfall
 VERBAL KOMMUNIKATION. Ex. samtal, kritik
 TVÅNG/BEROENDE. Ex. beroende, trældom
 ARBETE. Ex. arbete, verksamhet
 SOCIAL KONTAKT. Ex. kontakt, samarbete

Till detta kommer ”övriga fält” benämnda BETALNING, GIFTE, HANDLING, HJÄLP, VAL, ÄGANDE och ÖVERDRIFT (Ekberg 1989:64).

Malmgren (2003) har inom ramen för LF-teorin undersökt verbförbindelser som anger att djupsjektet i en sats *får till stånd*, *åstadkommer* eller *genomför* objektet i satsen, som t.ex. *fatta beslut* och *bedriva studier* (dvs. Oper₁-kollokationer). För att kartlägga förändringar i kollokationsbildningen vad gäller kollokationer av denna typ (under de senaste 150–200 åren) har Malmgren delat in objekten (och verben) i semantiska fält. Han har utgått från den fältindelning som görs av Ekberg (se ovan), men anpassat den för sina syften. Räckvidden för fältet ARBETE utökas t.ex. så att det inbegriper ’målinriktad handling’ i vidare bemärkelse (Malmgren 2003:153f.). Han har vidare lagt till fältet attityd/uppträdande under huvudfältet Verksamhet/Yttre tillstånd (för ord som t.ex. *hövlighet* och *hänsyn*) och tillämnar för övrigt inte särdrag i sin analys. Malmgren (2003:142, 161) påvisar språkliga förändringar som t.ex. att verbet *råka* ofta ersätts av *hamna* i nyare svenska och att kollokationspotentialen har minskat för verbet *göra*.

6.4. Teoretiska utgångspunkter i föreliggande arbete

De ordförbindelser som behandlas i delstudierna kan alla sägas vara kollokationer på så sätt att de utgörs av grammatiskt sammanhängande ordkombinationer bestående av två innehållsord varav det ena kan ses som ett semantiskt huvudord och det andra som ett biord samt genom att de ger uttryck för en generell semantisk relation, nämligen funktionen Magn. Alla anträffade ordförbindelser utgör dock inte starka kollokationer (jfr avsnitt 2.2). Jag förtecknar samtliga förekomster av de adjektiv eller adverb som undersöks som ger uttryck för funktionen Magn (i de aktuella konstruktionerna), oavsett ordkombinationernas frekvens och grad av förutsägbarhet.

Min undersökning görs inte inom ramen för fältteorin, men den har inspirerats av och lånat drag från denna teori. De baser som de undersökta Magn-kollokatorerna kombineras med i textmaterialet delas in i semantiska fält för att kollokationsmönster och/eller selektionsrestriktioner ska

tydliggöras. Jag använder semantiska särdrag för att skilja olika ordfält från varandra, men också för att urskilja likheter och skillnader mellan kollokationer i ett och samma ordfält.

6.5. Material

De Magn-kollokatorer som undersöks presenteras i avsnitt 6.5.1 och det undersökta textmaterialet i avsnitt 6.5.2. Som nämns ovan beskrivs det material som utgör grund för undersökningen per semantiskt fält först i samband med resultatredovisningen av denna delstudie (se inledningen av kapitel 8).

Som nämns tidigare står dagens svenska skriftspråk i fokus, men kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv undersöks även i ett diakront perspektiv. Textmaterial fr.o.m. 1980 betraktas som ”nuspråk”. I övrigt behandlas (för kollokationstypen adjektiv + substantiv) tidsperioderna 1500-tal, 1600-tal, 1700-tal, 1800-tal och ”tidigt 1900-tal”. Perioden ”tidigt 1900-tal” avgränsas till att inbegripa åren 1900–1958.

Nuspråket undersöks i ett urval av Språkbankens korpusar (i gränssnittet Korp), som i avhandlingen benämns *Nuspråklig korpus* (se vidare avsnitt 6.5.2.1), och det äldre språket huvudsakligen i den excerptsamling som ligger till grund för SAOB (SAOBs) (se vidare avsnitt 6.5.2.2). Korpusen ORDAT, som innehåller 25 årgångar av Svenska Dagbladets årsbok från 1923–1958, kompletterar SAOBs för tidsperioden ”tidigt 1900-tal”. Slutåret för denna tidsperiod har satts just till 1958 för att ORDAT-materialet ska kunna ingå i undersökningsmaterialet i sin helhet.

6.5.1. Undersökta kollokatorer

De Magn-kollokatorer vars kollokationsmönster ska analyseras har hämtats från den kollokationssamling som undersöks i kapitel 5. Jag har valt att undersöka kollokatorerna i några kollokationer av varje konstruktionstyp. Kollokatorerna har hämtats från exemplen *hård kritik* och *sträng kyla* av konstruktionstypen adjektiv + substantiv, *starkt begränsad* och *svårt sjuk* av konstruktionstypen adverb + adjektiv samt öka *kraftigt* av konstruktionstypen verb + adverb (se avsnitt 4.6.3–4.6.5). På så sätt erhålls ett undersökningsmaterial bestående av fem Magn-kollokatorer: *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår*. De kommer att undersökas dels som adjektiv, i konstruktioner bestående av adjektiv + substantiv (t.ex. *hård kritik*), dels som adverb i konstruktioner bestående av adverb + adjektiv (t.ex. *hårt kritiserad*) och verb + adverb (t.ex. *kritisera hårt*).

En fråga som diskuteras i avhandlingen är i vilken mån bruket av en viss kollokator kan förklaras av dess grundbetydelse (eller grundbetydelser) och huvudordens semantiska tillhörighet. Gemensamt för de adjektiv/ adverb som ingår i undersökningen är därför att de har en grundbetydelse som inte ger uttryck för funktionen Magn (t.ex. 'hård', 'svår' osv.). Av de Magn-adjektiv som enligt Tingsell (2000) förekommer flitigast i svenskan, *stor*, *hög* och *stark*, är det därmed endast adjektivet *stark* som inkluderas i mitt material. (Till skillnad från *stark* har ju *stor* och *hög* alltid en förstärkande eller kvantitetsangivande funktion.) Även de allra mest frekvent förekommande kollokatorerna kommer dock att behandlas i avhandlingen eftersom kapitel 8 ägnas åt att undersöka vilka kollokatorer som föredras i varje semantiskt fält.

Jag betraktar kollokatorerna i undersökningsmaterialet som när-synonymer i enlighet med Lyons definition av sådana (1995:60): "expressions that are more or less similar, but not identical, in meaning." Samtliga kollokatorer ger visserligen uttryck för funktionen Magn (och är på så sätt synonyma), men i regel inbegriper de även andra betydelsenyanser (i varierande utsträckning). Adjektivet *sträng* i kollokationen *sträng bevakning* inbegriper t.ex. andra betydelsenyanser än adjektivet *kraftig* i kollokationen *kraftig vind* även om de båda har en förstärkande funktion. Då kollokatorernas förstärkande funktion är mer renodlad kan de dock i högre grad betraktas som helt synonyma.

6.5.2. Undersökta texter och korpusar

Som nämns i avsnitt 1.1 undersöks nuspråket, som i denna studie inbegriper de senaste drygt 30 åren, i ett urval av Språkbankens korpusar. Det äldre språket undersöks i den excerptsamling som ligger till grund för SAOB (SAOBs), med viss komplettering från Språkbanken för perioden 1900–1958. De båda textmaterialen är knappast jämförbara. För de äldre fem tidsperioderna (1500-talet, 1600-talet, 1700-talet, 1800-talet och 1900–1958) har sammanlagt knappt tre fjärdedelar så många belägg undersökts som för det nuspråkliga materialet ensamt. Detta måste naturligtvis beaktas då resultaten analyseras.

6.5.2.1. Textmaterial för nusvenska

För den nuspråkliga undersökningen av Magn-kollokatorerna används skönlitterära texter och tidningstexter från 1980 eller senare i Språkbankens korpusar. Jag har gjort vad som kallas "utökade" sökningar i gränssnittet

Korp, vilket innebär att sökningar kan göras på olika kombinationer av ett specifikt ord och ord av en viss ordklass. Vilka sökningar som har gjorts för var och en av de undersökta konstruktionstyperna, adjektiv + substantiv, adverb + adjektiv och verb + adverb, specificeras i underavsnitten nedan. Materialet begränsas till att omfatta språkexempel där huvudordet och den adjektiviska eller adverbliella bestämningen förekommer intill varandra i texten. Ett undantag görs för konstruktionstypen verb + adverb där sökningarna ger utrymme för förekomsten av ett substantiv mellan verbet och den adverbliella bestämningen (t.ex. *höja arvodet kraftigt*).

För lågfrekventa adjektiv eller adverb har alla tidningstexter och skönlitterära texter daterade 1980 eller senare kunnat undersökas, dvs. nedanstående 22 korpusar (bestående av 294 316 508 token 13-04-24). Dessa korpusar kommer fortsättningsvis att benämnas *Fullkorpus*.

Skönlitterära texter:

Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner² och Norstedtsromaner 1999

Tidningstexter:

DN 1987, GP 1994, Press 95–98, GP 2001–2011, GP Två dagar, 8 Sidor

För mer frekvent förekommande adjektiv eller adverb har det inte varit möjligt att undersöka alla ovanstående delmaterial och ett urval har därför gjorts. En större andel av det totala antalet träffar i Fullkorpus beaktas därmed för mindre frekvent förekommande adjektiv eller adverb än vad som har varit möjligt för högfrekventa sådana. Jag kommer i fortsättningen att benämna det nuspråkliga material som har beaktats för varje adjektiv *Nuspråklig korpus*. Denna benämning används således med något olika innehåll för olika adjektiv eller adverb. Vad som ingår i Nuspråklig korpus för varje kollokator och för varje grammatisk konstruktionstyp specificeras i bilaga 2.

Kollokatorer som har mindre än 1 000 träffar i Fullkorpus (i de aktuella konstruktionerna) har undersökts i alla de ingående delmaterialen. Nuspråklig korpus är då identisk med Fullkorpus. För kollokatorer som förekommer med högre frekvens har jag låtit frekvensen styra i viss utsträckning. För adjektivet *stark*, som har 38 967 träffar i Fullkorpus, undersöks således fler träffar (nämligen 3 463) än för adjektivet *hård*, som har 22 333 träffar i Fullkorpus (varav 2 097 träffar behandlas). Begränsningarna har gjorts genom att vissa delmaterial väljs bort medan återstående material,

² SUC-romaner innehåller texter från 1990-talet (se <<http://spraakbanken.gu.se/swe/resurs/storsuc>>)

som alltså utgör Nuspråklig korpus för den aktuella kollokatorn, undersöks i sin helhet.

För vissa adverb finns för övrigt sidoförmer, t.ex. *sträng(e)ligen* för *strängt* och *svårligen* för *svårt*. Dessa former har inte beaktats eftersom de förmodligen skulle uppvisa andra kollokationsmönster än huvudformerna – som utgör mål för undersökningen.

6.5.2.1.1. Sökningar för konstruktionstypen adjektiv + substantiv

För konstruktionstypen adjektiv + substantiv har sökningar gjorts på aktuellt adjektiv (i olika böjningsformer, men inte i komparerade former) direkt följt av vilket substantiv som helst. Materialet begränsas således till att omfatta språkexempel där adjektivet i positivform följs direkt av ett substantiv.

Sammanlagt 12 708 träffar undersöks i det nuspråkliga materialet, fördelade på följande sätt: *hård* 2 097, *kraftig* 1 416, *stark* 3 463, *sträng* 1 419 och *svår* 1 846 träffar (se vidare bilaga 2).

6.5.2.1.2. Sökningar för konstruktionstypen adverb + adjektiv

För kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv har sökningar gjorts på aktuellt adverb direkt följt av vilket adjektiv eller vilket particip som helst. De lexikala enheter som har taggats som particip i Språkbankens korpusar inkluderas således i gruppen adjektiv i min undersökning (då de föregås av en adverbial bestämning). Detta innebär att språkexempel som *kraftigt ökande* och *strängt upptagen* ingår i materialet.

Vissa particip utgör dock participiella substantiv i stället för adjektiv, som t.ex. ordet *matchande* i exempel (6:1):

- (6:1) Mot Genoa spelade man fin fotboll men **hårt matchande** sliter på truppen.
(GP 2008)

Sådana belägg inkluderas naturligtvis inte i materialet (och inte heller i materialet för konstruktionstypen adjektiv + substantiv). Belägg som det följande (6:2) har dock tagits med i studien:

- (6:2) Alliansen hade stora problem med utförsäkringar av **svårt sjuka**.
(GP 2011)

Här ses substantivet som underförstått och belägget behandlas på samma sätt som om det hade stått ”svårt sjuka människor”.

Sammanlagt 5 851 träffar har undersökts i det nuspråkliga materialet, fördelade på följande sätt: *hårt* 1 491, *kraftigt* 1 104, *starkt* 1 315, *strängt* 801 och *svårt* 1 140 träffar. Innehållet av Nuspråklig korpus (för vart och ett av adverbena) specificeras i bilaga 2.

6.5.2.1.3. Sökningar för konstruktionstypen verb + adverb

För kollokationstypen verb + adverb har sökningar gjorts på tre olika sätt:

- 1) verb + *undersökt adverb*
- 2) *undersökt adverb* + verb
- 3) verb + substantiv + *undersökt adverb*

Genom den tredje söksträngen, som alltså innefattar ett substantiv mellan verbet och adverbet, inkluderas vanliga konstruktioner som de följande i undersökningsmaterialet:

- (6:3) Vid sidan om traditionell detaljhandel **växer näthandeln kraftigt**. (DN 1987)
- (6:4) Professorerna anser att elnätsföretagen kommer att överskatta **ingångsvärdet kraftigt**. (DN 1987)

Som framgår av exemplen ovan kan substantivet i dessa konstruktioner antingen utgöra subjekt (som i ex. 6:3) eller objekt (som i ex. 6:4).

I några av träffarna har verben participform (se ex. 6:5):

- (6:5) Reader's Digest hade en särskild edition för de allierade styrkorna i Mel-lersta Östern, som gavs ut i Kairo och såldes till ett **kraftigt reducerat** pris. (DN 1987)

Här har participformen således blivit taggad som verb i Språkbankens material och inte som particip, vilket annars utgör normalfallet. Sådana exempel betraktas som belägg på kollokationstypen adverb + adjektiv (*kraftigt reducerat*) och har inte beaktats för kollokationstypen verb + adverb (och för övrigt inte heller för kollokationstypen adverb + adjektiv där endast particip som är taggade som sådana ingår).

Naturligtvis beaktas inte heller språkprov där adverbet inte fungerar som bestämning till verbet utan till verbets objekt, som i exempel (6:6).

(6:6) Mongoliet **erhåller kraftigt ekonomiskt** stöd från Sovjet. (DN 1987)

Sammanlagt 8 558 träffar ingår i undersökningsmaterialet, fördelade som följer: *hårt* 1 920, *kraftigt* 936, *starkt* 1 914, *strängt* 450 och *svårt* 3 338 träffar (se vidare bilaga 2).

6.5.2.2. Textmaterial för äldre svenska

För kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv anläggs ett diakront perspektiv och denna kollokationstyp undersöks således även i ett äldre material. Det finns några elektroniskt sökbara korpusar bestående av äldre nysvenskt språkmateriale som är allmänt tillgängliga på Internet. Fornsvenska textbanken, som har utarbetats vid Lunds universitet, innehåller t.ex. en del nysvenska texter från 1500- till 1700-tal (i en avdelning kallad ”Nysvenska annexet”). Innehållet har dock inte lemmatiserats och är därför ganska svårt att analysera. Vidare innehåller Litteraturbanken, som har utarbetats vid Göteborgs universitet, ett förhållandevis stort antal texter, varav de äldsta är från fornsvensk tid och de yngsta från 1900-talet. Det går bra att söka på ord eller fraser i alla texter samtidigt eller i enskilda verk, men inte t.ex. i alla texter från ett visst århundrade. Jag har bedömt att också denna korpus (än så länge) är lite svårarbetad för mina ändamål.

Det textmaterial som undersöks i denna studie är därför SAOB:s excerptsamling, SAOBs (se vidare avsnitt 4.3). Sammanlagt 8 494 excerpter i SAOBs har gått igenom. Bland dessa används adjektivet som attribut till substantivet i uppskattningsvis ca 5 000 fall. Det finns ingen begränsning på hur många ord som kan förekomma mellan adjektivet och substantivet i detta material. Alla belägg på attributiv användning har beaktats, inklusive komparerade former av adjektiven. Excerpterna i SAOBs är fördelade på följande sätt: *hård* 1 460, *kraftig* 292, *stark* 3 360, *sträng* 1 246, och *svår* 2 136. Detta material kompletteras med sammanlagt 1 127 belägg från delkorpuserna ORDAT i Språkbankens korpusar för tidsperioden 1900–1958 (där sökningar har gjorts på aktuellt adjektiv direkt följt av vilket substantiv som helst). Se bilaga 2 för en närmare specificering av materialet.

6.6. Metod

De kollokationer som undersöks kan som bekant ha flera olika betydelser, men det är alltså endast när de realiserar funktionen Magn som de ska ingå i mitt undersökningsmaterial. För varje förekomst i textmaterialet gäller

det därför att bedöma om adjektivet eller adverbet uttrycker en förstärkning av sitt huvudord (se avsnitt 6.6.1). Därefter vidtar den semantiska kategoriseringen av kollokationerna (se avsnitt 6.6.2–6.6.3). Det är endast huvudorden (dvs. kollokationsbaserna) som förs in i analysmodellen, men de bedöms alltid i samband med kollokatoren och (så långt det är möjligt) i den aktuella kontexten. Det är alltså i realiteten kollokationerna i sin helhet som fördelas i olika semantiska fält.

För varje huvudord anges antalet förekomster i textmaterialet/korpusarna i absoluta tal. De olika textmaterialen är som sagt inte direkt jämförbara sinsemellan, men siffrorna ger trots allt en viss indikation på huvudordens frekvens – i synnerhet i förhållande till andra ord inom en och samma tidsperiod. Ett stort antal belägg på en ordkombination tyder också på att det är (eller har varit) fråga om en väletablerad kollokation.

Redskap som står till buds vid betydelseanalysen är, förutom kontexten och de metoder som beskrivs nedan, intuition, språkkänsla och kunskap om världen. Jag använder mig också i stor utsträckning av ordböcker för att ringa in betydelseerna av de ord (eller ordkombinationer) som ska bedömas, i synnerhet SAOB och *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009; fortsättningsvis benämnd SO).

Den metodik som beskrivs i föreliggande avsnitt avser främst den delundersökning som görs i kapitel 7. De urvalsprinciper och de semantiska kategorier som redovisas nedan (dvs. i avsnitt 6.6.1–6.6.3) är dock relevanta även för den delundersökning som görs i kapitel 8, där ambitionen alltså är att (i Fullkorpus) söka fram de mest frekvent använda Magn-kollokatorerna för varje enskilt semantiskt fält. Även avsnitt 6.6.4–6.6.5 berör båda delstudierna. De sökmetoder som specifikt avser den undersökning som utförs i kapitel 8 beskrivs däremot först i det kapitlet.

6.6.1. Urval

För varje förekomst i textmaterialet av ett adjektiv eller adverb som undersöks gäller det alltså att bedöma huruvida ordet (i kombination med det aktuella huvudordet) realiserar funktionen Magn och därmed ska finnas kvar i undersökningsmaterialet, eller om det har en annan betydelse och ska utgå ur undersökningen. För adjektivet *hård* väljs t.ex. huvudorden *mandelpotatis*, *tresetare*, *arbetsgivare*, *attityd* och *tolkning* bort. En *hård mandelpotatis* är inte *i hög grad mandelpotatis* eller en *myckenhet av mandelpotatis* utan mandelpotatis som har egenskapen eller karaktären att vara hård. En *hård arbetsgivare* är inte heller *i hög grad en arbetsgivare* utan en arbetsgivare som är hård och tuff till karaktären (osv.). Vid urvalet använder jag mig av ersättningsord för adjektiven eller adverbena för att

avgöra om de ger uttryck för funktionen Magn (se avsnitt 6.6.1.1). Jag använder mig också av paradigmatiska kriterier (se avsnitt 6.6.1.2). Vidare görs en del begränsningar beträffande urvalet av substantiviska huvudord. Konkreta substantiv behandlas t.ex. i princip inte (se avsnitt 6.6.1.3).

Det äldre materialet erbjuder en del särskilda svårigheter. Det är stor risk att man gör anakronistiska tolkningar eftersom man utgår från sin (nuspråkliga) språkkänsla. Det är också svårt att avgöra huruvida de kollokationer som anträffas i äldre texter utgör normalt, innovativt eller tillfälligt språkbruk. Detta diskuteras bl.a. av Hanks:

Much of the phraseology used by writers of the past strikes a modern reader as quaint or odd. How much of this oddness is due to innovation by the writer in question, and how much is due to the fact that norms of usage have changed? Conversely, some uses that strike the modern reader as quite ordinary may have had different associations or been daringly innovative at the time they were written. (Hanks 2013:145)

När det gäller det äldre språket får ofta ordböcker, främst SAOB, i princip ersätta den egna språkkänslan. I följande språkprov från 1800-talet återfinns t.ex. ordförbindelsen *strängt påstående*, en ordkombination som inte återfinns i nusvenskan och som kan vara svår att tolka enbart med hjälp av den korta kontexten:

(6:7) Göra ett **strängt påstående**. 1817

I SAOB-artikeln PÅSTÄENDE återfinns uttrycket *göra påstående* (i mom. 2 a) och betydelsen uppges vara 'framställa yrkande l. anspråk'. Jag gör bedömningen att ordet *sträng* troligen har förstärkande funktion i samband med denna betydelse, vilket betyder att ordet *påstående* inkluderas i undersökningen.

När ett språkprov som finns i undersökningsmaterialet citeras i SAOB erbjuds ännu tydligare hjälp med betydelsebestämningen. Följande språkprov citeras t.ex. i artikeln STRÄNG (mom. 13 b):

(6:8) En midlare och frelsare haffuer inthet göra medh **strenga rätten**, vthan handlar allena effter barmhertigheten. 1582

Definitionen i momentet lyder 'i sin yttersta helhet genomdriven l. förverkligad (o. onödigt l. överdrivet hård l. efter bokstaven)'. Betydelsen är således inte 'hög grad' eller 'myckenhet' (och exemplet utgår ur undersökningsmaterialet).

6.6.1.1. Ersättningsord för adjektiven eller adverbena

För att avgöra om ett excerperat adjektiv ger uttryck för funktionen Magn använder jag uttrycken *hög grad av*, *intensiv(t)* eller *myckenhet av* som ersättningsord i den aktuella kontexten. I exempel (6:9) kan ordförbindelsen *sträng disciplin* t.ex. parafraseras *hög grad av disciplin*, *intensiv disciplin* eller *myckenhet av disciplin*.

(6:9) Alla ska underordna sig och **sträng disciplin** måste iaktas. (Press 96)

Jag gör därför bedömningen att adjektivet *sträng* har Magn-funktion i detta exempel och att kollokationen *sträng disciplin* fortsatt ska ingå i undersökningsmaterialet.

Ordförbindelsen *sträng chef* kan däremot inte parafraseras på detta sätt (se ex. 6:10):

(6:10) Hon var en vänlig men **sträng chef** som man hade respekt för. (Press 97)

Här kan adjektivet *sträng* inte med bibehållet betydelseinnehåll ersättas med *hög grad av*, *intensiv* eller *myckenhet av*, vilket tyder på att funktionen Magn inte realiseras (och att frasen *sträng chef* plockas bort från materialet).

För adverbiala bestämningar används uttrycken *i hög grad*, *i stor utsträckning* eller *väldigt* som ersättningsord. Ordförbindelsen *strängt kontrollerad* i exempel (6:11) kan t.ex. parafraseras *i hög grad kontrollerad* och ska därför vara med i undersökningen:

(6:11) Uppfödningen är **strängt kontrollerad**. (GP 2005)

I exempel (6:12) gör jag däremot bedömningen att parafrasen *i hög grad uppfostrad* eller *uppfostrad i stor utsträckning* inte är synonym med betydelseinnehållet:

(6:12) Är man för **strängt uppfostrad** kanske man inte vågar berätta hemma. (GP 2004)

Här är det i stället frågan om att uppfostran har varit sträng till karaktären, dvs. 'bestämd' och 'krävande' (och huvudordet *uppfostrad* utgår ur undersökningsmaterialet).

Som påpekas bl.a. av Hanks (2013:147) är det inte alltid lätt att avgöra om ersättningsorden fungerar i den aktuella kontexten eller inte. Parafra-serna resulterar i mer eller mindre idiomatiska uttryckssätt. De kan låta

onaturliga trots att det semantiska innehållet egentligen stämmer överens med innehållet i den undersökta frasen. Bestämningarnas gradbetydelse kan dessutom vara mer eller mindre utpräglad och mer eller mindre ”ren”. Hos polysema ord som *sträng* och *svår* kompletteras betydelsen ’hög grad’ ofta av bibetydelser som inte återfinns hos de mer neutrala uttryck som ersättningsorden utgör och ofta är det just dessa bibetydelser som har motiverat valet av bestämning. Ibland är det t.o.m. gradbetydelsen som får ses som en bibetydelse. Så är kanske fallet i exemplet *sträng disciplin* (se ex. 6:9). Ordet *sträng* kan här parafrastras med definitionen ’som ställer hårda krav på uppförande och lydnad’ från SO (2009). Denna betydelse går delvis förlorad i parafrasen *hög grad av*, men omskrivningen fångar trots allt upp en *del* av adjektivets betydelse, vilket är tillräckligt för att substantivet *disciplin* ska ingå i undersökningsmaterialet.

6.6.1.2. Frasernas paradigmatiska egenskaper

Ersättningsord används alltså för att avgöra huruvida funktionen Magn realiserar eller inte. Jag försöker också fastställa om det finns synonymer som samvarierar med det aktuella adjektivet eller adverbet i texter och om dessa synonymer i så fall uttrycker ’hög grad’. För ordkombinationen *hårt slag* finns t.ex. (enligt en sökning i Fullkorpus) varianter som *svårt slag* och *kraftigt slag* som jag bedömer som synonyma. Jag anser att adjektiven används förstärkande i dessa exempel (och att *hårt slag* ska ingå i undersökningsmaterialet). I ordkombinationen *starkt förarbete* varierar adjektivet *stark* i stället bl.a. med adjektiv som *härligt*, *mästerligt* och *fint*. I exempel (6:13) tycks det således inte vara fråga om förstärkning, utan om karakterisering, av huvudordet *förarbete*:

(6:13) Mål genom Dominik Granak efter **starkt förarbete** av Anders Bastien-sen. (GP 2008)

Ordkombinationen *starkt förarbete* bedöms således ge uttryck för funktionen Bon snarare än Magn (och tas inte med i undersökningsmaterialet).

Vidare letar jag efter adjektiv eller adverb som utgör antonymer till det undersökta ordet (i den kontext som ska bedömas) och försöker fastställa huruvida dessa har betydelsen ’låg grad’ (dvs. om de ger uttryck för funktionen AntiMagn). I följande språkprov exemplifieras ordkombinationen *hård match* resp. *svår match*:

(6:14) Vi hade en **hård match** mot Bröndby i torsdags i benen. (Press 95)

(6:15) Det blev en solklar seger – 6–2 efter en mycket **stark match** som bjöd på offensiv fotboll och verkligt tjugiga mål. (DN 1987)

En *hård match* utgör motsatsen till en *lätt match* (som realiserar funktionen AntiMagn) medan en *stark match* utgör motsatsen till en *svag match* (som realiserar funktionen AntiBon). Således behålls kollokationen *hård match* i undersökningsmaterialet, medan *stark match* sorteras bort.

Det är svårare att göra korrekta bedömningar av det äldre materialet eftersom samtida synonymer och antonymer till det ord som granskas är svåra både att finna och att förhålla sig till (se t.ex. Lyons 1963:76). Jag har valt att (som föreslås t.ex. av Lundbladh 1994:191) i görligaste mån försöka ”översätta” det äldre språket till nusvenska. I följande språkprov från 1500-talet (återgivet som ex. 6:16) förekommer kollokationen *hårt rykte*:

(6:16) Thu och tine vnderfougter haffue ett **hart rychte** aff almogen. 1544

Jag gör bedömningen att det motsatta uttrycket lyder *gott rykte* (som realiserar funktionen Bon) snarare än *svagt* eller *föga spritt rykte* (som realiserar funktionen AntiMagn), vilket betyder att *hårt* inte ger uttryck för funktionen Magn och att ordet *rykte* inte ska ingå i undersökningen.

Vidare kan prövas om den ordkombination som för tillfället analyseras har någon motsvarighet där orden tillhör andra ordklasser och om dessa i så fall uttrycker funktionen Magn. Uttrycken *kraftig explosion* och *stark doft* har t.ex. motsvarigheter i uttrycken *explodera kraftigt* resp. *dofta starkt*, och bör därför ingå i undersökningen. På samma sätt kan ordkombinationerna *svår förkylning* och *svår förlossning* prövas (se ex. 6:17 och 6:18):

(6:17) *svår förkylning* / *svårt förkyld*

(6:18) *svår förlossning* / **svårt förlossad*

Detta test resulterar i att ordförbindelsen *svår förkylning* behålls i undersökningsmaterialet, medan förbindelsen *svår förlossning* utgår.

6.6.1.3. De substantiviska huvudordens semantik

För att ett huvudord ska kunna förstärkas måste det i någon mån vara graderbart, oftast genom att innefatta någon av egenskaperna ’kraft’, ’verksamhet’, ’förmåga’ eller ’tillstånd’. För att ett substantiv ska inkluderas i undersökningsmaterialet ska denna kraft eller verksamhet osv. dessutom

finnas ”inherent” i den betecknade företeelsen, som t.ex. i de ovan nämnda ordförbindelserna *kraftig explosion* och *stark doft* – som ju avser något som *exploderar* resp. *doftar* i hög grad. Kraften, verksamheten osv. ska med andra ord inte gå att separera från den företeelse som betecknas av substantivet, såsom är fallet t.ex. i ordförbindelserna *kraftig bomb* och *stark medicin*. Ordet *bomb* avser inte något som *bombar* och *medicin* inte något som *medicinerar* i stor utsträckning. Ordförbindelserna kan i stället beskrivas som ’bomb som har stor sprängkraft’ resp. ’medicin som är kraftfull’. Ord som *bomb* och *medicin* sorteras alltså bort från undersökningsmaterialet.

Vidare ska substantiven inte beteckna något konkret som har stor fysisk omfattning, som t.ex. (*kraftigt*) *staket*. Konkreta substantiv beaktas därför normalt inte. Med *konkret* avses här i enlighet med SAG (1:191) något ”som enligt vardagstänkandet har massa”.

Inte heller kollektiva substantiv som har eller består av ett stort antal individer eller beståndsdelar som t.ex. (*stark*) *befolkning* och (*stark*) *upplaga* (som båda är belagda i 1800-talsmaterialet) inkluderas i undersökningen. Begränsningar som dessa kan visserligen innebära att intressanta kollokationer faller utanför undersökningen, men de innebär också att det material som behandlas blir mer enhetligt.

En formell princip som har följts när flera samordnade substantiv förekommer i en text är att endast det första substantivet med säkerhet kan sägas bestämmas av adjektivattributet. Det är därför endast ordet *hämnad* som beaktas i exemplet (6:19):

(6:19) Wed min och Riichesens Strenge **haempd** pliiet och wrede. 1521

Det är fullt möjligt att adjektivet är avsett som bestämning till samtliga tre substantiv i exemplet, men eftersom detta inte kan avgöras med säkerhet har jag valt att följa en strikt regel framför att försöka göra en bedömning från fall till fall.

6.6.2. Semantisk kategorisering

För att kunna urskilja och diskutera hur Magn-kollokatorerna används i förhållande till varandra delas de anträffade baserna alltså in i semantiska fält. Därigenom kan kollokatorernas kollokationsmönster (och/eller semantiska preferenser) åskådliggöras på ett systematiskt sätt. Min analysmodell är materialbaserad och har utvecklats under arbetets gång, med de ordfältsindelningar som tillämpas av Ekberg (1989) och Malmgren (2003) som en första utgångspunkt (se vidare avsnitt 6.3). De

kollokationsbaser av olika ordklasser som exemplifierar de olika fälten nedan är hämtade från mitt undersökningsmaterial.

A. Egenskaper/Inre tillstånd

1. EMOTION Ex. *besvikelse, indignation, upprörd*
2. KOGNITION Ex. *minne, framtidstro, förvirrad*
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND Ex. *abstinens, svettas*
Sjukdom/Skador Ex. *förkyllning, stukning, skadas*
4. EGENSKAP/ATTITYD Ex. *töntighet, positiv*

B. Verksamheter/Yttre företeelser

5. MÅLINRIKTAD HANDLING Ex. *bevakning, träning, studera*
6. HÄNDELSE Ex. *explosion, snösmältning, drabbas*
Ökning/Minskning Ex. *tillväxt, nedgång, öka*
Rörelse Ex. *framfart, sjögång, roterande*
7. SOCIAL KONTAKT Ex. *samhörighet, vänskap*
(Verbal) Kommunikation Ex. *kritik, förhandling, omdiskuterad*
Konflikt/Konkurrens Ex. *attack, konfrontation, konkurrerande*
Tvång/Beroende Ex. *styrning, tidspress, begränsad*
8. OMGIVNING/MILJÖ Ex. *utgift, köld*
Ljud/Ljus Ex. *buller, solsken, genljuda*
Lukt/Smak Ex. *doft, tomat smak, dofta*
Väder Ex. *regnskur, snöa*

Jag använder termerna *huvudfält* för de överordnade grupperingarna A och B, *ordfält* för de nummerade kategorierna 1–8 (som skrivs med kapitäl) och *delfält* för de fält som ingår i ett numererat ordfält (och skrivs med gemener och inledande versal). Även termen *semantiskt fält* (eller enbart *fält*) används i avhandlingen och kan då beteckna vilken fälttyp som helst (då fälttyp inte preciseras).

Som nämns tidigare analyseras varje huvudord tillsammans med det adjektiv eller adverb som undersöks och den aktuella kollokationens specifika kontext påverkar i stor utsträckning kategoriseringen i ordfält eller delfält. Hela poängen med att undersöka ett autentiskt material är just att uppmärksamma det konkreta språkbruket. Det hade dock knappast varit praktiskt möjligt att genomföra (och på ett tydligt sätt redogöra för) en strikt kontextberoende tolkning av alla huvudord i ett omfattande material. Det hade också blivit svårare att på ett tydligt sätt urskilja semantiska mönster. I praktiken tilldelas huvudorden i flera fall därför en mer ”generell” och mindre kontextberoende tolkning. (Några sådana exempel ges i avsnitt 6.6.2.2 nedan.)

6.6.2.1. Huvudfälten

Till huvudfält (A), Egenskaper/Inre tillstånd, förs huvudord som betecknar känslor, tankar, fysiska tillstånd eller reaktioner, egenskaper och attityder, dvs. ord som avser människans kropp och själ. Ordfälten (FYSILOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD, inbegriper dock huvudord som kan hänföras till sakliga företeelser såväl som till person.

Huvudfält (B), Verksamheter/Yttre företeelser, representerar verksamheter och händelser samt (särskilt i förhållande till människan) yttre företeelser eller förhållanden, dvs. vad någon (eller något) gör, vad som händer, eller vilken situation, relation eller miljö någon (eller något) är delaktig (eller delaktigt) i.

6.6.2.2. Ordfälten och delfälten

Som framgår av analysmodellen ovan innehåller varje huvudfält fyra ordfält, varav vissa har vidareindelats i ett eller flera delfält. Delfälten representerar vad jag uppfattar som klart urskiljbara semantiska grupperingar inom ett ordfält.

I huvudfält (A) ingår ordfälten EMOTION, KOGNITION, (FYSILOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD. Endast ett av dessa ordfält har vidareindelats i delfält, nämligen (FYSILOGISKT) TILLSTÄND där ord som betecknar sjukdomar, skador eller sjukdomstillstånd har skilts ut (i ett delfält som benämns Sjukdom/Skador).

I huvudfält (B) ingår ordfälten MÅLINRIKTAD HANDLING, HÄNDELSE, SOCIAL KONTAKT och OMGIVNING/MILJÖ. Av dessa har alla utom det förstnämnda vidareindelats i delfält (se vidare nedan där varje ordfält beskrivs mer detaljerat). Ett ord som inordnas i ett visst delfält förs inte samtidigt till det överordnade ordfältet – även om det formellt kan sägas ingå även i detta. Ordet *böljegång* betecknar t.ex. en händelse och mer specifikt en rörelse, men redovisas endast i delfältet Rörelse och inte (också) i det överordnade ordfältet HÄNDELSE.

Som nämns tidigare är nog en viss överlappning mellan olika ordfält ofrånkomlig, vilket betyder att vissa baser samtidigt kan tillhöra flera olika fält. Bassubstantivet *misstanke* kan t.ex. sägas tillhöra såväl ordfältet KOGNITION som ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Ordet förs också till båda dessa ordfält. För baser som följs av en siffra som anger antalet träffar (dvs. baser som förekommer mer än en gång i materialet) framgår detta genom att antalet träffar sätts inom citationstecken (t.ex. *misstanke* ("10")).

Ibland förs huvudorden dock endast till det ordfält som bedöms vara starkast motiverat. Ordet *räkenskap* i exempel (6:20) förs t.ex. till delfältet

Tvång/Beroende (under SOCIAL KONTAKT) även om man också skulle kunna ta fasta på att 'räkenskap' utgör en avsiktlig handling och därmed inordna ordet i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING:

(6:20) Men negligerer en Herrens Tiänare een endas Siähl allenast, ach sij, så heter dhet, Siähl för Siähl, Blodh för Blodh, Lijff för Lijff, aldhenstundh han måste göra **strängh Räkenskap** för hwar Siähl. 1722

Som nämns ovan påverkas kategoriseringen i ordfält och delfält i hög grad av kollokationernas specifika kontext. Verbet *skada(s)* förknippas t.ex. spontant med delfältet Sjukdom/Skador (i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND i huvudfält A). I exempel (6:21), där verbet kombineras med objektet *samarbete*, förs det i stället till ordfältet SOCIAL KONTAKT (i huvudfält B):

(6:21) Grälet har därtill **kraftigt skadat samarbetet** mellan president Jusjtjenko och premiärminister Julia Tymosjenko. (GP 2008)

På samma sätt förs verbet *skaka* i följande språkprov till delfältet Konflikt/Konkurrens under SOCIAL KONTAKT p.g.a. den kontext verbet förekommer i (trots att man knappast i första hand skulle förknippa verbet med 'konflikt' om kontext saknades):

(6:22) Flickan åkte fram och tillbaka så att trasmattan skrynklades, så **kraftigt skakade** mamman henne. (SUC-romaner)

I många fall görs dock (som också nämns ovan) en mer generell och mindre kontextberoende tolkning av huvudorden. Ett exempel är huvudordet *sekretess* i kollokationen *sträng sekretess*. Detta substantiv kan (enl. SO 2009) antingen betyda 'hemlighetsfullhet' eller 'påbudet hemlighållande, tystnadsplikt'. 'Hemlighetsfullhet' utgör ett förhållningssätt och hör hemma i fältet EGENSKAP/ATTITYD (i huvudfält A), medan 'påbudet hemlighållande, tystnadsplikt' snarast tillhör delfältet Tvång/Beroende under SOCIAL KONTAKT (i huvudfält B). Samtliga träffar på ordet *sekretess* förs till båda dessa fält (med ett citationstecken kring antalet träffar) eftersom det skulle vara alltför tidsödande (och nästan omöjligt) att göra en strikt uppdelning mellan fälten, vilket exempel (6:23) kan illustrera:

(6:23) Under stort säkerhetspådrag och **sträng sekretess** häktades igår en kvinna i 25-årsåldern av Alingsås tingsrätt. (GP 1994)

I ovanstående exempel tycks t.ex. såväl betydelsen 'hemlighetsfullhet' som 'påbjudet hemlighållande' kunna föreligga.

6.6.3. *Specificering av ordfälten*

Nedan specificeras kriterierna för de olika semantiska fälten i analysmodellen.

6.6.3.1. *EMOTION*

Till ordfältet *EMOTION* (i huvudfält A) förs ord som betecknar känslor och känslotillstånd. En övergripande definition för substantiven i ordfältet kan lyda ungefär som definitionen för uppslagsordet *KÄNSLA* i SO (2009): '(kroppslig) upplevelse som uppkommer av yttre eller inre förnimmelse'. Vidare är det typiskt att substantiv som förs till detta fält kan fungera som objekt till verbet *känna* vid ett substitutionstest. Ett exempel är *känna (stark) oro*.

6.6.3.2. *KOGNITION*

Till ordfältet *KOGNITION* förs baser som betecknar tänkande, kunskap, medvetande, tro och minne. Några exempel är *sträng logik*, *kraftigt förvirrad* och *tvivla starkt*.

6.6.3.3. *(FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND*

Baser som förs till ordfältet *(FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND* betecknar 'tillstånd som har att göra med människas eller djurs livsprocesser eller funktioner', t.ex. *berusning*, *hunger* och *drogpåverkad*, men också tillstånd, skick eller status hos sakliga företeelser (som inte kan betecknas *fysiologiska*). Generellt sett betecknar en stor andel adjektiv, i synnerhet participiella adjektiv, en referents skick eller status, vilket betyder att de inordnas i föreliggande ordfält. I många fall avses inanimata referenter, t.ex. i kollokationer som *starkt förorenat (område)*, *kraftigt nedfruset (gräs)* och *hårt krisdrabbad (region)*. Även baser som betecknar fysiska reaktioner förs till detta ordfält, som exempelvis verben *nysa* och *rodna*.

Baser som betecknar sjukdomstillstånd, sjukdomar eller skador, t.ex. *huvudvärk* och *skadedrabbad*, samlas i ett delfält benämnt *Sjukdom/*

Skador. Även i detta delfält inkluderas huvudord som hänför sig till inanimata referenter, t.ex. *plåtskada*.

6.6.3.4. EGENSKAP/ATTITYD

Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD innefattar dels baser som betecknar egenskap eller förmåga, t.ex. *talang* och *sparsamhet*, dels baser som betecknar åsikt, inställning eller förhållningssätt (till person eller företeelse), t.ex. *skeptis* och *uppmärksamhet*.

Enligt SAG (1999 1:165) utgör en *egenskap* 'en referents stabila, konstitutiva beskaffenhet'. Baserna i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är således mer stabila till sin karaktär än de baser som inkluderas i det ovan nämnda ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND. Sålunda förs t.ex. adjektivet *framskjutande* (om haka) till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD och *framåtböjd* (om sittställning) till ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND. Ibland kan dock tillfälliga tillstånd övergå i stabila egenskaper. Några exempel (som är svårbedömda, men som förs till EGENSKAP/ATTITYD) är *plisserad* och *tatuerad*.

Det kan också, som nämns i avsnitt 6.6.3.1, vara svårt att dra en tydlig gräns mellan huvudord som har innebörden 'känsla' (och ska föras till fältet EMOTION) och ord som har innebörden 'attityd'. Jag har valt att låta ord som betecknar känslor och känsloupplevelser företrädesvis ingå i ordfältet EMOTION. Endast då någon av betydelsekomponenterna 'egenskap' eller 'inställning/attityd' är särskilt framträdande i en kollokations bas förs den till fältet EGENSKAP/ATTITYD. Exempel på sådana baser är (*sträng*) *pliktkänsla*, (*kraftigt*) *avståndstagande* och (*strängt*) *kvinnofientlig*.

6.6.3.5. MÅLINRIKTAD HANDLING

Det första ordfältet i huvudfält (B) är MÅLINRIKTAD HANDLING. Gemensamt för de huvudord som samlas i detta ordfält är att de betecknar handlingar eller verksamheter och är särdragsmarkerade [+intention] (till skillnad från ord i fältet HÄNDELSE som huvudsakligen är markerade [-intention]). Några exempel på ord som inkluderas i föreliggande ordfält är (*hårt*) *arbete*, (*sträng*) *bevakning* och (*hård*) *träning*.

Kollokationsbaser betecknande avsiktlig handling som utgör kommunikation förs dock endast till fältet (Verbal) Kommunikation i ordfältet SOCIAL KONTAKT (se avsnitt 6.6.3.7), så t.ex. baserna *applåd*, *bankning* (på dörren) och *kritik*. På samma sätt inordnas huvudord betecknande avsiktliga handlingar med särdragsmarkeringen [+konflikt/-verbal] endast i fältet Konflikt/Konkurrens under SOCIAL KONTAKT (t.ex. *sammanstötning*).

Vidare förs ord som betecknar 'ökning' eller 'minskning' samt 'rörelse' till ordfältet HÄNDELSE (och där till delfälten Ökning/Minskning resp. Rörelse) trots att de möjligen kan särdragsmarkeras [+intention]. Några exempel på sådana baser ges i nästa avsnitt. Endast då särdraget [+intention] i princip kan betraktas som en nödvändig förutsättning i ett ords betydelse inordnas ord betecknande ökning/minskning eller rörelse i föreliggande ordfält, MÅLINRIKTAD HANDLING. Några sådana exempel är substantiven *beskärning*, *terränglöpning* och verben *skära* och *köra*.

6.6.3.6. HÄNDELSE

Ordfältet HÄNDELSE, som innefattar ord som betecknar händelser eller skeenden, har vidareindelats i två delfält: Ökning/Minskning och Rörelse. Som nämns ovan ska de baser som sammanförs i ordfältet HÄNDELSE företrädesvis vara särdragsmarkerade [-intention]. Det kan dock vara svårt att avgöra huruvida intention föreligger eller inte. Baser som betecknar ökning, minskning eller rörelse förs därför i regel till respektive delfält under HÄNDELSE trots att särdraget [+intention] ibland skulle kunna föreligga. Några exempel är (*kraftig*) *höjning* och *utökning* (som inordnas i Ökning/Minskning) eller (*kraftig*) *framryckning* och *acceleration* (som inordnas i Rörelse).

Som nämns ovan förs huvudord som betecknar ökning, minskning eller rörelse dock till fältet MÅLINRIKTAD HANDLING då särdraget [+intention] är framträdande.

6.6.3.7. SOCIAL KONTAKT

Ordfältet SOCIAL KONTAKT har vidareindelats i tre delfält: (Verbal) Kommunikation, Konflikt/Konkurrens och Tvång/Beroende. Till det överordnade fältet SOCIAL KONTAKT hör huvudord som betecknar relationer mellan levande varelser, men också relationer mellan inanimata företeelser. Huvudordet *samband* rör t.ex. relationen mellan *besprutning* och *potatissorter* i exempel (6:24):

(6:24) Det finns ett **starkt samband** mellan besprutning och potatissorter.

DN 1987

De ord som förs till den övergripande delen av fältet ska vara markerade [-verbal], [-konflikt] och [-tvång] – vilket betyder att de *inte* ingår i något

av de underordnade delfälten. Några ytterligare exempel är substantivet *gemenskap* och adjektivet *isolerad*.

Till det underordnade delfältet (Verbal) Kommunikation hör huvudord som betecknar uttryck för kommunikation eller överföring mellan levande varelser, t.ex. *förhandling* och *knackning*, samt *hjälp* och *tröst*. Även huvudord som betecknar yttranden eller utrop som inte nödvändigtvis har kommunikativt syfte förs hit, t.ex. *skratt* och *jämmer*. Semantiska särdrag som kännetecknar delfältet (Verbal) Kommunikation är [+/-verbal], [+/-fysisk], [+/-konflikt] och [+/-reciprok]. Särdragsmarkeringen för ord i detta fält kan dock aldrig vara [-verbal/+konflikt] eller [+fysisk/+konflikt]. Dessa varianter hör till fältet Konflikt/Konkurrens.

I delfältet Konflikt/Konkurrens sammanförs baser som betecknar konflikt, angrepp, konkurrens eller tävling, t.ex. *strid*, *knuffad* och *angripa*. Särdrag som är relevanta för detta fält är [-verbal], [+/-fysisk], [+/-konflikt] och [+/-reciprok].

I delfältet Tvång/Beroende samlas huvudord som betecknar tvång, straff, pålagor, press eller krav och även påverkan, behov, beroende eller (ekonomisk) skuld. Särdraget [+/-ekonomisk] och även [+/-intention] kan vara relevanta i detta fält (främst för att tydliggöra skillnader inom fältet).

6.6.3.8. OMGIVNING/MILJÖ

Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ inbegriper huvudord som betecknar företeelser eller förutsättningar i människans omgivning. Exempel som *eld*, *kultur*, *marginaleffekter*, *tempo* och *lågkonjunktur* visar att många olika typer av ord ingår och att deras inbördes förhållanden i hög grad är arbiträra. Inget ord kan därför sägas utgöra arkilexem för fältet. Detta ordfält är mest relevant när det är substantiviska huvudord som analyseras. Ytterst få adjektiviska eller verbala huvudord kan sägas höra hit.

Delfälten Ljud/Ljus, Lukt/Smak och Väder innefattar dock huvudord av alla olika ordklasser.

6.6.4. Ordbilder i gränssnittet Korp

I kapitel 7 diskuteras ibland vilka olika Magn-kollokatorer som kan förstärka en viss kollokationsbas (förutom den kollokator som för tillfället undersöks) och i kapitel 8 är hela syftet att finna de Magn-kollokatorer som de undersökta baserna mest frekvent kombineras med. För dessa ändamål är den s.k. Ordbildsvisningen i gränssnittet Korp värdefull (se bild 6.1). En ordbild ger information om ett sökords kombinatorik genom

The screenshot shows the Korp search interface. At the top, there is a logo with a crow and the text 'KORP'. Below it, a search bar contains '22 korpusar valda – 294 316 508 token'. The interface has several tabs: 'Enkel', 'Utökad', and 'Avancerad'. The 'Avancerad' tab is selected. Below the tabs, there are search filters: 'Sök efter sorg (substantiv)', 'Sök även som' with checkboxes for 'förlöd', 'efterled', and 'skiftlägesberoende'. There is a 'Relaterade ord' section with a dropdown menu showing 'sorg (substantiv)' and a link 'sörja med_sorg_i_hjärtat_sörjande'. Below that, there are dropdown menus for 'KWIC: träffar per sida: 25', 'sortera inom korpus på: förekomst', and 'Statistik: sammanställ på: ord'. At the bottom, there are tabs for 'KWIC', 'Statistik', and 'Ordbild', with 'Ordbild' selected. The main content area shows a table with columns for 'Preposition', 'Attribut', 'sorg', 'Efterställt Attribut', 'Sorg', and 'verb'. The table lists 15 items for each column, showing the relationship between the word 'sorg' and its various grammatical and collocational forms.

Preposition	Attribut	sorg	Efterställt Attribut	Sorg	verb		
1. av	480	1. stor	378	1. i hjärta	38	1. vara	285
2. med	328	2. djup	104	2. över död	13	2. känna	30
3. om	164	3. bottenlös	19	3. över bortgång	6	3. känna ²	27
4. mitt i	40	4. kollektiv	21	4. över förlust	6	4. vila	13
5. i sin	38	5. tung	27	5. över barn	7	5. finnas	46
6. trots	14	6. ofattbar	10	6. som drabba	13	6. finna	47
7. ur	19	7. anhörig	10	7. i röst	8	7. bearbeta	7
8. kring	10	8. oerhörd	12	8. efter bortgång	5	8. drabba	13
9. komma undan	2	9. enorm	15	9. efter död	7	9. blanda	7
10. inför	13	10. gränslös	7	10. i blick	6	10. uttrycka	7
11. med tiden	3	11. ljuv	6	11. efter barn	5	11. vara ²	20
12. förutom	5	12. utsäglig	5	12. efter Diana ²	4	12. kännas	8
13. i tid	4	13. oförlöst	5	13. efter Diana	4	13. komma	44
14. undan	2	14. personlig	14	14. över tillstånd	4	14. komma över	4
15. igenom	3	15. obearbetad	4	15. i sinne	4	15. gå över	4

BILD 6.1. Ordbild för ordet sorg i gränssnittet Korp 13-05-10.

att visa ett specificerat urval av sökordets syntaktiska relationer baserat på en dependensanalys (Borin, Forsberg & Roxendal 2012:476).

Bild 6.1 visar resultatet av en sökning på ordet *sorg* (i dess olika böjningsformer) i Fullkorpus. I den andra kolumnen från vänster anges korpusens 15 mest frekventa framförställda attribut. Attributen är ordnade i frekvensordning enligt *Lexicographers Mutual Information index* (LMI), ett kollokationsmått som är en modifiering av det något mer etablerade *Mutal Information index* (MI; se Church & Hanks 1990:23). MI visar hur starkt två ord kollokerar med varandra i en korpus baserat på respektive ords relativa frekvens i korpusen som självständigt ord (i den aktuella

grammatiska relationen). Ordpar som förekommer tillsammans oftare än vad som är förväntat baserat på ordens individuella förekomster erhåller högt MI-värde. Detta betyder i praktiken att två lågfrekventa ord som kombineras med varandra får högt MI-värde och framhävs på bekostnad av kombinationer av mer frekventa ord (se t.ex. Kilgariff et al. 2004:106). Till skillnad från MI tar LMI även hänsyn till ordens absoluta frekvens i korpusen, vilket innebär att ord med låg frekvens i absoluta tal får lägre LMI-värde än MI-värde (och därmed inte framhävs på samma sätt). För en mer detaljerad beskrivning av ordbilderna i Korp se Borin, Forsberg & Roxendal (2012:476).

Det framgår av bild 6.1 att ordet *sorg* typiskt bestäms av Magn-kollokatorer som (i frekvensordning) *stor*, *djup*, *bottenlös*, *tung*, *ofattbar*, *oerhörd*, *enorm*, *gränslös* och *outsäglig*.

Upplysningar om vilka adverbial som ofta kombineras med ett visst verb kan erhållas på samma sätt, men endast en liten del av dessa utgörs av adverb som är av intresse för min undersökning. Vid en ordbild på verbet *sörja* är adverbet *djupt* det enda Magn-adverb som kommer med bland korpusens 15 mest frekventa adverbial. Vidare ger ordbilder över adjektiv endast upplysning om vilka substantiviska huvudord adjektivet brukar utgöra bestämning till. Den upplysning som är intressant för föreliggande undersökning, dvs. vilka adverb som brukar utgöra bestämningar till adjektivet, redovisas inte. För kollokationer med verbala eller adjektiviska huvudord är funktionen Ordbild således inte lika informativ som för kollokationer med substantiviska huvudord.

6.6.5. Statistiska beräkningar

Statistik från de sökningar som har gjorts vid materialinsamlingen har tagits fram med hjälp av ett Windowsprogram som hämtar data om kollokationssökningarna från en Sql-serverdatabas där all information har lagts in. Programmet, som har fått namnet *Kollokationssökningar*, har utvecklats för min räkning av Reine Rosqvist. Med detta program är det möjligt att göra sökningar av data per Magn-kollokator, per konstruktionstyp, per semantiskt fält (dvs. per ordfält eller delfält) och/eller per huvudord. Det går också att få uppgift om antalet belägg för varje enskild sökning och att skapa frekvensordnade resultatlistor.

7. Fem Magn-kollokatorer i autentiska texter

I detta kapitel undersöks semantiska mönster för Magn-kollokatorerna *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår* i kollokationer av konstruktionstyperna adjektiv + substantiv, adverb + adjektiv och verb + adverb, genom att kollokatorernas baser delas in i olika semantiska fält. Kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv behandlas i avsnitt 7.1. Dagens svenska skriftspråk står i fokus, men genom att textmaterial från hela den nysvenska tidsperioden undersöks anläggs här också ett diakront perspektiv i syfte att spåra förändringar i kollokatorernas kombinationsmöjligheter under den nysvenska tidsperioden (fr.o.m. 1521). I avsnitt 7.2 behandlas Magn-kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb. Dessa kollokationstyper undersöks endast i nuspråket och kollokatorernas adverbliella användning sätts i relation till den (i avsnitt 7.1 beskrivna) adjektiviska användningen.

När baser som bedöms tillhöra ett visst ordfält redovisas anges de 1) i frekvensordning och 2) i bokstavsordning. Antalet belägg anges inom parentes efter respektive ord när mer än ett belägg anträffas:

1900–1958, *kraftig(t)*: nederbörd (7), lågtryck (3), oväder (3), snöfall (2),
cyklon, köldinbrott, regnbälte

Sammansättningar vars senare led också återfinns som simplex förs ihop med simplex p.g.a. de olika ordens nära betydelsemässiga samband. Orden *polisbevakning* och *säkerhetsbevakning* anges således tillsammans med ordet *bevakning*. Sammansättningarnas senare led anges i fetstil i resultatredovisningen för att tydliggöra detta. Om en andradessammansättning är mer frekvent än simplex anges denna före simplex som då också skrivs i fetstil.

Baserna är lemmatiserade i redovisningen och stavningen normaliserad. För att ge en rättvisande bild av språket återges den exakta stavningen dock inom citationstecken. Kollokationen *hård ed*, som har tre belägg och tre olika stavningar i 1600-talsmaterialet, anges t.ex. på följande sätt:

(7:1) **1600- tal, *hård*:** ed (3; "Eed", "Ede", "eedh")

Även längre citat, som ges för att förtydliga den aktuella basens betydelse, ges inom citationstecken (se ex. 7:2). Ibland förtydligas betydelseinnehållet

i stället med hjälp av kommentarer. Sådana ges i kursiv stil som i exempel (7:3). Mer explicita betydelseangivelser ges däremot, liksom tidigare i avhandlingen, i rak stil inom enkla citationstecken (se ex. 7:4).

(7:2) ta ("på våra resurser")

(7:3) lyfta (*om föreställning*)

(7:4) lukt (*dvs. 'luktsinne'*)

Vidare anser jag det några gånger motiverat att återge ett språkprov i sin helhet i en fotnot i stället för att ge en kommentar eller ett kort citat inom parentes.

I resultatredovisningen i avsnitt 7.1–7.2 ingår sammanfattande tabeller som visar basernas (eller kollokationernas) fördelning i semantiska fält. I tabellerna anges antalet belägg med siffrorna 1–3, 4–10, >10 (dvs. 11–50 belägg), >50 (dvs. 51–100 belägg), >100 (dvs. 101–200 belägg) och sedan >200, >300 osv. De ordfält där den undersökta kollokatorn används mest frekvent är gråmarkerade. Dessutom redovisas det totala antalet belägg per tidsperiod längst ned i tabellerna. Härvid räknas de belägg som förs till mer än ett semantiskt fält i båda de aktuella fälten.

7.1. Konstruktionstypen adjektiv + substantiv

I detta avsnitt redovisas resultaten av korpusundersökningarna för var och en av de fem undersökta kollokatorerna i kollokationer av konstruktions-typen adjektiv + substantiv.

Som påpekats tidigare är det äldre excerptmaterialet betydligt mindre omfattande än det nuspråkliga korpusmaterialet och de olika materialen innehåller dessutom olika typer av källor. Även om jämförelser mellan olika tidsperioder naturligtvis kan ge antydningar om utvecklingen så är antalet belägg i tabellernas olika kolumner således i princip endast jämförbara med antalet belägg i andra semantiska fält inom en och samma tidsperiod.

7.1.1. *Hård*

Tabell 7.1 visar vilka semantiska fält de substantiviska huvudorden till Magn-kollokatorn *hård* fördelas i under de undersökta tidsperioderna. De olika ordfälten kommenteras i nedanstående avsnitt.

TABELL 7.1. *Magn-kollokatorn hård + substantiv fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	1900-58	Nuspråk
1. EMOTION					1-3	1-3
2. KOGNITION						
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	1-3	1-3	1-3		1-3	1-3
Sjukdom/Skador		1-3		1-3	1-3	1-3
4. EGENSKAP/ATTITYD			1-3	1-3	1-3	4-10
B. Verksamheter/Yttre företeelser						
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	1-3		4-10	1-3	4-10	>300
6. HÄNDELSE		1-3	1-3	4-10	4-10	>50
Ökning/Minskning						4-10
Rörelse				1-3	1-3	>10
7. SOCIAL KONTAKT					1-3	
(Verbal) Kommunikation	1-3	4-10	1-3	1-3	4-10	>200
Konflikt/Konkurrens	1-3	4-10	4-10	4-10	>10	>300
Tvång/Beroende	>10	4-10	4-10	4-10	>10	>200
8. OMGIVNING/MILJÖ	1-3	1-3			1-3	>50
Ljud/Ljus						>10
Lukt/Smak						
Väder		1-3		1-3	>10	>50
Totalt antal belägg	20	25	24	29	100	1 449

7.1.1.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Det framgår av tabell 7.1 att *hård* endast används sporadiskt inom huvudfält (A), Egenskaper/Inre tillstånd. Endast basen *triumf* från det tidiga 1900-talsmaterialet och baserna *aggression* och *förnöjsamhet* från det nuspråkliga materialet inordnas i ordfältet EMOTION. Att ett substantiv som *aggression* förknippas med 'hårdhet' tycks ganska naturligt, men vad gäller *förnöjsamhet* framstår valet av kollokator som mer överraskande. Jag bedömer att frasen *hård förnöjsamhet* i exempel (7:5) är en tillfällig ordsammanställning (där adjektivet *hård* har valts för att tillföra konnotationer av fast beslutsamhet):

- (7:5) Själv spred Per Albin efteråt **hård förnöjsamhet**. Och folket vandes vid att finna kritik av krigsårens statsledning oansvarig, naiv, efterklok.
(Press 95)

Av tabell 7.1 framgår vidare att inga kollokationer alls förs till ordfältet KOGNITION.

I ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND märks främst kollokationen *hård sömn*, som förekommer en gång på 1500-talet och en gång på 1700-talet. Följande språkprov är från 1536:

(7:6) Såsom när man wecker en man aff **hårdom sömpn**. 1536

Kollokationen *sova hårt* är etablerad i svenskan (åtminstone sedan 1807 då den noteras i Westes svensk-franska lexikon) och man skulle kunna tänka sig att denna kollokation kunde ge draghjälp åt sin semantiska motsvarighet, *hård sömn*, så att även denna kollokation kom att utgöra idiomatiskt och omarkerat språkbruk. En sökning i alla Språkbankens korpusar (13-01-29) ger dock bara 4 träffar på *hård sömn*, alla i informellt språk som Bloggmix och Twittermix. En Google-sökning på ”hård sömn” bekräftar bilden av att konstruktionen används då och då i informellt språk. Användningen har alltså inte ökat i frekvens trots möjlig draghjälp av etablerade kollokationer av andra konstruktionstyper (*sova hårt* och *hårt sovande*).

Även delfältet Sjukdom/Skador tillförs endast några få kollokationer med adjektivet *hård* som Magn-kollokator, nämligen *hård blesstyr* från 1600-talsmaterialet samt *hård kramp* och *hård stress* från Nuspråklig korpus.

Det fält i huvudfältet Egenskaper/Inre tillstånd som tillförs flest kollokationer med Magn-adjektivet *hård* är EGENSKAP/ATTITYD. Från det nuspråkliga materialet förs bassubstantiven *självkritik*, *avståndstagande*, *koncentration* och *maktlystnad* till detta ordfält.

7.1.1.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Som framgår av tabell 7.1 används *hård* som Magn-kollokator i synnerhet i huvudfält B, Verksamheter/Yttre företeelser.

7.1.1.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Magn-kollokatorn *hård* är mycket flitigt representerad i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING, med över 300 belägg i Nuspråklig korpus. Som framgår av sammanställningen nedan är substantivet *arbete* den mest frekvent förekommande basen i nästan alla tidsperioder. Detta substantiv kan också betraktas som fältets arkilexem (jfr avsnitt 6.2).

1500-tal, hårt: arbete (2)

1700-tal, hård/hårt: arbete, fasta, motion, ridning, tvinning (”twinningen”)

1800-tal, hård/hårt: körande, vällning (*dvs.* ’kokning, sjudning’)

1900–1958, hård/hårt: arbete (3), kroppsarbete, ingripande, körning, rationalisering, träning

Nuspråk, hård/hårt: arbete (144), kroppsarbete (2), hopsamlingsarbete, lantarbete, nomineringsarbete, skogsarbete, trädgårdsarbete, utomhusarbete, träning (31), styrketräning, grepp (28), jobb (25), skott (13; *om bollsport*), slit (11), gallring (6), tag (6), besparing (4), exploatering (3), granskning (3), kampanj (3), valkampanj, mangling (3), beskärning (2), kommersialisering (2), rationalisering (2), skolning (2), studier (2), tackling (2), användning (*av terrängcyklar*), arbetsinsats, beröring, bett, bloss, budgivning, centraldirigering, centralisering, dressyr, drift, fjällterränglöpning, fostran, jakt, kostnadsjakt, körning, malande, matchande, matchning, motion, propaganda, ransonering, rationalisering, rensande, ritt, sanering, sekretess (*dvs.* ’hemlighållande, mörkläggnings’), självcensur, skidåkning, slutspurt, utrensning, vedermöda

Det enda bassubstantiv som anträffas i 1500-talsmaterialet är *arbete* och i det nuspråkliga materialet finns så många som 144 träffar på detta substantiv (som simplex). Närsynonymen *jobb* påträffas däremot inte med *hård* som kollokator förrän i det nuspråkliga materialet (med 25 träffar) trots att substantivet *jobb* enligt SAOB är belagt sedan 1875. Kanske beror detta på att substantivet inledningsvis främst avsåg ’tungt eller besvärligt eller obehagligt’ arbete (SAOB J 93), vilket innebar att betydelsen ’hög grad’ eller ’intensitet’ på sätt och vis utgjorde en betydelsekomponent i substantivet självt och att det därför knappast var nödvändigt att tillföra ett attribut som *hårt*.

Ordet *träning* beläggs som huvudord till *hård* för första gången i det tidiga 1900-talsmaterialet och förekommer ofta i Fullkorpus (med 31 träffar). En ordbild på *träning* i Fullkorpus (13-04-04) visar att *hård* är det adjektiv som oftast används för att uttrycka ’hög grad’ av ordet. Näst vanligast är det sammansatta adjektivet *stenhård* och på tredje plats kommer *tuff*. I detta semantiska fält är det ganska tydligt att *hård* utöver den förstärkande funktionen ger uttryck för betydelsenyanser som ’skoningslös’ och ’fordrande’.

7.1.1.2.2. Ordfältet HÄNDELSE

Den tidigast belagda kollokation som bedöms tillhöra ordfältet HÄNDELSE är *hård missväxt* från 1600-talsmaterialet. Enligt en ordbild på substantivet *missväxt* i Fullkorpus föredras något av Magn-adjektiven *svår* eller *stor* som kollokator till ordet idag.

I övrigt är det i princip enbart substantiv som betecknar hugg, slag och stötar o.d. som inordnas i detta fält:

1600-tal, *hård*: missväxt ("missväxt")

1700-tal, *hårt*: slag ("samvetet med sine hårda slag")

1800-tal, *hårt*: slag (3; "ödets hårda slag" o.d.), hugg

1900–1958, *hårt*: slag (7)

Nuspråk, *hård/hårt*: slag ("80"), dubbelslag, hammarslag (*bildl.*), stöt (4), duns, puff, slitage, törn

Ordkombinationen *hårt slag* är mycket frekvent (med 80 träffar i Nuspråklig korpus). Ibland avses den mer konkreta betydelsen (se ex. 7:7) och ibland en bildlig betydelse, t.ex. 'motgång' (se ex. 7:8).

(7:7) – I andra åket kom jag inte i gång med min tilltänkta spurt efter mellantiden och jag fick också ett **hårt slag** över ena handen. (DN 1987)

(7:8) Totalt har 350 000 sparare möjlighet att plocka ut 5,2 miljarder kronor, vilket i så fall skulle vara ett tämligen **hårt slag** mot aktiemarknaden. (DN 1987)

Ordet *slag* kan särdragsmarkeras [+/-intention] och [+/-konflikt] och i princip skulle tre olika ordfält kunna vara aktuella: MÅLINRIKTAD HANDLING, HÄNDELSE och SOCIAL KONTAKT (och där närmare bestämt delfältet Konflikt/Konkurrens). Jag har valt att inte försöka fördela beläggen i olika semantiska fält (med olika särdragsmarkeringar) eftersom detta i många fall skulle vara nästan omöjligt. Språkprov som (7:7) och (7:8) ovan förs därför både till fältet HÄNDELSE och till fältet SOCIAL KONTAKT (och siffran 80 markeras därför med ett citationstecken i ovanstående sammanställning). Ordet *slag* förs däremot inte till ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING eftersom särdraget [+ intention] oftast inte är särskilt framträdande i de aktuella beläggen.

De två delfält som ingår i ordfältet HÄNDELSE tillförs förhållandevis få belägg. Delfältet Ökning/Minskning representeras främst av ord som betecknar minskning, som t.ex. *inbromsning* och *neddragning*, och i delfältet Rörelse märks kollokationer som *hård sjö* och *hård trafik*.

7.1.1.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Bara ett enda huvudord förs till den överordnade delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT, nämligen substantivet *isolering* (i språkprovet ”hård isolering mellan världens folk”) från det tidiga 1900-talsmaterialet. I samtliga underordnade delfält, (Verbal) Kommunikation, Konflikt/Konkurrens och Tvång/Beroende, används kollokatoren *hård* emellertid mycket frekvent för att uttrycka funktionen Magn. Jag redogör för de olika delfälten i var sitt underavsnitt nedan.

Delfältet (Verbal) Kommunikation

Följande huvudord från undersökningsmaterialet förs till delfältet (Verbal) Kommunikation:

1500-tal, *hård*: förmanelse (”förmanilse”), näpst (”nefftz”; *divs.* ’straff’ eller ’tillrättavising’)

1600-tal, *hård/hårt*: ed (3; ”Eed”, ”Ede”, ”eedh”), förmaning, kiv (”kijf”), näpst (”näffst”), rättgång (”rättgång”)

1700-tal, *hårt/hårda*: hädelser, rop, skällsord (”skällsord”)

1800-tal, *hårda*: bannor, skrapor

1900–1958, *hård*: förhandling, kritik, presskritik, påminnelse

Nuspråk, *hård/hårt*: kritik (171), Mugabekritik, förhandling (7), debatt (5), partiledardebatt, diskussion (3), knackning (2), vidräkning (2), argumentation, bankning (”på dörren”), behandling, björnkram, famntag, klapp (”på axeln”), omfamning, proteststorm, reaktion, stönande

Många träffar på *hård* + substantiv i Nuspråklig korpus förs till detta delfält, främst tack vare kollokationen *hård kritik*. Ord betecknande kommunikation har dock i viss mån kunnat intensifieras med hjälp av

kollokatorn *hård* ända sedan 1500-talet. Några exempel på kollokationer från 1500- och 1600-talen är *hård näpst* och *hård ed*.

I nuspråket avser ordet *näpst* en 'skarp tillrättavisning' (enl. SO 2009), men enligt SAOB kunde ordet också ha en allmänare betydelse av 'straff' eller 'bestraffning' på 1500- och 1600-talen då följande språkprov är daterade:

(7:9) Wijd **horda nefftz**. 1527

(7:10) Ther warder rättat medh skarp Råffst All orätt, medh en **hårdan näffst**.
1621

Det framgår inte av kontexten vilken typ av bestraffning som avses och substantivet förs därför såväl till delfältet (Verbal) Kommunikation som till delfältet Tvång/Beroende. Kollokationen *hård näpst* återfinns inte i någon av Språkbankens korpusar. En ordbild på ordet *näpst* i alla Språkbankens korpusar ger inte heller uppgift om något annat adjektiv som ger uttryck för funktionen Magn, men däremot några som uttrycker den motsatta funktionen (dvs. AntiMagn), nämligen *ringaste* och *liten*. Med avseende på kollokationsbildningen har substantivet *näpst* således begränsad användning i nusvenskan.

Kollokationen *hård ed* är belagd 3 gånger i 1600-talsmaterialet, t.ex. i följande språkprov:

(7:11) Helst medan hon med en **hårdt Eed** bekräffade, at han henne ächten-
skap tillswoor. 1641

Motsvarigheten i nusvenskan tycks (enligt en ordbild i Fullkorpus) vara *dyr* eller *helig ed*.

Kollokationen *hård rättgång* som är belagd på 1600-talet kan tyckas lite udda i jämförelse med övriga ordförbindelser i detta semantiska fält. Språkprovet, som är hämtat från en svensk översättning av en medeltida fabel, lyder som följer:

(7:12) En **rättgång hard** Rätt tå ther ward, Diwr med stor taal Fylde then saal,
Om Mickels lijf stod ther hard kijf, The wille han Winna hwar man, Til
höghsta nödh, Ja in til dödh, Ey skulle han meer äta brödh. 1621

Texten beskriver alltså inte en regelrätt rättgång, utan en (intensiv) muntlig uppgörelse mellan en räv och andra djur som vill ställa honom till svars.

Kollokationen *hård kritik* står som sagt för flertalet av träffarna i delfältet (Verbal) Kommunikation (och är orsaken till den stora frekvensskillnaden mellan det tidiga 1900-talsmaterialet och det nuspråkliga materialet). I 1900-talsmaterialet påträffas kollokationen *hård kritik* en enda gång och i det nuspråkliga materialet 171 gånger. Av artikeln KRITIK i SAOB framgår att ordet är belagt sedan 1711. Det verkar därmed som om 'hög grad' av ordet *kritik* inledningsvis uttrycktes på annat sätt än med ordet *hård*, men att denna kollokator sedan har kommit starkt. De Magn-kollokatorer som anges i artikeln KRITIK i SAOB är *skarp*, *besk* och *mördande*. Bara en av dem får någon form av datering, nämligen *skarp* som förekommer i ett språkprov från 1892 (vilket, som bekant, dock inte behöver utgöra första belägg). Kanske var kollokationen *skarp kritik* tidigare den mest etablerade varianten. I ORDAT, som innehåller material från 1923–1958, finns t.ex. 11 träffar på kollokationen *skarp kritik*, 7 träffar på *stark kritik* och 3 på *hård kritik*. Kollokationen *hård kritik* tycks sedan ha vunnit mark på bekostnad av de andra varianterna.

Delfältet Konflikt/Konkurrens

Följande bassubstantiv inordnas i delfältet Konflikt/Konkurrens:

1500-tal, *hård*: bestalning (*dvs.* 'belägring'), fejd ('feyd'), slaktning ('slachting')

1600-tal, *hård/hårt*: strid (2; 'strijd'), fältslag ('fälttslag'), slag (*dvs.* 'strid')

1700-tal, *hård/hårt*: slag (2; 'slaget vid Lesna', 'samvetet med sine hårda slag'), slängar, tvist ('twist')

1800-tal, *hård/hårt*: kamp (3), slag (3; 'ödets hårda slag' *o.d.*), dust, förföljelse

1900–1958, *hård/hårt*: strid (14), *gatustrid*, slag ('?'), konkurrens (5), kamp (5), motstånd (3), dust (2), anfall, arbetstvist, dragkamp, ingripande, match, sammanstötning, stridsskjutning, tvekamp

Nuspråk, *hård/hårt*: slag ('80'), knytnävsslag (5), påslag, konkurrens (68), priskonkurrens (2), motstånd (59), strid (33), slutstrid (8), bottenstrid (2), EU-strid, spurstrid, toppstrid, tätstrid, kamp (32), angrepp (23), motangrepp, attack (16), dansattack, motattack, match (16), final-

match, **lönematch**, **fight** (5; ”fajt”), **uppgörelse** (4; i *sportsammanhang*), **motsättningar** (3), **spark** (3), **magspark**, **dragkamp** (2), **knuff** (2), **konfrontation** (2), **tävling** (2), **vidräkning** (2), **örfil** (2), **batalj**, **duell**, **spurtduell**, **dust**, **eldgivning**, **envig**, **nappatag**, **offensiv**, **opposition**, **sammanstötning**, **sparring**, **vänstersving**

Som nämns i avsnitt 7.1.1.2.2 förs ordet *slag* både till detta delfält och till ordfältet HÄNDELSE eftersom det skulle vara mycket svårt och tidskrävande att fördela de enskilda beläggen mellanfälten. I många fall är det dock fullt möjligt att bestämma vilket ordfält som är aktuellt. Exempel (7:13) som handlar om boxning hör t.ex. tydligt till delfältet Konflikt/Konkurrens:

(7:13) Bara någon dag innan beslutet mot Couch tillkännagavs hade läkarna kopplat bort hjärt-lungmaskinen från tjugofemårige Fabrizio de Chiara som legat hjärmdöd till följd av ett **hårt slag** i ringen.
(Norstedtsromaner)

I de flesta beläggen används kollokationen *hårt slag* metaforiskt, som i exempel (7:14):

(7:14) Varslet är ett **hårt slag** mot hela Göteborgs it-bransch. (GP 2008)

Man kan även här tala om en konflikt eller ett angrepp eftersom någon vidtar en åtgärd som är smärtsam för någon annan. I ett exempel som (7:15) är det emellertid tydligt att ingen intention föreligger hos den person som är orsak till slaget (dvs. inrikesminister Mourino):

(7:15) Inrikesminister Mourinos död är ett **hårt slag** mot regeringens insatser mot knarkhandeln i Mexiko. (GP 2008)

I ovanstående tre exempel kan adjektivet *hård* parafraseras ’som utförs eller verkar med stor kraft’ (se SO 2009, huvudbetydelse 4). Detta gäller även vid huvudord som *bestalning* (’belägring’) och *slaktning* (’massaker’) på 1500-talet, *förföljelser* på 1800-talet, *motsstånd* och *anfall* under perioden 1900–1958 och t.ex. *attack*, *spark* och *knuff* i nusvenskan.

Då ordet *slag* betyder ’sammandrabbning’ eller ’fältslag’, som i exempel (7:16), hör det på ett tydligt sätt till delfältet Konflikt/Konkurrens och förs endast till detta fält:

(7:16) I det hårda **slaget** vid Lesna, der han hade öfverlägsenheten emot sig (osv.). 1799

I denna betydelse är ordet *slag* vidare särdragsmarkerat [+reciprok], precis som orden *dragkamp*, *dust*, *match*, *strid* och *tvist*. Även vid huvudord som dessa kan adjektivet *hård* ofta parafrastras 'som utförs med stor kraft', men ännu hellre kanske 'intensiv och jämn' (se SO 2009, huvudbetydelse 3).

Delfältet Tvång/Beroende

Min studie visar att Magn-adjektivet *hård* används mycket frekvent i nysvenskan även i delfältet Tvång/Beroende, i synnerhet tillsammans med bassubstantiven *press*, *tryck*, *krav* och *straff*. Ordet *straff* förekommer i kombination med *hård* redan på 1500-talet, liksom ord som *bepliktelse* (med betydelsen 'förpliktelse'), *räkenskap*, *tjänst* och *träldom*. Samtliga bassubstantiv som inordnas i delfältet anges nedan.

1500-tal, *hård/hårt*: räkenskap (2; "reqinskap"; *bildl.*), straff (2), bepliktelse ("bepliktelse" *dvs.* 'förpliktelse'), fjättrar ("fiettrar"; *bildl.*), förmanelse ("förmanilse"), näpst ("nefftz" *dvs.* 'straff' eller 'tillrättavisning'), plikt ("plichth" *dvs.* 'straff'), regemente, tjänst ("tienst"), träldom

1600-tal, *hård/hårt*: ansvar (2; "answar"), räkenskap (2), klosterpina ("Closter pijn"), näpst ("näffst"), straff, träldom, tvång ("twång")

1700-tal, *hård/hårt*: ansvar (5; "answar"), förbud, nød, spöslitning, straff

1800-tal, *hårt*: prov (3; "prof"), ansvar (2), inskränkning, mandat (*dvs.* 'påbud')

1900–1958, *hård/hårt*: prov (3), prövningar (3), påfrestning (3), ansvar, belastning, nödvändighet, pressning (*under svåra tider*), rationalisering, restriktion, tryck, tvång

Nuspråk, *hård/hårt*: press (62), opinionspress, prispress (2), tryck (54), exploateringstryck (2), opinionstryck (2), assimileringstryck, kamrattryck, medietryck, krav (20), miljökrav (3), aktsamhetskrav, besparingskrav, EU-krav, inträdeskrav, konvergenskrav, kvalitetskrav, säkerhetskrav, återbetalningskrav, straff (19), bötesstraff, fängelsestraff, belastning (9), skattebelastning, prov (8), regemente (4), disciplin (2), budgetdisciplin, självdisciplin, kontroll (2), påtryckningar (2), regler (2), restriktioner (2), sanktioner (2), villkor (2), arbetsvillkor, livsvillkor, ut-

släppsvillkor, arbetsböda, bestraffning, föreskrifter, hierarki, koll, makt-
språk, påfrestningar, påverkan, styrning, åtstramningar

En kollokation som påträffas fr.o.m. 1600-talet t.o.m. förra delen av 1900-talet, men som nu har försvunnit ur språket är *hårt ansvar*. Samtliga 10 språkprov som finns i materialet innehåller någon av formuleringarna *vid hårt ansvar* eller *på någons hårda ansvar* (som beskrivs i moment 8 b γ i artikeln HÅRD i SAOB). Följande exempel (7:17) är från 1713:

(7:17) Konungens Råd och andre Konunges Män the sittaa wid sina swåra
bestelningar [dvs. 'uppdrag' eller 'anställningar'] på sin dyra ed och sitt
hårda answar. 1713

Den betydelse av ordet *ansvar* som är aktuell beskrivs i moment I 2 (f) i SAOB:s artikel ANSVAR: ”skyldighet att stå till svars [...] med särsk. avs. på den moraliska skuldbörda som ådrages l. det straff som åsamkas gm en pliktförsummelse o.d.”. Fyra olika förstärkande adjektiv anges här: *dryg*, *dyr*, *hård* och *svår* (jfr också *svårt ansvar* i avsnitt 7.1.5.1.2). Den enda av dessa varianter som anträffas i Språkbankens nuspråkliga material är *dryg* (se ex. 7:18):

(7:18) Det är ju ingen särskilt originell eller kontroversiell ståndpunkt att USA
bär sitt **dryga ansvar** för terrorismen, framförallt i Mellanöstern och
i tredje världen. (GP 2002)

De Magn-adjektiv som visas på en ordbild på ordet *ansvar* i Fullkorpus är vidare *stor* och *tung*. Ordet *ansvar* tycks således ha många olika kombinationsmöjligheter och min studie tyder på att kombinatoriken har förändrats i ett diakront perspektiv.

Ett i nusvenskan etablerat uttryck som förekommer för första gången i 1800-talsmaterialet är (*sättas på*) *hårt* eller *hårda prov*. I det tidiga 1900-talsmaterialet finns även kollokationen *hårda prövningar* belagt, som t.ex. i följande språkprov från ORDAT (ex. 7:19):

(7:19) År 1944 blev för Finland ett år av svåra beslut och **hårda prövningar**.
(ORDAT)

Kollokationen *hårda prövningar* är inte belagt i mitt nuspråkliga material, dvs. Nuspråklig korpus, men en sökning i Fullkorpus visar att även denna variant förekommer i nusvenskan.

Många bassubstantiv som betecknar reglering och restriktioner finns också i materialet, t.ex. *föreskrifter*, *regler*, *restriktioner*, *sanktioner* och *villkor*.

7.1.1.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Av sammanställningen nedan framgår att det främst är en kollokation som driver upp frekvensen för ordfältet OMGIVNING/MILJÖ, nämligen *hårt tempo* (med 73 träffar i det nuspråkliga materialet). I denna kollokation har adjektivet *hård* en ganska ren betydelse av 'hög grad' och 'intensitet'.

1500-tal, *hård*: prövosten ('pröffuosteen'; *dvs.* 'ngt som kan bevisa äktheten el. påvisa beskaffenheten hos ngt annat')

1600-tal, *hård*: köld

1900–1958, *hård*: fart

Nuspråk, *hård/hårt*: tempo (73), läxa (2), utgångsfart, öppningsfart, hardcore (*om musik*), koncentrat, kyla, köld, patrull, röntgenstrålning, utmaning

I övrigt förekommer endast några enstaka baser av blandad karaktär, bl.a. två substantiv som betecknar kyla, nämligen *kyla* och *köld*.

Några enstaka kollokationer i det nuspråkliga materialet förs till delfältet Ljud/Ljus, t.ex. *hård smäll* och *hårt skrapljud*. Adjektivet kan här definieras 'intensiv på ett skarpt och oangenämt sätt'. Inga huvudord som kombineras med *hård* som kollokator inordnas i delfältet Lukt/Smak. Ord för lukter och smaker förstärks således inte med hjälp av adjektivet *hård*.

Förhållandevis många kollokationer bedöms däremot tillhöra det sista delfältet, Väder, och det är kollokationen *hård vind* som har allra flest belägg. Denna kollokation har en precis och specificerad betydelse i meteorologiska sammanhang, men används i dagligt tal för att helt enkelt uttrycka att det blåser mycket. Även andra bassubstantiv som betecknar vind förekommer: *blåst*, *bris*, *kuling*, *nordan*, *storm* och – inte minst – sammansättningar med ordet *vind* som andra led:

1600-tal, *hård*: frost

1800-tal, *hård*: väst (*dvs.* 'västvind')

1900–1958, hård/hårt: vind (5), mot**vind**, bris, kultje (*dvs.* 'jämn, frisk vind'), regnskur, storm, åskväder

Nuspråk, hård(a): vind (35), mot**vind** (3), väst**vind** (2), januar**vind**, nord**vind**, nordan**vind**, nordost**vind**, nordväst**vind**, pålands**vind**, sid**vind**, blåst (18), storm (5), kuling (3), nederbörd, nordan, regn

Som framgår ovan kombineras adjektivet *hård* någon gång också med substantiv betecknande nederbörd (nämligen *nederbörd* och *regn*).

7.1.1.3. Sammanfattning

Det har framgått att Magn-adjektivet *hård* används i särskilt stor utsträckning inom huvudfält (B), Verksamheter/Yttre företeelser. Adjektivet inordnas i synnerhet i de tre delfälten i SOCIAL KONTAKT, nämligen (Verbal) Kommunikation (t.ex. *hård kritik* och förr även *hård ed*), Konflikt/Konkurrens (t.ex. *hård konkurrens* och *hårt motstånd*) och Tvång/ Beroende (t.ex. *hård press* och, t.o.m. 1931, *hårt ansvar*). Vidare har adjektivet *hård* enligt min analys utbredd användning inom fälten MÅLINRIKTAD HANDLING (t.ex. *hårt arbete* och *hård träning*), HÄNDELSE (t.ex. *hårda slag* och *hård stöt*) och OMGIVNING/MILJÖ (t.ex. *hårt tempo* och, i delfältet Väder, *hård vind*). Allra flest belägg (över 300) samlas dels i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING, dels i delfältet Konflikt/Konkurrens.

Olika betydelsenyanser framträder hos adjektivet beroende på vilka baser det kombineras med. Adjektivet har inslag av 'hänsynslöshet' i samband med huvudord i många olika ordfält, t.ex. *propaganda* och *utrensning*, *kritik* och *skällsord* samt *konkurrens* och *angrepp*. Vidare kan *hård* i många fall parafraseras 'som utförs eller verkar med stor kraft' (i bokstavlig eller bildlig bemärkelse), t.ex. i samband med bassubstantiv som *vind*, *stöt* eller *slag*. I samband med baser som bedöms tillhöra delfältet Konflikt/Konkurrens och som är särdragsmarkerade [+reciprok] kan adjektivet ofta betyda 'intensiv och jämn', så t.ex. i fraserna *hård match* och *hård tävling*. I samband med baser betecknande ljud, t.ex. *hårt skrapljud*, passar en parafras som 'intensiv på ett skarpt och oangenämt sätt' bättre. Vidare tycks den förstärkande funktionen hos *hård* i vissa fall vara ganska renodlad, t.ex. i den frekvent förekommande kollokationen *hårt tempo*.

De baser som uppvisar högst frekvens i absoluta tal i det undersökta materialet är (i frekvensordning): *kritik*, *arbete*, *slag*, *tempo*, *konkurrens*, *press*, *motstånd* och *tryck* (alla i det nuspråkliga materialet).

7.1.2. Kraftig

Nedanstående tabell illustrerar hur de baser som kombineras med Magnadjektivet *kraftig* fördelas i semantiska fält under de olika tidsperioderna. Resultaten per semantiskt fält kommenteras i nedanstående avsnitt.

TABELL 7.2. *Magn-kollokatorn kraftig + substantiv fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	1900–58	Nuspråk
1. EMOTION						1–3
2. KOGNITION	1–3	1–3				1–3
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND						>10
Sjukdom/Skador					1–3	>10
4. EGENSKAP/ATTITYD			1–3	1–3	1–3	>10
B. Verksamheter/Yttre företeelser						
5. MÅLNRIKTAD HANDLING	1–3			4–10	>10	>100
6. HÄNDELSE					>10	>100
Ökning/Minskning					>50	>300
Rörelse				1–3	>10	>10
7. SOCIAL KONTAKT				1–3		
(Verbal) Kommunikation	1–3	1–3	1–3	4–10	>10	>10
Konflikt/Konkurrens					>10	>50
Tvång/Beroende				1–3	4–10	>10
8. OMGIVNING/MILJÖ	1–3	1–3	1–3	1–3	>10	>50
Ljud/Ljus					1–3	>10
Lukt/Smak		1–3				1–3
Väder				1–3	>10	>50
Totalt antal belägg	5	7	8	25	197	1 118

7.1.2.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Det framgår av tabell 7.2 att endast ett mindre antal Magn-kollokationer med adjektivet *kraftig* som kollokator inordnas i huvudfält (A), Egenskaper/Inre tillstånd.

Endast tre kollokationer tillförs ordfältet EMOTION, nämligen *kraftigt intryck*, *kraftigt lidande* och *kraftigt missnöje* – alla belagda en gång vardera i det nuspråkliga materialet, Nuspråklig korpus.

De tre bassubstantiv som är tidigast belagda i ordfältet KOGNITION, nämligen på 1500- och 1600-talen, betecknar alla missuppfattning eller villfarelse (se ex. 7:20 och 7:21):

(7:20) Therfore wardher gudh them sendandes **krefftugh geckerij**, så ath the skola troo lögnenne. 1526

(7:21) Somlige äro vti en sådan förwiring och **krafftigh wilfarelse** förblindadee, så at [...]. 1648

Efter 1648 finns dock inga fler belägg av denna karaktär i materialet. Övriga bassubstantiv som bedöms tillhöra ordfältet KOGNITION är *förenkling* och *minnesförlust* från det Nuspråkliga materialet.

Vidare bedöms mellan 11 och 50 bassubstantiv från Nuspråklig korpus tillhöra den överordnade delen av ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND (bl.a. *övervikt*, *menstruation* och *abstinens*). Lika många baser inordnas i delfältet Sjukdom/Skador. Bland de senare är bassubstantiv som betecknar blödning vanligast, men även substantiv som *hjärnskakning*, *diarré*, *huvudvärk* och *smärta* förekommer. Det tidigast anträffade bassubstantivet är *blödningstendens*, som återfinns i det tidiga 1900-talsmaterialet.

Enstaka belägg från det äldre materialet förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD, varav det äldsta är daterat 1716. I 1700-talsmaterialet återfinns t.ex. substantiven *eftertryck*, *merit* och *tillförsikt* och i det äldre 1900-talsmaterialet *förmåga*, *opinion* och *talang*. Alla baser är bara belagda en enda gång och det går inte att säga i vilken utsträckning kollokationerna har uppfattats som normalt och ommarkerat språkbruk då de producerades.

Bassubstantivet *opinion* återkommer emellertid ett flertal gånger även i det nuspråkliga materialet, och kollokationen *kraftig opinion* tycks därmed ha fått fäste i språkbruket. Några andra exempel från Nuspråklig korpus är bassubstantiven *brytning* och *accent*, samt *avstånd* i konstruktionen *ta kraftigt avstånd från*.

7.1.2.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Liksom adjektivet *hård* används *kraftig* som Magn-kollokator i synnerhet i Huvudfält (B).

7.1.2.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Följande bassubstantiv inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING:

1500-tal, *kraftig*: läkedom ("läkiedom", dvs. 'botande av sjukdom?')

1800-tal, *kraftig(t)*: åtgärd (2), bemödande, bett, rissänkning ("i sjö")

1900–1958, kraftig(t): aktion (3), åtgärder (3), reklam (2), insatser (2), utgallring (2), gallring, ansträngning, centralisering, grepp, insteg (”i partiets ledning”), järnbehandling, processledning, uppblandning (*vid kaffe-tillverkning*), upplåning, upprustning, utbyggnad

Nuspråk, kraftig(t): utbyggnad (18), satsning (8), rationalisering (7), vispning (5), bantning (4), devalvering (3), hugg (3), ingrepp (3), prutning (3), ryck (3), tag (3), belastning (2), besparing (2), grepp (2), intrång (2), kliv (2), markering (2), spark¹ (2), supande (2), åtgärd (2), ansiktslyftning, beskärning (*av träd*), bett, bolmande, bostadsbyggande, försäljning, gallring, utgallring, inbesparing, inflyttning, ingripande, insats, investering, justering (*av parametrar*), kursomläggning, manifestation, manöver, manövrering, marknadsföring, minering, nedrustning, nystart, omdisponering, omrörning, pipbloss, resursslöseri, sanering, tryck², tutning, tvättning (”av hjärnor”), uppdatering, upptrappning, urglesning, utflytning, yrkesfiske, årtag, överproduktion

Bara en enda kollokation från 1500- till 1700-talet förs till detta ordfält, nämligen *kraftig läkedom*, belagd år 1589. Det är dessutom något tveksamt om kollokationen hör hit eller inte. Ordet *läkedom* kan tolkas på olika sätt i följande språkprov (återgivet som ex. 7:22):

(7:22) The Gamble haffue then ädhle och sköne och dyrbare Theriaca andromachi [...] för then aldrabäste och **krafftigest Läkiedom** brukat. 1589

Kollokationen *kraftig läkedom* skulle möjligen kunna betyda ’botande av sjukdom’³ (med hjälp av läkemedlet Theriaca Andromachi) i exempel (7:22), dvs. en ’målinriktad handling’, men substantivet skulle också kunna betyda ’kraftfullt läkemedel’ (och ska i så fall inte ingå i föreliggande studie).

Först på 1800-talet återfinns huvudord som säkert hör till fältet MÅLINRIKTAD HANDLING, nämligen *åtgärd*, *bemödande*, *bett* och det lite speciella ordet *rissänkningar* (som avser ett arbetsmoment vid plantering av ris). Kollokationen *kraftig åtgärd* återkommer i senare tidsperioder och kan betraktas som ett etablerat uttryck, i synnerhet i plural. De kollokationer som förekommer mest frekvent i nusvenskan är *kraftig utbyggnad*, *kraftig satsning* och *kraftig rationalisering*.

¹ T.ex.: ”Han startade motorcykeln med en **kraftig spark**.” (Norstedtsromaner 1999)

² ”Få in kniven så långt att man med ett **kraftigt tryck** kan få kolven att glida åt sidan.” (Bonniersromaner 1980–1981)

³ Se SAOB *läkedom*, mom. 1.

7.1.2.2.2. Ordfältet HÄNDELSE

Som framgår av följande sammanställning är ordfältet HÄNDELSE belagt tidigast i 1900-talsmaterialet, bl.a. genom kollokationerna *kraftigt bakslag*, *kraftig stöt* och *kraftig utveckling*.

1900–1958, *kraftig(t)*: bakslag (4), stöt (3), utveckling (3), återgång ("i prisutvecklingen"), återhämtning ("i prisläget"), översvämning

Nuspråk, *kraftig(t)*: rökutveckling (24), **utveckling**, jordbävning (15), explosion (14), gas**explosion**, resultat**förbättring** (14), **förbättring** (9), vinst**förbättring** (3), produktivitets**förbättring**, jordskalv (14), **skalv**, efterskalv, brand (10), skogs**brand**, villabrand, försämring (8), resultat**försämring**, förändring (4), pris**förändring**, hugg (3), överdosering (3), detonation (2), försening (2), stimulans (2), stöt (2), utbrott (2; *av sjukdom*), utslagning (2), översvämning (2), algblooming, avsmältning, avslutning, bakslag, bocksprång, brak, framgång, fördröjning, generationsväxling, internationalisering, isförlust, korrektion ("på bostadsmarknaden"), krock, kräftgång, misslyckande, omslag, omsvängning, omvandling, orderingång, rekyl, snösmältning, utlakning ("av mark"), utspädning, vulkanutbrott, åverkan, ändring ("i valutakurserna"), övertändning

Den mest frekventa kollokationen i nuspråket är *kraftig rökutveckling* (med 24 träffar). Det är således främst denna specifika typ av 'utveckling' som beskrivs med hjälp av attributet *kraftig*.

Andra substantiv som bestäms av *kraftig* i nusvenskan är *jordbävning* och *explosion*. Dessa substantiv kan, liksom orden *detonation*, *stöt*, *brak*, *krock* och *rekyl*, sägas ingå i en grupp ord som betecknar (stor och plötslig) kraft i kombination med högt ljud. Det finns också en grupp substantiv som betecknar förändring (som sker med stor kraft), t.ex. *förbättring*, *förändring*, *försämring*, *omslag*, *omsvängning*, *omvandling* och *ändringar*.

Allra störst frekvens har emellertid Magn-kollokatorn *kraftig* i delfältet Ökning/Minskning. Följande bassubstantiv inordnas i detta fält:

1900–1958, *kraftig(t)*: ökning (10), avsättnings**ökning**, pris**ökning**, stegring (8), prisstegring, nedgång (4), prisfall (4), kursfall, höjning (3), expansion (2), inskränkning (2), minskning (2), nedskärning (2), tillväxt (2), uppsving (2), bromsning, decimering, förstoring, förstärkning, löneförhöjning, nedsättning, reducering, temperatursänkning, tillbakagång, uppryckning, utökning

Nuspråk, kraftig(t): ökning (77), vinstökning (8), prisökning (5), löneökning (3), exportökning (2), försäljningsökning (2), investeringsökning (2), efterfrågeökning, orderökning, passagerarökning, produktionsökning, publikökning, sysselsättningsökning, trafikökning, expansion (18), minskning (14), trafikminskning, tillväxt (13), höjning (12), prishöjning (10), lönehöjning (3), skatthöjning (2), tullhöjning (2), avgiftshöjning, bensinprishöjning, hyreshöjning, kompetenshöjning, taxehöjning, vattenhöjning, förstärkning (11), nedgång (11), prisnedgång, resultatnedgång, uppgång (11), kursuppgång (5), konjunkturuppgång (3), prisuppgång (2), kronuppgång, resultatuppgång, ränteuppgång, nedskärning (10), budgetnedskärning, inbromsning (9), fall (6; *bl.a. på börsen*), kursfall (2), konjunkturfall, kronfall, sänkning (6), skattesänkning (3), räntesänkning (2), prissänkning, förkrympning (5), lönelyft (5), lyft, vinstlyft, utökning (4), förhöjning (2), löneförhöjning (2), inflation (2), nerdragning (2), recession (2), reduktion (2), värdestegring (2), stegring, kostnadsstegring, kursstegring, prisstegring, tillbakagång (2), tillströmning (2), uppsving (2), acceleration, förkortning, försvagning, försäljningsminskning, inkomstbortfall, inskränkning, minus, neddragning, nedskrivning, prestationsnedsättning, påspädning, regionförstoring, stärkning ("av kronan"), uppryckning, utvidgning, vinstfall

I det tidiga 1900-talsmaterialet är baserna ökning, *stegring*, *nedgång* och *prisfall* vanligast och i det nuspråkliga materialet ökning, *expansion*, *minskning* och *tillväxt*. Bassubstantiven är dock många och det förefaller som om adjektivet *kraftig* kan användas i kombination med de flesta substantiv betecknande ökning eller minskning. Det är den prefererade Magn-kollokatoren i detta delfält (se vidare avsnitt 8.3.2.1).

Slutligen förs ett måttligt antal bassubstantiv (belagda fr.o.m. 1800-talet) till delfältet Rörelse, bl.a. *skjuts* (framåt), *gungning* och *förflyttning*. Även det substantiv som utgör delfältets arkilexem, dvs. *rörelse*, kan intensifieras med hjälp av kollokatoren *kraftig*.

7.1.2.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Ett enda bassubstantiv inordnas i den övergripande delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT, nämligen *förbindelse* från 1800-talsmaterialet.

Delfältet (Verbal) Kommunikation är emellertid representerat sedan 1500-talet, tidigast med kollokationen *kraftig ed* (i betydelsen 'högtidlig försäkran'):

(7:23) Hafve dhe gode men [...] begrundet oc besinnet then **crafttigne edh**, som dhe alle hans k. M:t [...] gjorde. 1540

Huvudordet *ed* förekommer bara denna enda gång i materialet, medan närsynonymer som *försäkran* och *försäkringar* återfinns i 1700- och 1800-talsmaterialen, t.ex. i följande språkprov (ex. 7:24):

(7:24) Gifva (*Bonde*)Ståndet någre så tröstande och **kraftigne försäkringar**, att deras mod blir uplyftadt. 1789

Ett numera ålderdomligt ord som har 3 belägg i 1800-talsmaterialet och 1 belägg i det tidiga 1900-talsmaterialet är *föreställningar*, i betydelsen 'förebärande påpekande' eller 'förebärelser' (se ex. 7:25):

(7:25) Äfven hertigen hade varit inne hos konungen och gjort de **kraftigaste föreställningar** mot afresan. 1809

Från det nuspråkliga materialet förs kollokationer som *kraftig kritik*, *kraftiga protester*, *kraftiga reaktioner* ('från allmänheten' o.d.) och *kraftiga applåder* till fältet (Verbal) Kommunikation.

Betydligt fler kollokationer inordnas i delfältet Konflikt/Konkurrens. De aktuella bassubstantiven anges nedan.

1900–1958, kraftig(t): motstånd (9), anfall (3), **bombanfall**, **flyganfall**, offensiv (3), opposition (2; *dvs.* 'motstånd'), raider (2), **dagraider**, angrepp, artilleriföberedelse, försvar ('för sina handlingar'), motoffensiv, nederlag, slag, uppror

Nuspråk, kraftig(t): våld (13), slag (11), knytnävsslag (2), majoritet (8), förlust (7), beskjutning (6), motstånd (6), försprång (3) **poängförsprång**, hugg (3), knuff (3), ledning/en (3; i sport), strygrepp (2), örfil (2), **övertag** (2), **spelövertag** (2), **Lidingöövertag**, angrepp, attack, **motattack**, **robotattack**, bombardemang, motvärn, mur ('av motstånd'), provokation, risbastu (*dvs.* 'stryk'), salva, skottsalsa, utfall

Det framgår att de mest frekventa bassubstantiven i det tidiga 1900-talsmaterialet är *motstånd*, *anfall* och *offensiv* och i det nuspråkliga materialet *våld*, *slag*, *majoritet* och *förlust*. Dessa ord är alla särdragsmarkerade [-reciprok] och detta gäller även för många andra ord i delfältet, t.ex. *angrepp*, *knuff*, *bombardemang*, *risbastu* och *skottsalsa*. I detta delfält utgör adjektivet *kraftig* alltså kollokator endast till baser som betecknar *ensidig* aktion.

Till delfältet Tvång/Beroende, slutligen, förs baser som *förbehåll* (från 1800-talsmaterialet), *begränsning*, *tryck* och *skuld* (från Nuspråklig korpus). Antalet belägg är dock ganska litet och inget bassubstantiv anträffas mer än två gånger.

7.1.2.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ är representerat sedan 1500-talet:

1500-tal, *kraftig*: bevisning (”bewisning”), eld (”eeld”)

1600-tal, *kraftig(t)*: skäl (”skääl”), verkan (”wärcan”), verkande (”wärcande”)

1700-tal, *kraftig(t)*: bemärkelse (*dvs.* ’innebörd’), skäl

1800-tal, *kraftig(t)*: bevis, glans, relief

1900–1958, *kraftig(t)*: verkan (2), giftverkan, abnormitet, arsenikkoncentration, arvode, belägg, bevis, effekt, inverkan, motiv, tempo, återbetalning, återverkningar

Nuspråk, *kraftig(t)*: slagsida (10), rabatt (5), lågkonjunktur (3), rök (3), vinst (3), överskott (3), avvikelse (2), ledtråd (2), lutning (2), plus (2), problem (2), verkan (2), volym (2), alkoholutdelning, avbräck, brant, brus, bäring (*dvs.* ’betydelse, relevans’), dos, fördel, gynnande, hetta, sommarhetta, indikationer, kvalitetsstämpel, marginal, marginaleffekt, minoritet, motlut, numerär (*dvs.* ’antal’), omfattning, provision, påslag, lönepåslag, skadestånd, skillnad, nivåskillnad, störning, subsidier, subvention, tjärhalt, trafikstörning, turistintäkter, tryck⁴, undantag, underskott, budgetunderskott, understöd, uppförbacke, utslag, alkoholutslag, utstickare (*om låt i Eurovision Song Contest*), variation, våg, rånvåg, vänsterkurva, överhettning, överkompensation

Här kan noteras att de flesta kollokationer som förekommer i det äldre materialet är fullt möjliga även i dagens svenska, så t.ex. 1500-talets *kraftig bevisning* och *kraftig eld* och 1600-talets *kraftiga skäl* och *kraftig verkan*. Några kollokationer skulle dock betraktas som avvikande i nusvenskan,

⁴ ”En relativ angivelse för hur **kraftigt tryck** huvudet utsatts för, ’head injury criteria points’, kallar man det.” (DN 1987)

t.ex. *kraftigt verkande* från 1600-talet (se ex. 7:26) och *kraftig bemärkelse* från 1700-talet (se ex 7:27):

(7:26) Thens heliga Andes **kraftige wärkande** genom ordet. 1669

(7:27) [...] har en **kraftigare bemärkelse**. 1713

Sedan 1800-talet förekommer några bassubstantiv som är särdragsmarkerade [+ekonomi], t.ex. *understöd* (på 1800-talet), *arvoden* (under tidigt 1900-tal) samt *rabatter*, *lågkonjunktur*, *överskott*, *vinst* och *skadestånd* i nuspråket. Som framgår av exemplen kan baserna ha såväl positivt som negativt betydelseinnehåll.

I kollokationer som *kraftiga arvoden* och *kraftigt överskott* kan adjektivt knappast, som annars ofta är fallet, parafraseras med orden 'som har stor kraft'. Här är det snarast den betydelsekomponent hos *kraftig* som avser storlek i en rumslig dimension som aktiveras, dvs. 'grov' eller 'stor'. Detsamma gäller för flera andra kollokationer i detta ordfält, t.ex. *kraftig dos* och *kraftigt avvikelse*.

Högst frekvens i nuspråket har kollokationerna *kraftig slagsida* och *kraftig rabatt*, men ordfältet representeras av många olika kollokationer snarare än av några få högfrekventa sådana.

Ett måttligt antal kollokationer bedöms tillhöra delfältet Ljud/Ljus, t.ex. *kraftig avringningssignal* från det tidiga 1900-talsmaterialet och *kraftig smäll* från det nuspråkliga materialet. Till delfältet Ljud/Ljus förs vidare endast en kollokation från 1600-talsmaterialet och en från det nuspråkliga materialet, nämligen *kraftig lukt* resp. *kraftig tomat smak*. Ett stort antal kollokationer förs emellertid till delfältet Väder. De aktuella bassubstantiven anföras nedan.

1800-tal, *kraftig*: västan ('vestans')

1900–1958, *kraftig(t)*: nederbörd (7), lågtryck (3), oväder (3), snöfall (2), cyklon, köldinbrott, oväderscentrum, regnbälte

Nuspråk, *kraftig(t)*: regn (16), slagregn, snöfall (7), vind (7), motvind (3), medvind (2), högervind, sidvind, västvind, lågtryck (6), nederbörd (6), storm (5), åskväder (4), blåst (3), cyklonregnskur (2), oväder (2), åskoväder (2), regnoväder, snöoväder, regnande (2), skyfall (2), vindstöt (2), blåsväder (*bildl.*), fläkt (*om vind*), högtryck, isförlust, regnväder, snödrov, snörök, snöväder, sommarhetta, stormväder, vindpust, väderomslag, åska, åskknall

Som synes förekommer endast ett bassubstantiv i 1800-talsmaterialet, nämligen *västan*. I det tidiga 1900-talsmaterialet är de vanligaste baserna *nederbörd*, *lågtryck* och *oväder* och i det nuspråkliga materialet *regn*, *snöfall* och *vind*. Bassubstantiv som *oväder*, *högtryck*, *sommarhetta* och *åska* förekommer också och adjektivet *kraftig* tycks därmed kunna fungera som bestämning till substantiv som betecknar de flesta olika typer av väder.

7.1.2.3. Sammanfattning

Som framgår ovan används adjektivet *kraftig* med förstärkande funktion i synnerhet i huvudfält B, och framför allt i fälten MÅLINRIKTAD HANDLING (t.ex. *kraftig utbyggnad*) och HÄNDELSE inklusive delfältet Ökning/Minskning (t.ex. *kraftig rökutveckling* och *kraftig ökning*). Flera av kollokationerna är belagda för första gången under perioden 1900–1958.

Bland de semantiska fält som är representerade redan i 1500-talsmaterialet kan OMGIVNING/MILJÖ och (Verbal) Kommunikation i SOCIAL KONTAKT nämnas. Exempel på kollokationer betecknande kommunikation som har försvunnit ur språkbruket är *kraftig ed* (som förekom på 1500-talet) och *kraftig försäkran* (som förekom på 1700-talet).

Vidare anträffas adjektivet *kraftig* som Magn-kollokator bara ett fåtal gånger i fälten EMOTION, KOGNITION eller Lukt/Smak i OMGIVNING/ MILJÖ. Det är alltså inte detta adjektiv vi använder för att uttrycka hög grad av ord som betecknar känslor, tänkande och kunskap eller lukter och smaker.

I många fall kan adjektivet parafraseras 'som har stor kraft', 'som sker med stor kraft' eller 'som utförs med stor kraft', men ibland är innebörden av 'kraft' nedtonad och den intensifierande betydelsen mer renodlad, t.ex. i kollokationer som *kraftigt överskott* och *kraftig dos*.

Den kollokation som förekommer mest frekvent i materialet är *kraftig ökning* (med 77 träffar). Näst vanligast är *kraftig rökutveckling* (med 24 träffar) och på tredje plats kommer *kraftig smäll* (med 23 träffar) – alla i nusvenskan.

7.1.3. Stark

Som framgår av tabell 7.3 kan Magn-kollokatorn *stark* i viss utsträckning föras till alla de semantiska fält som ingår i analysmodellen. En detaljerad redogörelse per semantiskt fält följer.

TABELL 7.3. *Magn-kollokatorn stark + substantiv fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	1900–58	Nuspråk
1. EMOTION		1–3	4–10	>10	>50	>200
2. KOGNITION	1–3		4–10	>10	4–10	>10
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND		1–3	1–3	4–10	4–10	>10
Sjukdom/Skador		1–3	4–10	>10	4–10	1–3
4. EGENSKAP/ATTITYD		1–3	>10	>10	>50	>300
B. Verksamheter/Yttre företeelser						
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	1–3	>10	>10	>10	>10	>100
6. HÄNDELSE	1–3		1–3	4–10	>10	>50
Ökning/Minskning				4–10	>100	>50
Rörelse		1–3	1–3	1–3	>10	>10
7. SOCIAL KONTAKT	1–3		1–3	1–3	4–10	>50
(Verbal) Kommunikation	4–10	4–10	4–10	>10	>10	>200
Konflikt/Konkurrens	1–3	1–3	1–3	4–10	>10	>50
Tvång/Beroende	1–3	4–10	1–3	1–3	>10	>100
8. OMGIVNING/MILJÖ		4–10	>10	>50	>50	>100
Ljud/Ljus		1–3	1–3	>10	>10	>50
Lukt/Smak		1–3	4–10	4–10	4–10	>10
Väder	4–10	1–3	>10	>10	>10	>10
Totalt antal belägg	22	51	113	334	582	1 827

7.1.3.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

I Huvudfält A, Egenskaper/Inre tillstånd, är det som framgår av tabell 7.3 framför allt ordfälten EMOTION och EGENSKAP/ATTITYD som samlar ett stort antal kollokationer med Magn-kollokatorn *stark*.

7.1.3.1.1. Ordfältet EMOTION

Följande bassubstantiv förs till ordfältet EMOTION:

1600-tal, stark: kärlek (”kärleek”)

1700-tal, stark(t): böjelse (*dvs.* ’lust el. längtan’), kärlek, lycka, löje (*dvs.* ’munterhet’), patriotism (”Patriotisme”)

1800-tal, stark(t): känsla (3), hopp (3), farhågor (2), intryck (2), oro (2), begär, böjelse, fruktan, förhoppning, jäsning (i sinnena), kärlek, tycke, villrådighet

1900–1958, stark(t): intryck (18), känsla (7), lyckokänsla, stilkänsla, oro (6), förbittring (3), indignation (3), känning (3), spänning (3), irritation (2), missnöje (2), påkänning (2), avsky, beundran, entusiasm, förhoppning, förstämning, hat, inspiration, lidande, lättnad, nöje, olust, plåga, sinnesrörelser, tycke, ångest

Nuspråk, stark(t): känsla (81), medkänsla (3), närvarokänsla (2), familjekänsla, formkänsla, främlingskänsla, lofi- och DIY-känsla, nationalkänsla, revirkänsla, samhörighetskänsla, skamkänsla, vi-känsla, ångestkänsla, intryck (43), oro (35), längtan (14), frihetslängtan, irritation (7), obehag (6), förnimmelse (5), förtröstan (5), indignation (5), lust (5), livslust, entusiasm (4), förhoppning (4), missnöje (4), närvaro (4; *dvs. psykisk närvaro*), sorg (4), spänning (4), lidelse (3), passion (3), vrede (3), misstro (2), aversion (2), farhågor (2), olust (2), rädsla (2), stämning (2), aggression, anspänning, antipati, attraktion, avsky, begär, beundran, besvikelse, bitterhet, bävan, böjelse, empati, frustration, förakt, hat, hopp, kärlek, känsloreaktion, känslostorm, lycka, missmod, nervositet, revanschlust, sinnesrörelse, skräck, upprördhet, vemod, ångest, årå

Den äldsta kollokationen i ordfältet är *stark kärlek* i följande språkprov (ex. 7:28):

(7:28) Ty alt för **starck kärleek**, gör mången både drucken och galen. 1665

Även i det nusvenska materialet återfinns ett enstaka belägg på *stark kärlek*. Kollokationen *stark lycka* uppvisar ett liknande mönster. Den är belagd en gång i 1700-talsmaterialet och en gång i Nuspråklig korpus.

De kollokationer som förekommer med högst frekvens i nusvenskan är emellertid *stark känsla*, *starkt intryck* och *stark oro*, som alla är belagda fr.o.m. 1800-talet. Bland bassubstantiven i det nuspråkliga materialet anträffas vidare dels sådana som betecknar positiva känslor, t.ex. *förtröstan*, *entusiasm* och *förhoppning*, dels sådana som betecknar negativa känslor, t.ex. *irritation*, *indignation* och *missnöje*. Andra baser som står i opposition till varandra är å ena sidan *attraktion*, *begär* och *beundran* och å andra sidan *avsky*, *förakt*, *hat* och *skräck*. Således tycks substantiv betecknande de flesta olika typer av känslor, åtminstone någon gång, kunna förstärkas med hjälp av kollokatoren *stark*.

7.1.3.1.2. Ordfältet KOGNITION

Följande bassubstantiv förs till ordfältet KOGNITION:

1500-tal, stark: tro ("troo")

1700-tal, stark: misstanke ("4"), eftertanke ("eftertancka"), kunskap

1800-tal, stark(t): misstanke ("10"; "misstanka"), minne (6), förstånd ("2"), tro (2), övertygelse (2; "öfwertygelse, öfvertygelse"), bryderi, förmodan, förvirring, tvivel ("tvifvel")

1900–1958, stark(t): misstankar ("4"), tro (3), förvirring, minne, tvivel, övertygelse

Nuspråk, stark(t): tro (14), framtidstro (3), gudstro (2), auktoritetstro, minne (6), övertygelse (6), misstanke (4), tvivel (2), beslut, dubier, fantasiliv, funderare, insikt, medvetande, nationalmedvetande

Kollokationen *stark tro*, som har flest träffar i Nuspråklig korpus, är således belagd allt sedan 1500-talet. Första belägg återges som exempel (7:29).

(7:29) Ath han skal häär nådher finna, äther såå j een **starcka troo**, thå fåås kan j sitt hierta roo. 1530

Vidare är kollokationen *stark misstanke* belagd sedan 1700-talet och *stark förvirring*, *starkt minne*, *starkt tvivel* och *stark övertygelse* sedan 1800-talet. Ingen av kollokationerna *stark kunskap*, som finns i 1700-talsmaterialet, eller *stark förmodan*, som finns i 1800-talsmaterialet, återfinns dock i Nuspråklig korpus (eller Fullkorpus). I detta ordfält är antalet belägg för övrigt inte större i det nya materialet än i det äldre, vilket annars är det normala (med tanke på de olika materialens storlek).

7.1.3.1.3. Ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND

Följande bassubstantiv inordnas i ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND:

1600-tal, starkt: liv (2; "Lijff", "Lijff", *dvs.* 'livstecken')

1700-tal, stark: sömn

1800-tal, stark: hälsa (4, "helsa"), klåda, svettning

1900–1958, stark(t): blekhet, gråt, gråtanfall, hunger

Nuspråk, stark(t): hunger (2), liv (2), rodnad (2), hjärtklappning, hjärtverksamhet, känslösvall, livsgnista, utmattning

Liksom i ordfältet KOGNITION har inga dramatiska förändringar i frekvens skett i detta ordfält under de undersökta tidsperioderna. Här kan dock noteras att flera av de bassubstantiv som påträffas i de äldre materialen mycket väl skulle kunna förekomma i nuspråket även om de inte återfinns i Nuspråklig korpus, så t.ex. *hälsa*, *klåda* och *svettning* i 1800-talsmaterialet. Då sökningar görs i Fullkorpus i stället för i det urval som benämns Nuspråklig korpus finns samtliga nyss nämnda huvudord representerade.

I delfältet Sjukdom/Skador verkar användningen av Magn-kollokatorn *stark* ha minskat med tiden. Följande bassubstantiv förs till detta delfält:

1600-tal, stark: sjukdom (3; "siukdommar", "siukdom", "Siukdomen")

1700-tal, stark: feber (2), snuva (2; "snufva"), diarré ("Diarrhoe"), huvudvärk ("hufvudvärk"), kolik ("colique"), sjukdom ("siukdom")

1800-tal, stark(t): feber (5), huvudvärk (5; "hufvudvärk"), snuva (2; "snufva"), koppor, pest, symtom ("symptomer"), yrsel, yra (*divs*, 'yrsel')

1900–1958, stark(t): feber (2), atrofi, diarré, förkylning, ohälsa, opasslighet, pigmentering, undernäring, utspänning ("av mjälten")

Nuspråk, starka: smärtor (2)

Magn-kollokatorn *stark* har således betydligt fler belägg i det äldre materialet än i Nuspråklig korpus. Några exempel på tidigare brukliga kollokationer är *stark sjukdom* i 1600- och 1700-talsmaterialen, *stark feber* i material 1700–1958 och *stark huvudvärk* i 1800-talsmaterialet. Ingen av dessa kollokationer återfinns i Nuspråklig korpus, som endast innehåller kollokationen *starka smärtor*.

7.1.3.1.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

En lång rad bassubstantiv förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD:

1600-tal, stark(t): mod (2; ”modh”), syn (”syyn”)

1700-tal, stark(t): misstanke (”4”), aptit (3; ”appetit”), efterfrågan, lukt (dvs. ’luktsinne’), omdöme, sinnlighet (”sinlighet”)

1800-tal, stark(t): misstanke (”10”; ”misstanka”), fördom (3), hörsel (3), förstånd (”2”), vilja (2), övertygelse (2; ”öfwertygelse”, ”öfvertygelse”), accent, aptit (”appetit”), efterfrågan, fantasi, flit, frisinnighet, förtroende, inbillning, iver (”ifver”), karaktär, likhet, livlighet (”liflighet”, dvs. ’intensitet’), matlust, meriter, prägel, släkttuckye (”slägtycky”), sparsamhet, syn, åthävor (”åthäfvor”)

1900–1958, stark(t): intresse (7), grafik**intresse**, motor**intresse**, betänkligheter (5), efterfrågan (4), misstankar (”4”), anslutning (3), reservation (3), återhållsamhet (3), vilja (3), accent (2), anstrykning (2), aptit (2), karaktär (2), opinion (2), folk**opinion**, önskemål (2), ambition, betonande, drag, egenart, elasticitet, fortplantningsförmåga, fördomar, glans, humanitetspatos, högertendens, inriktning, koncentration, krafter, motståndskraft, känslighet, överkänslighet, likviditet, meningsskiljaktighet, obehägenhet, optimism, produktivitet, prägel, realism, sinne (”för formerna”), önskan, övertygelse

Nuspråk, stark(t): vilja (43), offervilja, prestations- och tävlingsvilja, intresse (23), konst**intresse**, musik**intresse**, nykterhets**intresse**, samhälls**intresse**, teater**intresse**, opinion (15), freds**opinion**, kulturo**opinion**, efterfrågan (14), engagemang (14), personlighet (10), betoning (8), form (8), uppåt**form**, förtroende (8), kraft (8), suggestions**kraft**, sug**kraft**, önskan (7), laddning (6), profil (6; dvs. ’framtoning’, ’image’), ungdoms**profil**, tilltro (6), övertygelse (6), karaktär (5), våldsk**karaktär**, självkänsla (5), sympati (5), önskemål (5), avstånd (4; ”tar starkt avstånd”), dragningskraft (4; *om sak*), drift (4), fokus (4), skepsis (4), lagmoral (4), **moral**, kamp**moral**, ämnes**moral**, motvilja (4), självförtroende (4), ansvar (3), attraktionskraft (3), drag (3; ”av äktrysk nostalgi” o.d.), drivkraft (3), medkänsla (3), merit (3), motivation (3), tonvikt (3), underton (3), utstrålning (3), betydelse (2), brytning (2), driv (2), fokusering (2), gehör (2), genomslagskraft (2; *om sak*), koncentration (2), medhåll (2), misstro (2), prioritering (2), restriktivitet (2), solidaritet (2), tillit (2), accent, anor, anslutning, aggressivitet, ambitioner, attityd, avståndstagande, behag (*till ngn*), behägenhet, delaktighet, dragning, eftertryck, egenskap, ego, erkännande, fixering, folkmening, fördömande, förhållning, förmåga, förtroendekapital, homofobi, hänsyn, idealitet, identitet, jag- eller identitetsupplevelse, inlevelse, inriktning, marknads**inriktning**, mål-

inriktning, **självinriktning**, integritet, intensitet, klassidentifiering, klivenhet, kravlöshet, kreativiteten, kvalitet, känslighet, känsloladdning, livsvilja, lockelse, lojalitet, lyhördhet, meningsskiljaktighet, mersmak, misstanke, mod, motorstyrka, motståndskraft, människotro, nationalism, naturintresse, naturkraft, omsorg, optimism, personfokusering, plikt-medvetenhet, prägel, realism, reservationer, respekt, röst-id, sensualism, sexualitet, självbevaringsdrift, ställning⁵, ställningstagande, sårbarhet, tillgivenhet, trovärdighet, tydlighet, töntighet, uppfattning, viljeutstrålning, vanrykte, vansinne, vi-känsla, Volvo-anda, växtkraft, åsiktstrohet, äckel, överjag, överlevnadsinstinkt

Några bassubstantiv som påträffas i det äldre materialet men som knappast kombineras med Magn-kollokatorn *stark* i nusvenskan är ord som betecknar sinnesförmågor, som t.ex. *syn* (i 1600- och 1800-talsmaterialen), *hörsel* (i 1800-talsmaterialet) och *lukt*, i betydelsen 'luktsinne' (i 1700-talsmaterialet). I exempel (7:30) beläggs t.ex. kollokationen *stark syn*:

(7:30) Någhre [...] hafua warit medh een sådan **stark syyn** begåffuede, at hon haffuer sträckt sigh til fämtijo eller sextijo mijler. 1615

I samband med ord betecknande sinnesförmågor sammanfaller funktionen Magn för övrigt till stor del med funktionen Bon ('good') (jfr avsnitt 6.2). De kollokatorer som föredras i nuspråket tycks vara de som uttrycker funktionen Bon på ett mer renodlat sätt. Kollokationerna *god/bra syn*, *god/bra hörsel* och *gott/bra luktsinne* är etablerade i nusvenskan till skillnad från varianter med variabeln *stark* som kollokator.

En annan kollokation som realiserar såväl funktionen Bon som funktionen Magn, och som återfinns i det äldre materialet men inte i det nuspråkliga, är *stark aptit* (belagd 1700–1958):

(7:31) Hafwandes altijd een **starck appetit** både till maat och dricka. 1712

Även här föredras kollokatorn *god* (eller *bra*) i nuspråket.

Många av de kollokationer som påträffas i det äldre materialet förekommer dock även idag. *Stark misstanke* och *stark efterfrågan* är exempelvis belagda från 1700-talet och framåt och *stark vilja* och *stark övertygelse* från 1800-talet och framåt. De bassubstantiv som får flest träffar i Nu-

⁵ "Prästparet i Lövestads pastorat [...] har tagit **stark ställning** mot en folkomröstning i flyktingfrågan i Sjöbo." (DN 1987)

språklig korpus är (i frekvensordning) *vilja, intresse, opinion, efterfrågan* och *engagemang*.

7.1.3.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Alla ordfält i Huvudfält B samlar förhållandevis många kollokationer med Magn-kollokatoren *stark*.

7.1.3.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Följande bassubstantiv, belagda från 1500-talet och framåt, inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING:

1500-tal, *stark(t)*: vakt (2; ”wacht”, *dvs.* ’vakthållning’), synder

1600-tal, *stark(t)*: synder (2), utskrivningar⁶ (2; ”uthskrifningar”, ”utskrifningar”), arbete, beväpning (”bewäpning”), drickande, inkquisition (”inquisition”), preparationer (”praeparationer”; *dvs.* ’förberedelser’), rannsakingar (”ransakingar”), resa (”reesor”), slag (”ändalängs een Furuplanka”), tillrustningh (’rustning’), uppsikt (”opsicht”), utförsel (”uthförsell”), övning (”öffningh”; *dvs.* ’träning’)

1700-tal, *stark(t)*: handel (11; ”Handelen”), arbete (7; ”arbet”), marsch⁷ (3; ”march”, ”Marcher”), ridande (2), skjuts (2; ”skiusz”, ”skiuts”), ansökning, drickande, eldning, förgripelse, resa, studier, vakt (*dvs.* ’vakthållning’)

1800-tal, *stark(t)*: marsch (7), handel (6), boskapshandel, arbete (3), boskapsskötsel (3), trav (3; ”traf”), inflyttning (2), vakt (2; *dvs.* ’vakthållning’), ansträngning, byggnad (”af skepp”), drickande, fåravel (”-afvel”), fårskötsel, galopp, hemmansklyvning (”-klyf-”), inströning (”av halm”), polisförhör (”police förhör”), rekognoscering (”reco-”), rättelse, silkeskultur (*dvs.* ’silkesodling’), sjöfart, slit (*dvs.* ’ansträngning’), socker- och tobaksodling, springande, sysselsättning, utförsel (”af smör och oxkött”), utskrivningar (”skrif-”)

⁶ T.ex.: ”The hade i förledne åhr utståt tree **starke uthskrifningar**, och var betingat att then sidste som skedde skulle blifwa räknat för innewarande åhr.” 1657

⁷ T.ex.: ”(Hästarna) voro temlige matta utaf den **starcka Marchen**.” 1714

1900–1958, stark(t): motion (3), aktivitet (2), trav (2), bevakning, diet, gödkur, import, ingripande, insats, kapitalflykt, kapitalinvestering, ledning, mältning (*dvs.* 'förvandling till malt'), rustning (*dvs.* 'upprustning'), sekretess (*dvs.* 'hemlighållande', 'mörkläggnings'), skogsavverkning, upprustning

Nuspråk, stark(t): insats (42), kämpainsats (4), laginsats (4), försvarsinsats (2), viljeinsats (2), arbetsinsats, spurt (13), långspurt (7), prestation (7), upphämtning (7), markering (5), strävan (4), blodtappning, centralisering, decentralisering, funderare, försäljning, utlandsförsäljning, föräldrahets, handelsverksamhet, klättring, konsolidering, livsmedelsforskning, mobilisering ('mot regeringen'), normbildning, pliktuppfyllelse, profilering, satsning, tutande, uppräckning, lobbyingverksamhet, övervakning

I 1500-talsmaterialet återfinns alltså bassubstantiven *vakt* (i betydelsen 'vakthållning') och *synder*. Inget av dessa substantiv kombineras med Magn-kollokatorn *stark* i nuspråket. Enligt en sökning i Fullkorpus på substantivet *vakt* (13-08-20) kombineras det (i denna betydelse) över huvud taget inte med något Magn-adjektiv.

Kollokationen *starka synder* är belagd i materialet år 1541–1623. Nedan anges såväl första som sista belägg.

(7:32) Och såsom en obarmhertigh stupat sigh för tina stora misgerningar skul, och för tina **starka synder** skul. 1541

(7:33) (*Människans*) **starka Synder**. 1623

Enligt en ordbild i Fullkorpus kombineras ordet *synd* (i sina olika böjningsformer) typiskt med Magn-adjektiven *stor*, *svår*, *dödlig*, *allvarlig* och *fruktansvärd* i nusvenskan, men alltså inte med adjektivet *stark*.

Andra kollokationer som är belagda på 1600-talet och som nu har blivit föråldrade är bl.a. *starkt arbete*, *starkt drickande*, *stark resa* och *stark uppsikt* (se ex. 7:34–7:37).

(7:34) Follkedh är myckedt och kan icke gå vidh **starckt arbete** uthan spijz och uppehålle. 1623

(7:35) Blef thår samma gången öfwer måttan **starkt drickande**. 1697

(7:36) Och ehuruwål det war mycket seent på åhret och iag i detta åhr reeda **starka reesor** giort och wål behöfde hwijla, icke desto mindre reste jag

[...] ifrån Stokholm till Stroppsta att taga afsked af mina barn. 1681

(7:37) Therfore jagh änn ytterligere bedher, at I godhe Herrar, vele theröfver låta holla **starck opsichtt**, at ingen koppar motte, mig till förfång i mit godhe opsååt, uthskiepas. 1633

Av dessa förefaller kollokationen *starkt arbete* ha varit mest etablerad. Denna kollokation är belagd 1623–1817 med sammanlagt 11 belägg. En sökning i Fullkorpus på ordet *starkt* följt av ordet *arbete* ger 3 träffar, vilket visar att kollokationen är möjlig att använda även idag. En förändring kan dock spåras i betydelsen av ordet *stark* i denna kollokation. Som en jämförelse mellan exempel (7:34) från 1623 och exempel (7:38) från 2003 visar tycks funktionen Bon ha blivit framträdande i nusvenskan medan funktionen Magn har trätt i bakgrunden.

(7:38) Översättaren Ulrika Wallenström gör ett **starkt arbete** med att fånga detta vindlande idiom. (GP 2003)

En kollokation som har ett stort antal belägg i 1700-talsmaterialet (och även i 1800-talsmaterialet) men som inte är lika vanligt i nusvenskan är *stark handel* som återges i följande språkprov (ex. 7:39):

(7:39) At den **starka Handelen** på Narva wore hela Romerska Riket til skada. 1747

En sökning i Fullkorpus på substantivet *handel* föregånget av vilket adjektiv som helst visar att kollokationen *livlig handel* föredras i nuspråket, följt av (i frekvensordning i absoluta tal) *stor handel*, *aktiv handel* och *intensiv handel*. Även kollokationen *stark handel* förekommer dock i Fullkorpus någon enstaka gång, t.ex. i följande språkprov från 2005 (ex. 7:40):

(7:40) Efter en ovanligt **stark handel** i juni fortsätter svenskarna öppna plånböckerna. (GP 2005)

I ett tidsperspektiv har funktionen Bon möjligen blivit mer framträdande hos kollokatoren *stark* även i denna kollokation.

Ett substantiv som anträffas som kollokationsbas i 1700-talsmaterialet, men som inte längre är brukligt är ordet *skjuts* i betydelsen 'skjutsskyldighet', dvs. 'skyldighet att tillhandahålla transportmedel för statlig transport eller åt resande' (se skjuts 2 i SAOB). Följande två språkprov (återgivna som ex. 7:41 och ex. 7:42) återfinns i materialet:

(7:41) Huru stort besvär och **starck skiuts** det ena Giästgifveriet mer än det andra måste erfara och utstå. 1720

(7:42) Allmogen (*kan*) intet, då **starck skiusz** påtränger, undandraga sig at skiusza. 1720

Skjutsskyldighet föreligger inte längre. Kollokationen *stark skjuts* har således försvunnit ur språket p.g.a. förändrade sakförhållanden och inte p.g.a. förändrade språkliga konventioner.

De kollokationer som förekommer mest frekvent i nuspråket är *stark insats*, *stark spurt*, *stark prestation* och *stark upphämtning* – alla i stor utsträckning förknippade med sport (se ex. 7:43 och 7:44).

(7:43) Hon har genomfört en bra säsong, men mötts av motigheter både i OS och VM, även om sjundeplatsen i VM-tempot är en **stark prestation**. (GP 2008)

(7:44) Trots en **stark upphämtning** i tredje perioden mot Vallentuna i Vallentuna ishall fick Hammarby för femte matchen i rad lämna planen utan poäng. (DN 1987)

Precis som i flera tidigare exempel realiseras funktionen Bon samtidigt med funktionen Magn i dessa kollokationer. Så är däremot inte alltid fallet. I kollokationer som *stark centralisering* och *stark föräldrahets* är funktionen Bon knappast aktuell.

7.1.3.2.2. Ordfältet HÄNDELSE

Följande bassubstantiv förs till ordfältet HÄNDELSE:

1500-tal, starkt: under (”vnder”)

1700-tal, starkt: uppträde (”upträde”)

1800-tal, stark: uppblomstring (2), invandring, utveckling

1900–1958, stark(t): utveckling (7), försämring (6), snösmältning (2), växlingar (2), eko, förändring, isbildning, jordskalv, jordstöt, sensation, skiftningar, stöt, upplösning, utlösning (*dvs.* ’upplösning’)

Nuspråk, stark(t): utveckling (24), kurs**utveckling** (6), export**utveckling**, ljus**utveckling**, näringslivs**utveckling**, upplevelse (21), aha-**upplevelse**, (2), musik**upplevelse**, genomslag (4), förändring (2), återhämtning (2), framgång, framgångsvåg, förfall, förtätning, genombrott, partipolitisering, resultatförbättring, stöt, tempoväxling, utbrott, vändning (*i sport*)

Den enda kollokation i 1500-talsmaterialet som förs till detta ordfält är *starkt under* i följande språkprov (ex. 7:45):

(7:45) Men iagh weet at Konungen j Egypten icke skal låta idher fara, vthan genom **stark vnder**. 1541

Starkt under har inte blivit det prefererade uttryckssättet i svenskan. Det är kollokationen *stort under* som föredras (enligt en ordbild på substantivet *under* i Fullkorpus 13-07-10). Inte heller *starkt uppträde* är ett etablerat uttryck i nusvenskan. Följande citat är från 1794:

(7:46) Ty han hade ej någon aning af det **starka uppträde**, som väntade honom. 1794

I nusvenskan är Magn-kollokatorerna *häftig*, *våldsam*, *hysterisk* och *stor* vanliga som bestämning till substantivet *uppträde* (enligt en ordbild i Fullkorpus) – men kombinationen *starkt uppträde* förekommer inte i korpusen.

De kollokationer som anträffas i 1800-talsmaterialet, *stark uppblomstring*, *stark invandring* och *stark utveckling*, utgör däremot alla fullt möjliga uttryckssätt även i nuspråket. I kombination med ordet *utveckling* är *stark* t.o.m. den Magn-kollokator som föredras totalt sett (enligt en ordbild på substantivet i Fullkorpus 13-07-10). Detta bassubstantiv förekommer också med högst frekvens såväl i det tidiga 1900-talsmaterialet som i det nuspråkliga materialet (med 7 träffar i 1900-talsmaterialet och 24 träffar i Nuspråklig korpus).

Även i delfältet Ökning/Minskning samlas ett stort antal kollokationer:

1800-tal, stark(t): tillväxt (2), förkortning, minskning, tillökning, växande

1900–1958, stark(t): stegring (13), kron**stegring** (2), kurs**stegring**, löne**stegring**, valutast**stegring**, nedgång (11), tillbakagång (8), uppsving (8), uppgång (7), pris**uppgång**, ökning (7), folk**ökning** (2), kader**ökning**, import**ökning**, produktions**ökning**, värde**ökning**, pris**fall** (5), **fall** (2; *om kursfall*), kurs**fall** (2), temperatur**fall**, tillväxt (4), befolkning**stillväxt**, ansvällning (2), förkortning (2), höjning (2), hyresh**höjning**, kursh**höjning**,

prishöjning, minskning (2), nedskärning (2), stigning (2), åderlätning (2), avmatning, baisse, expansion, förminskning, förstoring, inskränkning, driftsinskränkning, lönesänkning, nedpressande, nedpressning, publik-tillströmning, reduktion, tullförhöjning

Nuspråk, stark(t): tillväxt (25), vinsttillväxt (3), befolkningstillväxt, jobbtillväxt, volymtillväxt, ökning (14), befolkningsökning, prisökning, tryckökning, expansion (4), uppsving (3), uppgång (2), prisuppgång (2), kursuppgång, förkortning, kursfall, minskning, nedgång, konjunktur-nedgång, reducering, sammandrag, återväxt

Som framgår ovan är *tillväxt* det bassubstantiv som förekommer mest frekvent i nuspråket, följt av *ökning*. Kollokationen *stark tillväxt* är belagd sedan 1800-talet och *stark ökning* sedan tidigt 1900-tal. Ett ord som med tiden tycks ha fått minskad användning i kombination med kollokatoren *stark*, är *stegring*. Detta bassubstantiv förekommer i stor utsträckning i materialet från 1900–1958 (även såsom andra led i sammansättningar), men inte alls i det nuspråkliga materialet. Andra bassubstantiv som anträffas i det tidiga 1900-talsmaterialet men inte i Nuspråklig korpus är *höjning*, *nedskärning* och *stigning*. Över huvud taget förs färre kollokationer från Nuspråklig korpus än från det tidiga 1900-talsmaterialet till delfältet Ökning/Minskning.

I delfältet Rörelse samlas ett mindre antal kollokationer. Det tidigaste belägget är från 1643 och avser kollokationen *starkt svang* (som utgör en del av uttrycket ”i sitt fulla och starka svang” med betydelsen ’med full fart’):⁸

(7:47) Krijgedt går nu j sitt fulle och **starcke swång**. 1643

Det bassubstantiv i delfältet Rörelse som förekommer mest frekvent i nuspråket är *frammarsch* (med 19 träffar), *ström* (med 4 träffar) samt *slutforcering*, *flöde* och *trafik* (med 3 träffar vardera). Kollokationen *stark frammarsch* kan således ses som mest typisk för detta delfält i nusvenskan. Frasen utgör vanligen en del av det längre, metaforiskt använda, uttrycket ”vara på stark frammarsch”.

⁸ Se SVANG, sbst.¹ 2 d ö i SAOB.

7.1.3.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Av de Magn-kollokatorer som undersöks i denna delstudie är *stark* den som används mest frekvent i den övergripande del av ordfältet SOCIAL KONTAKT som inte ingår i något delfält. De aktuella bassubstantiven anges nedan:

1500-tal, *stark(t)*: fred (”fridh”), förbund

1700-tal, *stark*: sammangaddning

1800-tal, *stark*: vänskap (”vänskap”)

1900–1958, *stark(t)*: splittring (2), band, isolering, närmande, samband

Nuspråk, *stark(t)*: koppling (15), Göteborgskoppling, samband (12), anknytning (9), näringslivsanknytning, band (7), förankring (6), Göteborgsförankring, samhörighet (3), sammanhållning (3), familjesammanhållning, knytning (2), länk (2), närvaro (2), representation (2), kvinnorepresentation, bindningar (”till varandra”), förening, gemenskap, kulturgemenskap, värdegemenskap, intimitet, kamratskap, bandkemi, personkemi, popularitet, relation, rösträtt, röstöverskott, samarbete, segregering, släktskap, spänningar, support, symbios, systerskap, uppbackning

De flesta av de kollokationer som anträffas i det äldre materialet är fullt möjliga även i nusvenskan. Kollokationerna *stark fred* och *starkt förbund*, som är belagda i 1500-talsmaterialet, och *stark vänskap*, som återfinns i 1800-talsmaterialet, förekommer visserligen inte i Nuspråklig korpus men däremot i det större nuspråkliga material som benämns Fullkorpus. Ett exempel är följande belägg från 2001 (ex. 7:48):

(7:48) Då får vi en **stark fred**, då viker sig motparten. (GP 2001)

De vanligaste kollokationerna i Nuspråklig korpus är *stark koppling*, *starkt samband*, *stark anknytning* och *starkt band* som alla betecknar förbindelse mellan två (eller flera) parter.

Även i de tre delfält som ingår i ordfältet social kontakt används adjektivet *stark* flitigt som Magn-kollokator.

Delfältet (Verbal) Kommunikation

Följande bassubstantiv förs till delfältet (Verbal) Kommunikation:

1500-tal, stark: tröst (3), hjälp ("hielp"; *dvs.* 'stöd')

1600-tal, stark(t): förfrågande, promisser (*dvs.* 'löften'), rop, talande, trohetsed ("trohetz edh"), örfil

1700-tal, stark(t): brevväxling (3; "brefvexling", "brefwexling", "brefväxling"), diskurs ("Discours", *dvs.* 'resonemang'), förebråelse, gissning, rykte ("ryckte"), utlåtelse

1800-tal, stark(t): förebråelse (5), rekommendation (5; äv. "rec-"), brevväxling (3; "brefvexling", "brefwexling", "brefväxling"), debatt (2), anspråk, hjälp ("hjelp"), leende, motsägelser, påminnelse, skratt, gapskratt, uppmaning

1900–1958, stark(t): stöd (8), kritik (7), uttryck (7), inflytande (5), gensvar (2), ovationer (2), bifall, inflytelse, invändning, jubel, jämmer, lovord, opinionsyttringar, rytande, samhällsreaktion, tal, uppslutning, överdrift

Nuspråk, stark(t): stöd (101), lobbystöd, publikstöd, kritik (51), inflytande (17), fackföreningsinflytande, studentinflytande, ägarinflytande, argument (16), EMU-argument, marknadsföringsargument, rekryteringsargument, säljargument, reaktioner (10), protest (5), budskap (2), gensvar (2), rekommendation (2), uppslutning (2), argumentering, draghjälp, genklang, invändningar, klander, myt, plädering, rykte, signaler, sorl, symbolfråga, tongångar, uttryck, uttrycksbehov, överdrift

Kollokationen *starkt stöd* förekommer mest frekvent (i absoluta tal) i detta delfält (med 101 träffar i Nuspråklig korpus och 8 träffar i det tidiga 1900-talsmaterialet) närmast följd av *stark kritik* och *starkt inflytande*. Några bassubstantiv som ligger nära ordet *stöd* i betydelse är *hjälp* i 1500- och 1800-talsmaterialet och *tröst* i 1500-talsmaterialet. Till skillnad från kollokationen *starkt stöd* kan dock varken *stark hjälp* eller *stark tröst* ses som etablerade uttryck i nuspråket.

Även kollokationen *stark brevväxling*, som är belagd i 1700- och 1800-talsmaterialen, verkar ha tappat i frekvens över tid. Enligt en ordbild på ordet *brevväxling* i Fullkorpus (13-07-10) föredras Magn-kollokatoren *intensiv* idag. En annan kollokation som återfinns i 1800-talsmaterialet,

men som inte utgör ett prefererat uttrycksätt idag, är *starkt leende* som återges i följande språkprov (återgivet som ex. 7:49):

(7:49) Men när hon såg Teseus' **starka leende**, sjönk hennes röst igen. 1896

Något av adjektiven *stort* eller *brett* föredras i nusvenskan för att förstärka bassubstantivet *leende* (enligt en ordbild på substantivet i Fullkorpus 13-07-10).

Delfältet Konflikt/Konkurrens

Delfältet Konflikt/Konkurrens tillförs något färre kollokationer än övriga delfält i SOCIAL KONTAKT. De aktuella bassubstantiven anförs nedan.

1500-tal, stark(t): beskärm ("beskerm"; *dvs.* 'skydd'), kamp ("campē"), skärm (*dvs.* 'skydd')

1600-tal, starkt: fältslag, utfall ("uthfall")

1700-tal, stark(t): anfall, eld (*från kanon*)

1800-tal, stark(t): motstånd (2), strid (2), angrepp, försvar

1900–1958, stark(t): motstånd (12), opposition (10), konkurrens (2), angrepp, motsättningar, riksdagsmajoritet

Nuspråk, stark(t): motstånd (23), EU-motstånd, majoritet (11), skydd (7), strandskydd, konkurrens (4), motsättning (3), konflikter, ledning (*dvs.* 'övertag'), opposition, övervikt ("för Obama")

De starkast belagda kollokationerna i nusvenskan är alltså *starkt motstånd* (med 23 träffar), *starkt majoritet* (med 11 träffar) och *starkt skydd* (med 7 träffar). Bassubstantivet *motstånd* anträffas i kombination med *starkt* sedan 1800-talet och *majoritet* sedan tidigt 1900-tal (då som andra led i sammansättningen *riksdagsmajoritet*). Vidare återfinns två äldre varianter av nusvenskans *skydd* i 1500-talsmaterialet, nämligen *beskärm* och *skärm* i följande språkprov:

(7:50) En troghen wen är itt **starkt beskerm**, then honom haffuer han haffuer en mechtig skatt. 1536

(7:51) Hennes [*dvs. trons*] fiettrar skola warda tich en **stark skerm**, och hennes halsziern een herlig clädnat. 1536

Bassubstantivet *skydd* är däremot belagt först i det nuspråkliga materialet. *Delfältet Tvång/Beroende*

Delfältet Tvång/Beroende tillförs ett större antal kollokationer än delfältet Konflikt/Konkurrens, i synnerhet från det senare materialet. De aktuella huvudorden redovisas nedan.

1500-tal, stark: aga (”’agha”); *dvs.* ’tukt’, ’disciplin’)

1600-tal, starkt: bud (2; ”’budh, bod”), förbud, plågor (”’plåghor”); *dvs.* ’straff(dom)’), vite

1700-tal, starkt: bud (”’bodet”), förbehåll

1800-tal, stark: fordran, indragningar

1900–1958, stark(t): påfrestning (4), tryck (4), behov (2), impulser (2), press (2), begränsning, beroende, grepp, krav, penningförlägenhet, penning- och kreditnöd, pressning (”’på engelska pundet”), påtryckningar, **partipåtryckningar**, påverkan, restriktioner

Nuspråk, stark(t): behov (27), press (21), Frölundapress, tidspress, tryck (13), opinionstryck, säljtryck, grepp (9), krav (4), mandat (4), ansvar (3), påtryckningar (3), påverkan (3), begränsning (2), dominans (2), hemmadominans, kvinnodominans, mansdominans, makt (2), styrning (2), beroende, energiberoende, exportberoende, genusberoende, heroinberoende, oljebberoende, disciplin, hierarki, hållhake, kontroll, norm, påfrestning, påtryckningsmedel, stress, tabu

Bassubstantiv som inte är aktuella idag eftersom orden har blivit obrukliga i de aktuella betydelseerna är *aga*, i betydelsen ’tukt’ eller ’disciplin’, i 1500-talsmaterialet (se SAOB A 788) och *plåga*, i betydelsen ’straffdom’, i 1600-talsmaterialet (se SAOB P 1260):

(7:52) (*Magnus Ladulås*) hölt [...] så **starkan agha** i landet at ingen motte göra bönderne noghot öffuerwold. 1540

(7:53) Stora misgeringar och starka synder [...] straffas [...] medh stoort straff och **starka plåghor**. 1615

Bassubstantiv som däremot fortfarande är brukliga i de aktuella betydelse-erna, men som kombineras med andra Magn-adjektiv än *stark* i nuspråket, är bl.a. *bud*, *förbud* och *vite* som alla förekommer i 1600-talsmaterialet. Sökningar i Fullkorpus visar att *stränga bud* och *strängt förbud* samt *kraftigt, kännbart, högt, saftigt, stort* eller *gränslöst vite* är typiska kollokationer i nuspråket.

De bassubstantiv i delfältet Tvång/Beroende som förekommer mest frekvent i nuspråket är *behov*, *press*, *tryck*, *grepp* och *krav*. Dessa baser är alla belagda för första gången i det tidiga 1900-talsmaterialet. Kanske tyder även detta på förändringar i kollokationsbildningen i ett kronologiskt perspektiv. Möjligen har baserna tidigare kombinerats med andra kollokatorer än *stark*. De Magn-kollokatorer som anges i de artiklar som beskriver de aktuella substantiven i SAOB är *trängande*, *tvingande* eller *stor* i artikeln BEHOV (i redaktionsexempel publicerade 1902), *hård* i artikeln PRESS (i språkprov från 1793) och *fast* i artikeln grepp (i språkprov från 1913). Inga Magn-adjektiv anges (för de aktuella betydelse-erna) i artiklarna TRYCK eller KRAV.

7.1.3.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Ett stort antal kollokationer inordnas i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ:

1600-tal, *stark(t)*: eld (2; "eldh"), förspisning (2; "förspysningen"), drag-plåster, hovförtäring ("Håfförtäring"), tjäle ("tiälen")

1700-tal, *stark(t)*: hetta (3; "heten", "heta"), skäl (3), anledning, djurgång (dvs. 'förekomst av vilda djur'), eld, förgyllning, förtjänst ("commissionsförtjänst"), korrespondens ("correspondence"; dvs. 'överensstämmelse'), köld, orimlighet, portion, prov ("prof"; dvs. 'bevis'), procent, puls ("pulss")

1800-tal, *stark(t)*: hetta (9), köld (9), fart (8), drag⁹ (5), eld (5), bevis (4), dos (3), värme (3; "värma"), anledning (2), avsättning (2; "af-"), skäl (2), ton (2), avbrott ("af-"; dvs. 'kontrast'), avgång ("avgång"; dvs. 'avsättning (på vara)'), båge, dagg, frestelse, frid, fukt, föredöme, förgyllning, förtäring, inkomst, krigsbyte, krutrök, lockelse, mån, mångnamnighet, orsak, portion, sluttning, utbetalning, utgift, verkan, växtlighet, åtgång

⁹ T.ex.: "Med **starka drag** tecknas i vår [...] text de andeliga faror, som allestädes omgifva oss." 1830

1900–1958, stark(t): köld (8), effekt (6), fart (6), verkan (5), K-vitaminverkan, krampverkan, vitaminverkan, bevis (4), kyla (4), vinterkyla, hetta (3), inslag (3), tendens (3), eld (2), publikframgång (2), skäl (2), värme (2), dos, drag (*dvs.* ’luftdrag’), fall (*om vattenfall*), grund (’för misstankar’), grönska, indicier, inkvarteringar, lutning, proportion, reflexion (’av solljus’), spår, tillsats, trummande, trängsel, underskott, upplösningssymtom

Nuspråk, stark(t): skäl (21), tradition (13), läsecirkeltradition, tv-tradition, kontrast (11), fäste (9; *dvs. (bildl.)* ’fast kontakt med underlag’), effekt (7), marginaleffekter, kärlekseffekter, propagandaeffekter, inslag (9), trend (7), bevis (5), kyla (5), marskyla, motiv (4), värme (4), solvärme, övervärme, hetta (3), symbolvärde (3), värde, prestigevärde, tendens (3), bevisning (2), hälsfaktor (2), maktfaktor (2), motivationsfaktor, stressfaktor, faktor, fotfäste (2), orsak (2), profilfråga (2), verkan (2), växelverkan, ökningstakt (2), belöning, blandning¹⁰, drag (*dvs. (bildl.)* ’blåsväder’), drivfjäder (*bildl.*), expansionsfas, fart, fläkt (*i textilaktierna*), folkmusiktradition, förhandlingsmandat, garantier, grund, högkonjunktur, indicium, indikationer, julhandel, företagskultur, vinnarkultur, kulturliv, körtradition, laserstråle, låga, Mariakult, miljöfara, mörker, peak, puls (*bildl.*), spegel¹¹, stilisering, struktur, sälj- och distributionsnät, UV-strålning, vinst, rörelsevinst, volym (*dvs.* ’ljudstyrka’), överrepresentation

Några kollokationer som förekommer i de äldre materialen men som nog skulle uppfattas som ovanliga och oväntade i nuspråket är *stark portion* (i 1700- och 1800-talsmaterialen), *stark utbetalning* och *stark utgift* (i 1800-talsmaterialet) och *starka inkvarteringar* (i det tidiga 1900-talsmaterialet) (se ex. 7:54–7:57):

(7:54) Huru skulle jag eljest ha fått veta, at ert goda hjärta var försett med en **stark portion** skålmaktighet. 1796

(7:55) **Stark** [...] **utbetalning:** multum pecuniae solvendum. 1824

(7:56) **Stark** [...] **utgift:** multae, magnae impensae. 1824

¹⁰ ”Jag ska inte förneka att det är med en **stark blandning** av avsmak och fascination som jag tittar på programmet.” (GP 2008)

¹¹ ”Därför är bilförsäljningen en otroligt **stark spegel** av det allmänna ekonomiska läget.” (GP 2008)

(7:57) De **starka inkvarteringar** som ägde rum, då större truppstyrkor förlades i Upsala för att afvärja de ryska landstigningarna 1720–21. 1909

Enligt sökningar i Fullkorpus (13-08-19) tycks substantiven *portion*, *utbetalning* och *utgift* alla företrädesvis kombineras med Magn-adjektivet *stor* i nusvenskan, medan substantivet *inkvartering* över huvud taget inte förstärks med hjälp av ett Magn-adjektiv i nuspråket. För övrigt kan noteras att orden *utbetalning* och *utgift* endast förekommer i ett svensk-latinskt lexikon (Lindfors 1824) och att det därför är osäkert huruvida de representerar 1800-talets verkliga språkbruk (jfr avsnitt 5.7.3).

I de äldre materialen förekommer också flera bassubstantiv som betecknar föda: *förspisning* och *hovförtäring* i 1600-talsmaterialet och *förtäring* i 1800-talsmaterialet. Två av språkproven återges här (som ex. 7:58 och 7:59):

(7:58) (*Extra hjälp*) wed denna **starka förspysningen**. 1695

(7:59) Med 4 hästar och **stark förtäring** blef resan ganska dyr. 1816

När ord betecknande föda bestäms av adjektivet *stark* i nusvenskan har adjektivet knappast Magn-funktion. Ordet betyder då i stället (ungefär) ’kryddstark’, vilket framgår av följande språkprov (ex. 7:60 och 7:61):

(7:60) Minska på chilimängden om du är rädd för **stark mat**. (GP 2008)

(7:61) Man kan ju inte ge dem [*dvs. barnen*] alltför mycken eller **stark föda** genast, sade hon, så havrevälling med skummjök är vad de får nu, var tredje timme. (Bonniersromaner 1980–81)

Trots stora likheter i den omgivande kontexten kan alltså adjektivet *stark* ibland tolkas på olika sätt i texter från olika tidsperioder.

I de äldre materialen anträffas bassubstantiv som betecknar värme eller kyla mest frekvent: *eld* i 1600-talsmaterialet, *hetta* i 1700-talsmaterialet, *hetta* och *köld* i 1800-talsmaterialet och *köld* i det tidiga 1900-talsmaterialet. Bassubstantiven *kyla*, *värme* och *hetta* är belagda även i det nuspråkliga materialet, men de är inte lika framträdande. De kollokationer som har flest träffar i Nuspråklig korpus är *starkt* (eller *starka*) *skäl*, *stark tradition* och *stark kontrast* (i uttryck som ”blir en stark kontrast” eller ”står i stark kontrast till ...”).

Delfältet Ljud/Ljus

Kollokatorn *stark* är den enda av de undersökta kollokatorerna som samlar ett stort antal kollokationer i delfältet Ljud/Ljus (med mer än 50 träffar i Nuspråklig korpus). De bassubstantiv som förs till detta delfält anges nedan.

1600-tal, starkt: ljud (”Liud”)

1700-tal, stark: dag (*dvs.* ’dagsljus’)

1800-tal, stark(t): ljus (4; ”lius”), buller (3), sken (2), dager, ljud, vaxljusbelysning

1900–1958, stark(t): månsken (3), sken (2), solsken, ljud (2), basunljud, ljus (2), solljus (2), biton (2), ton, underton, basunstöt, buller, dager, då, reklambelysning, sol (*dvs.* ’solljus’), södersol

Nuspråk, stark(t): ljus (16), solljus (4), eftermiddagsljus, motljus, strålkastarljus, solsken (13), sol (10; *dvs.* ’solsken’), sken (3), buller (2), ljud (2), motorljud, belysning, takbelysning, då, efterklang (*bildl.*), klang, mässingsklang, ljudstöt, ljusglimt, slammer, solglitter, toner, underton, tutande

Som framgår ovan har kollokationen *starkt ljus* flest träffar i det nuspråkliga materialet, men även ord betecknande ljud bestäms av Magn-adjektivet *stark*, t.ex. *buller*, *ljud* och *dån*.

Delfältet Lukt/Smak

Substantiv betecknande lukt såväl som smak är representerade i delfältet Lukt/Smak. Kollokationen *stark smak* är belagd sedan 1600-talet, *stark lukt* sedan 1700-talet och *stark doft* (som har flest träffar i det nuspråkliga materialet) sedan tidigt 1900-tal. Antalet träffar är dock inte stort i detta delfält.

För övrigt kan noteras att adjektivet *stark* i en kollokation som *stark smak* dels har innebörden ’kryddstark’, dels realiserar en förstärkande funktion – till skillnad mot vad som är fallet i ordkombinationer som *stark mat* och *stark föda* i exempel (7:60) och (7:61) (där den ena tolkningen utsluter den andra). *Stark smak* innebär ju en myckenhet av smak medan *stark mat* inte innebär en myckenhet av mat.

Delfältet Väder

Följande bassubstantiv i korpusmaterialet förs till delfältet Väder:

1500-tal, stark(t): väder (4; ”wädhre”, ”wädher”, ”waeder”; *dvs.* ’vind(ar)’), västanväder (”westan wädher”; *dvs.* ’västanvind’), frost (2; ”fröst”, ”fråst”; *n.*), regn

1600-tal, stark(t): storm, stormväder (”-w-”), vind (”wind”)

1700-tal, stark(t): väder (7; ”wäder”; *dvs.* ’vind’), frost (2), regn (2; ”rägn”)

1800-tal, stark(t): blåst (7), regn (7), storm (6), frost (4), snöfall (2), väder (2; *dvs.* ’vind’), by, dimma, hagel, oväder, passad, snöyra, skurar, vind (”wind”), vindstyrka, vårtorka, åska

1900–1958, stark(t): blåst (6), regn (3), störtregn, storm (3), töväder (3), dimma (2), vind (2; äv. *bildl.*), medvind (2), motvind (2), blidväder (2), dagsmeja, hagel, nattfroster, regnskurar, snöfall, temperaturfall, torka, åska, åskväder, östanväder (*dvs.* ’östanvind’)

Nuspråk, stark(t): medvind (9; *särsk. bildl.*), vind (8), motvind (2), toryvind, västvind, blåst (2), frost, hagelström, sommarhetta, tordön, vindpust, vindstötar

De flesta bassubstantiven betecknar vind eller blåst, så t.ex. (det äldre) ordet *väder* i exempel (7:62).

(7:62) Et faseligit gny och **starckt wäder**, at boden ristades. 1740

Kollokationen *stark medvind* har flest träffar i Nuspråklig korpus. Denna kollokation används företrädesvis bildligt, som i exempel (7:63):

(7:63) Svensk ishockey har just nu **stark medvind**. (DN 1987)

I övrigt förekommer även bassubstantiv som *frost*, *dimma*, *snöyra* och *temperaturfall*.

7.1.3.3. Sammanfattning

Stark är den av de undersökta kollokatorerna som förekommer mest frekvent och den som kan sägas vara mest generell i sin användning. I nusvenskan förs ett stort antal träffar till alla ordfält utom två, nämligen KOGNITION och (FYSILOGISKT) TILLSTÄND (i huvudfält A), och inget ordfält eller delfält saknar träffar helt.

Att antalet belägg i de flesta semantiska fält är betydligt större i det nyare materialet än i det äldre kan betraktas som ett förväntat resultat, eftersom materialen är olika stora. I ordfälten KOGNITION och (FYSILOGISKT) TILLSTÄND syns dock ingen frekvensökning och inte heller i delfälten Sjukdom/Skador, Rörelse eller Väder. I praktiken tyder detta på att kollokationer innehållande kollokatoren *stark* i dessa fält förekommer med minskande frekvens i ett tidsperspektiv. Exempel på kollokationer som påträffas i det äldre materialet men som kan upplevas som oväntade i nusvenskan är *stark kunskap* och *stark förmodan* i ordfältet KOGNITION och *stark sjukdom*, *stark feber* och *stark huvudvärk* i delfältet Sjukdom/Skador.

För övrigt noteras att några av de substantiv som tidigare har kombinerats med Magn-kollokatoren *stark* inte längre verkar utgöra baser i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv. I det nuspråkliga materialet finns inga exempel som motsvarar "sättas under stark vakt" eller "de starka inkvarteringar som ägde rum". 'Myckenhet' av 'vakthållning' resp. 'inkvartering' uttrycks på andra sätt i nusvenskan.

Den förstärkande betydelsen hos *stark* är ofta påfallande renodlad. I kollokationer som *stark oro*, *stark tro* och *stark överdrift* är den förstärkande betydelsen mycket tydlig. Det är emellertid också vanligt att Magn-funktionen kombineras med funktionen Bon – och att det är svårt att skilja den ena funktionen från den andra. Några exempel på detta är *starkt stöd*, *stark insats* och *stark spurt*. Att funktionerna Bon och Magn ligger nära varandra illustreras också av att vissa bassubstantiv som tidigare bildade kollokationer med *stark* nu företrädesvis bildar kollokationer med någon av Bon-kollokatorerna *god* eller *bra*. Kollokationerna *stark syn*, *stark hörsel* och *stark lukt* ('luktsinne') har minskat i användning medan de i princip likabetydande varianterna *god/bra syn*, *god/bra hörsel* och *gott/bra luktsinne* har vunnit mark.

Beträffande betydelser kan vidare noteras att adjektivet *stark* kan ha olika innebörd i texter från olika tidsperioder trots att det kombineras med huvudord som i stort sett är synonyma. I kollokationerna *stark förspisning* (i 1600-talsmaterialet) och *stark förtäring* (i 1800-talsmaterialet) ger adjektivet uttryck för funktionen Magn, medan det i kollokationen *stark mat* i det nuspråkliga materialet tillför betydelsen 'kryddstark' (se exempel 7:58–7:60).

De bassubstantiv som kombineras med Magn-kollokatorn *stark* vid flest tillfällen i det undersökta materialet är: *stöd, känsla, kritik, intryck, vilja, insats, oro* och *behov* (här angivna i frekvensordning i absoluta tal).

7.1.4. Sträng

Tabell 7.4 illustrerar hur de baser som kombineras med Magn-adjektivet *sträng* fördelas i semantiska fält under de olika tidsperioderna. En mer detaljerad resultatredovisning följer.

TABELL 7.4. *Magn-kollokatorn sträng + substantiv fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	1900–58	Nuspråk
1. EMOTION	1–3	1–3			1–3	
2. KOGNITION				1–3	1–3	4–10
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND						
Sjukdom/Skador			1–3	1–3	1–3	
4. EGENSKAP/ATTITYD	1–3	1–3	1–3	>10	>10	>50
B. Verksamheter/Yttre företeelser						
5. MÅLINRIKTAD HANDLING		1–3	>10	>50	>10	>50
6. HÄNDELSE				1–3	1–3	
Ökning/Minskning						
Rörelse						
7. SOCIAL KONTAKT		1–3		1–3	1–3	4–10
(Verbal) Kommunikation		1–3		4–10	1–3	>10
Konflikt/Konkurrens						
Tvång/Beroende	4–10	4–10	4–10	>10	>10	>400
8. OMGIVNING/MILJÖ		1–3	>10	>10	>10	>100
Ljud/Ljus				1–3		
Lukt/Smak			1–3	1–3		1–3
Väder		1–3	1–3	1–3		4–10
Totalt antal belägg	10	17	38	160	103	745

7.1.4.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Magn-kollokatorn *sträng* har inte särskilt utbredd användning i Huvudfält A, Egenskaper/Inre tillstånd. Endast ordfältet EGENSKAP/ATTITYD tillförs mer än 50 träffar från Nuspråklig korpus.

Bland de bassubstantiv som förs till ordfältet EMOTION återfinns samma substantiv, nämligen *vrede*, en gång i 1500-talsmaterialet, en gång

i 1600-talsmaterialet och en gång i materialet från 1900–1958. Att samma substantiv återkommer på detta sätt tyder på att det inte är fråga om tillfälligheter. Beläggen är få, men orden *sträng* och *vrede* visar trots allt en tendens till samförekomst.

Även bland de bassubstantiv som förs till ordfältet KOGNITION anträffas ett och samma substantiv i material från olika tidsperioder, om än endast i ett fåtal belägg. Bassubstantivet *logik* återfinns i 3 belägg från 1800-talsmaterialet, 1 belägg från 1900–1958 och 3 belägg i Nuspråklig korpus. Just detta substantiv förstärks således ibland av adjektivet *sträng*.

I ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND är det endast delfältet Sjukdom/Skador som tillförs Magn-kollokationer med kollokatoren *sträng*. Tre olika bassubstantiv inordnas i detta delfält: *migrän* från 1700-talsmaterialet, *sjukdom* från 1800-talsmaterialet och *diarré* från det nuspråkliga materialet.

Vidare förs följande bassubstantiv, med belägg daterade från 1500-talet och framåt, till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD:

1500-tal, *sträng(t)*: allvar ("allwar"), rättfärdighet ("rättfärdigheet")

1600-tal, *sträng(t)*: allvar ("alfwar"), vilja ("willia")

1700-tal, *sträng(t)*: rättfärdighet, vilja

1800-tal, *sträng(t)*: allvar (2), akt, fromhet, följdriktighet, föreställning, kyskhet, noggrannhet, ostrafflighet (*dvs.* 'oförvitlighet'), plikt känsla ('plikt känsla'), precision, redlighet, återhållsamhet, ärlighet

1900–1958, *sträng(t)*: sparsamhet (6), sekretess ("3"; *dvs.* 'hemlighetsfullhet'), allvar (2), helgd (2), giltighet, hemlighetsfullhet, neutralitet, sannfärdighet, självbehärskning, tystlåtenhet, vördnad, återhållsamhet

Nuspråk, *sträng(t)*: sekretess ("45"; *dvs.* 'hemlighetsfullhet'), religiositet (4), askes (3), behärskning (2), minimalism (2), arbetsmoral (2), bildmoral, kritiker moral, rationalism (2), symmetri (2), allvar, celibat, fredsvilja, kalvinism, koncentration, kristendom, modernism, moralism, normsyn, plikt känsla, polityr, purism, puritanism, respekt, självkritik, självvransakan, slutenhet, sparsamhet, stoicism, systematik, återhållsamhet

Bassubstantivet *allvar* förekommer minst en gång under alla tidsperioder utom 1700-talet. Bassubstantiven *rättfärdighet* och *vilja* återfinns däremot i det äldre materialet, men inte alls fr.o.m. 1800-talet. När det gäller *rättfärdighet* är förklaringen troligen att ordet tappat i frekvens sedan denna tid. Det markeras som ålderdomligt i SO (2009). Substantivet

vilja är däremot mycket vanligt i nusvenskan och i en ordbild i Fullkorpus (13-01-04) återfinns flera olika adjektiv som kan uttrycka 'hög grad'. Tre frekventa varianter är *stark*, *obändig* och *okuvlig* – men alltså inte *sträng*. *Stark*, *obändig* resp. *okuvlig vilja* är dock inte bara moderna sätt att uttrycka ett innehåll som förr kunde uttryckas med kollokationen *sträng vilja*. I beläggen på *sträng vilja* från 1600- och 1700-talet tycks det vara Guds vilja som avses och denna vilja förknippas med 'stränghet' (se ex. 7:64 och 7:65):

(7:64) Himmelens **stränga willia** [...] plägar wäll aldrig af mig försummas. 1669

(7:65) Är det Er **stränga vilja**, at i Skapelsens vimlande kretsar, endast lämna mig – Mig allena? 1794

I nuspråkliga belägg på *stark vilja*, *okuvlig vilja* o.d. har inte adjektiven samma konnotationer, vilket framgår av exempel (7:66):

(7:66) Hon hade en **okuvlig vilja**, att genom föreningsaktiviteten, medverka till ett välfungerande samhälle. (GP 2005)

Det bassubstantiv som uppvisar allra störst frekvens i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är *sekretess* med 45 träffar i Nuspråklig korpus och 3 förekomster i materialet från 1900–1958. Enligt SAOB är detta substantiv belagt i svenskan sedan 1686, men det tycks alltså inte kombineras med adjektivet *sträng* förrän under 1900-talet. De enda adjektiviska uttryck för 'hög grad' som anges i SAOB-artikeln SEKRETESS är *djupaste* (belagt år 1923) och *långt driven* (belagt år 1952). Det adjektiv som förekommer mest frekvent enligt en ordbild på ordet *sekretess* i Fullkorpus (13-04-04) är *stor* (följt av *sträng*). Möjligen användes *stor* i ännu större utsträckning i äldre tid medan användandet av *sträng* är en senare utveckling. Som nämns ovan förs ordet *sekretess* för övrigt till två olika ordfält i min studie eftersom det dels kan betraktas som en egenskap eller ett förhållningssätt (med tolkningen 'hemlighetsfullhet'), dels som ett tvång (med tolkningen 'påbjudet hemlighållande' eller 'tystnadsplikt'). Ordet kommer således att återkomma i avsnitt 7.1.4.2.2 nedan (och siffran som markerar antalet belägg är därför försedd med ett citationstecken).

7.1.4.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Betydligt fler kollokationer med *sträng* som Magn-kollokator förs till Huvudfält B än till Huvudfält A.

7.1.4.2.1. Ordfälten MÅLINRIKTAD HANDLING och HÄNDELSE

Följande bassubstantiv inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING:

1600-tal: *sträng(t)*: ansträngande (”ansträngande”), fåktande

1700-tal: *sträng*: uppsikt (5; ”upsikt”, ”upsigt”, ”upsickt”), diet (3), galopp, motion, undersökning

1800-tal: *sträng(t)*: arbete (12), uppsikt (12; ”uppsigt”), diet (8), vetenskap (6; ”vettenskap”), studium (3), undersökning (3), räfst (2), tillsyn (2), betning, efterspaning, fasta, forskning, fortsättande, frotering (med ullstrumpa), glödgning, granskning, gång, göra, jakt (”jagt”), pliktuppfyllelse, prövning (”pröfning”; *dvs.* ’undersökning’), ridning, tystnad, veder-gällning, verksamhet

1900–1958: *sträng(t)*: arbete (5), diet (4), hushållning (4), ransonering (3), behovsprövning (2), bevakning (2), tillsyn (2), blockad, fasthållande, gallring, prövning (*vid långivning*), räfst, skolning, uppsikt, vedergällning, vila (”hvila”), vård (”om valutan”)

Nuspråk: *sträng(t)*: bevakning (21), polis**bevakning** (3), säkerhets**bevakning** (2), diet (17), uppsikt (15), segregering (5), köns**segregering**, censur (4), press**censur**, överbvakning (3), kvalitets**överbvakning**, polis-**överbvakning**, myndighets**överbvakning**, handhygien (2), ransonering (2), arbete, straff**arbete**, bevisföring, botgöring, exercis, fasta, vegan**fasta**, formanlys, granskning, förhands**granskning**, hushållning, hållande, kreditprövning, penicillin**kur**, regelskärpning, rättsskipning, språktukt, säng-läge, valutareglering, vila, visitation

De tidigast belagda baser som förs till ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING är alltså verbalsubstantiven *ansträngande* och *fåktande*, som återfinns i 1600-talsmaterialet. Det bassubstantiv som har flest belägg är vidare *bevakning* (med 21 träffar i Nuspråklig korpus och 2 förekomster i det tidiga 1900-talsmaterialet). Detta ord ingår i en grupp bassubstantiv som i kombination med adjektivet *sträng* innefattar betydelsen ’intensiv uppmärksamhet’. Andra baser i denna grupp är t.ex. *uppsikt*, som förekommer sedan 1700-talet och framåt, *tillsyn*, som anträffas under 1800-talet och tidigt 1900-tal, och *överbvakning* som anträffas i Nuspråklig korpus (även som andra led i sammansättningar som *polisöverbvakning* och *myndighetsöverbvakning*). Adjektivet *sträng* kan i kombination med dessa baser definieras ’noggrann’ övergående i ’intensiv’. Så även

i ordkombinationer som *sträng censur*, *sträng granskning* och *sträng kreditprövning* – som alla återfinns i det nusvenska materialet – och i kollokationen *sträng diet*, som förekommer sedan 1700-talet.

Ett bassubstantiv som uppvisar minskande frekvens tillsammans med *sträng* i ett diakront perspektiv är *arbete* – trots att detta substantiv som enskilt ord knappast har minskat i frekvens. Substantivet förekommer 12 gånger i 1800-talsmaterialet, 5 gånger i det tidiga 1900-talsmaterialet och 1 gång i det nuspråkliga materialet (om än även i sammansättningen *straffarbete*). Tillsammans med detta huvudord förknippas ordet *sträng* för övrigt inte i samma utsträckning med ’noggrannhet’ utan snarare med ’hårda krav’ och ’stor (fysisk) ansträngning’. Flera 1800-talslexikon redovisar kollokationen *strängt arbete*, bl.a. Weste (1807), Weste (1817), Björkman (1889) och Sundén (1891):

(7:67) Strängt **arbete**, travail pénible el. rude, grand travail. WESTE 1807

(7:68) Strängt **arbete**, träget och mödosamt arbete. WESTE FörslSAOB 1817

(7:69) Strängt **arbete**, hard work. BJÖRKMAN 1889

(7:70) Strängt **arbete**, ansträngande. SUNDÉN 1891

Kollokationen tycks således ha ansetts etablerad och värd att beskrivas i ordböcker på 1800-talet. Idag verkar det inte finnas någon särskild anledning till att just kollokationen *strängt arbete* bör förtecknas i ordböcker, även om den fortfarande utgör en fullt möjlig kollokation. Följande språkprov (återgivet som ex. 7:71) är från Press 98:

(7:71) Romanerna handlar alltså om **strängt arbete** som ska få en rättvis belöning. (Press 98)

En sökning på adjektiv + *arbete* i Fullkorpus visar att några möjliga Magn-kollokatorer i nusvenskan (förutom *strängt*) är *enormt*, *hårt*, *idogt*, *intensivt*, *mycket* och *träget*. Allra flest träffar har kollokationen *hårt arbete*. Denna kollokation har troligen vunnit mark på bekostnad av varianten *strängt arbete*.

Att Magn-adjektivet *sträng* kan innehålla många olika betydelse-nyanser tydliggörs av att även bassubstantiv som inte kan förknippas med ’intensitet’, ’noggrannhet’ eller ’stor (fysisk) ansträngning’ förekommer i materialet. Tydliga exempel är *vila* och *sängläge* i det nusvenska materialet (där adjektivet återigen skulle kunna parafraseras t.ex. ’långt driven’ eller ’strikt’).

Endast några få bassubstantiv förs till ordfältet HÄNDELSE, nämligen *nötning* och *rostning* från 1800-talsmaterialet och *uttorkning* från det tidiga 1900-talsmaterialet – alla bara belagda en gång vardera. Inga belägg alls förs till något av delfälten Ökning/Minskning eller Rörelse.

Magn-adjektivet *sträng* förstärker således företrädesvis substantiv som betecknar handlingar (med särdraget [+intention]) och inte substantiv som betecknar händelser eller skeenden (med särdraget [-intention]).

7.1.4.2.2. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

I ordfältet SOCIAL KONTAKT inordnas bassubstantiv som *allians* (från 1600-talsmaterialet), *förening* (från 1800-talsmaterialet), *avskildhet* (från det tidiga 1900-talsmaterialet), *karantän* och *isolering* (från det nuspråkliga materialet). Inom detta semantiska fält tycks *sträng* ofta kunna parafraseras 'strikt' eller 'långt driven'.

Ett måttligt antal bassubstantiv (mellan 11 och 50) tillförs delfältet (Verbal) Kommunikation, bl.a. *löfte* från 1600-talsmaterialet, *påstående* från 1800-talsmaterialet och *tillsägelse* från det tidiga 1900-talsmaterialet och Nuspråklig korpus. Inga kollokationer alls bedöms höra till delfältet Konflikt/Konkurrens.

I delfältet Tvång/Beroende samlas däremot det överlägset största antalet kollokationer med adjektivet *sträng* som kollokator. Över 400 träffar från Nuspråklig korpus förs hit. De aktuella bassubstantiven anges nedan.

1500-tal, *sträng(t)*: hämnd (3; "hempd", "hæmpd"; *dvs.* 'straff efter lag'), befallning ("befalingh"), bestraffelse, påbud ("påbodh"), skatt

1600-tal, *sträng(t)*: befallning (3; "Befalingh"), förbud, mandat (*dvs.* 'påbud'), straff, vite ("wijthen")

1700-tal, *sträng(t)*: böter, förbud, förordning, pålagor, räkskap

1800-tal, *sträng(t)*: förbud (6), straff (5), disciplin (4), befallning (3), plikt (3; "pligt"), regemente (2; "regement"), aga, skol-**aga**, bestraffning, kontroll, order, påbud, regler, villkor ("willkor"), yrkande

1900–1958, *sträng(t)*: befallning (4), disciplin (3), kontroll (3), **priskontroll**, krav (3), sekretess ("3"; *dvs.* 'påbjudet hemlighållande, tystnadsplikt'), straff (3), begränsning (2), förbud (2), regemente (2), restriktion (2), fordran, pålagor, regler

Nuspråk, *sträng(t)*: straff (68), fängelse**straff** (5), bötes**straff**, kropps**straff**, regler (54), miljö**regler** (6), sekretess**regler** (2), förhållnings**regler**, kläd**regler**, kontroll- och inspektions**regler**, sekretess ('45"; *dvs.* 'påbjudet hemlighållande, tystnadsplikt'), förundersöknings**sekretess** (3), bank**sekretess**, socialtjänst**sekretess**, utrikes**sekretess**, order (30), förhållnings**order** (4), kontroll (25), gräns**kontroll** (2), ålders**kontroll** (2), hygien**kontroll**, kostnads**kontroll**, kvalitets**kontroll**, säkerhets**kontroll**, krav (22), miljö**krav** (4), säkerhets**krav** (3), bevis**krav** (2), avgas**krav**, djurskydds**krav**, form**krav**, inträdes**krav**, kompositions**krav**, kvalitets- och miljö**krav**, rationaliserings**krav**, salmonell**akrav**, sannings**krav**, sekretess**krav**, stabilitets**krav**, visum**krav**, disciplin (19), budget**disciplin** (2), själv**disciplin**, påföljd (18), förbud (12), fotoförbud, sexförbud, slipsförbud, utgångsförbud, hierarki (8), villkor (8), restriktioner (6), import**restriktion**, begränsning (4), föreskrifter (2), regement (2; *dvs.* 'maktutövning'), regim (2; *dvs.* 'maktutövning'), tids**regim**, energibesparings**regim**, reglering (2), valutareglering, ansvar, auktoritet, befällning, bestraffningar, bud, böter, fordran, hembudsskyldigheter, husarrest, pliktrangordning, tystnadsplikt

Kollokationen *sträng hämnd* är belagd 3 gånger på 1500-talet, men återkommer inte efter detta århundrade. De 3 förekomsterna är alla från Gustav Vasas registratur och tycks ingå i en fast (och hotfull) formulering i brev från kungen (se ex. 7:72):

(7:72) Wed min och Riichesens **Streng** hæmpd pliiet och wrede. 1521

Exempel (7:72) utgör första belägg för *hämnd* i betydelsen 'straff efter lag, utmätt o. ådömt av världslik myndighet' i SAOB (H 1967), en betydelse som är belagd t.o.m. 1613.

Många andra substantiv betecknande straff återfinns bland baserna, t.ex. *straff*, *bestraffelse*, *bestraffning*, *vite*, *böter*, *skol-aga* och *husarrest*. Ordet *straff* är den mest frekvent förekommande basen, med 68 träffar i Nuspråklig korpus. Näst flest träffar har substantivet *regler*, som anträffas 54 gånger i det nuspråkliga materialet och som även återfinns som andralad i sammansättningar som *miljöregler*, *sekretessregler* och *förhållningsregler*. Bassubstantiv som betecknar andra typer av reglering är *förbud*, *restriktioner* och *begränsningar*. Även basen *sekretess* är frekvent förekommande, med 45 träffar i Nuspråklig korpus och 3 förekomster 1900–1958 (och, som nämns tidigare, förs dessa belägg även till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD). Frekvent förekommande bassubstantiv, i synnerhet i nusvenskan, är också *order*, med 30 träffar i Nuspråklig korpus och *kontroll* och *krav* med 25 respektive 22 träffar.

7.1.4.2.3. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Nedan angivna huvudord inordnas i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ.

1600-tal, *sträng*: köld

1700-tal, *sträng/stränga*: köld (9; "kjöld"; kiölden"), eld (2), hetta (2), fuktighet ("fugtighet"), försoning (*trol. i bet. 'gottgörelse'*), torka, utgifter

1800-tal, *sträng(t)*: köld (10), vinter**köld**, hetta (6), bevis ("bewis"), fuktighet, medellöshet, motsats, rätthet (*dvs. 'korrekthet'*), sanning, skillnad ("skilnad"), torka

1900–1958, *sträng*: köld (5), kyla (4), vinter**kyla** (2), laglighet, ordning

Nuspråk, *sträng(t)*: kyla (91), januarikyla, nattkyla, vinterkyla, ordning (9), köld (3), vinter**köld**, bullermål, indikation, mönster, organisation, rangskillnad, struktur, tradition, geishatradition, uppdelning

Det vanligaste bassubstantivet i de äldre tidsperioderna är ordet *köld* och i nusvenskan närsynonymen *kyla*. Att kollokationen *sträng köld* har minskat i frekvens medan *sträng kyla* har ökat beror för övrigt troligen på att frekvensen för substantiven som enskilda ord har minskat resp. ökat snarare än på att de kombineras med *sträng* i olika stor utsträckning.¹² Substantivet *kyla* är också det huvudord som totalt sett förekommer mest frekvent tillsammans med adjektivet *sträng*, med 91 träffar i Nuspråklig korpus. Även kollokationen *sträng hetta* påträffas i 1700- och 1800-talsmaterialen, men tycks sedan ha försvunnit ur bruk. Andra bassubstantiv som är belagda i de äldre materialen men inte i det nuspråkliga är *fuktighet* och *torka*.

Sammanfattningsvis kan sägas att fältet OMGIVNING/MILJÖ tillförs flera frekvent förekommande baser, men förhållandevis få *olika* baser.

De tre delfält som ingår i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ, dvs. Ljud/Ljus, Lukt/Smak och Väder, samlar alla förhållandevis få kollokationer. I delfältet Lukt/Smak återfinns exempelvis ett och samma bassubstantiv, nämligen *lukt*, i 1700- och 1800-talsmaterialen och i Nuspråklig korpus. Ett exempel

¹² En sökning i ORDAT och Äldre romaner (13-09-05) ger flest träffar för ordet *köld* (*köld* får där 388 och *kyla* 165 träffar) medan en sökning i Fullkorpus ger flest träffar för ordet *kyla* (*köld* får där 497 och *kyla* 6 651 träffar).

på en kollokation som förs till delfältet Väder är vidare *sträng frost* (som har 2 belägg i Nuspråklig korpus).

7.1.4.3. Sammanfattning

Adjektivet *sträng* bedöms användas som Magn-kollokator framför allt i de semantiska fälten EGENSKAP/ATTITYD, MÅLINRIKTAD HANDLING, Tvång/Beroende i SOCIAL KONTAKT och OMGIVNING/MILJÖ. Några exempel på huvudord från 1500–1700-talet i fältet EGENSKAP/ATTITYD är *allvar*, *rättfärdighet* och *vilja* och från nuspråket *sekretess* och *behärskning*. I fältet MÅLINRIKTAD HANDLING märks bassubstantiv som innefattar betydelsen 'uppmärksamhet', som t.ex. *bevakning*, *uppsikt*, *tillsyn* och *övervakning*.

Delfältet Tvång/Beroende i ordfältet SOCIAL KONTAKT samlar det absoluta största antalet bassubstantiv och den mest frekventa kollokationen där är *strängt straff*, som återfinns fr.o.m. 1600-talet. I ordfältet OMGIVNING/MILJÖ kombineras adjektivet *sträng* med ett ganska litet antal olika baser. *Kyla* förekommer mest frekvent (med 91 träffar i Nuspråklig korpus). I 1700- och 1800-talsmaterialen anträffas även kollokationen *sträng hetta* förhållandevis många gånger, men till skillnad från *sträng kyla* (eller *köld*) återfinns *sträng hetta* knappast i ett nuspråkligt material.

Tre semantiska fältsaknar belägg helt, nämligen (FYSIOLGISKT) TILLSTÅND (bortsett från delfältet Sjukdom/Skador) och de båda delfälten Ökning/Minskning och Rörelse i ordfältet HÄNDELSE. Substantiv som t.ex. *sömn*, *ökning* och *sjögång* bestäms således inte av kollokatorn *sträng*.

I samband med baser som *migrän*, *sjukdom* och *uttorkning* kan betydelsen yansar som 'påfrestande' och 'svår att uthärda' skönjas hos adjektivet (utöver den förstärkande funktionen), men i samband med baser som *allians*, *karantän* och *isolering* samt *vila* och *sänkläge* kan adjektivet hellre parafraseras 'strikt' eller 'långt driven'. Ofta finns även en betydelsen yans av 'noggrannhet' hos adjektivet, t.ex. i de kollokationer i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING som innefattar betydelsen 'intensiv uppmärksamhet'. Några exempel, som även nämns ovan, är *sträng tillsyn*, *sträng uppsikt* och *sträng övervakning*. I detta ordfält kan ibland även 'hårda krav' och 'stor (fysisk) ansträngning' innefattas i adjektivets betydelse (snarare än 'noggrannhet'), t.ex. tillsammans med basen *arbete*. Slutligen är det grundbetydelsen av 'stränghet' hos adjektivet som gör att det på ett naturligt sätt kombineras med baser som *straff*, *regler* och *kontroll* i delfältet Tvång/Beroende.

De kollokationer som uppvisar störst frekvens i nusvenskan näst efter *sträng kyla* är *strängt straff* och *stränga regler*.

7.1.5. Svår

Som framgår av sammanställningen i tabell 7.5 kan adjektivet *svår* förekomma som Magn-kollokator i de flesta semantiska sammanhang. Resultaten redovisas närmare i nedanstående avsnitt.

TABELL 7.5. *Magn-kollokatorn svår + substantiv fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	1500-tal	1600-tal	1700-tal	1800-tal	1900–58	Nuspråk
1. EMOTION		1–3		1–3	>10	>10
2. KOGNITION	1–3	1–3	1–3	1–3		4–10
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	1–3	4–10	1–3	1–3	1–3	>10
Sjukdom/Skador	1–3	4–10	4–10	>10	>10	>300
4. EGENSKAP/ATTITYD	1–3		4–10	4–10	4–10	4–10
B. Verksamheter/Yttre företeelser						
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	1–3	4–10	4–10	>10	>10	4–10
6. HÄNDELSE		1–3	1–3	4–10	>10	>100
Ökning/Minskning					4–10	
Rörelse			1–3	4–10	>10	1–3
7. SOCIAL KONTAKT		1–3			4–10	4–10
(Verbal) Kommunikation	4–10	4–10	1–3	1–3	4–10	1–3
Konflikt/Konkurrens	1–3	1–3	1–3	1–3	>10	>50
Tvång/Beroende	>10	>10	>10	>10	>10	>10
8. OMGIVNING/MILJÖ	4–10	4–10	>10	4–10	>10	>50
Ljud/Ljus						
Lukt/Smak			1–3			
Väder		1–3		1–3	4–10	4–10
Totalt antal belägg	38	56	58	126	267	699

7.1.5.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Magn-kollokatorn *svår* kan i viss mån föras till alla ordfält i Huvudfält A, men allra mest typiskt till delfältet Sjukdom/Skador. För övrigt kombineras adjektivet nästan uteslutande med ord som betecknar negativa företeelser. Till ordfältet EMOTION förs t.ex. bassubstantivet *sorg* från 1600-talsmaterialet och *sorg*, *besvikelse* och *födslovåndor* från det tidiga 1900-talsmaterialet. I det nuspråkliga materialet märks baser som *ångest*, *lidande*, *missräkning*, *skuld känslor*, *kval*, *besvikelse*, *panik* och *ånger*. Ett undantag utgör emellertid substantivet *lust* som förekommer både i 1800-talsmaterialet och i Nuspråklig korpus, t.ex. i följande språkprov (ex. 7:73):

(7:73) Jag fick plötsligt **svår lust** att färdas en sträcka i Lundelland. (GP 2008)

Här saknar adjektivet *svår* negativa konnotationer.

Några enstaka bassubstantiv inordnas också i ordfältet KOGNITION, t.ex. *misstankar* från 1500- och 1800-talsmaterialen (som även förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD). Kollokationen *svåra misstankar* har inte fått fäste i språket. Det tycks numera vara kollokationen *starka misstankar* som föredras (enligt en ordbild på ordet *misstanke* i Fullkorpus 13-04-16). Några exempel på bassubstantiv som kombineras med *svår* i det nuspråkliga materialet är *förvirring*, *huvudbry* och *tvivel*.

7.1.5.1.1. Ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND

Även de baser som förs till ORDFÄLTET (FYSILOGISKT) tillstånd kan i regel betraktas som ”negativa”. Några exempel i nusvenskan är *klåda*, *abstinens*, *andnöd*, *konvulsioner*, *svält* och *träningssvärk*. Ordet *sömn* som är belagt 2 gånger i 1500-talsmaterialet och 2 gånger i 1600-talsmaterialet utgör dock ett undantag. Ett exempel från varje århundrade återges som exempel (7:74) och (7:75):

(7:74) Förtyngd aff **swår sömpn**. 1526

(7:75) Then **swåra sömn** tag oss ifrån, At fienden oss eij skada må. 1695

Adjektivet tycks ha en ganska ren betydelse av ’hög grad’ i ovanstående exempel. Kollokatorn *svår* har inte valts för att sömnen är orolig eller störs av svåra drömmar. Kollokationen *svår sömn* har dock inte fått fäste i språkbruket. I nusvenskan föredras kollokationen *djup sömn* (enligt en ordbild på ordet *sömn* i Nuspråklig korpus 13-03-03).

Adjektivet *svår* används allra flitigast som Magn-kollokator i det delfält i ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND som avser sjukdomar och skador. De tidigaste belägg som inordnas i detta delfält är från 1500-talet och över 300 belägg från det nuspråkliga materialet förs hit. En sammanställning av huvudorden, som alla för övrigt kan betraktas som ”negativa”, följer.

1500-tal, svår: skada

1600-tal, svår: sjukdom (4; ”siukdom”, ”siukdomar”), värk (2; ”wäreck”)

1700-tal, svår: sjukdom (6; ”siukdomer”), koppor, upstigning (dvs. ’uppkastning’)

1800-tal, svår(t): sjukdom (13), **kroppssjukdom**, värk (4), koppor (2), plåga (3), feber, förkylning, kroppsskada, smärta, sår, åkomma

1900–1958, svår(t): sjukdom (8), skada (7), **frostskada**, hjärtfel (3), hosta (3), plåga (3), värk (2), **huvudvärk** (2), allmänsymptom, andnöd, **kramp-anfall**, **smärtanfall**, anfåktelse, benbrott, blodbrist, blodförlust, depression, difteri, epidemi, barnförlamningsepidemi, invaliditet, kraftned-sättning, slaganfall, smärta, sår, åderförkalkning

Nuspråk, svår(t): sjukdom (47), **färsjukdom** (2), **hjärtssjukdom** (2), **kärtsjukdom** (2), **njursjukdom** (2), **blodssjukdom**, **lungssjukdom**, **svamp-sjukdom**, skada (45), **ryggskada** (7), **brännskada** (4), **knäskada** (4), **skallskada** (4), **hjärnskada** (4), **huvudskada** (3), **nack- och ryggskada** (3), **hälsenskada** (2), **kroppsskada** (2), **fotskada**, **handledsskada**, **käkskada**, **miljöskada**, **omgivningsskada**, **pisksnärtsskada**, **polioskada**, **skottskada**, **vristskada**, smärta (15), **bröstsmärta**, **buksmärta**, **huvudsmärta**, **muskel-smärta**, värk (11), **huvudvärk** (8), **muskelvärk** (2), **tandvärk**, **tandlossning** (9), ångest (9), plåga (7), anfall (6), **andnödsanfall** (2), **migränanfall**, **ångestanfall**, depression (5), **årstidsdepression** (2), **förlossningsdepression**, **alkoholproblematik** (4), **infektion** (4), **RS-infektion** (2), **fästing-infektion**, **virusinfektion**, **ögoninfektion**, **influensa** (4), **benbrott** (3), **cancer** (3), **hjärnskakning** (3), **lunginflammation** (3), **astma** (2), **avmagring** (2), **allergi** (2), **kromallergi**, **diarré** (2), **förkylning** (2), **hjärtinfarkt** (2), **hjärtsvikt** (2), **hudproblem** (2), **hälsoproblem** (2), **alkoholproblem**, **narkotikaproblem**, **kramp** (2), **lyte** (2), **ohälsa** (2), **sömlöshet** (2), **trauma** (2), **utvecklingsstörning** (2), **akne**, **alkoholmissbruk**, **feberattack**, **host-attack**, **huvudvärksattack**, **krampattack**, **eksem**, **feber**, **funktionshinder**, **funktionsnedsättning**, **förlamning**, **gulsot**, **handikapp**, **hjärnblödning**, **hjärtfel**, **hosta**, **hålla**, **inflammation**, **hudinflammation**, **kokainmissbruk**, **koleraepidemi**, **kärkramp**, **magsår**, **matförgiftning**, **nästappa**, **podager**, **psykos**, **pålagringar** ("på lederna"), **skolios**, **snuva**, **sockersjuka**, **symptom**, **uttorkning**, **värmekollaps**, **yrsel**, **överkänslighet**

Det framgår ovan att den vanligaste kollokationen i nästan alla tidsperioder är *svår sjukdom*, med 4 förekomster på 1600-talet och 47 förekomster i det nusvenska materialet. Substantivet *sjukdom* kan för övrigt beskrivas som ordfältets arkilexem eftersom i princip alla övriga substantiv i fältet kan sägas utgöra hyponymer till detta ord.

Andra frekventa baser i ordfältet är *skada* (fr.o.m. 1800-talet, då i sammansättningen *kroppsskada*), *smärta* (endast i det nuspråkliga materialet) och *värk* som förekommer fr.o.m. 1600-talet. Antalet olika bassubstantiv

är dock stort. Magn-adjektivet *svår* tycks i stort sett kunna kombineras med vilket substantiv som helst som betecknar sjukdom eller skada.

7.1.5.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är representerat sedan 1500-talet, men bara med några få kollokationer per tidsperiod. Frekvensen har inte ökat över tid, trots att det nuspråkliga materialet är mycket större än det äldre. Några exempel på kollokationer som förs hit är *svåra misstankar* (från 1500- och 1800-talsematerialet) och *svårt ansvar* (från 1700- och 1800-talsmaterialet). Ett av beläggen på *svårt ansvar* återges som exempel (7:76):

(7:76) Och ankommer på wederbörande Kongl. Maj:ts och Rikets Embetsmäns och flere Betjentes **svåra ansvar**, i fall genom deras förwällande, skulle sig tildraga underslef eller oriktighet. 1766

Denna kollokation har nu blivit föråldrad. I ett nuspråkligt material tolkas ordkombinationen *svårt ansvar* knappast som ett Magn-uttryck (se ex. 7:77):

(7:77) Samtidigt har man det **svåra ansvaret** att fikionalisera tillräckligt, att göra en film där man ändå fångar den övergripande sanningen. (GP 2002)

Exempel på nuspråkliga kollokationer som inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är *svårt talfel*, *svår försummelse* och *svår oartighet*.

7.1.5.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Magn-adjektivet *svår* kan i viss mån föras till de flesta av ordfälten också i Huvudfält B, och ordfältet HÄNDELSE samlar allra flest kollokationer. Även här har bassubstantiven företrädesvis negativt betydelseinnehåll.

7.1.5.2.1. Ordfälten MÅLINRIKTAD HANDLING och HÄNDELSE

Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING är representerat sedan 1500-talet, men i beskedlig omfattning. Antalet belägg är ungefär lika många i det äldre som i det nyare materialet, dvs. ungefär 4–10 i varje tidsperiod.

Kollokationen *svår synd* är belagd för första gången år 1572. Den är fullt bruklig idag, liksom kollokationer som *svårt brott* (belagd sedan

1700-talet) och *svår förföljelse* (belagd sedan 1800-talet). En kollokation som däremot har föråldrats är *svåra reparationer*, som återfinns i 2 språkprov från 1700-talsmaterialet (av vilka det ena återges som ex. 7:78):

(7:78) Församlingar, hvilkas egne Kyrkor stå under **svåra reparationer** och byggnader, böra ej besväräs med Collecter til andra kyrkor. 1759

I ett modernt belägg på ordkombinationen *svår reparation* skulle adjektivet *svår* knappast tolkas som en intensifiering av huvudordet – utan som motsatsen till adjektivet 'lätt', dvs. 'komplicerad'.

Ordfältet HÄNDELSE samlar ett stort antal kollokationer i det nuspråkliga materialet (med över 100 träffar i Nuspråklig korpus). De aktuella bassubstantiven anges nedan.

1600-tal, svårt: fall (2)

1700-tal, svår(t): fall, sensation

1800-tal, svårt: fall (3; *dvs.* 'felsteg', 'misstag'), motgång

1900–1958, svårt: slag (7), olycka (6), eldsolycka, flygolycka, bakslag (2), motgång (2), olyckshändelse (2), översvämning (2), börskrasch, efterdyningar, hemsökelse, isblockad, missväxt, missöde, skandal, strapats, störningar, tryckningstappt (*dvs. att hundarna förlorat spåret då haren tryckt*)

Nuspråk, svår(t): olycka (26), tågolycka (4), bilolycka (3), försämningsolycka (2), trafikolycka (2), bussolycka, fartygsolycka, järnvägsolycka, kärnkraftolycka, motorcykelolycka, racingolycka, ridolycka, slag (10), bakslag (9), översvämning (5), motgång (4), haveri (3), krasch (3), bilkrasch, brand (2), fall (2), förfall (2), jordskred (2), miss (2), misstag (2), strapats (2), jordbävning, krock, kullridning, misslyckande, nedisning, nesa, olyckshändelse, prestigeförlust, rekyl, slitage, spänning ("inom unionen"), utbrott ("av vinterkräksjuka")

Ordet *fall* anträffas i kombination med *svår* 2 gånger i 1600-talsmaterialet, 1 gång i 1700-talsmaterialet, 3 gånger i 1800-talsmaterialet och 2 gånger i Nuspråklig korpus. Ordet avser 'fall nedåt' eller 'ramlande' (bokstavligt eller bildligt talat). Såväl 1600-talsbeläggen som 1800-talsbeläggen är alla hämtade från ordböcker eller lexikon, så det är osäkert hur det egentliga språkbruket såg ut. Ett exempel från 1600-talet (från Grubbs ordspråkssamling *Penu Proverbiale*) och ett exempel från 1800-talet

(från Cavallins svensk-latinska ordbok) återges som exempel (7:79) och (7:80):

(7:79) Höga Hästar, giöra **swårt fall**. GRUBB 1665

(7:80) **Swårt fall** gravis lapsus. CAVALLIN 1876

Ordet *fall* används metaforiskt i ovanstående exempel. I det nya materialet handlar det vanligen om konkret användning, som i exempel (7:81):

(7:81) Bo Hogland, 64, nekas ersättning efter ett **svårt fall**. GP 2008

Precis som i de flesta andra ordfält har bassubstantiven, som sagt, huvudsakligen negativt betydelseinnehåll. De mest frekventa baserna är *olycka*, *slag*, *bakslag*, *översvämningar* och *motgångar*.

Substantivet *sensation*, som förekommer i följande språkprov från 1700-talsmaterialet (ex. 7:82), tycks vid första anblicken utgöra ett undantag:

(7:82) Så Nådigt det var vid första apparition att skänka Bonde Ståndet 1
T(unn)a guld, så **svår sensation** skulle det nu värcka, om deras Hulde
Konung nu skulle vilja af dem prätta tillökta pålagor. 1789

Uttrycket *verka svår sensation* i exempel (7:82) betyder emellertid enligt SAOB 'åstadkomma en ogynnsam reaktion, väcka misshag' (SENSATION 3 b). I detta fall visar sig alltså även substantivet *sensation* ha ett negativt betydelseinnehåll.

Inga kollokationer från det nuspråkliga materialet förs till delfältet Ökning/Minskning. Några få kollokationer har emellertid noterats från perioden 1900–1958, t.ex. *svårt kursfall* och *svår nedgång*. Vidare är delfältet Rörelse representerat från 1700-talet och framåt:

1700-tal, svår: sjö

1800-tal, svår: sjö (10)

1900–1958, svår: sjö (8), sjöhävning (2), dyning, sjögång, skakningar (*bildl.*)

Nuspråk, svår: sjögång (2)

Här återfinns alltså främst kollokationer av typen *svår sjö* eller *svår sjögång* och beläggen är fler i det äldre materialet än i det nyare.

7.1.5.2.2. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Av de kollokationer som förs till ordfältet SOCIAL KONTAKT bedöms de flesta tillhöra något av ordfältets tre delfält – och då i synnerhet delfältet Konflikt/Konkurrens. I 1500-talsmaterialet är dock delfälten (Verbal) Kommunikation (med 10 språkprov) och Tvång/Beroende (med 12 språkprov) de mest frekvent belagda fälten.

Samtliga 10 belägg i 1500-talsmaterialet som förs till delfältet (Verbal) Kommunikation innehåller kollokationen *svår(a) ed(er)*, som därmed bör kunna betraktas som en etablerad kollokation. Den beskrivs för övrigt i det moment som avser betydelsen 'hög grad' i SAOB:s artikel *svår* (moment 5):

i) (†) om *ed. α*) motsv. ED, sbst.¹ 1 *b* β: dyr, högtidlig o. vars brytande medför strängt straff. [...] β) motsv. ED, sbst.¹ 2 slutet: kraftig, grov.

Som framgår av ovanstående utdrag från SAOB avser ordet *ed* dels 'högtidlig försäkran', dels 'svordom' och konstruktionen med *svår* återfinns mellan årtalen 1540 och 1747.

Som nämns tidigare förs allra flest belägg till delfältet Konflikt/Konkurrens. En sammanställning av bassubstantiven i detta delfält följer:

1500-tal, *svårt*: örlig ("örligh")

1600-tal, *svår*: fejd ("Feyder"), kontrovers ("controversier"), misshandel ("misshandlingar")

1700-tal, *svår(t)*: kampanj ("campanie"; *dvs.* 'krig'), krig

1800-tal, *svårt*: krig (2)

1900–1958, *svår(t)*: förlust (22), nederlag (6), härjningar (2), konkurrens (2), övergrepp (2), arbetskonflikt, bombardemang, dust, hot, inbördeskrig, gränsfredskränkning, neutralitetskränkning, oroligheter, strejk, uppträde (*dvs.* 'bråk'), ödeläggelse

Nuspråk, *svår(t)*: förlust (13), mandatförlust, misshandel (12), konflikt (4), lojalitetskonflikt, konkurrens (3), motsättningar (3), nederlag (2), tortyr (2), angrepp, terrorattack, förräderi, matthot (*i schack*), kyrkokamp, maktkamp, kränkning, mobbning, strid, underläge, upptuktelse

Några exempel på baser från det äldre materialet är *örlig, fejd* och *kampanj* (i betydelsen 'krig') och några vanliga nusvenska exempel är (i frekvensordning) *förlust, misshandel, konflikt* och *konkurrens*. Två av beläggen på kollokationen *svåra förluster* avslöjar att denna kollokation betraktas som mindre lyckad av *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* på 1940-talet. Tidningen beklagar ett alltför starkt tyskt inflytande över det svenska språkbruket (se ex. 7:83 och 7:84):

(7:83) Tidningarnas telegrambyrå talar med förkärlek om ”svåra” förluster i stället för om stora. Man ser det tyska ”schwer” genom den tunna slöjan. (GHT 1943)

(7:84) Fienderna lida nederlag [...] de tillfogas **svåra förluster** – det heter så på radiosvenska. (GHT 1944)

Liksom undersökningsresultatet i övrigt antyder dessa språkvårdande kommentarer från 1940-talet att användningen av *svår* som Magn-kollokator i ordfältet Konflikt/Konkurrens ökade i frekvens under denna tid (enligt ex. 7:83 på bekostnad av *stor*).

I det sista av delfälten i SOCIAL KONTAKT, dvs. fältet Tvång/Beroende, är kollokationen *svår gäld* förhållandevis starkt belagd i 1500-talsmaterialet (med 5 förekomster). Vidare är bassubstantiv som *börda, makt* och *straff* belagda fr.o.m. 1500-talet. I detta delfält finns i stort sett lika många belägg under alla undersökta tidsperioder (dvs. 10–50 belägg). Eftersom det nuspråkliga materialet är betydligt mer omfattande än det äldre tyder detta på minskande frekvens i ett diakront perspektiv.

7.1.5.2.3. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Följande huvudord förs till huvuddelen av ordfältet OMGIVNING/MILJÖ:

1500-tal, svår: dryck (2; ”dryck”), bekostning, förtjänst (”förtiensth”), kostnad (”kostnat”), omkostnad (”umkostning”), utgift (”wtgift”)

1600-tal, svår(t): vikt (3; ”Wicht”), interesse (2; *dvs.* ’ränta’), bekostnad, eld, köld (”kiölden”)

1700-tal, svårt(t)/svåra: köld (4), tyngd (3), kostnad (2), vikt (2; ”vigt”, ”wig”), myckenhet, mängd, mörker, dimensioner, fara

1800-tal, svårt(t): tyngd (2), mängd, skärseld, tecken, tjocklek, ve ("we"; dvs. '(tillstånd av) elände'), väg, väta

1900–1958, svårt(t)/svåra: avbräck (8), umbäranden (4), köld (3), arbetslöshet (2), frestelse (2), kris (2), betalningskris, torka (2), verkningar (2), bränsleproblem, deflation, desorganisation, efterverkningar, halka, hetta, kyla, nödsituation, rök, värme

Nuspråk, svårt(t)/svåra: torka (11), kris (9), bank- och finanskris, bostadskris, personalkris, prövning (7), avbräck (5), arbetslöshet (3), komplikation (3), fel (2), frestelse (2), skadeverkningar (2), störning (2), avsättningsproblem, effektbelastning, fattigdom, förödelse, halka, hetta, is, luftförorening, lågkonjunktur, läcka, miljöproblem, måltorka, mörker, ("styrbords") slagsida, stötesten, trafikproblem, triumf, umbäranden, underskott, uppförbacke (*bildl.*)

Från 1500-talsmaterialet tillförs ordfältet OMGIVNING/MILJÖ nästan enbart huvudord med särdragsmarkeringen [+ekonomi], som t.ex. *förtjänst*, *kostnad* och *utgift*. I det senare materialet är särdraget [+ekonomi] inte alls lika framträdande, även om ord med denna särdragsmarkering förekommer i nästan alla tidsperioder; på 1600-talet t.ex. *interesse* (med betydelsen 'ränta'), på 1700-talet *kostnader*, under tidigt 1900-tal *betalningskris* och *deflation* och i nusvenskan *fattigdom* och *lågkonjunktur*. Då ordet *svår* kombineras med dessa ord tycks det (som i många andra fall) inbegripa betydelsen 'svår att klara av'. Ordet *förtjänst* i följande språkprov utgör dock ett undantag:

(7:85) Then swåre **förtiensth**, som han okrafd godwilleligen vth loffuet haf[wer]. 1584

Här verkar den förstärkande funktionen vara mer ren. Så är fallet också då *svårt* kombineras med substantiv som betecknar mängd o.d. i det äldre materialet, som t.ex. orden *tyngd*, *vikt*, *myckenhet* och *mängd* (som alla förekommer i 1700-talsmaterialet). Dessa ord kan beskrivas som "neutrala" eftersom de varken har positivt eller negativt betydelseinnehåll. Ord av denna typ bestäms emellertid inte längre av Magn-adjektivet *svårt*. Inget av de nyss nämnda exemplen förekommer i undersökningsmaterialet efter 1800-talet.

Ett ord som har positivt snarare än negativt betydelseinnehåll är *triumf*. I exempel (7:86) tycks negativa konnotationer dock tillföras ordet genom att ord som *plågade*, *lidandesvandring*, *världskrig*, och (inte minst) *svår* används i kontexten:

(7:86) Denna plågade gud kan likna en nära släkting till den Orfeus som i Lundkvists ögon snart ska bli sinnebilden för diktarens lidandesvandring och **svåra triumf** i världskrigens tid. (Bonniersromaner II)

De mest frekvent förekommande huvudorden i ordfältet OMGIVNING/ MILJÖ i nusvenskan är *torka*, *kris*, *prövning*, *avbräck* och *arbetslöshet*.

Delfältet Ljud/Ljus saknar belägg helt och fältet Lukt/Smak representeras endast av kollokationen *svår lukt* som har 2 belägg på 1700-talet. Även delfältet Väder tillförs endast ett litet antal kollokationer. Några exempel är *svårt vintermoln* från 1600-talsmaterialet och *svårt oväder* från det nuspråkliga materialet.

7.1.5.3. Sammanfattning

Magn-adjektivet *svår* används mest frekvent tillsammans med baser som kan hänföras till något av fälten Sjukdom/Skador i (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND, HÄNDELSE, Konflikt/Konkurrens i SOCIAL KONTAKT eller OMGIVNING/ MILJÖ.

Allra flest kollokationer förs till delfältet Sjukdom/Skador. Bassubstantivet *sjukdom*, som kan betraktas som fältets arkilexem, är den vanligaste basen i alla undersökta tidsperioder, men adjektivet *svår* tycks i princip kunna bestämma vilket substantiv som helst som betecknar sjukdom eller skada o.d. I ordfältet HÄNDELSE är bassubstantivet *fall* (i bokstavlig eller bildlig mening) den bas som oftast kombineras med *svår* i äldre nysvenska medan några frekventa nuspråkliga exempel är *olycka*, *slag*, *bakslag* och *översvämning*.

I ordfältet OMGIVNING/MILJÖ kombineras kollokatorn *svår* med många olika bassubstantiv och ingen kollokation har markant högre frekvens än någon annan. Vidare noteras att påfallande många av baserna i det äldre materialet har särdragsmarkeringen [+ekonomi], så t.ex. *gäld*, *kostnad* och *utgift*. Baser av denna typ förekommer även i nusvenskan, men antalet olika bassubstantiv har ökat och särdraget [+ekonomi] är inte längre framträdande.

I äldre tid hade adjektivet *svår* betydelsen 'tung' (se t.ex. SAOBS 15247) och kunde då kombineras med substantiv betecknande mängd (som varken har positivt eller negativt innehåll), som t.ex. *tyngd*, *vikt* och *myckenhet* (se avsnitt 7.1.5.2.3). För övrigt fungerar *svår* vanligen som förstärkning till "negativa" substantiv. Endast några få undantag anträffas i materialet, bl.a. *sömn* (i 1500- och 1600-talsmaterialen), *förtjänst* (i 1500-talsmaterialet) och *lust* (i 1800-talsmaterialet och i Nuspråklig korpus). Som diskuteras i kapitel 2 i samband med termen *semantisk prosodi* kan adjektivet *svår*

t.o.m. själv föra med sig och aktivera negativa konnotationer (se t.ex. Ellis 2008:3), vilket framgår av att uttryck som *svår sensation* och *svår triumf* har negativ betydelse trots att substantiven *sensation* och *triumf* normalt brukar förknippas med något positivt. Magn-adjektivet *svår* har åtminstone några enstaka belägg i nästan alla ordfält och tycks därmed i princip kunna användas inom vilket semantiskt område som helst när språkbrukaren vill framhäva negativa konnotationer.

De bassubstantiv som har flest belägg i min undersökning är (i frekvensordning) *sjukdom*, *skada*, *olycka* och *smärta*.

7.2. Konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb

I detta avsnitt redovisas resultaten av korpusundersökningarna för var och en av de fem undersökta Magn-kollokatorerna i rollen som adverb i kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb. Till skillnad från tidigare behandlas endast nuspråkligt material (från 1980–) i detta avsnitt (eftersom ytterligare en genomgång av det äldre materialet skulle bli alltför tids- och utrymmeskrävande).

Eftersom ett syfte med studien är att jämföra kollokatorernas användning som adverb med användningen som adjektiv sätts resultaten i föreliggande avsnitt i relation till resultaten för konstruktionstypen adjektiv + substantiv som beskrivs i avsnitt 7.1 ovan. I avsnitten nedan redovisas därför resultaten för alla de tre undersökta kollokationstyperna i tabellform. Den kolumn som avser adjektivens nuspråkliga användning i tabellerna 7.1–7.5 ovan återges således på nytt i följande avsnitt (i kolumn 2, direkt efter angivelserna av de semantiska fälten), för att möjliggöra en jämförelse mellan samtliga konstruktionstyper.

En mer detaljerad redovisning av de kollokationstyper som innehåller adverb följer i textavsnitten, men också här inkluderas den tidigare beskrivna konstruktionstypen adjektiv + substantiv i resonemanget.

7.2.1. *Hårt*

När adverbet *hårt* utgör bestämning till ett adjektiv eller verb i Nuspråklig korpus ger det i de flesta fall uttryck för funktionen Magn – och inkluderas i undersökningsmaterialet. I de språkprov som har valts bort har adverbet typiskt någon av betydelseerna 'med stor kraft' (se ex. 7:87) eller 'skoningslöst' (se ex. 7:88).

(7:87) Han reste sig plötsligt, gick med långa steg ut ur rummet och **stängde** dörren **hårt** efter sig. (Bonniersromaner 1980–81)

(7:88) Då **svarade** regimen **hårt** och snabbt. (GP 1994)

I många fall innebär emellertid även betydelseerna 'med stor kraft' resp. 'skoningslöst' i praktiken en förstärkning av huvudordet, varvid adverbet naturligtvis ska ingå i materialet. Gränsdragningen är svår i detta hänseende (liksom då *hård* används som adjektivattribut).

Tabell 7.6 visar hur den adverbiala användningen av *hårt* som Magnkollokator (med adjektiv eller verb som bas) motsvarar den adjektiviska användningen (med substantiv som bas) när det gäller fördelning i semantiska fält. Kolumnen "adjektiv + substantiv" i tabell 7.6 motsvarar kolumnen "Nuspråk" i tabell 7.1 ovan. Som nämns tidigare återges den på nytt för att de olika konstruktionstyperna ska kunna jämföras sinsemellan. Resultaten beskrivs närmare i de följande avsnitten.

TABELL 7.6. *Huvudord till hård/hårt (som kollokator med Magnfunktion) fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION	1–3	1–3	
2. KOGNITION		>10	1–3
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	1–3	>500	1–3
Sjukdom/Skador	1–3	>10	
4. EGENSKAP/ATTITYD	4–10	>50	4–10
B. Verksamheter/Yttre företeelser			
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	>300	>50	>400
6. HÄNDELSE	>50		>300
Ökning/Minskning	4–10	4–10	1–3
Rörelse	>10		1–3
7. SOCIAL KONTAKT		>10	
(Verbal) Kommunikation	>200	>10	>50
Konflikt/Konkurrens	>300	>10	>100
Tvång/Beroende	>200	>100	>50
8. OMGIVNING/MILJÖ	>50		
Ljud/Ljus	>10	1–3	1–3
Lukt/Smak			
Väder	>50	1–3	>10
Totalt antal belägg	1 449	903	1 122

7.2.1.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Endast kollokationer av typen adverb + adjektiv förs i stor utsträckning till något av de ordfält som innefattas i Huvudfält A. I ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND samlas över 500 träffar av denna konstruktionstyp.

7.2.1.1.1. Ordfälten EMOTION OCH KOGNITION

Endast ett fåtal kollokationer av de undersökta kollokationstyperna bedöms höra till något av ordfälten EMOTION eller KOGNITION.

Högst frekvens har kollokationen *hårt betrodd* (med 27 träffar), som inordnas i fältet KOGNITION. Uttrycket tycks vara särskilt etablerat inom hästsporten (se ex. 7:89 och 7:90):

(7:89) Reading Bond är inte särskilt **hårt betrodd** på de inlämnade systemen.
(Press 95)

(7:90) Flamma Stolt har mött väldigt bra hästar och hon var **hårt betrodd** i V75
i Gävle mot verkligen bra hästar. (Press 97)

Motsvarande kollokation med verbalt huvudord, *tro hårt (på)*, påträffas också i undersökningsmaterialet, men bara en gång, och då i samband med ishockey (se ex. 7:91):

(7:91) – Vi har en mix av rutinerat och talangfullt som jag **tror hårt på**. Och som jag ser det är det bättre att ha fler spelare som måste ta ansvar än några få. (GP 2008)

Motsvarigheten med substantiviskt huvudord, dvs. *hård tro*, förekommer inte i materialet.

7.2.1.1.2. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND

Som framgår av tabell 7.6 är det främst adjektiviska huvudord som inordnas i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND, det ordfält som samlar allra flest kollokationer innehållande Magn-kollokatoren *hårt* (med över 500 träffar):

adverb + adjektiv, hårt: drabbad (61), olycks**drabbad** (4), kris**drabbad** (2), brotts**drabbad**, varsel**drabbad**, nersliten (47; äv. ”nedsliten”), sliten (14), ansträngd (37), trafikerad (37), ansatt (33), belastad (28), miljö-

belastad, packad (27), åtgången (26), spänd (15), åtdragen (15), prövad (13), sminkad (9), exploaterad (7), utsatt (6), bevakad (5), restaurerad (4), vispad (4), åtsittande (4), anlitad (3), mallad (3; *dvs.* 'utförd enligt mall'), retuscherad (3), sammanhållen (3), sammanpressad (3), solbränd (3), åstramad (3; *äv. bildl.*), driven (2), låst (2), markerad (2), rationaliserad (2), saltad (2), skotade (2; "segel"), skruvad (2; "boll"; "frispark"), subventionerad (2), uppskruvad (2), utnyttjad (2), vriden (2), anspänd, arrangerad, automatiserad, avlyssnad ("låt"), befaren, belånad, besprutad, bokad, definierad, dirigerad, eroderad, exponerad, fastspänd, fokuserad, gallrad, gräddad, ifrågasatt, inarbetad, indragen (*om svångrem*), inpräntad, integrerad, inåtskruvad, jordbävningsprövad, konstruerad, kristyngd, krossad ("cigarett"), målad, märkt ("av hettan"), nerdragen, nertryckt, parfymerad, pepprad, pistad, preparerad, påskruvad, redigerad, spacklad, spelad (*om trav*), späckad, stajlad, standardiserad, stoppad, sträckta, ställda ("krav"), trimmad, tränad, tummad, uppdriven ("puls"), uppflyngd, uppstressad, uppumpad, väderbiten, åderlåten, återhållna ("tårar"), åtspänd, älskad

verb + adverb: svettas *hårt*

Som nämns i avsnitt 6.6.3.3 betecknar en stor andel adjektiv, i synnerhet participiella adjektiv, en referents skick eller status, vilket betyder att de förs till ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND. Motsvarande kollokationsbaser av andra ordklasser inordnas i regel i andra ordfält. De mest frekvent förekommande adjektiven som betecknar tillstånd, nämligen (*hårt*) *drabbad* och *nersliten* (med 69 resp. 47 träffar) motsvaras t.ex. av verben *drabba* och *slitas* (*hårt*) som förs till ordfältet HÄNDELSE. Adjektiv som (*hårt*) *bevakad* och *vispad* motsvaras vidare av verben *bevaka* och *vispa* (*hårt*) som bedöms tillhöra ordfältet MÅLNRIKTAD HANDLING. Andra kollokationer betecknande tillstånd som förekommer med hög frekvens är *hårt ansträngd*, *hårt trafikerad* och *hårt ansatt*.

Vanligtvis inbegriper Magn-kollokatorn *hårt* en betydelsenyns av '(hänsynslös) påfrestning', så t.ex. i samband med baserna *ansträngd* och *ansatt* (och även t.ex. åtgången, *prövad* och *exploaterad*). I några fall har dock kollokatorn en mer renodlat förstärkande funktion, t.ex. i samband med ord som *trafikerad*.

Som framgår ovan förs endast en kollokation med strukturen verb + adverb till ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND, nämligen *svettas hårt* i följande språkprov (återgivet som ex. 7:92):

- (7:92) De landslagsspelare som **svettades hårt** under varma sommark dagar.
(GP 2008)

Kollokationen ska nog inte tolkas helt bokstavligt. Den kan snarare parafraseras 'anstränga sig (eller kämpa) intensivt'.

Inga kollokationer innehållande verb förs till delfältet Sjukdom/Skador och endast ett fåtal innehållande adjektiv. Några exempel är *hårt sargad* (med 5 belägg), *hårt skadedrabbad* (med 3 belägg) och *hårt anfrätt* (med 2 belägg). Även tillsammans med dessa participiella adjektiv innehåller kollokatorn *hårt* betydelsenyanser av '(hänsynslös) påfrestning'.

7.2.1.1.3. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Liksom föregående ordfält, (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND, tillförs fältet EGENSKAP/ATTITYD främst kollokationer med adjektiviska baser. Som framgår av avsnitt 6.6.3.4 kan detta betraktas som ett förväntat resultat.

adverb + adjektiv, hårt: kriminell (6), engagerad (4), disciplinerad (2), inrutad (2), kritisk (2), nischad (2), svängiga (2; "trummor"; "öppningsspår"), arbetsam, bluesig, blänkande, disciplinär, drivande, expressiv, främlingsfientlig, glittrande, industriell ("electro"), inriktad, kantig, kursbunden, leninistisk-maoistisk, luttrad, marknadsliberal, motiverad, musikinriktad, nationalistisk, nyliberal ("glans"), platta ("fiskbilder"), politisk, poppig, realistisk, rimmad ("skinka"), rökt ("salamikorv"), sammanbiten, specialiserad, strukturerad, svängande ("dansgolvsdänga"), technofunkig, tillknäppt, trumbaserad, utlevande, verksam

verb + adverb: prioritera (5), förkasta *hårt*

Som kan utläsas av sammanställningen ovan är de mest frekventa basadjektiven i detta ordfält *kriminell* och *engagerad*, men *hårt* tycks ändå inte vara den Magn-kollokator som föredras i samband med dessa adjektiv. Kollokationerna *grovt kriminell* och *starkt engagerad* är t.ex. betydligt mer etablerade (enligt sökningar i Fullkorpus).¹³ Även om många kollokationer med *hårt* som Magn-kollokator inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD tycks de således inte utgöra särskilt starka kollokationer. Några undantag finns emellertid. I samband med basadjektiv som *rimmad* (om *skinka*) och *rökt* (om *salamikorv*) verkar det vara just adverbet *hårt* som föredras (jfr *?kraftigt rimmad*, *?starkt rimmad* osv.).

Endast två olika basverb inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD, nämligen *prioritera* och *förkasta*. Som framgår av tabell 7.6 (och avsnitt 7.1.1.1

¹³ Sökningar har gjorts på valfritt adverb följt av aktuellt huvudord (13-06-26).

ovan) är det också endast ett fåtal bassubstantiv som tillförs ordfältet EGENSKAP/ATTITYD.

7.2.1.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

De ordfält i huvudfält B som samlar flest kollokationer med adverbet *hårt* som kollokator är MÅLINRIKTAD HANDLING och HÄNDELSE. Som framgår av tabell 7.6 inordnas ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb i dessa ordfält.

7.2.1.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Ett stort antal kollokationer av alla undersökta konstruktionstyper inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING. Följande kollokationsbaser bestående av adjektiv eller verb förs hit:

adverb + adjektiv, hårt: arbetande (55), tränande (4), kämpande (3), dragande (2; *i hästlopp*), jobbande (2), satsande (2), marscherande, slitande, spelande, supande, turnerande

verb + adverb: jobba (127), arbeta (76), satsa (42), slita (34), driva (30), träna (30), kämpa (26), hålla¹⁴ (25), köra (20), vispa (17), banta (4), dra (4; *i lopp*), rationalisera (3), dunka (2), marknadsföra/s (2), matcha (2), skära (2; ”i budget”; ”i vårt försvar”), studera (2), turnera (2), dra (”i bromsen”), dra igen (”dörren”), drilla, driva fram, driva på, fokusera, gallras, investera, krocka (*om krocketklot*), kröka, ladda, plugga (*dvs.* ’studera’), pruta, repa (*dvs.* ’repetera’), supa, toppa (”laget”), trumma **hårt**

Som förväntat förs fler verb än adjektiv till detta ordfält, eftersom det är naturligt att verb betecknar handlingar. Det relativt stora antal adjektiv som trots allt inordnas i ordfältet utgörs alla av particip som betecknar iterativa handlingar. Några exempel är *hårt arbetande* (se ex. 7:93) och *hårt tränande* (se ex. 7:94).

¹⁴ Jag har tagit med *hålla* hårt i (t.ex. ”hålla hårt i plånboken” och även ”håller hårt i de små dottrarnas händer”) och *hålla hårt på* (t.ex. ”håller hårt på att vara ledig på helgerna”) men INTE ”höll medaljongen hårt” eller ”höll armarna hårt omkring den”.

(7:93) Presidenten måste framstå som en **hårt arbetande** statschef och mindre som en kringresande rockstjärna. (GP 2008)

(7:94) Det är därför tjejnerna inte riktigt känner att de får det erkännande de ska ha, som **hårt tränande** idrottare, säger Maria Lindberg. (GP 2008)

Stor överensstämmelse råder mellan baserna i kollokationer med adjektiviska resp. verbala huvudord. För nästan alla basadjektiv gäller att motsvarande verb också återfinns i materialet. Några baser som förekommer med hög frekvens är *jobbandel/jobba*, *arbetande/arbete*, *satsande/satsa* och *slitande/slita*.

En stor andel kollokationer har motsvarigheter även i konstruktionstypen adjektiv + substantiv (som behandlas i avsnitt 7.1.1.2.1). De mest frekvent förekommande substantiviska huvudorden är *arbete* (med 144 träffar), *träning* (med 31 träffar), *grepp* (med 28 träffar) och *jobb* (med 25 träffar). Som nämns i avsnitt 7.1.1.2.1 ger adjektivet *hård*, utöver den förstärkande funktionen, vanligen uttryck för betydelsenyanser som 'skoningslös' och 'fordrande' i samband med huvudord som dessa. Som adverb skulle *hårt* snarast kunna parafraseras 'intensivt (och med stor ansträngning)'.

7.2.1.2.2. Ordfältet HÄNDELSE

Ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb förs till ordfältet HÄNDELSE:

verb + adverb: slå (”163”), drabbas (158), ta (8), exploateras (2), fresta (2; *på ngt*), naggas (2; ”i kanten”), slitas (2), kläms (*om vinstmarginaler*), prövas, skava, slimmas, tåra **hårt**

Även ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv förs till detta ordfält (se tabell 7.6 och avsnitt 7.1.1.2.2 ovan), medan inte en enda kollokation med adjektiviskt huvudord bedöms höra hit. Detta är för övrigt inte förvånande eftersom adjektiv vanligtvis inte betecknar händelser.

Som framgår ovan förekommer de två kollokationerna *slå hårt* och *drabbas hårt* med särskilt hög frekvens i Nuspråklig korpus (med 163 resp. 158 träffar). Ordfältet representeras således av ett fåtal högfrekventa kollokationer snarare än av ett stort antal olika sådana. Antalet belägg på kollokationen *slå hårt* har markerats med ett citationstecken i sammanställningen eftersom kollokationen även förs till delfältet Konflikt/Konkurrens

i ordfältet SOCIAL KONTAKT (se avsnitt 7.2.1.2.3). Flertalet belägg avser, i likhet med exempel (7:95), en metaforisk användning av verbet *slå*.

(7:95) Volvos kris **slår hårt** i Uddevalla. (GP 2008)

Det händer dock att verbet används mer bokstavligt, som i exempel (7:96):

(7:96) Hans hjärta **slog hårt**. (Norstedtsromaner)

Som framgår av avsnitt 7.1.1.2.2 återfinns även kollokationen *hårt slag* med hög frekvens i undersökningsmaterialet.

Att kollokatorn *hårt* innehåller betydelsenyanser av 'skoningslöshet' och 'påfrestning' i ordfältet HÄNDELSE yttrar sig i att nästan alla basverb har negativt innehåll: *slå, drabbas, exploateras, fresta på, naggas, slitas, klämmas, prövas, skava* och *tära*.

Delfältet Ökning/Minskning tillförs ett begränsat antal kollokationer med adverbet *hårt* som Magn-kollokator:

adverb + adjektiv, hårt: bantad (2), beskuren (2), komprimerad (2), slimmad (2), förkortad, nerklippt

verb + adverb: decimeras *hårt*

Att notera är att samtliga huvudord betecknar minskning. Adverbet *hårt* tycks således förknippas med 'minskning' i högre grad än med 'ökning' (trots att det finns fler substantiv som betecknar ökning än minskning i materialet; se avsnitt 7.2.3.2.2, där detta diskuteras i samband med beskrivningen av kollokatorn *starkt*). Detta tyder på att ett betydelseinnehåll av 'skoningslöshet' inbegrips i adverbet även i detta semantiska fält. Ord för 'bantning' och 'nedskärning' förknippas med 'hårdhet' medan ord för 'tillväxt' och 'utökning' inte gör det.

Endast en kollokation innehållande Magn-kollokatorn *hårt* förs till delfältet Rörelse, nämligen *svänga hårt* ("åt vänster"; sagt om socialdemokraterna).

7.2.1.2.3. Ordfälten SOCIAL KONTAKT OCH OMGIVNING/MILJÖ

Följande kollokationer bestående av adverb + adjektiv (och inga kollokationer av de andra konstruktionstyperna) tillförs huvudfältet SOCIAL KONTAKT:

adverb + adjektiv, hårt: knutna (5; *bildl.*), kopplad (2), segregerad (2), hopkopplad, polariserad (*om stad*), sammansvetsad ("brödraskap"), upp-vaktad ("av mittbackar"), ålderssegmenterade ("nöjes- och fritidslivet")

Två grupper kan urskiljas bland basadjektiven. Den ena gruppen beskriver en förbindelse eller anknytning mellan två referenter (*knutna, kopplad, hopkopplad* och *sammansvetsad*), medan den andra gruppen ger uttryck för uppdelning eller segregering (*segregerad, polariserad* och *ålderssegmenterad*).

Som framgår av tabell 7.6 förs kollokationer innehållande kollokatoren *hårt* emellertid främst till de tre delfält som ingår i ordfältet SOCIAL KONTAKT: (Verbal) Kommunikation, Konflikt/Konkurrens och Tvång/ Beroende. Ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb samlas i alla dessa delfält, liksom kollokationer av (den tidigare beskrivna) konstruktionstypen med substantiviska huvudord. Kollokationstypen adverb + adjektiv inordnas däremot framför allt i delfältet Tvång/Beroende och bedöms mer sällan tillhöra de två andra delfälten.

Följande basadjektiv och basverb inordnas i delfältet (Verbal) Kommunikation:

adverb + adjektiv, hårt: kritiserad (10), angripen (4; "i media" *o. d.*), debatterad, försvarad, polemisk

verb + adverb: kritisera/s (26), lobba (7), trycka (5; "på"; *dvs.* 'framhålla'), försvara (3), ligga på (2), anklagas, ansättas, backa (*dvs.* 'ge stöd'), festa, häckla, klappa, knacka, krama, lansera, markera ("mot facket"), peka *hårt*

Det är alltså kollokationerna *hårt kritiserad* och *kritisera hårt* som förekommer med högst frekvens i Nuspråklig korpus. Motsvarande kollokation med substantiviskt huvudord, nämligen *hård kritik*, har också överlägset flest träffar i detta delfält, närmare bestämt 171 (se vidare avsnitt 7.1.1.2.3).

De kollokationer som innehåller *hård* eller *hårt* och *kritik*, *kritiserad* eller *kritisera* är i regel markerade [+konflikt], vilket också gäller för flera andra kollokationer i delfältet, t.ex. *hårt angripen* eller *försvarad* och *anklagas*, *ansättas* eller *häckla hårt*.

Baser som betecknar konflikt eller konkurrens men som är särdragsmarkerade [-verbal] förs i stället till delfältet Konflikt/Konkurrens. Ett stort antal kollokationer med strukturen verb + adverb inordnas i detta delfält, men endast ett måttligt antal kollokationer med strukturen adverb + adjektiv:

adverb + adjektiv, hårt: utmanad (9; i *hästlopp*), tillbakapressad (4; *om lag i sport*), konkurrensutsatt (3), knuffad, påpucklad, slagen, stridande, tillbakaträngd

verb + adverb: slå (”163”), angripa/s (4), bekämpa (2), sparka (2), ingripa (*mot motorcykelgång*), slåss, strida, uppvaktas (*om lagmedlem i sport*), utmana (*i hästlopp*) **hårt**

I kollokationer bestående av adverb + adjektiv utgör *utmanad* och *tillbakapressad* de mest frekventa basadjektiven. Exempel (7:97) handlar om hästsport och exempel (7:98) om fotboll:

(7:97) Yankee Lo snabb start och tog ledningen in i första svängen, fick dämpa farten från 1.11 första 500 till 14,5 varvet, **hårt utmanad** sista halvvarvet men höll säkert undan. (Press 98)

(7:98) Avsaknaden av Marta var tydlig mot Hammarby då Umeå blev **hårt tillbakapressat** men inte så lite tursamt avgick man ändå med tre poäng. (GP 2008)

I andra språkprov är betydelsen av adverbet *hårt* mer konkret, så t.ex. i samband med basadjektiv som *knuffad*, *påpucklad* och *slagen*.

Ett stort antal kollokationer bestående av verb + adverb kan räknas in i delfältet Konflikt/Konkurrens, främst p.g.a. att kollokationen *slå hårt* förs hit (liksom till ordfältet HÄNDELSE). Exempel (7:99) visar att ”slåendet” utgör del i en konflikt.

(7:99) I går eftermiddag presenterades varslen, som **slår hårt** mot både Ikea och livsmedelsjättarna. (Press 95)

Som nämns i diskussionen beträffande kollokationen *hårt slag* (i avsnitt 7.1.1.2.3) sker själva slåendet dock i regel utan specifik intention och den konflikt som kommer till uttryck är mer eller mindre indirekt. Några exempel på basverb som betecknar konflikt på ett mer aktivt sätt än verbet *slå*, men som förekommer med betydligt lägre frekvens, är *angripa*, *bekämpa* och *sparka*.

I delfältet Tvång/Beroende förekommer som sagt kollokationer av alla undersökta konstruktionstyper med hög frekvens. Följande baser tillförs detta delfält:

adverb + adjektiv, hårt: pressad (75), trängd (22), reglerad (14), styrd (9), centralstyrd, skuldsatt (7), tuktad (7), kontrollerad (6), bunden (5),

djävuls**bunden**, klämd (4), beskattad (3), arbetsbelastad (2), skuldtyngd (2), bestraffad, kringskuren, ransonerad, repressiv, statskontrollerad, tidsbunden, tidspressad, tyngd ("av skador"), överbelastad

verb + adverb: pressa/s (27), straffa/s (12), bestraffas (4), belasta/s (3), begränsa (2), binda sig (2), binda upp sig, straffbeläggas, straffdebiteras, styrs **hårt**

Adjektivet *pressad* och verbet *pressa/s* är således de baser som anträffas allra flest gånger, med 75 resp. 27 träffar vardera. Bland kollokationer av kollokationstypen adjektiv + substantiv är det också motsvarande kollokation, dvs. *hård press*, som uppvisar högst frekvens (med 62 träffar), följd av *hårt tryck* och hårda krav (se vidare avsnitt 7.1.1.2.3). Här kan noteras att kollokationen *hårda krav* inte har några motsvarigheter bland kollokationer bestående av adverb + adjektiv eller verb + adverb. *Hårt krävd* resp. *kräva hårt* utgör inte etablerade uttryckssätt. Några baser som däremot har motsvarigheter i alla undersökta kollokationstyper är *straff/straffad/straffa*, *belastning/belastad/belasta* och *styrning/ styrd/styra*.

I ordfältet OMGIVNING/MILJÖ är det bara kollokationstypen adjektiv + substantiv som är vanligt förekommande, vilket också är ett förväntat resultat, åtminstone för den övergripande del av ordfältet som inte ingår i något delfält. Några enstaka kollokationer med adjektiv eller verb som baser inordnas dock i delfälten Ljud/Ljus och Väder, t.ex. *hårt rasslande (gräs)* och *smälla hårt* resp. *hårt stormdrabbad* och *blåsa hårt*.

7.2.1.3. Sammanfattning

Ett stort antal kollokationer av alla de tre undersökta konstruktionstyperna inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING och i delfältet Tvång/Beroende i SOCIAL KONTAKT. Exempel på typiska kollokationer i dessa ordfält är *hårt arbetande* och *arbeta hårt* (samt *hårt arbete*) resp. *hårt pressad* och *pressas hårt* (samt *hård press*).

Kollokationer med strukturen adverb + verb tillförs även de övriga två delfälten i ordfältet SOCIAL KONTAKT i stor utsträckning, dvs. (Verbal) Kommunikation och Konflikt/Konkurrens, liksom kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv. Några typiska exempel i dessa delfält är *kritisera hårt* och *hård kritik* resp. *slå hårt (mot något)* och *hårt slag*. Även i ordfältet HÄNDELSE samlas ett stort antal kollokationer med verb eller substantiv som baser (t.ex. *drabbas hårt* och *hård stöt*).

Kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv förs i stället framför allt till ordfälten (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD

i huvudfält A, vilket ju också är typiskt för kollokationer med adjektiviska baser. Några av de många basadjektiv som betecknar tillstånd är *ansträngd*, *trafikerad* och *ansatt*. Bland de kollokationer som betecknar egenskap eller attityd har *hårt kriminell* och *hårt engagerad* flest träffar medan *hårt rimmad* och *hårt rökt* troligen har det starkaste inbördes sambandet (trots att träffarna är ganska få).

Betydelser hos adverbet *hårt* som ofta övergår i en förstärkande betydelse, och därmed ger uttryck för funktionen Magn, är 'med stor kraft' eller 'hänsynslöst'. Vidare betecknar baserna typiskt företeelser, tillstånd eller verksamheter som innebär påfrestning och/eller kan betraktas som negativa. Valet av kollokatoren *hårt* kan därmed beskrivas som motiverat; en dimension av 'hårdhet' föreligger. Det finns emellertid också exempel på att *hårt* har en mer renodlat förstärkande betydelse, t.ex. kollokationerna *hårt engagerad* och *vispa hårt*.

Vidare tycks språkbrukaren ibland välja adverbet *hårt* för att antyda att det inte bara är frågan om stor mängd, utan att det handlar om 'för stor mängd', vilket kan exemplifieras med kollokationer som *hårt solbränd* och *hårt målad*.

De mest frekvent förekommande kollokationerna av konstruktionstypen adverb + adjektiv är (i frekvensordning i absoluta tal): *hårt pressad*, *hårt drabbad*, *hårt arbetande* och *hårt nersliten*. Vad gäller konstruktionstypen verb + adverb förekommer följande kollokationer mest frekvent: *slå hårt*, *drabbas hårt*, *jobba hårt* och *arbeta hårt*.

7.2.2. Kraftigt

I ordkombinationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb tycks adverbet *kraftigt* nästan utan undantag ha Magn-funktion och denna funktion är ganska tydlig. Den enda ordförbindelse som har valts bort från undersökningsmaterialet p.g.a. semantiskt innehåll är *kraftigt byggd*. (En *kraftigt byggd* person är inte 'i hög grad byggd' eller 'mycket byggd'.) Detta kan jämföras med kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv (som beskrivs i avsnitt 7.1.2), där ett flertal huvudord har fallit utanför undersökningen eftersom adjektivet bedöms ha betydelser som t.ex. 'som har stor fysisk omfattning' (t.ex. *kraftigt hönsnät*), 'som har stor kraft' (t.ex. *kraftig radiosändare*) eller 'närlingsrik, mättande' (t.ex. *kraftig buffémat*). Det är alltså tydligt att den adverbiala användningen av *kraftig* endast delvis motsvarar den adjektiviska i fråga om betydelseinnehåll.

Tabell 7.7 visar hur *kraftig* resp. *kraftigt* fördelas i semantiska fält. På sedvanligt sätt redovisas resultaten närmare i följande avsnitt.

TABELL 7.7. *Huvudord till kraftig/kraftigt (som kollokator med Magn-funktion) fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION	1-3	>10	1-3
2. KOGNITION	1-3	1-3	
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND	>10	>300	4-10
Sjukdom/Skador	>10	>50	>10
4. EGENSKAP/ATTITYD	>10	>100	>10
B. Verksamheter/Yttre företeelser			
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	>100		>10
6. HÄNDELSE	>100	1-3	>100
Ökning/Minskning	>300	>200	>900
Rörelse	>10	1-3	>10
7. SOCIAL KONTAKT		1-3	4-10
(Verbal) Kommunikation	>10	4-10	>50
Konflikt/Konkurrens	>50	>10	>10
Tvång/Beroende	>10	>10	>10
8. OMGIVNING/MILJÖ	>50	1-3	
Ljud/Ljus	>10	1-3	1-3
Lukt/Smak	1-3	1-3	1-3
Väder	>50		>10
Totalt antal belägg	1 095	838	1 433

7.2.2.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Som framgår av tabell 7.7 inordnas endast ett fåtal kollokationer med kollokatorn *kraftigt* i något av delfälten EMOTION eller KOGNITION. Några exempel från ordfältet EMOTION är *kraftigt missnöjd* (av typen adverb + adjektiv) och *kraftigt muntra upp* (av typen verb + adverb). Vidare är *kraftigt förvirrad* den enda kollokation med adverb som förs till ordfältet KOGNITION. Ordfälten (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD samlar betydligt fler kollokationer.

7.2.2.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND

Ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv inordnas i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND (inklusive delfältet Sjukdom/Skador). Betydligt färre kollokationer bestående av verb + adverb förs till detta ordfält. De aktuella baserna anges nedan.

adverb + adjektiv, *kraftigt*: överviktig (74), berusad (31), försenad (27), överdriven (22), förbättrad (14), förstärkt (12), skärpt (10), försvagad (9), övertecknad (8), försämrad (7), nedkyld (7; äv. ”nedkyld”), olönsam (6), påverkad (5), narkotikapåverkad (4), drogpåverkad (3), alkoholpåverkad (2), amfetaminpåverkad, undervärderad (5), nedgången (4; äv. ”nergången”), eftersatt (3), ifrågasatt (3), nedsmutsad (3; äv. ”nersmutsad”), rostig (3), stel (3), underbetald (3), bearbetad (2), beväxt (2), kryddad (2), sminkad (2), solbränd (2), överrepresenterad (2), avmagerad, avslappnad, bakfull, belamrad, brottsaktiv, bruten (”svenska”), distanserad (*om kandidat i valkampanj*), framåtböjd (*om sittställning*), frostfläckad, förfriskad, överförfriskad, försupen, förändrad, personlighetsförändrad, gynnad, hårlös (*om vanskötta kalvar*), hämmad, impopulär, krisdrabbad, kuskförstärkt, kvinnodominerad, lindad, marknadsförd, missbedömd, missgynnad, målad, nedfrusen, nedskriven (”kurs”), nedåtriktad, nerlegad, omarbetad, ommöblerad, perforerad (”av hagel”), piercad, rodnande, rödlackat (”finger”), rökfylld, stylad, subventionerad, svartmålad, tjudrad, överhajpad, underbemannad, underfinansierad, underskattad, uppblåsta (*om siffror i redovisning*), uppdriven (”mustasch”), uppskruvad (*om förstärkare*), urholkat, utnyttjad, utvecklad, vattnig (”diarre”), volatil, överdimensionerad, överfiskad, övervägande (”delen av”), övervärderad

verb + adverb: svettas (3), rodna (2), andas, flämta, nysa, ömma *kraftigt*

Som framgår av tabell 7.7 förs mellan 11 och 50 kollokationer av kollokationstypen adjektiv + substantiv till ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND och av redovisningen i avsnitt 7.1.2.1 kan utläsas att huvudorden *övervikt*, *menstruation* och *abstinens* är mest frekventa. Kollokationen *kraftig övervikt* motsvaras i konstruktionen adverb + adjektiv av *kraftigt överviktig*. Denna konstruktion är betydligt mer frekvent i materialet (med 74 träffar) än motsvarigheten bestående av adjektiv + substantiv (med 4 träffar).

Basadjektiven *överviktig*, *berusad*, *försenad* och *överdriven* står för en stor del av ordfältets belägg. Basadjektiv som har motsvarigheter i konstruktionstypen adjektiv + substantiv är, förutom *överviktig* och *berusad*, bl.a. *alkoholpåverkad* (jfr: *kraftig alkoholpåverkan*) och *solbränd* (jfr: *kraftig solbränna*). Flera adjektiviska huvudord har dock motsvarigheter bland substantiv och verb som förs till andra ordfält, eftersom betydelseinnehållet hos ord av olika ordklasser regelmässigt skiljer sig åt på mer eller mindre regelbundna och förutsägbara sätt. Kollokationen *kraftigt undervärderad* betecknar t.ex. referentens tillstånd eller status och förs till (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND medan *kraftig undervärdering* och *undervärdera kraftigt* betecknar någons attityd eller inställning och förs

till EGENSKAP/ATTITYD. På samma sätt avser *kraftigt förbättrad* och *kraftigt förändrad* någons eller någots status och förs till (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND, medan *kraftig förbättring* och *förbättras kraftigt* avser en HÄNDELSE eller ett skeende och förs till ordfältet HÄNDELSE (se vidare avsnitt 7.2.2.2.1).

Som nämns ovan inordnas ett stort antal kollokationer bestående av adverb + adjektiv också i delfältet Sjukdom/Skador. De aktuella baserna anges nedan.

adverb + adjektiv, *kraftigt*: svullen (6), undernörd (5), förkyld (4), blödande (3), demolerad (2), förorenad (2), magsjuk (2), nedsatt (2), översynt (2), angripen ("av fukt och mögel"), mögelangripen, blodig, dement, fukt-skadad, försurad, igenväxt, ihoptryckt, illamående, infekterad, intryckt (*om bil efter krock*), kontaminerad, allmän**påverkad**, virus**påverkad**, ruttan, rörelsehindrad, senildement, sjuk, skadad, stressad, stukad, tillbucklad, uppsvälld, vattensjuk, åderlåten

verb + adverb: blöda (12), skadas (2), rökskadas, halta, hosta, värka
kraftigt

Bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv är huvordet *blödning* vanligast i detta delfält och några andra exempel (som anges i avsnitt 7.1.2.1) är *hjärnskakning*, *diarré*, *huvudvärk* och *smärta*. Kollokationen *kraftig blödning* motsvaras av *kraftigt blödande* och *blöda kraftigt* i ovanstående sammanställning, men ingen av baserna *hjärnskakning*, *diarré*, *huvudvärk* eller *smärta* har några direkta motsvarigheter utgörande adjektiv eller verb (jfr: **hjärnskakad*, **hjärnskaka* etc.). De mest frekventa baserna i kollokationstypen adverb + adjektiv är *svullen*, *undernörd* och *förkyld*. För alla dessa adjektiv finns ett motsvarande substantiv, men varken *kraftig svullnad*, *kraftig undernäring* eller *kraftig förkylning* råkar förekomma i mitt undersökningsmaterial.

7.2.2.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Många basadjektiv förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Som nämns tidigare är detta också ganska naturligt med tanke på att egenskaper typiskt anges just med adjektiv. I viss mån kan dock även kollokationer bestående av verb + adverb beteckna egenskaper eller attityder och som kan utläsas av sammanställningen nedan inordnas drygt ett tiotal basverb i detta ordfält. Som framgår av avsnitt 7.1.2.1 förs ungefär lika många kollokationer bestående av adjektiv + substantiv hit, bl.a. *kraftig opinion*, *kraftigt avstånd* och *kraftig brytning*.

adverb + adjektiv, *kraftigt*: negativ (31), markerad (5), dyr (3), gul (3), missvisande (3), positiv (3), röd (3; *om siffror i bokföringen*), kritisk (2), samhällskritisk, lutande (2), progressiv (2), tilltagen (2), överlastad (2), abstraherad, allergiframkallande, annorlunda, antiseptisk, antitürkisk, automatiserad, avvikande, bakåtluttande, bidragande ("orsak"), blå, blåaktig, brottsbelastad, destruktiv, dålig, ekad ("chardonnay"), elliptisk ("bana"), framskjutande ("haka"), fruktigt ("vin"), fyrkantig, giftig, giftgrön, grånad, grym, grön, hallucinogen, inåtböjd ("tumme"), judisk, kupad, kuperad, lila, materiell ("karaktär"), matig, motsägelsefull, nordisk ("tenorstämman"), olika, orange, organisk ("hiphop"), osaklig, osjysst, otillräcklig, partisk, plisserad, prisdrivande ("faktor"), reservbetonad, restriktiv, retroaktiv ("verkan"), rund, rutad, rökta ("matvaror"), selektiv, skeptisk, euroskeptisk, skilda ("anställningsvillkor"), simmig ("sås"), skiljaktiga ("perspektiv"), skönt, sluttande, smittsam (*om musik*), sned, stiliserad, strömförande, svartröd, Sverigefientlig, sämre, taterad, tät-sittande ("fransar"), uppdaterad (*om bilmodell*), utmejslade ("drag"), utrustad, utsirat ("järnsmede"), utskjutande, utsvängd, varierande, vinklad ("rubrik"), vinröd, vit, vända inåt (*om fötter*)

verb + adverb: avvika (6), underskatta/s (4), luta (3), överskatta (3), brista ("i omdöme"), bryta, ogilla, skilja sig, slutta, spreta, sticka av ("mot den ursprungliga bebyggelsen"), undervärdera **kraftigt**

De mest frekventa basadjektiven är alltså *negativ* och *markerad*. Huvudordet *negativ* används för övrigt med något olika betydelser. I exempel (7:100) nedan kan ordet parafraseras 'dålig' eller 'ogynnsam' (och beteckna en egenskap) och i exempel (7:101) kan det parafraseras 'kritisk' eller 'avvisande' (och beteckna en attityd).

(7:100) Om staten drar slutsatsen att kasinona haft **kraftigt negativa** effekter är det vettigare att slå igen portarna och erkänna att försöket misslyckats. (GP 2003)

(7:101) Han har också känt en stigande nervositet över att särskilt den danska opinionen har varit **kraftigt negativ**. (GP 2001)

Motsvarande betydelser (men med motsatt innehåll) återfinns för kollokationen *kraftigt positiv* (som anträffas 3 gånger).

Det stora flertalet adjektiv anträffas dock bara i materialet en enda gång. Detta tyder på att *kraftigt* har en generell förstärkande betydelse (som inte är beroende av betydelsen hos varje enskilt huvudord) och att *kraftigt* som

Magn-kollokator i kombination med adjektiv för egenskaper representerar ett mycket produktivt uttryckssätt.

Beträffande konstruktionstypen verb + adverb har jag gjort bedömningen att verbet *avvika* och verbförbindelsen *sticka av* utgör några av de få verb (eller partikelverb) som (i kollokation med adverbet *kraftigt*) kan sägas beteckna egenskaper. Ett av exemplen på kollokationen *kraftigt avvika* återges som exempel (7:102).

(7:102) Det krävs en utredning innan slutligt bygglov kan ges till bostadshus som så **kraftigt avviker** från den svenska standarden. (Press 95)

Andra verb betecknar främst attityd eller förhållningssätt, t.ex. *underskatta*, *överskatta*, *ogilla* och *undervärdera*.

Det är för övrigt inte många av kollokationerna i detta ordfält som har motsvarigheter av flera konstruktionstyper. *Avvika kraftigt* motsvaras dock av *kraftigt avvikande* och *undervärdera kraftigt* av *kraftig undervärdering*.

7.2.2.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

I Huvudfält B är det, som framgår av tabell 7.7, ordfältet HÄNDELSE, och i synnerhet delfältet Ökning/Minskning, som samlar flest kollokationer med Magn-adverbet *kraftigt*.

Inga basadjektiv och mindre än 50 basverb inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING. Betydligt fler substantiv än verb bedöms således utgöra baser i detta ordfält (se avsnitt 7.1.2.2.1). Några exempel på verb som förs hit är (i frekvensordning) *skära*, *skärpa*, *banta*, *investera* och *vispa*.

7.2.2.2.1. Ordfältet HÄNDELSE

Av naturliga skäl är det inte många adjektiviska huvudord som inordnas i ordfältet HÄNDELSE. Kollokationen *kraftigt brinnande* är den enda av konstruktionstypen adverb + adjektiv som förs hit. Det är betydligt mer förväntat att många kollokationer som har verb som baser ska beteckna händelser och så är också fallet. Samtliga adjektiviska och verbala baser anges nedan.

adverb + adjektiv, *kraftigt*: brinnande

verb + adverb: variera (66), försämrans (31), förbättras (19), stärka/s (10), förstärka/s (9), förändra/s (8), försenas (5), utvecklas (4), brinna (3), för-

svåra (2), gynna/s (2), gå på grund (2), missgynnas (2), understiga (2), för-orena, förvärras, gå back, koka, lyfta (*om föreställning*), motverka, ryka, skifta, skilja, slita ("på utrustningen"), ta ("på våra resurser"), ändras, åderlåt (*om sjukvården*) **kraftigt**

Kollokationen *kraftigt brinnande* motsvaras av kollokationen *brinna kraftigt* av typen verb + adverb. Men de mest frekventa kollokationerna med verbala huvudord är *variera*, *försämras* resp. *förbättras kraftigt*.

Bland kollokationer innehållande adjektiv + substantiv (som beskrivs i avsnitt 7.1.2.2.2) är det *kraftig rökutveckling* som förekommer flest gånger. Kollokationerna *utvecklas kraftigt* och *ryka kraftigt* (i konstruktionen verb + adverb) är också belagda, men bara ett fåtal gånger. Andra huvudord som har motsvarigheter både i kollokationer med substantiviska och verbala huvudord är *försämras/försämring*, *förbättras/förbättring*, *förändras/förändring*, *försenas/försening* och *ändras/ändring*. (Motsvarande kollokationer bestående av adverb + adjektiv förs inte till detta ordfält utan, som framgått tidigare, till fältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND.) Ett stort antal huvudord betecknar således förändring. Detta har de gemensamt med de ord som förs till delfältet Ökning/Minskning, det fält som samlar allra flest kollokationer med *kraftig* eller *kraftigt* som Magn-kollokator.

Nedan anges de adjektiviska resp. verbala baser som bestäms av *kraftigt* som adverb i delfältet Ökning/Minskning.

adverb + adjektiv, kraftigt: ökad (76), höjd (55), minskade (26), stigande (19), förhöjd (11), sänkt (8), växande (6), ökande (6), sjunkande (5), uppförstorad (5), reducerad (5), expanderande (4), utökad (4), expansiv (3), rabatterad (3), decimerad (2), fallande (2), minskande (2), vikande (2), bantad, beskuren, dalande, dumpade ("priser"), förstorad, krympande, nedkortad, prisnedsatt, stegrade

verb + adverb: öka (328), minska (161), stiga (137), falla (65), sjunka (45), växa (41), höja/s (34), sänka/s (23), expandera (20), reduceras (13), försvaga/s (8), backa (5; *om börsen eller index*), rasa (5), utöka/s (6), accelerera (4), krympa (4), tappa (4), dala (3), dra ner (3), avta (2), bantas (2), byggas ut (2), devalveras (2), dra upp (2), driva upp (2), dumpa (2), dämpa/s (2), gå ned (2), decimeras, fördjupas, förkortas, förlängas, intensifieras (*om krig*), korta ("byggtiderna"), lyfta (*om vinst*), nedsätta, pressa upp ("priset"), sakta ("farten"), utvidgas, vidga, vända uppåt **kraftigt**

Som framgår av sammanställningen är kollokationerna *kraftigt ökad* resp. *öka kraftigt* mest frekventa. I avsnitt 7.1.2.2.2 konstateras att också adjektivet *kraftig* kan kombineras med de flesta substantiv betecknande

ökning eller minskning och att bassubstantiven *ökning*, *expansion*, *minskning* och *tillväxt* är mest frekventa. Att notera är att det är kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb som förekommer allra mest frekvent, med hela 940 träffar i Nuspråklig korpus (jämfört med 262 för adverb + adjektiv och 333 för adjektiv + substantiv).

7.2.2.2.2. Ordfälten SOCIAL KONTAKT OCH OMGIVNING/MILJÖ

Några enstaka kollokationer av de båda kollokationstyper som innehåller adverb förs till den överordnade delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT, men det är betydligt vanligare att de bedöms tillhöra något av de tre delfälten.

Det är främst delfältet (Verbal) Kommunikation som samlar ett stort antal kollokationer och då framför allt av kollokationstypen verb + adverb. De anträffade baserna anges nedan.

adverb + adjektiv, *kraftigt*: besvarad, buande, omdiskuterad, protesterande

verb + adverb: reagera (23), protestera (13), kritisera (6), störa/s (6), ifrågasätta (4), fördöma (3), understryka (3), betona (2), dementera/s (2), varna (2), överdriva (2), agitera, argumentera, bulta ("på dörren"), fnysa, förmeka, invända, klappa, knacka, jämka, markera, marknadsföra, morra, motsätta sig, nicka, omtolkas, plädera, polemisera, poängtera, påtala, snörpa, stödja ("Georgien"), tonas ner, understödja *kraftigt*

De mest frekvent förekommande kollokationerna bestående av verb + adverb, *reagera*, *protestera* och *kritisera kraftigt*, har alla motsvarigheter bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv: *kraftig reaktion*, *kraftiga protester* och *kraftig kritik*.

Som framgår av tabell 7.7 inordnas kollokationer av typen adjektiv + substantiv däremot i särskilt stor utsträckning delfältet Konflikt/Konkurrens (med mer än 50 träffar). I avsnitt 7.1.2.2.3 anges att *våld*, *slag* och *förlust* är de mest frekvent förekommande bassubstantiven i delfältet. Där noteras också att adjektivet *kraftig* i princip endast utgör kollokator till huvudord som betecknar *ensidig* aktion, dvs. ord som kan särdragsmarkeras [-reciprok]. Detta mönster gäller även för kollokationstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb (även om det här rör sig om ett mindre antal träffar). Några basadjektiv som förs till delfältet Konflikt/Konkurrens är *beväpnad*, *vandaliserad*, *misshandlad* och *stängad* och några exempel på basverb är *förlora*, *angripa*, *attackera* och *knuffa*.

Slutligen bedöms följande adjektiviska eller verbala baser tillhöra delfältet Tvång/Beroende:

adverb + adjektiv, *kraftigt*: begränsad (6), beroendeframkallande (2), beroende, styrd, överbeskattad

verb + adverb: begränsa/s (13), påverka/s (8), dominera (5), beskära (3; *om manöverutrymme o.d.*), inskränka (2), pressas (2), påskynda (2), beskat-
tas, influeras *kraftigt*

Ett måttligt antal kollokationer av typen adjektiv + substantiv inordnas också i detta delfält, bl.a. motsvarigheten till *kraftigt begränsad* och *begränsa kraftigt*, dvs. *kraftig begränsning*.

Bland de få kollokationer innehållande adverb som inordnas i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ finns *kraftigt lysande* i delfältet Ljud/Ljus, *kraftigt sötsur* i delfältet Lukt/Smak och *blåsa kraftigt* i delfältet Väder.

7.2.2.3. Sammanfattning

När *kraftigt* används som adverbial bestämning till ett adjektiv eller ett verb har ordet nästan utan undantag en förstärkande funktion. Endast ett fåtal belägg på *kraftigt* som adverb har utgått ur undersökningen p.g.a. semantiskt innehåll. Således är adverbets förstärkande betydelse i princip autosemantisk (jfr avsnitt 2.1.2.2 och 2.2).

Alla de tre kollokationstyper som har undersökts samlar ett stort antal kollokationer i delfältet Ökning/Minskning i ordfältet HÄNDELSE. Kollokatorn *kraftig(t)* kan kombineras med de flesta huvudord som betecknar ökning eller minskning och sådana huvudord kan betraktas som typiska för detta adjektiv eller adverb. Bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv är *kraftig ökning* mest frekvent förekommande, med 77 träffar. Motsvarigheterna *kraftigt ökad* och *öka kraftigt* är också de som uppvisar högst frekvens bland kollokationer med adjektiviska eller verbala baser, med 76 resp. 328 träffar.

Kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv med *kraftigt* som Magn-kollokator förekommer flitigt även i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND, med huvudord som t.ex. *överviktig*, *berusad*, *försenad*, *överdriven* och *förbättrad*. I delfältet Sjukdom/Skador är de vanligaste huvudorden (i frekvensordning) *svullen*, *undernärd*, *förkyld* och *blödande*. Kollokationstypen verb + adverb samlar endast drygt ett tiotal belägg i detta delfält och de flesta avser kollokationen *blöda kraftigt* (i överensstämmelse med kollokationstypen adjektiv + substantiv, där *kraftig blödning* är den mest frekvent förekommande kollokationen).

Även i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD samlas många kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv, men inte så många av de andra konstruktionstyperna. Den klart mest frekventa kollokationen i detta ordfält är *kraftigt negativ*. Precis som i ordfältet (FYSIOLOGISKT) tillstånd är ett stort antal kollokationer bara belagda en enda gång i materialet.

Förutom i det ovan nämnda delfältet Ökning/Minskning (och ordfältet HÄNDELSE som helhet) inordnas förhållandevis många kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb också i ordfältet SOCIAL KONTAKT, och där särskilt i delfältet Verbal Kommunikation. De mest frekvent förekommande kollokationerna där är *reagera*, *protestera* och *kritisera kraftigt*. Dessa har alla motsvarigheter bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv: *kraftig reaktion*, *kraftiga protester* och *kraftig kritik*. Kollokationer av denna konstruktionstyp förs dock i större utsträckning till delfältet Konflikt/Konkurrens. De mest frekvent förekommande substantiviska huvudorden i detta fält är *våld*, *slag* och *förlust*. Dessa ord kan alla särdragsmarkeras [-reciprok] och i avsnitt 7.1.2.2.3 konstateras att Magn-adjektivet *kraftig* i detta delfält i princip endast kombineras med baser som har denna särdragsmarkering. Samma mönster gäller för kollokationstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb. Några exempel på huvudord (som alla är särdragsmarkerade [-reciprok]) är adjektiven *beväpnad*, *misshandlad* och *stängad* och verben *förlora*, *angripa*, och *dra (i håret)*. Kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb är dock förhållandevis få i detta delfält. Det är tydligt att hög frekvens i ett visst semantiskt fält för kollokationer av en viss konstruktionstyp inte nödvändigtvis motsvaras av hög frekvens för kollokationer av en annan konstruktionstyp.

7.2.3. Starkt

I avsnitt 7.1.3 konstateras att den förstärkande betydelsen hos Magn-adjektivet *stark* antingen är tydlig och renodlad eller sammanfaller med (och kan vara svår att skilja från) funktionen Bon (dvs. 'bra'). Samma betydelsenyanser kan urskiljas då kollokatoren *starkt* används adverbialt med adjektiv eller verb som kollokationsbaser. I kollokationer som *luta starkt* och *starkt kritisk* har *starkt* en entydigt förstärkande funktion (Magn), medan en dimension av 'hög kvalitet' (Bon) tillkommer i kollokationer som *spurta starkt* och *starkt förankrad*. Ibland är det svårt att avgöra huruvida kollokationer som ger uttryck för funktionen Bon också uttrycker funktionen Magn eller ej. Jag har t.ex. valt att inkludera kollokationen *spurta starkt* i mitt material eftersom det är möjligt att inbegripa 'myckenhet' i adverbets betydelse, men jag har inte inkluderat kolloka-

tioner som *starta starkt* och *avsluta starkt*. Dessa kollokationer kan inte realisera funktionen Magn eftersom man knappast kan starta eller avsluta 'i stor utsträckning' (men däremot 'bra').

Tabell 7.8 visar hur baserna till Magn-kollokatorn *stark* (eller *starkt*) fördelar sig i semantiska fält. Resultaten redovisas närmare i de följande avsnitten.

TABELL 7.8. *Huvudord till stark/starkt (som kollokator med Magn-funktion) fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION	>200	>10	>50
2. KOGNITION	>10	>10	>10
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND	>10	>200	>50
Sjukdom/Skador	1–3	4–10	
4. EGENSKAP/ATTITYD	>300	>400	>50
B. Verksamheter/Yttre företeelser			
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	>100	1–3	>100
6. HÄNDELSE	>50		>10
Ökning/Minskning	>50	>50	>50
Rörelse	>10	4–10	4–10
7. SOCIAL KONTAKT	>50	>10	1–3
(Verbal) Kommunikation	>200	4–10	>100
Konflikt/Konkurrens	>50	>10	4–10
Tvång/Beroende	>100	>50	>10
8. OMGIVNING/MILJÖ	>100		
Ljud/Ljus	>50	>10	>10
Lukt/Smak	>10	>10	>50
Väder	>10		1–3
Totalt antal belägg	1 827	1 098	679

7.2.3.1. Huvudfält A: Egenskaper/Yttre företeelser

I huvudfält A är det framför allt ordfälten (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD som tillförs ett stort antal kollokationer med *starkt* som Magn-kollokator, och då av typen adverb + adjektiv.

7.2.3.1.1. Ordfältet EMOTION

Följande adjektiviska och verbala baser bedöms tillhöra ordfältet EMOTION:

adverb + adjektiv, starkt: berörd (6), oroad (6), gripen (3), upprörd (3), känsloladdad (2), oroande (2), passionerad (2), berörande, känslomässig, känslösam, rörande, rörd, stämningsladdad, ångestladdad

verb + adverb: känna (40), beröra (5), oro/a/s (4), attrahera, förarga, gripa, inspireras, leva sig in i, lida, längta efter, ömma ("starkt för"), önska **starkt**

Det är alltså basverbet *känna* som mest typiskt får förstärkt betydelse av kollokatorn *starkt* i detta ordfält. Ett av språkproven lyder som följer.

(7:103) Den som har en annan uppfattning och **känner starkt** i frågan får reservera sig. (Press 98)

Förutom basverbet *känna* förekommer även *beröra* och *oroas* ett flertal gånger. De basadjektiv som motsvarar dessa verb, dvs. *berörd* och *oroad*, är också de som förekommer mest frekvent i kollokationer av typen adverb + adjektiv, följda av adjektiven *gripen*, *upprörd*, *känsloladdad* och *oroande*. Magn-adverbet *starkt* kombineras således främst antingen med baser som betecknar kännande i allmänhet eller med baser som betecknar känslomässig rörelse, upprördhet eller oro. Motsvarande baser finns representerade bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv. *Känsla* är det bassubstantiv som förekommer med störst frekvens och substantiv som *oro* och *sinnerörelse* finns också representerade.

När det gäller andra typer av känslor motsvarar däremot inte de olika kollokationstyperna varandra lika väl. Bland kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv är i princip alla olika typer av känslor representerade bland huvudorden. I det nuspråkliga materialet återfinns exempelvis bas-substantiv som *kärlek*, *lycka*, *sorg* och *vrede*. Bland kollokationer med strukturen adverb + adjektiv eller verb + adverb förekommer däremot inga baser av denna karaktär. (?)*Starkt kär*, (?)*starkt lycklig*, (?)*starkt sorgsen*/ (?)*sörja starkt* och (?)*starkt arg* utgör inte etablerade uttryckssätt.

7.2.3.1.2. Ordfältet KOGNITION

Ordfältet KOGNITION är det enda som bara samlar ett litet antal träffar av samtliga grammatiska konstruktionstyper. Följande baser bestående av adjektiv eller verb förekommer i materialet:

adverb + adjektiv, starkt: förknippad (15), medveten (9), troende (3), tvivlande (2)

verb + adverb: tvivla (13), tro (8), misstänka/s ("8"), förknippas (3), överväga (3), fundera (2), vilja (2), befara *starkt*

Baser som motsvarar varandra bland kollokationer av olika konstruktionstyper, inklusive den tidigare beskrivna typen adjektiv + substantiv, är *förknippad/förknippas*, *medvetande/medveten*, *tro* (subst.)/*troende/tro* (verb), *tvivel/tvivlande/tvivla* och *misstanke/misstänka*.

Ett exempel på en kollokation med substantivisk bas som inte har motsvarigheter i de andra kollokationstyperna är *starkt minne*. Motsvarande kollokation bestående av verb + adverb är exempelvis *minnas väl* eller *tydligt* – inte (?)*minnas starkt*.

7.2.3.1.3. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND

De adjektiviska och verbala baser som inordnas i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND anges nedan.

adverb + adjektiv, starkt: bidragande (38), påverkad (16), alkoholpåverkad, misstänkt (13), kryddad (12), överdriven (12), försenad (11), ifrågasatt (9), trafikerad (9), förenklad (7), förorenad (7), influerad (7), Asieninfluerad, kommunistinfluerad, parfymerad (7), underrepresenterad (7), överrepresenterad (2), präglad (6), bunden (5), kvinnodominerad (4), mansdominerad (3), dominerad (2), framhävd (4), nedkyld (3; äv. "nerkyld"), rabatterad (3), sminkad (3), subventionerad (3), utvecklad (3), berusad (2), delad (2), eftersatt (2), förbättrad (2), förskönad (2), försurad (2), förändrad (2), levande (2), markerad (2), organiserad (2), profilerad (2), representerad (2), underbemannad (2), undervärderad (2), anlitad, associerad, besatt ("turnering"), beväpnad, bolmande, bolåne-exponerad, breddad ("organisation"), bruten ("engelska"), byggrelaterad, decentraliserad, designad, diskriminerad, dokumenterad, drabbad, dämpat, favorittippad, filtrerad, fragmenterade ("benrester"), frestad, förnimbar, förslummad, förruttnad, föråldrad, 1980-talsföråldrad, haussad, hundfrekventerad, ihållande, inpräglad, klistrade ("vid TV-apparaterna"), konstruerad, könsupplad, manipulerad, märkt, nedsmutsad, nergången, ogräsbevuxen, oordnad, pudrad, påminnande (*om ngt*), redundant, reviderad, rådande, sammanpressad, skiftande, skilda ("meningar"), skiljaktig, stimulerad, underfinansierad, undergrävd, undernärdd, underordnad, understödd, uppblandad, uppblött, upphettad, uppmärksam, utbredd, utrustad, utsatt, vattenblandad, vittrad, åderlåtna ("industrier"), överhettad, övergödd, överreklamerad, överviktig

verb + adverb: reagera (50), leva (4), uppleva (5) *starkt*

Som framgår ovan förekommer kollokationerna *starkt bidragande* resp. *reagera starkt* mest frekvent. Två av språkproven anges som exempel (7:104 och 7:105):

(7:104) Gruvnaeringen är en av den sydafrikanska ekonomins hörnstenar och en **starkt bidragande** orsak till landets starka ekonomi. (GP 2008)

(7:105) Jag **reagerade starkt** när jag läste detta för enligt min åsikt är det inte så. (GP 2008)

De basadjektiv som i övrigt är vanligast förekommande är *påverkad*, *missstänkt*, *kryddad* och *överdriven*. Här kan noteras att motsvarande kollokationer bestående av verb + adverb också anträffas i materialet (med undantag för *krydda starkt*), men att dessa förs till andra ordfält: *bidra starkt* t.ex. till MÅLINRIKTAD HANDLING och *påverka starkt* till Tvång/Beroende i ordfältet SOCIAL KONTAKT.

De enda baser av olika ordklass som motsvarar varandra och som båda inordnas i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND är adjektivet *levande* och verbet *leva*:

(7:106) Spelets värld är mycket **starkt levande** för dem, ja, nästan verklig. (SUC-romaner)

(7:107) Ett kraftfullt och skickligt konsthantverk som **lever starkt** än i dag. (Press 98)

I delfältet Sjukdom/Skador förekommer Magn-kollokatorn *starkt* endast i ringa utsträckning. Några enstaka basadjektiv förs hit, bl.a. *skadedrabbad* och *deprimerad*, men inga basverb. Konstruktionstypen adjektiv + substantiv representeras endast av kollokationen *starka smärtor*.

7.2.3.1.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

En stor mängd kollokationer bestående av Magn-kollokatorn *starkt* + adjektiv, sammanlagt 483 träffar, inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Eftersom redovisningen skulle bli svåröverskådlig om samtliga anträffade basadjektiv skulle återges nedan, utelämnas de baser som endast har en träff (i kombination med *starkt*) i Nuspråklig korpus. Detta innebär att 175

basadjektiv (av olika karaktär) utelämnas. För kollokationstypen verb + adverb anges däremot samtliga baser.

adverb + adjektiv, starkt: kritisk (99), EU-kritisk, invandringskritisk, källkritisk, regeringskritisk, engagerad (41), negativ (19), positiv (11), konservativ (6), färgad (5), orangefärgad, inriktad (5), actioninriktad, Norge-inriktad, intresserad (5), datorintresserad, närvarande (5), drivande (4), framåtdrivande ("handling", *i bok*), kostnadsdrivande, emotionell (4), framträdande (4), patriarkal (4), rytmiserad (4), symbolisk (4), allergiframkallande (3), centraliserad (3), engagerande (3), gul (3), involverad (3), motiverad (3), personlig (3), rytmisk (3), självbiografisk (3), subjektiv (3), begiven (2), blå (2), dekorativ (2), dramatisk (2), expressiv (2), giftig (2), inbjudande (2), individualistisk (2), internationaliserad (2), kuperad (2), präglade (2), pådrivande (2), religiös (2), rosa (2), röd (2), sinnlig (2), specialiserad (2), spekulativ (2), stiliserad (2), suggestiv (2), tyskvänlig (2), uppmuntrande (2), varierad (2), vit (2)

[+ 175 basadjektiv som förekommer en gång vardera tillsammans med *starkt* i Nuspråklig korpus]

verb + adverb: ogilla (11), kontrastera (9), misstänka/s ("8"), prägla/s (7), luta (6; "åt"), variera (6), betvivla/s (7), avvika (4), fördöma (3), sympatisera (3), gilla (2), bryta ("mot 20-talsvillans kittfärgade puts"), lita ("på"), söka sig ("mot") **starkt**

Kollokationen *starkt kritisk* har alltså flest träffar bland kollokationerna av konstruktionstypen adverb + adjektiv. Denna kollokation, som för övrigt kan beskrivas som agentorienterad, tycks föredras i bruket framför varianterna *hårt kritisk* och *kraftigt kritisk* (som också återfinns i mitt undersökningsmaterial). I motsvarande patientorienterade kollokation, dvs. Magn + *kritisera*d, är det i stället kollokatorn *hårt* som föredras (se avsnitt 7.2.1.2.3). Även bland kollokationer av andra grammatiska strukturer föredras kollokatorn *hård/hårt* framför *stark/starkt*: *hård kritik* anträffas oftare än *stark kritik* och *kritisera/s hårt* oftare än *kritisera/s starkt*.¹⁵ Det är således endast tillsammans med det agentorienterade adjektivet *kritisk* som kollokatorn *starkt* prefereras framför *hård/hårt*. Den enda kollokator som används mer frekvent än *starkt* i kombination

¹⁵ En sökning på *hård kritik* ger 1 656 träffar och *stark kritik* 405 träffar i Fullkorpus. Vidare ger en sökning på "*kritisera*" eller "*kritiseras*" + *hårt* 80 träffar och en sökning på "*kritisera*" eller "*kritiseras*" + *starkt* 6 träffar (13-07-15).

med detta adjektiv är adverbet *mycket*.¹⁶ I samband med vissa baser utgör alltså adverbet *mycket*, som har Magn-funktionen som grundbetydelse, den kollokator som föredras framför mer ”oförutsägbara” variabler (med andra grundbetydelse; se t.ex. avsnitt 8.2.1 och 8.2.2).

Bland kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb är det kollokationerna *ogilla starkt* och *kontrastera starkt* som får flest träffar.

7.2.3.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

Huvudfält B är särskilt starkt företrätt i fälten MÅLINRIKTAD HANDLING och (Verbal) Kommunikation, och i synnerhet av kollokationer av typen verb + adverb.

7.2.3.2.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Ett stort antal basverb förs till ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING, men endast ett basadjektiv:

adverb + adjektiv, starkt: producerande (”näringsliv”)

verb + adverb: bidra (69), spurta (21), kämpa (3), träna (3), agera (2), medverka till (2), satsa (2), fokusera, följa (*om golf*), förenkla, inrikta (”sin politik”), jobba, leda (”upp honom mot huset”), motarbeta, rycka (”i sista backen”), synliggöra, värna **starkt**

Kollokationen *bidra starkt* står för en stor andel av träffarna och antalet individuella kollokationer i ordfältet är förhållandevis litet. Två av språkproven som belägger *bidra starkt* återges nedan.

(7:108) Han har **starkt bidragit** till att skaffa en Picasso-skulptur till sin hemstad. (DN 1987)

(7:109) Den ständigt växande gränshandeln i Strömstadsregionen **bidrar starkt** till att fler jobb skapas. (GP 2008)

¹⁶ En sökning i Fullkorpus på ”*mycket*” + ”*kritisk*” ger 916 träffar, ”*starkt*” + ”*kritisk*” ger 422 träffar och ”*hårt*” + ”*kritisk*” ger 1 träff, liksom ”*kraftigt*” + ”*kritisk*” (13-07-16).

Verbet *bidra* inordnas alltså i MÅLINRIKTAD HANDLING, men som framgår av exempel (7:109) är intentionen bakom handlingen inte alltid påfallande.

Vidare är kollokationen *spurta starkt*, som också representeras av ett stort antal träffar, ett exempel där funktionen Bon är mycket framträdande. Andra kollokationer innehållande verb + adverb är *kämpa starkt* och *träna starkt*. De tycks främst användas i samband med hästsport, som i exempel (7:110) och (7:111):

(7:110) Dream of såg slagen ut i loppet men **kämpade starkt** och vann.

(GP 2008)

(7:111) Mr Big Step **tränade starkt** som unghäst men han visade inget i tävlingssammanhang förrän han helt nyligen dök upp i regi Timo Nurmos.

(GP 2008)

I andra sammanhang är det kollokationerna *kämpa* resp. *träna hårt* som föredras (se avsnitt 7.2.1.2.1).

7.2.3.2.2. Ordfältet HÄNDELSE

Endast kollokationer med strukturen verb + adverb inordnas i den övergripande delen av ordfältet HÄNDELSE. Följande basverb anträffas i kombination med *starkt* i Nuspråklig korpus:

verb + adverb: utvecklas (10), engagera (4), förbättra/s (3), förändra/s (3), influeras (2), skifta (2), brinna, djupna, erinra, försprödas, försämras, gynnas, gå ("isär"), missgynna, premiera, skymma, sysselsätta ("fantasin"), undermineras, verka, överraska, överskrida **starkt**

Den kollokation som har flest träffar är *utvecklas starkt*, vilket överensstämmer med kollokationstypen adjektiv + substantiv där *starkt utveckling* uppvisar störst frekvens (se avsnitt 7.1.3.2.2). Ett av beläggen på *utvecklas starkt* återges som exempel (7:112):

(7:112) Men exporten fortsätter ändå att **utvecklas starkt**: Plus 6 procent om året. (Press 98)

Kollokationen realiserar funktionen Bon såväl som funktionen Magn. I en kollokation som *starkt sysselsätta* är Magn-funktionen däremot mer renodlad:

(7:113) Få texter har så **starkt sysselsatt** fantasin som just denna berättelse.
(Bonniersromaner 1980–81)

Följande basadjektiv och basverb förs till delfältet Ökning/Minskning:

adverb + adjektiv, starkt: ökad (20), växande (7), reducerad (4), ökande (4), decimerad (3), förkortad (3), stigande (3), förhöjd (2), komprimerad (2), dämpande ("effekt"), fallande ("priser"), förstorad, förstörande ("kikare"), nedsatta ("priser", "krafter"), nedskuret ("skick"), stegrad, vikande ("orderingång")

verb + adverb: öka (42), växa (9), expandera (5), minska (5), reducera (2), breddas, decimera, minimera, stiga **starkt**

Det är således adjektiven *ökad* och *växande* och verben *öka* och *växa* som förekommer flest gånger som baser till kollokatorn *starkt*. Som en jämförelse kan nämnas att de mest frekventa bassubstantiven i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv är *tillväxt* (med 25 träffar) och *ökning* (med 14 träffar).

Alla kollokationstyper har mer än 50 träffar i materialet. Magn-kollokatorn *stark(t)* kan alltså mycket väl användas som förstärkning till ord som betecknar ökning eller minskning. Min undersökning visar dock att det i första hand är *kraftig(t)* som föredras i dessa sammanhang.

Fler baser betecknar ökning än minskning. Detta tycks främst bero på att ord betecknande minskning faktiskt inte förekommer i korpusarna i lika stor utsträckning som ord betecknande ökning. Substantivet *ökning* genererar t.ex. betydligt fler träffar i Fullkorpus än substantivet *minskning*.

I delfältet Rörelse samlas förhållandevis få kollokationer innehållande kollokatorn *stark/starkt*. Bland kollokationer med adjektiviska eller verbala huvudord har endast kollokationerna *starkt uppåtgående* resp. *falla starkt* mer än en träff i materialet (med 2 träffar vardera).

7.2.3.2.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv är *stark* den enda som används frekvent i den övergripande delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT (se vidare avsnitt 7.1.3.2.3). De kollokationer bestående av adverb + adjektiv eller verb + adverb som inordnas i detta ordfält är dock betydligt färre. De aktuella baserna anges nedan:

adverb + adjektiv, starkt: förankrad (11), bluegrass**förankrad**, knuten

(8), kopplad (7), rotad (3), splittrad (3), förbunden (2), sammanhållen (2), avskuren, förenad, förenande, parad¹⁷, personanknuten, polariserad, sammanflätad, segregerad, **könsssegregerad**, social, utestängande

verb + adverb, starkt: knyta ("hela familjen till Orust"), kopplas ("till utvecklingsmål")

Med hänsyn till semantiskt innehåll råder det stor överensstämmelse mellan ordklasserna. De adjektiv och verb som förekommer mest frekvent som baser betecknar förbindelser mellan två (eller flera) parter: *förankrad*, *knuten* och *kopplad* resp. *knyta* och *kopplas*. De mest frekventa bassubstantiven är av samma typ: *koppling*, *samband*, *anknytning* och *band* (jfr avsnitt 7.1.3.2.3).

Kollokationer bestående av adverb + adjektiv samlas främst i delfältet Tvång/Beroende medan kollokationer bestående av verb + adverb i särskilt stor utsträckning bedöms tillhöra delfältet (Verbal) Kommunikation. Endast ett litet antal kollokationer med adverb som kollokator inordnas i delfältet Konflikt/Konkurrens. Som framgår av tabell 7.8 förs däremot kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv till samtliga delfält i stort antal.

Delfältet (Verbal) Kommunikation

De adjektiviska och verbala huvudord som förs till delfältet (Verbal) Kommunikation anges nedan.

adverb + adjektiv, starkt: instämmande, kritiserad, omdiskuterad, omstridd, provocerad, påmind, uttalad (*om synpunkter resp. stöd*), varnande ("underton")

verb + adverb: ifrågasätta (27), påminna (24), betona (17), kritisera (9), avråda (4), rekommendera/s (4), tala (4; "för"; "mot"; "till"), understryka (3), argumentera (2), försvara (2), poängtera (2), accentuera, berätta, föra fram ("åsikter"), förena, förneka, förorda, försköna, knacka, sorla, störa, trycka ("på sambandet"), uppmana, uppmuntras, uttrycka, varna, vädja, yla, överdriva, övertyga **starkt**

¹⁷ Hos båda dessa konstens giganter fanns styrkan och brutaliteten **starkt parad** med ömheten och vällusten. (GP 2008)

De mest frekvent förekommande basverben är således *ifrågasätta*, *påminna* och *betona*. Inga kollokationer bestående av adverb + adjektiv förekommer mer än en gång i materialet, men några av dem har motsvarigheter i kollokationer bestående av verb + adverb, nämligen *starkt kritiserad* (jfr *kritisera*), *starkt påmind* (jfr *påminna*) och *starkt varnande* (jfr *varna*). *Starkt kritiserad* (och *kritisera starkt*) har också en motsvarighet i den frekvent förekommande kollokationen *stark kritik* med substantiviskt huvudord (se vidare avsnitt 7.1.3.2.3).

Den mest frekvent förekommande kollokationen bestående av adjektiv + substantiv, *starkt stöd* (med 101 träffar), har däremot ingen motsvarighet bland kollokationer innehållande adverb + adjektiv eller verb + adverb.

Delfälten Konflikt/Konkurrens och Tvång/Beroende

Endast ett litet antal kollokationer med adverb som kollokator inordnas i delfältet Konflikt/Konkurrens. De mest frekvent förekommande exemplen i detta delfält är *starkt hotad* (med 14 träffar) resp. *starkt motsätta sig* (med 6 träffar).

Som nämns ovan samlas kollokationer bestående av adverb + adjektiv främst i delfältet Tvång/Beroende. Följande baser inordnas i detta delfält:

adverb + adjektiv, starkt: begränsad (32), beroende (26), anläggningsberoende, elberoende, exportberoende, kringskuren (4), reglerad (4), dominerande (3), utrotningshotad (2), avhängig, beroendeframkallande, beroendeskapande, centralstyrd, förpliktande, hierarkisk, kontrollerande, pressad, prispressande, påfrestad

verb + adverb: påverka/s (14), dominera/s (6), begränsa/s (4), behöva, hämmas, kontrolleras *starkt*

Det är alltså kollokationerna *starkt begränsad* och *starkt beroende* som förekommer flest gånger i materialet. Två av beläggen anges som exempel (7:114 och 7:115):

(7:114) En nations möjligheter att föra en självständig ekonomisk politik är i dag **starkt begränsade**. (Press 98)

(7:115) Men i motsats till Sverige är USA **starkt beroende** av kol. (Press 95)

De kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb som förekommer med högst frekvens är *påverka(s) starkt*, *dominera(s) starkt* och mot-

svarigheten till *starkt begränsad*, dvs. *begränsa/s starkt*. Motsvarigheten till *påverka starkt*, dvs. *starkt påverkad*, utgör också en bruklig kollokation. Den bedöms dock inte tillhöra delfältet Tvång/Beroende utan ord-fältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND.

7.2.3.2.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Förhållandevis få kollokationer inordnas i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ. Endast delfältet Lukt/Smak tillförs fler än 50 kollokationer och då av konstruktionstypen verb + adverb. Det är betydligt vanligare att baserna betecknar lukt än att de betecknar smak:

adverb + adjektiv, *starkt*: doftande (8), enbär*sdoftande*, formalindof-tande, lök*doftande*, luktande (3)

verb + adverb: lukta (35), dofta (15), smaka ("av ingefära") *starkt*

De mest frekvent förekommande kollokationerna är alltså *lukta starkt* och *dofta starkt* med verbala huvudord samt *starkt luktande* och *starkt doftande* med adjektiviska huvudord. Verbet *smaka* påträffas också (en gång).

Huvudorden motsvarar de substantiviska huvudorden i kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv mycket väl. Bland bassubstantiven redovisas nämligen *doft*, *lukt* och *smak* (samt *arom*).

I delfältet Ljud/Ljus förekommer färre kollokationer:

adverb + adjektiv, *starkt*: lysande (9), upplyst (5), belyst (2), solbelyst, bländande (2), blinkande ("ljus"), sisande ("ljud"), strålände

verb + adverb: lysa (16; äv. *bildl.*), brusa, eka, genljuda, klinga, ljuda, rödglöda (*om metall*) *starkt*

Med undantag för ordet *sisande* har de adjektiviska baserna uteslutande med ljus, och inte med ljud, att göra. De adjektivbaser som har mer än en träff vardera är *lysande*, *upplyst*, *belyst* och *bländande*.

Verbet *lysa* är också det basverb som förekommer med störst frekvens, men ett antal olika verb som betecknar ljud anträffas också: *brusa*, *eka*, *genljuda*, *klinga* och *ljuda*.

Som en jämförelse kan nämnas att ordet *ljus* förekommer mest frekvent bland de substantiviska baserna, följt av *solljus*, *sol* och *sken*. Vidare påträffas även här flera baser som betecknar ljud, t.ex. *buller*, *ljud*, *dån*, *klang* och *tutande* (se vidare avsnitt 7.1.3.2.4).

Delfältet Väder, som utgör det sista delfältet i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ, tillförs inte några kollokationer med adjektiviska baser och endast en kollokation av typen verb + adverb, nämligen *blåsa starkt*. Något fler träffar av kollokationstypen adjektiv + substantiv inordnas i detta delfält, i synnerhet bassubstantiv som betecknar vind eller blåst.

7.2.3.3. Sammanfattning

Magn-kollokatoren *stark(t)* kan i viss mån föras till alla ordfält, men frekvensmönstren ser olika ut för de olika kollokationstyperna.

Många kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv förs till ordfälten (FYSILOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD i huvudfält A, vilket också kan ses som typiskt för kollokationer med adjektiviska huvudord. Basadjektiven betecknar en lång rad olika tillstånd, egenskaper eller attityder. Så många som 175 basadjektiv betecknande egenskaper förekommer bara en enda gång i materialet, vilket tyder på att den förstärkande funktionen hos adverbet *starkt* kan betraktas som mycket generell. I övrigt förs ett stort antal kollokationer av typen adverb + adjektiv till delfälten Ökning/Minskning i ordfältet HÄNDELSE (t.ex. *ökad*, *växande* och *reducerad*) och till Tvång/Beroende i ordfältet SOCIAL KONTAKT (t.ex. *begränsad* och *beroende*).

Kollokationer av typen verb + adverb uppvisar frekvent användning i något fler semantiska fält. Ordfältet EMOTION samlar över 50 träffar främst genom kollokationen *känna starkt* (som ensam har 40 träffar) och ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND genom kollokationen *reagera starkt* (som ensam har 50 träffar). Även ordfälten EGENSKAP/ATTITYD, MÅLINRIKTAD HANDLING och HÄNDELSE tillförs fler än 50 träffar, liksom delfälten (Verbal) Kommunikation (i SOCIAL KONTAKT) och Lukt/Smak (i OMGIVNING/MILJÖ). Kollokatoren *starkt* är för övrigt ensam bland de undersökta kollokatorerna om att ingå i ett stort antal kollokationer i delfältet Lukt/Smak. Detta sker huvudsakligen genom de två frekvent använda kollokationerna *lukta starkt* och *dofta starkt*.

Det är endast ordfältet EGENSKAP/ATTITYD och delfältet Ökning/Minskning (i HÄNDELSE) som samlar många kollokationer av samtliga undersökta konstruktionstyper. De tre olika kollokationstyperna visar överensstämmelse också på så sätt att endast ett fåtal kollokationer av varje konstruktionstyp förs till ordfältet KOGNITION eller till något av delfälten Sjukdom/Skador (i ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND), Rörelse (i ordfältet HÄNDELSE) eller Väder (i OMGIVNING/MILJÖ).

Det har framgått att funktionen Bon realiseras samtidigt med funktionen Magn i många kollokationer innehållande kollokatoren *stark(t)*, så t.ex. i kollokationer som *stark prestation*, *starkt förbunden* och *spurta starkt*.

Som diskuteras i avsnitt 6.1 går det inte alltid att separera dessa båda funktioner från varandra. Det är emellertid också vanligt att den förstärkande betydelsen hos kollokatorn är mer renodlad, så t.ex. i kollokationer som *stark centralisering*, *starkt beroende* och *luta starkt*.

När *stark* används som adjektivattribut kan betydligt fler olika betydelser urskiljas än när ordet används som adverbial bestämning (med adjektiviskt eller verbalt huvudord). Som adjektiv kan *stark* ha betydelser som 'som har stor kraft' (t.ex. *stark maskin*), 'som påverkar i stor utsträckning' (t.ex. *stark dokumentär*) eller 'kryddstark' (t.ex. *stark sås*), medan i princip endast betydelserna 'i hög grad' och/eller 'bra' är aktuella för *starkt* som adverb (dvs. funktionerna Magn resp. Bon).

De kollokationer med strukturen adverb + adjektiv som förekommer med högst frekvens i materialet är (i frekvensordning i absoluta tal) *starkt kritisk* och *starkt engagerad*, *starkt bidragande* och *starkt begränsad*. Bland kollokationer med strukturen verb + adverb är *bidra starkt*, *reagera starkt*, *öka starkt* och *känna starkt* de kollokationer som förekommer mest frekvent.

För övrigt kan konstateras att det finns betydligt fler kollokationer med Magn-kollokatorn *stark(t)* av konstruktionstypen adjektiv + substantiv än av typen adverb + adjektiv eller (i synnerhet) verb + adverb.

7.2.4. Strängt

När adverbet *strängt* används som bestämning till ett adjektiv eller verb är det många gånger svårt att bestämma huruvida funktionen Magn realiseras eller inte. I flera fall kan en betydelsekomponent innehållande intensitet (dvs. funktionen Magn) urskiljas vid sidan av andra betydelser. Betydelsen 'noggrant' eller 'på ett strängt sätt' inbegriper exempelvis en intensifierande bibetydelse när *strängt* kombineras med huvudord som betecknar övervakning (t.ex. *strängt bevakad*), ordning (t.ex. *strängt systematiserad*), bestraffning (t.ex. *bestraffa strängt*) eller uppmaning (t.ex. *förmana strängt*). Motsvarande svårigheter möter i samband med analysen av de substantiviska huvudord som beskrivs i avsnitt 7.1.4. Där återfinns nämligen motsvarigheter till alla de ovan nämnda kollokationerna: *sträng bevakning*, *sträng systematik* och *sträng bestraffning* samt *stränga förmaningar*. Den förstärkande betydelsen är däremot inte möjlig i ordförbindelser som *tala strängt* eller *sträng budget*.

Hur adjektiviska och adverbiala kollokatorer motsvarar varandra när det gäller fördelning i semantiska fält framgår av tabell 7.9. Resultaten redovisas närmare nedan.

TABELL 7.9. *Huvudord till sträng/strängt (som kollokator med Magn-funktion) fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION			
2. KOGNITION	4–10	4–10	1–3
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND		>100	
Sjukdom/Skador			
4. EGENSKAP/ATTITYD	>50	>200	1–3
B. Verksamheter/Yttre företeelser			
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	>50	1–3	4–10
6. HÄNDELSE			
Ökning/Minskning			
Rörelse			
7. SOCIAL KONTAKT	4–10	1–3	
(Verbal) Kommunikation	>10	4–10	4–10
Konflikt/Konkurrens			1–3
Tvång/Beroende	>400	>100	>10
8. OMGIVNING/MILJÖ	>100		
Ljud/Ljus			
Lukt/Smak	1–3		1–3
Väder	4–10		
Totalt antal belägg	745	541	37

7.2.4.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Huvudfält A, Egenskaper/Inre tillstånd, tillförs ett stort antal kollokationer främst i ordfälten (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND och EGENSKAP/ATTITYD – och då av konstruktionstypen adverb + adjektiv.

Inga kollokationer innehållande Magn-kollokatorn *sträng(t)* bedöms tillhöra ordfältet EMOTION. Ett fåtal förs emellertid till ordfältet KOGNITION:

adverb + adjektiv, *strängt*: förknippad (3), logiskt (3), troende (3)

verb + adverb: tänka *strängt*

De få träffar som noterats för typen adjektiv + substantiv (i avsnitt 7.1.4.1), *sträng logik* och *sträng Bibelro*, stämmer väl överens med de ovan angivna kollokationerna *strängt logisk* och *strängt troende* av typen adverb + adjektiv. I kollokationstypen verb + adverb förekommer däremot endast kollokationen *tänka strängt*:

(7:116) Han rynkade pannan och **tänkte strängt**. (Norstedtsromaner 1999)

Magn-funktionen tycks ganska renodlad i detta språkexempel. Motsvarande kollokation av de två andra konstruktionstyperna förekommer inte i mitt material. En sökning på *sträng tanke* med hjälp av sökmotorn Google genererar däremot några träffar och i dessa exempel verkar adjektivet förmedla en betydelse som tydligare är förknippad med 'stränghet' medan funktionen Magn träder i bakgrunden (om den alls realiseras). Exempel (7:117) har hämtats från en blogg på Internet.

(7:117) Först skickade jag iväg en **sträng tanke** med instruktion om fullständig tystnad. Jag påminde syrran om att minsta ljud skulle påkalla oönskad uppmärksamhet. (www.poeter.se/Las+Text?textId=1159532)

Skillnader i den grammatiska strukturen kan således medföra olikheter också vad gäller det semantiska innehållet.

7.2.4.1.1. Ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND

Endast kollokationer bestående av adverb + adjektiv bedöms tillhöra ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÄND. Följande adjektivbaser finns i materialet:

adverb + adjektiv, *strängt*: upptagen (63), bevakad (13), övervakad (6), hemlig (5), företags**shemlig**, konfidentiell (5), åtskilda (4), organiserad (2), skyddad (2), avgiftsbelagd, avskild, befriad, censurerad, centre-rad, definierad, dirigerad, doserad, fredad, hemligstämplad, klassificerat ("material"), kvoterad, markerad ("gräns"), monopoliserad, plomberad, portförbjuden, påbjuden, ransonerad, rökfri (*om hus*), separerad, skild, systematiserad, tabubelagd, tillslutet ("ansikte"), tillämpad, uppdelad, könsuppdelad, visiterad

Kollokationen *strängt upptagen* anträffas således flest gånger. Den har väl knappast någon motsvarighet bestående av substantiv + adjektiv eller verb + adverb (jfr ?*sträng upptagenhet* och ?*upptaga strängt*). Kollokationerna *strängt bevakad*, *övervakad*, *censurerad*, *ransonerad*, *tillämpad* och *visiterad* har däremot alla motsvarigheter i någon av (eller båda) de andra kollokationstyperna. Som nämns i föregående avsnitt bedöms verben och substantiven i dessa kollokationer, dvs. *sträng bevakning* och *bevaka strängt* etc., dock tillhöra ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING snarare än (FYSILOGISKT) TILLSTÄND, ett mönster som nog kan sägas vara typiskt för förhållandet mellan adjektiv betecknande egenskaper och substantiv eller verb med motsvarande semantiska innehåll.

Inga kollokationer alls bedöms tillhöra delfältet Sjukdom/Skador.

7.2.4.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Många kollokationer bestående av adverb + adjektiv förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD, men bara en bestående av verb + adverb:

adverb + adjektiv, *strängt*: personlig (37), religiös (32), **firereligiös**, katolsk (10), muslimsk (7), **shiamuslimsk**, patriarkal (5), stiliserad (5), konservativ (4), kristen (4), privat (4), saklig (4), behärskad (3), inrutad (3), koncentrerad (3), koreograferad (3), patriarkalisk (3), strukturerad (3), asketisk (2), auktoritär (2), avgränsad (2), disciplinerad (2), geometrisk (2), islamisk (2), manlig (2), maskulin (2), nödvändig (2), praktiserande (2), realistisk (2), renlärig (2), reserverad (2), rituell (2), symmetrisk (2), teoretisk (2), utstakad (2), allvarlig, avskalad, bevarad ("hemlighet"), demokratisk, dresserad, empirisk, enhetlig, experimentell, fasthållande, formell, förmedlveten, fundamentalistisk, granskande, gränslös, gudomlig, historiematerialistisk, homeopatisk, islamistisk, individualistisk, isländsk, kapitalistisk, kluven, konsthistorisk, konstruktiv, kroppsmedveten, kvinnofientlig, kyrklig, litterär, luthersk, materiell, metodisk, militäris, militärt ("område"), minimalistisk, monetaristisk, monoteistisk, moralisk, nationalistisk, nationell, neutral, objektiv, objektivterande, oetisk, olaglig, omutlig, pragmatisk, puritansk, refererande ("till en tradition"), reformert, sammanhållande ("musik"), schartauansk, selektiv, seriös, skuldbeläggande, sluten, socialistisk, solidarisk, traditionell, traditionsbunden, **Bibeltrogen**, bokstav**strogen**, valtaktisk, vetenskaplig, ålderdomlig, återhållen, ärlig

verb + adverb, *strängt*: avgränsa sig ("mot varandra")

Den enda kollokation bestående verb + adverb som förs till detta ordfält är således *strängt avgränsa sig (mot...)*. Motsvarande ordförbindelse med adjektiviskt huvudord, *strängt avgränsad*, återfinns också i materialet (med 2 belägg). Den förbindelse med strukturen adverb + adjektiv som får flest träffar är emellertid *strängt personlig*. Den förstärkande betydelsen av adverbet tycks här vara ganska renodlad, liksom i exempel som *strängt privat*, *strängt saklig* och *strängt behärskad*.

I avsnitt 7.1.4.1 anges att huvudordet *sekretess* (i betydelsen 'hemlighetsfullhet') har flest träffar bland de kollokationer av typen adjektiv + substantiv som inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Detta bassubstantiv har inte någon motsvarighet bland de adjektiviska baser som bedöms tillhöra detta ordfält (kollokationen *strängt sekretessbelagd* finns i materialet, men förs till delfältet Tvång/Beroende i SOCIAL KONTAKT). Det finns dock förhållandevis många kollokationer med adjektiviska resp. substantiviska

baser i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD som motsvarar varandra, t.ex. *religiös/religiositet, kristen/kristendom, behärskad/behärskning, asketisk/askes, allvarlig/allvar, sluten/slutenhet* och *återhållen/återhållsamhet*.

7.2.4.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

I huvudfält B, Verksamheter/Yttre händelser, är det endast fältet Tvång/Beroende som samlar ett stort antal kollokationer. Liksom i huvudfält A är det ordkombinationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv som förekommer mest frekvent.

Som framgår av tabell 7.9 och avsnitt 7.1.4.2.1 bedöms ett stort antal kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv tillhöra ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING. Eftersom verb typiskt betecknar just handlingar (eller händelser) skulle man kunna förvänta sig att många kollokationer av typen verb + adverb också kunde föras till detta ordfält, men så är alltså inte fallet. Följande basverb (och inga basadjektiv) inordnas i fältet:

verb + adverb: följa (2), tillämpa (2), övervaka (2), bevaka, efterleva, hushålla *strängt*

Kollokationen *sträng bevakning*, med substantiv som bas, har 21 träffar och förekommer således betydligt oftare än motsvarigheten *bevaka strängt* (som har en enda träff).

Inga baser alls förs till ordfältet HÄNDELSE. Baser som betecknar handlingar eller skeenden förstärks således inte i någon större utsträckning av Magn-kollokatorn *strängt* i det undersökta materialet.

Vidare är kollokationen *strängt isolerad* ensam om att föras till huvuddelen av ordfältet SOCIAL KONTAKT. Även delfälten (Verbal) Kommunikation och Konflikt/Konkurrens tillförs endast ett fåtal kollokationer. Några exempel från (Verbal) Kommunikation är *strängt tillsagd* och *strängt tillhållen* resp. *förmana strängt* och *uppmana strängt*, medan *bekämpa strängt* är den enda kollokation som bedöms tillhöra Konflikt/Konkurrens.

Det är alltså främst delfältet Tvång/Beroende som samlar många kollokationer med ordet *strängt* som Magn-kollokator. De adjektiviska eller verbala baser som förs till detta fält återges nedan.

adverb + adjektiv, strängt: förbjuden (92), reglerad (25), kontrollerad (14), begränsad (5), hierarkisk (5), bunden (3), formaliserad (3), styrd (3), schemalagd (2), sekretessbelagd (2), tuktad (2), reglementerad, tidsplanerad, straffad

verb + adverb: bestraffa (3), förbjuda (3), reglera (3), kontrollera/s (2), begränsa, råda (*om rökförbud*), straffa, villkora **strängt**

Det framgår att huvudord betecknande förbud, reglering, kontroll och bestraffning förekommer med störst frekvens, och allra vanligast är kollokationen *strängt förbjuden* (med 92 träffar).

Betydligt fler kollokationer av kollokationstypen adjektiv + substantiv inordnas i detta delfält och det är bassubstantiven *straff*, *regler* och *sekretess* som har flest träffar (se vidare avsnitt 7.1.4.2.2). Undersökningen visar således att det är vanligare att man talar om *stränga straff* och *stränga regler* än om att *straffa* (eller *bestraffa*) *strängt* och *reglera strängt*. Motsvarigheten till kollokationen *strängt förbjuden*, dvs. *strängt förbud*, finns också representerad bland kollokationer bestående av adjektiv + substantiv, men intar ingen framträdande position.

Bara en enda kollokation innehållande *sträng* som Magn-adverb inordnas i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ, nämligen *lukta strängt*, som förs till delfältet Lukt/Smak. Som framgår i avsnitt 7.1.4.2.3 är motsvarigheten till denna kollokation (dvs. *sträng lukt*) också den enda av typen adjektiv + substantiv som tillförs detta delfält.

7.2.4.3. Sammanfattning

Inledningsvis (i avsnitt 7.2.4) nämns att funktionen Magn realiseras i samband med betydelser som 'noggrant' eller 'på ett strängt sätt' då adverbet *strängt* kombineras med huvudord som betecknar övervakning, ordning, tvång, bestraffning eller uppmaning. Motsvarande betydelser återfinns hos *sträng* som adjektiv i kombination med substantiviska huvudord. Den mer renodlade förstärkande funktion som adjektivet har i kollokationer som *sträng vila* och *strängt sängläge* återfinns också för adverbet, t.ex. i kollokationerna *strängt upptagen*, *strängt personlig* och *strängt saklig*.¹⁸

Det finns dock betydelsenysanser som realiseras för *sträng* som Magnadjektiv som inte är aktuella i adverbiell användning. Betydelsen 'hårda krav' och 'stor (fysisk) ansträngning' kan bara urskiljas i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv (som t.ex. *strängt arbete* och *sträng exercis*). Samma sak gäller för betydelsen 'påfrestande' eller 'svår att uthärda' i kollokationer som *sträng migrän*, *sträng kyla* och *sträng uttorkning*. I fråga

¹⁸ Till skillnad från kollokationerna *strängt upptagen* och *strängt personlig* är dock kollokationerna *sträng vila* och *strängt sängläge* kanske att betrakta som ellipser för uttrycksätt av typen "vila som beaktas noggrant" o.d.

om betydelsenyanser föreligger således ett visst mått av asymmetri mellan adjektivisk och adverbial användning.

Det verkar dessutom vara så att kollokatorn *sträng/strängt* ibland kan innehålla olika betydelsenyanser fast det på ytan ser ut som om det är samma semantiska innehåll som uppträder i olika grammatiska strukturer. I kollokationen *tänka strängt* realiseras funktionen Magn, men detta tycks inte vara möjligt i ordkombinationen *sträng tanke*.

När det gäller fördelning i semantiska fält föreligger överensstämmelse mellan de olika kollokationstyperna på så sätt att inga kollokationer alls förs till något av fälten EMOTION eller HÄNDELSE eller till delfältet Sjukdom/Skador i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND. Ord som betecknar känslor eller känslotillstånd, skeenden eller sjukdomar bestäms således inte av Magn-kollokatorn *sträng* i mitt material, varken som adjektiv eller adverb.

I ORDFÄLTEN EGENSKAP/ATTITYD och SOCIAL KONTAKT (och där i synnerhet delfältet Tvång/Beroende) samlas en stor mängd kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv, liksom av konstruktionstypen adjektiv + substantiv (vilket framgått tidigare). I ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är *personlig* och *religiös* de mest frekventa adjektiviska baserna och *sekretess* och *religiositet* de mest frekventa substantiviska baserna. Förhållandevis många kollokationer med adjektiviska resp. substantiviska huvudord har motsvarigheter i båda ordklasserna, t.ex. *behärskad/behärskning*, *allvarlig/allvar*, och *återhållen/återhållsamhet*. I delfältet Tvång/Beroende i SOCIAL KONTAKT är *förbjuden*, *reglerad* och *kontrollerad* de mest frekvent förekommande adjektiviska baserna och *straff*, *regler* och *sekretess* de vanligaste substantiviska baserna.

Allra flest kollokationer bestående av adverb + adjektiv förs emellertid till ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND. Mest frekvent är *strängt upptagen* (med 63 träffar). Denna kollokation har inte någon direkt motsvarighet bestående av adjektiv + substantiv eller verb + adverb. Andra kollokationer i ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND har dock sådana motsvarigheter; *strängt övervakad* motsvaras t.ex. av *sträng övervakning* och *övervaka strängt*. Motsvarigheterna med substantiviska eller verbala huvudord bedöms dock tillhöra ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING snarare än (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND. Detta kan nog betraktas som typiskt för förhållandet mellan adjektiv betecknande egenskaper och verb eller substantiv med motsvarande semantiska innehåll.

Det är också typiskt att endast kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv förs till ordfältet OMGIVNING/MILJÖ i stort antal. Det huvudord som mest frekvent kombineras med adjektivet *sträng* är ordet *kyla* (med 91 träffar i materialet). Här kan för övrigt noteras att ordkombinationer som (?)*strängt kylig* och (?)*kyla strängt* inte utgör idiomatiska uttryckssätt.

Funktionen Magn realiseras för övrigt i påtagligt liten utsträckning i ordkombinationer bestående av verb + adverb. Flest kollokationer av denna konstruktionstyp inordnas i delfältet Tvång/Beroende.

7.2.5. Svårt

De instanser av adverbet *svårt* som påträffas i konstruktioner bestående av verb + adverb har antingen (och företrädesvis) innebörden 'knepig' eller 'komplicerad' (dvs. motsatsen till 'lätt'; se ex. 7:118), eller ger på ett tydligt sätt uttryck för funktionen Magn (se ex. 7:119).

(7:118) I nuet **har** väljarna **svårt** att se vad dessa partier i dag står för.
(GP 2011)

(7:119) Polacken Robert Kubica, som **skadade** handen **svårt** i en rallykrasch i februari i år, är enligt rapporter på väg tillbaka. (GP 2011)

Magn realiseras alltså inte som en förstärkning av betydelsen 'komplicerat' eller 'knepig' utan i en separat delbetydelse som uttrycker 'hög grad' (med något negativa konnotationer). Adverbet *svårt* ger uttryck för funktionen Magn vid alla förekomster i korpusen utom i följande fall:

1. *Svårt* ingår i konstruktioner av följande typ: *bli, finnas, få, vara, ha* eller *göra + svårt + (att +) annat verb* (som i exempel 7:118).
2. *Svårt* kombineras med "upplevelseverb" som i följande exempel: *anses svårt, bedöms svårt, finna svårt, kan tyckas svårt, känns svårt, låter svårt, ser svårt ut.*
3. *Svårt* kombineras med "positionsverb" som i följande exempel: *hamna svårt till* eller *stå svårt till.*

Ovanstående konstruktionstyper är dock mycket frekvent förekommande och således avser jämförelsevis få förekomster av adverbet funktionen Magn.

Bland ordkombinationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv bedöms däremot samtliga belägg på adverbet *svårt* i Nuspråklig korpus ha Magn-betydelse. Inga ordförbindelser har sorterats bort p.g.a. att *svårt* har annan innebörd.

Tabell 7.10 visar fördelningen i semantiska fält av baserna till Magnkollokatorn *svår* resp. *svårt*. Vilka kollokationer som förs till de olika ordfälten beskrivs i följande avsnitt.

TABELL 7.10. *Huvudord till svår/svårt (som kollokator med Magnfunktion) fördelade i semantiska fält.*

A. Egenskaper/Inre tillstånd	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION	>10	>10	>10
2. KOGNITION	4–10	1–3	
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	>10	>100	
Sjukdom/Skador	>300	>800	>50
4. EGENSKAP/ATTITYD	4–10	>10	1–3
B. Verksamheter/Yttre företeelser			
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	4–10		1–3
6. HÄNDELSE	>100		>10
Ökning/Minskning			1–3
Rörelse	1–3		
7. SOCIAL KONTAKT	4–10	4–10	
(Verbal) Kommunikation	1–3	1–3	1–3
Konflikt/Konkurrens	>50	>50	>10
Tvång/Beroende	>10	>10	
8. OMGIVNING/MILJÖ	>50		
Ljud/Ljus			
Lukt/Smak			
Väder	4–10		1–3
Totalt antal belägg	699	1 051	134

7.2.5.1. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Som framgår av tabell 7.10 sticker ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND, och i synnerhet delfältet sjukdom/skador, ut när kollokationsmönstret för Magn-adverbet *svårt* granskas.

Endast ett fåtal kollokationer inordnas i något av ordfälten EMOTION eller KOGNITION. Några exempel som bedöms höra till fältet EMOTION är *svårt chockad* av typen adverb + adjektiv samt *chockas svårt* och *lida svårt* av typen verb + adverb. Den enda kollokation som förs till ordfältet KOGNITION är *svårt förvirrad*.

7.2.5.1.1. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND

Det är främst kollokationer av typen adverb + adjektiv som inordnas i den del av ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND som inte inbegriper sjukdom och skador. Motsvarande kollokationer med verb eller substantiv som kollokationsbaser förs i regel till andra ordfält. Följande adjektivbaser påträffas i Nuspråklig korpus:

adverb + adjektiv, svårt: drabbad (23), olycksdrabbad (3), bullerdrabbad, jordskalvsdrabbad, skalvdrabbade ("Haiti"), sprickdrabbad, översvämningsdrabbad, problematisk (6), sliten (6), nedsliten, utsliten, frestad (4), undernärdd (4), utsatt (4), klämd (3; *konkret o. bildl.*), nedkyld (3), påverkad (3), alkoholiserad (2), bakfull (2), berusad (2), märkt (2), nedgången (2), nedsmutsad (2), underdimensionerad (2), alkad (*dvs. 'alkoholiserad'*), behövande, dragen (*dvs. 'berusad'*), eldhärjad, eftersatt, fastklämd ("i bil"), fläckad, föruttnad, försenad, försupen, förändrad, imponerande, korrupt, kränkande, missgynnad, misskött, nedklottrad, nojig, nött, skräpig, stressad, underrepresenterad, utarmad, utmattad

Som framgår av sammanställningen är *drabbad*, *problematis*k, *sliten*, *frestad*, *undernärdd* och *utsatt* de baser betecknande tillstånd (eller status) som förekommer mest frekvent. Ett basadjektiv som skiljer sig från mängden – eftersom det inte har negativ betydelse – är *imponerande*. Det berörda språkprovet återges nedan som exempel (7:120).

(7:120) Detta är **svårt imponerande** med tanke på att Vibskov är knappt 40 år.
(GP 2011)

Detta är ett exempel på att de negativa konnotationer som adverbet *svårt* vanligtvis aktiverar sätts ur spel av kontexten (jfr t.ex. Hunston 2002:62 och Ellis 2008:3 som nämns i inledningen av kapitel 2).

I delfältet Sjukdom/Skador är *svår/svårt* den Magn-kollokator som föredras framför andra (se vidare avsnitt 8.2.3). I undersökningsmaterialet finns över 800 belägg på kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv och över 300 på konstruktionstypen adjektiv + substantiv. För den magert belagda konstruktionstypen verb + adverb är Sjukdom/Skador också det enda fält som samlar över 50 belägg. De aktuella basadjektiven och basverben anges nedan.

adverb + adjektiv, svårt: sjuk (299), cancersjuk (7), demenssjuk (3), hjärtsjuk (2), lungsjuk (2), kärlsjuk, leukemisjuk, magsjuk, MS-sjuk, multisyjuk, njursjuk, skadad (252), skottskadad (10), brännskadad (6),

hjärnskadad (4), chockskadad (2), knäskadad (2), rökskadad (2), synskadad (2), ansiktsskadad, axelskadad, benskadad, frätskadad, fuktskadad, knivskadad, köldskadad, miljöskadad, neurosedynskadad, strålskadad, sättningskadad, sargad (28), medtagen (20), handikappad (18), knivskuren ("16"), sårad (12), bränd (11), chockad ("9"), deprimerad (8), plågad (8), förorenad (7), biten (5; *av hund o.d.*), dement (4), invaliderad (4), störd (4), demolerad (3), förlamad (3), allergisk (2), blödande (2), skadedrabbad (2), förfallen (2), senildement (2), skadskjuten (2), torterad (2), traumatiserad (2), angripen (*om lunga*), astmatisk, funktionshindrad, förgiftad, förstörd, haltande, knivhuggen, lemlästad, lidande, manglade ("vagnar"), marterad (*dvs. 'plågad'*), medfaren, missbildad, närsynt, psykotisk, psykstörd, riven, rörelsehindrad, senil, sjuklig, skuren, stukad ("fot"), stympad, sönderbiten, sönderbränd, träffad, tuberkulös, utslagen, utvecklingsstörd, vanställd, värkande, åderlåten

verb + adverb: skada/s (63), brännskadas (4), chockas ("7"), plågas (6), såras (2), halta, pinas, sargas *svårt*

Det framgår att *svårt sjuk* och *svårt skadad* samt *skada* resp. *skadas* *svårt* är väl etablerade och frekvent använda kollokationer. I övrigt anträffas en lång rad olika basadjektiv. Magn-kollokatorn *svårt* tycks i princip kunna kombineras med vilket adjektiv som helst som betecknar sjukdomstillstånd eller skada. Bland kollokationer bestående av *svårt* + verb återfinns betydligt färre huvudord med relevans för delfältet Sjukdom/Skador, men detta torde inte vara speciellt just för kollokatorn *svårt*. Betydligt fler substantiv än verb kan nog sägas tillhöra detta semantiska fält.

7.2.5.1.2. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Det är som förväntat främst kollokationer med adjektiviska huvudord som inordnas i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Det rör sig emellertid bara om ett drygt tjugotal kollokationer varav endast en, nämligen *svårt stammande*, förekommer mer än en gång i Nuspråklig korpus.

7.2.5.2. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

I Huvudfält B är det endast delfältet Konflikt/Konkurrens som samlar mer än 50 kollokationer med Magn-adverbet *svårt*.

En enda kollokation av konstruktionstypen verb + adverb inordnas i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING, nämligen *synda* *svårt*. Något fler kollo-

kationer bedöms höra till ordfältet HÄNDELSE, exempelvis *drabbas svårt*, *bomma svårt* och *eldhärjas svårt*. Inga kollokationer av konstruktions-typen adverb + adjektiv förs till något av dessa ordfält.

7.2.5.2.1. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Endast några få kollokationer innehållande adverbet *svårt* förs till den överordnade delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT, nämligen *svårt delat* (om land), *svårt splittrad* (om den politiska oppositionen) och *svårt polariserad* (om läget i Washington). Vidare tillförs delfältet (Verbal) Kommunikation endast ett adjektiviskt och ett verbalt huvudord, nämligen *enig* resp. *häckla*. Något fler basadjektiv förs till delfältet Tvång/ Beroende, bl.a. *pressad*, *skuldsatt* och *överbelastad*, men inga basverb bedöms tillhöra detta delfält.

Som nämns ovan är det bara delfältet Konflikt/Konkurrens som samlar ett större antal kollokationer innehållande Magn-adverbet *svårt*, och då främst av kollokationstypen adverb + adjektiv. De aktuella baserna anges nedan.

adverb + adjektiv, *svårt*: misshandlad (39), knivskuren ("16"), slagen (3), krigshärjad (2), mobbad (2), angripen ("av skeppsmask"), ansatt (*om stad*), delat ("land"), hemsökt, hotad, invaderad, knivhuggen, sparkad, tjurstångad, torterad

verb + adverb: misshandla/s (8), knivhugga/s (2), förgripa sig, konkurrera, skadeskjuta, vandaliseras *svårt*

Baserna *misshandlad* resp. *misshandla/s* har alltså flest träffar. Andra baser, som också avser direkt fysiskt våld, är t.ex. adjektiven *slagen*, *knivhuggen*, *sparkad* och *tjurstångad* och verben *knivhugga/s* och *skadeskjuta*. Några baser som avser hot eller angrepp som inte nödvändigtvis är fysiska är t.ex. *mobbad*, *ansatt*, *hemsökt* och *hotad*. Flera av de baser som listas ovan har motsvarigheter i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv. Ordet *misshandel* är t.ex. ett relativt frekvent bassubstantiv.

Antalet belägg vid ordet *knivskuren* har försetts med citationstecken, ("16"), eftersom ordet även förs till delfältet sjukdom/skador.

7.2.5.2.2. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Den enda kollokation innehållande Magn-adverbet *svårt* som förs till ordfältet OMGIVNING/MILJÖ – och där närmare bestämt till delfältet Väder – är *härja svårt* (om åska).

7.2.5.3. Sammanfattning

I delfältet Sjukdom/Skador i (FYSILOGISKT) TILLSTÅND är *svår(t)* den Magn-kollokator som föredras generellt sett. *Svår* eller *svårt* kan i princip användas som förstärkning till alla ord som betecknar sjukdomstillstånd. Detta delfält också det enda som samlar ett stort antal kollokationer av alla konstruktionstyper. Allra flest träffar i undersökningsmaterialet (över 800) får kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv.

Kollokationer bestående av adverb + adjektiv förekommer i förhållandevis stor utsträckning även i det överordnade fältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND, samt i delfältet Konflikt/Konkurrens i ordfältet SOCIAL KONTAKT. Några frekventa exempel är *svårt drabbad* och *svårt problematisk* resp. *svårt misshandlad* och *svårt knivskuren*. Den frekventa förekomsten av kollokationer av typen adjektiv + substantiv i ordfälten HÄNDELSE (t.ex. *svår olycka*) och OMGIVNING/MILJÖ (t.ex. *svår torka* och *svår kris*) motsvaras däremot inte bland kollokationer som innehåller adverb.

Kollokationer innehållande verb + Magn-adverbet *svårt* tycks över huvud taget förekomma ganska sparsamt i det undersökta materialet. Av de 3 338 träffar som undersöks (se avsnitt 6.5.2.1.3) avser endast 134 *svårt* som Magn-kollokator. De övriga avser betydelsen 'knepig' eller 'komplicerad', i konstruktioner som *det är/blir svårt*, *halfå svårt att* osv. Bland ordkombinationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv har däremot inga belägg sorterats bort p.g.a. att *svårt* har en annan betydelse.

Gemensamt för de baser som kombineras med *svårt* är att de typiskt har ett betydelseinnehåll som kan beskrivas som negativt. De mest frekvent förekommande kollokationerna är (med adjektiviska baser) *svårt sjuk*, *svårt skadad* och *svårt misshandlad* samt (med verb som baser) *skada/svårt*, *drabbas svårt* och *misshandla/svårt*.

7.3. Kapitelsammanfattning och diskussion

Denna delstudie ägnas åt fem adjektivs resp. adverbs semantiska mönster i rollen som Magn-kollokatorer. De undersökta orden, *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår*, kan alla fungera som intensifierare, men har också andra

betydelser (som kan betraktas som primära). Delstudiens centrala syften är att undersöka i vilka semantiska fält adjektiven resp. adverbena används och att diskutera i vilken mån kollokationsmönstren kan förklaras av kollokatorernas grundbetydelser och basernas semantiska tillhörighet (se vidare avsnitt 7.3.1–7.3.2).

Ett annat syfte är att undersöka hur kollokatorernas kombinatorik har förändrats under den nysvenska perioden. Endast kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv behandlas i denna del av studien (se vidare avsnitt 7.3.3). Dessutom ställs kollokatorernas användning som adverb i relation till deras adjektiviska användning dels med hänsyn till betydelser, dels med hänsyn till kollokationsmönster. I denna del behandlas endast nuspråkligt material (se vidare avsnitt 7.3.4).

7.3.1. Regelbundenheter i kollokatorernas semantiska mönster

Grundbetydelserna hos de undersökta adjektiven (eller adverbena) gör att det kan upplevas som naturligt att de kombineras med huvudord som ingår i vissa specifika semantiska fält. För adjektivet *hård* har betydelsen 'som utförs eller verkar med stor kraft' ett naturligt samband med baser som betecknar förhållandevis konkreta händelser, t.ex. *slag* och *stöt* eller väder, t.ex. *vind* och *bläst*. Vidare motiverar betydelsenyanser av 'skoningslöshet' att baser av andra kategorier gärna kombineras med – och förstärks av – *hård*, t.ex. *kritik* och *bannor* (i delfältet (Verbal) Kommunikation), *angrepp* och *attack* (i delfältet Konflikt/Konkurrens) samt *press*, *krav* och *straff* (i delfältet Tvång/Beroende). De adjektiviska baserna i den stora mängd kollokationer med strukturen adverb + adjektiv som förs till ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND betecknar vanligtvis tillstånd som innebär stor (och skoningslös) påfrestning vilket gör *hårt* till en semantiskt motiverad kollokator även här. Några exempel är (*hårt*) *drabbad*, *nersliten* och *ansträngd*. Att kollokationer bestående av verb + *hårt* är klart vanligast i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING tycks också motiveras av det betydelseinnehåll av 'skoningslöshet' (och 'intensitet') som finns i ordet *hårt*. Några kollokationer som tillförs detta ordfält är t.ex. *jobba hårt*, *slita hårt* och *kämpa hårt*.

När det gäller adjektiven *kraftig* och *stark* kan det ses som naturligt och förväntat att de fungerar som Magn-kollokatorer. Ett betydelseinnehåll av 'kraft' eller 'styrka' innebär ju med självklarhet en förstärkning – till skillnad från 'hårdhet' (som i *hård*) eller 'stränghet' (som i *sträng*). Både *kraftig* och *stark* kombineras också med baser i många olika semantiska fält.

Betydelsen 'som har eller sker med stor kraft' hos adjektivet *kraftig* motiverar kanske i synnerhet ett samband med ord för företeelser som *jordbävning*, *explosion*, *stöt*, *brak* och *krock* (i ordfältet HÄNDELSE) samt *regn* och *vind* (i delfältet Väder). Den spatiala betydelse som också finns hos *kraftig*, dvs. 'grov' eller 'stor', motiverar vidare att *kraftig(t)* är den klart vanligaste Magn-kollokatoren i delfältet Ökning/Minskning. Även kollokationer som *(ta) kraftigt avstånd* och *kraftig avvikelse* motiveras på detta sätt.

Magn-adjektivet *stark* förekommer med betydligt högre frekvens än närsynonymen *kraftig*. Att något som förekommer 'med styrka' självklart också förekommer 'i hög grad' motiverar användningen inom de flesta semantiska fält. Några semantiska fält där adjektivet *stark* enligt min analys används frekvent, till skillnad från de andra fyra adjektiv som har undersökts, är EMOTION, EGENSKAP/ATTITYD, den överordnade delen av SOCIAL KONTAKT och delfältet Ljud/Ljus i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ.

Den spatiala betydelsen hos *kraftig* saknas dock hos *stark*, vilket kan vara anledningen till att adjektivet *kraftig* föredras som Magn-kollokator i delfältet Ökning/Minskning i HÄNDELSE (även om *stark* också kan användas). Av samma anledning tycks sammansättningen *rökutveckling* företrädesvis kombineras med Magn-adjektivet *kraftig* trots att det är *stark* som föredras i kombination med ordet *utveckling* som simplex. Ordet *rökutveckling* refererar till något förhållandevis konkret vars omfång kan uppfattas med sinnena, medan ordet *utveckling* refererar till något abstrakt som inte är mätbart i den rumsliga dimensionen.

Att *stark* ofta uttrycker en förstärkning av ordet *utveckling* men mer sällan av sammansättningen *rökutveckling* motiveras möjligen också av det innehåll av 'god kvalitet' som *stark* inbegriper (dvs. funktionen Bon). En hög grad av 'utveckling' brukar uppfattas som något positivt, medan en hög grad av 'rökutveckling' vanligen är negativ. Betydelseinnehållet 'god kvalitet' hos adjektivet motiverar därmed kollokationen *stark utveckling*, liksom även *stark spurt*, *stark gemenskap* och *starkt stöd*. I ett kronologiskt perspektiv tycks detta betydelseinnehåll för övrigt ha blivit starkare. I äldre belägg på kollokationen *starkt arbete* verkar adjektivets förstärkande betydelse exempelvis vara mer renodlad än i senare belägg där det också (och kanske främst) ger uttryck för att arbetet är av god kvalitet (se ex. 7:121 och 7:122).

(7:121) Follkedh är myckedt och kan icke gå vidh **starckt arbete** uthan spijz och uppehälle. 1623

(7:122) Översättaren Ulrika Wallenström gör ett **starkt arbete** med att fånga detta vindlande idiom. (GP 2003)

Att funktionen *Bon* med tiden har blivit mer framträdande hos kollokatorn *stark* skulle också kunna vara en bidragande orsak till att vissa substantiv med negativt betydelseinnehåll, som förr förhållandevis ofta utgjorde kollokationsbaser till *stark*, knappast längre bestäms av detta adjektiv. I det äldre materialet kombineras ett förhållandevis stort antal substantiv i delfältet Sjukdom/Skador med *stark*. Kollokationerna *stark sjukdom* har påträffats i 1600- och 1700-talsmaterialen, *stark feber* i material från 1700–1958 och *stark huvudvärk* i 1800-talsmaterialet, men inga av dessa kollokationer har bibehållits som etablerade uttrycks sätt i nusvenskan. Att inte heller kollokationerna *starka synder* och *starkt drickande*, som var brukliga på 1600-talet, har levt kvar i språket skulle möjligen delvis kunna tillskrivas samma tendens. Det är dock fortfarande möjligt att kombinera *stark* med huvudord som har negativt betydelseinnehåll. Några exempel på fullt brukliga kollokationer är *stark oro*, *stark ångest* och *stark press* (se vidare avsnitt 7.3.2).

Adjektivet *sträng* har flera olika betydelser som i praktiken ger upphov till en förstärkning av dess huvudord. Betydelsen 'krävande' och 'hård' motiverar att adjektivet kombineras med (och förstärker) bassubstantiv som *disciplin*, *förmaning* och *straff* (i ordfältet SOCIAL KONTAKT). Adjektivet kan också betyda 'noggrann' övergående i 'intensiv' och kombineras då på ett naturligt sätt med bassubstantiv som innefattar uppmärksamhet i sin betydelse, som t.ex. *bevakning*, *övervakning* och *granskning* (i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING). Vidare motiverar betydelsen 'påfrestande' eller 'svår att uthärda' att baser som *kyla* och *uttorkning* förstärks av *sträng*.

Betydelsen 'påfrestande' eller 'svår att uthärda' är ofta aktuell även för adjektivet *svår* – och ligger nära adjektivets ursprungliga (och mer konkreta) betydelse: 'som väger mycket, tung' (se SAOB S 15247). Funktionen *Magn* realiseras alltså inte som en förstärkning av betydelsen 'komplicerad' eller 'knepig' utan i en separat delbetydelse som uttrycker 'hög grad', i synnerhet av något negativt (som är 'tungt att bära'). Att adjektivet *svår* används i hög grad inom ett delfält som Sjukdom/Skador, där alla de ingående orden kan betraktas som negativa, kan således ses som semantiskt motiverat och begripligt.

7.3.2. Oförutsägbarhet i kollokatorernas semantiska mönster

Det finns flera exempel på att de undersökta adjektiven och adverbena också har utvecklat en mer renodlad förstärkande betydelse som inte så tydligt hör ihop med någon av grundbetydelseerna och som därför kan ses som mer oförutsägbar. 'Hårdheten' i adjektivet *hård* är nedtonad (eller

försvunnen) i kollokationer som *hårt tempo*, *hård koncentration* och *sova hårt*, vilket betyder att valet av Magn-kollokator inte kan ses som semantiskt motiverat. Vidare betyder *sträng* varken 'krävande', 'noggrann' eller 'svår att uthärda' i kollokationer som *strängt personlig* och *sträng vila*.

Vad gäller *kraftig* och *stark* konstateras i avsnitt 7.3.1 att grundbetydelseerna av adjektiven inbegriper en förstärkande funktion som gör det naturligt att de fungerar som Magn-kollokatorer. Men vad är det då som blockerar dessa kollokatorer från vissa semantiska områden? Som adverb tycks *kraftigt* i princip kunna fungera som förstärkning till vilket adjektiv som helst i ordfälten (FYSILOGISKT) TILLSTÅND och EGENSKAP/ATTITYD. I ordfälten EMOTION, KOGNITION eller SOCIAL KONTAKT används *kraftigt* däremot nästan inte alls. Det verkar inte finnas några semantiska kriterier hos adverbet som kan förklara att *kraftigt bearbetad*, *kraftigt avmagrad* och *kraftigt ommöblerad* fungerar bra, medan (?)*kraftigt glad* och (?)*kraftigt tänkande* inte gör det.

Det är också motsägelsefullt att *stark* nästan inte alls kombineras med baser som betecknar sjukdomar eller skador (vilket diskuteras i föregående avsnitt), men samtidigt utgör den Magn-kollokator som föredras framför andra i kombination med många baser med negativt betydelseinnehåll, t.ex. *avsky*, *olust* och *missnöje* i ordfältet EMOTION.

Att Magn-adjektivet *kraftig* (till skillnad från t.ex. *hård* och *stark*) i delfältet Konflikt/Konkurrens endast kombineras med ord som är särdragsmarkerade [-reciprok] och inte med ord som *strid* och *konkurrens* (som är markerade [+reciprok]) tycks inte heller ha någon enkel förklaring.

7.3.3. Förändrad kombinatorik i ett diakront perspektiv

Att kollokationsbruket är i ständig förändring framgår av att andra semantiska fält ofta är representerade i det äldre materialet än i det nya och att vissa baser försvinner och andra tillkommer. Som diskuteras i avsnitt 7.3.1 visar min analys t.ex. att Magn-kollokatorn *stark* har minskat i användning i delfältet Sjukdom/Skador (inom ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND) i ett tidsperspektiv. Kollokationer som *stark sjukdom* och *stark huvudvärk* är nämligen belagda ett flertal gånger i material från 1600- till 1800-talet, men representerar inte idiomatiskt språkbruk i nusvenskan. Vidare är Magn-adjektiven *kraftig* och *stark* enligt min analys frekventa i delfältet Ökning/Minskning fr.o.m. 1900-talet, medan nästan inga kollokationer från de äldre materialen förs till detta ordfält – trots att exempelvis substantivet *ökning* är belagt redan i fornsvenskan och substantivet *minskning* sedan 1700-talet. Detta tyder på att andra Magn-adjektiv har använts i det äldre språket. Samma sak gäller för kollokatorn *stark*

i delfältet Tvång/Beroende. Ett stort antal kollokationer är här belagda först under 1900-talet trots att baserna utgörs av substantiv som har funnits i svenskan under lång tid, t.ex. *behov, press, tryck, grepp* och *krav*.

Enskilda kollokationer som tycks ha varit förhållandevis etablerade under någon tidsperiod, men som nu har försvunnit ur språkbruket eftersom de språkliga konventionerna har förändrats är t.ex. *hård ed, hårt* eller *svårt ansvar, kraftig försäkran, stark portion, stark vakt, sträng hetta, sträng vilja, svåra reparationer* och *svår sömn*. De flesta av de här angivna bas-substantiven kombineras företrädesvis med andra Magn-kollokatorer idag: *dyr* eller *helig ed, stort* eller *tungt ansvar, högtidlig försäkran, stor portion* osv. Vissa av substantiven utgör emellertid inte längre baser i Magn-kollokationer över huvud taget. 'Hög grad' av *vakt* (i betydelsen 'vakthållning') uttrycks t.ex. inte längre med en kollokation bestående av adjektiv + substantiv. Samma sak gäller för substantiven *nåpst* och *inkvarteringar* (som i det äldre materialet anträffas i kollokationerna *hård nåpst* resp. *starka inkvarteringar*).

Andra kollokationer har försvunnit ur språkbruket p.g.a. ändrade sakförhållanden och inte p.g.a. förändrade språkliga konventioner. Ett exempel på detta är *stark skjuts* (i betydelsen 'skjutsskyldighet').

Det visar sig också att ordkombinationer som på ytan liknar varandra i det äldre och det nuspråkliga materialet kan ha olika innebörd. När *stark* kombineras med substantiv som betecknar föda i material från 1600–1899 realiserar adjektivet funktionen Magn, som i exempel (7:123) från 1816:

(7:123) Med 4 hästar och **stark förtäring** blef resan ganska dyr. 1816

Så är däremot knappast fallet i nusvenskan, där adjektivet i stället har betydelsen 'kryddstark' (se ex. 7:124):

(7:124) Minska på chilimängden om du är rädd för **stark mat**. (GP 2008)

Tolkningen 'kryddstark' utesluter således tolkningen 'myckenhet av' i exempel (7:124) – och ordkombinationen *stark mat* utgör inte en Magn-kollokation.

I något fall kan man av språkproven i SAOBs utläsa att förändringar i kollokationsbruket tillskrivs utländskt inflytande. I *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning* noterar man exempelvis på 1940-talet att kollokationen *stora förluster* börjar ersättas av *svåra förluster* i det svenska språkbruket. "Man ser det tyska 'schwer' genom den tunna slöjan" (GHT 1943, nr 121, s. 13).

7.3.4. Kollokatorernas adverbiala användning i förhållande till den adjektiviska

Adverbens betydelser motsvarar bara i viss utsträckning adjektivens betydelser. För *hårt* som adverb är främst någon av betydelserna 'med stor kraft' eller 'skoningslöst' aktuella – med eller utan inbegrepp av en förstärkande betydelse (dvs. funktionen Magn). Vidare kan *kraftig* som adjektivattribut ha många olika betydelser, medan det som adverbial bestämning till ett adjektiv eller ett verb nästan utan undantag ger uttryck för funktionen Magn. Som adverb har *kraftigt* således en förstärkande betydelse som i princip kan betraktas som autosemantisk.

Starkt som adverb uttrycker antingen funktionen Magn eller funktionen Bon eller en kombination av dessa båda funktioner. Flera betydelser hos adjektivet *stark* saknar adverbiala motsvarigheter: 'som har stor kraft' (t.ex. *stark maskin*), 'som påverkar i stor utsträckning' (t.ex. *stark dokumentär*) eller 'kryddstark' (t.ex. *stark sås*).

När adverbet *strängt* används som bestämning till ett adjektiv eller verb har det oftast någon av betydelserna 'noggrant' eller 'på ett strängt sätt' och båda dessa betydelser kan (men måste inte) övergå i en förstärkande betydelse. Till skillnad från *sträng* som adjektiv kan *strängt* som adverb också ge uttryck för funktionen Magn utan att samtidigt inbegripa annat betydelseinnehåll, t.ex. i kollokationer som *strängt upptagen* och *strängt personlig* (som ju inte har motsvarigheter bestående av adjektiv + substantiv).

Adverbet *svårt* fungerar på olika sätt i olika konstruktioner. När det utgör bestämning till ett verb, som i exempel (7:125), har det vanligtvis betydelsen 'komplicerat' eller 'knepigt':

(7:125) Michal erkänner att han tycker att det skall **bli svårt** att göra värmpликт.
(DN 1987)

Detta betyder att antalet kollokationer bestående av verb och *svårt* som Magn-adverb är mycket litet. Som bestämning till adjektiv realiserar samma adverb däremot nästan utan undantag funktionen Magn, som t.ex. i exempel (7:126):

(7:126) Det var bara trappstegen som var **svårt nötta** i framkanterna. (Bonniersromaner 1980–1981)

Antalet kollokationer bestående av *svårt* som Magn-adverb och ett adjektiv är därför betydligt större.

Även när det gäller fördelning i semantiska fält motsvarar kollokatorernas adverbiala användning endast i viss utsträckning den adjektiviska användningen. Vissa regelbundna mönster kan urskiljas för motsvarigheter av olika konstruktionstyper (i motsvarighet med de regelbundna betydelse-skillnader som återfinns hos ord av olika ordklasser):

(7:127) adjektiv: <i>strängt bevakad</i> →	(FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND
verb: <i>bevaka strängt</i> →	MÅLINRIKTAD HANDLING
substantiv: <i>sträng bevakning</i> →	MÅLINRIKTAD HANDLING
(7:128) adjektiv: <i>kraftigt förbättrad</i> →	(FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND
verb: <i>förbättras kraftigt</i> →	HÄNDELSE
substantiv: <i>kraftig förbättring</i> →	HÄNDELSE
(7:129) adjektiv: <i>kraftigt undervärderad</i> →	(FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND
verb: <i>undervärdera kraftigt</i> →	EGENSKAP/ATTITYD
substantiv: <i>kraftig undervärdering</i> →	EGENSKAP/ATTITYD

Oregelbundenheter förekommer också, bl.a. genom ”luckor” i kollokationsbildningen. Kollokationerna *sova hårt* och *hårt sovande* är etablerade, men motsvarigheten med substantiviskt huvudord, *hård sömn*, utgör inte idiomatiskt och omarkerat språkbruk på samma sätt. Kollokationen är belagd då och då ända sedan 1500-talet, men frekvensen har inte ökat och i nuspråket förekommer den endast sporadiskt i informellt språkbruk.

På liknande sätt motsvaras inte kollokationen *hårda krav*, bestående av adjektiv + substantiv, av kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb. (?)*Hårt krävd* och (?)*kräva hårt* utgör inte idiomatiska uttrycks sätt. Likadant förhåller det sig med exempel som *sträng kyla*/(?)*strängt kylig*/(?)*kyla strängt* resp. *starkt minne*/(?)*minnas starkt*.

Ibland finns luckor i kollokationsbildningen som rör ett visst semantiskt innehåll snarare än enskilda kollokationer. I ordfältet EMOTION motsvaras *stark* som Magn-adjektiv av *starkt* som Magn-adverb i kollokationer vars baser betecknar kännande i allmänhet eller känslomässig rörelse, upprördhet eller oro. Några exempel är *stark känsla*, *stark oro* och *stark sinneshörelse* av konstruktionstypen adjektiv + substantiv, *starkt berörd*, *starkt oroad* och *starkt känsloladdad* av typen adverb + adjektiv samt *känna starkt*, *beröra starkt* och *oroa starkt* av konstruktionstypen verb + adverb. Emellertid motsvaras de olika kollokationstyperna inte varandra lika väl när det gäller känslor av annan typ. Bland kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv tycks de flesta olika typer av känslor finnas representerade bland baserna. I det nuspråkliga materialet återfinns exempelvis

bassubstantiv betecknande sinnesstämningar som *kärlek*, *lycka*, *sorg* och *vrede*. Bland kollokationer med strukturen adverb + adjektiv eller verb + adverb förekommer däremot inga sådana baser. (?)*Starkt kär*, (?)*starkt lycklig*, (?)*starkt sorgsen*/ (?)*sörja starkt* och (?)*starkt arg* utgör inte etablerade uttrycksätt.

Olikheter i den grammatiska strukturen kan också medföra semantiska skillnader, vilket framgår av en jämförelse mellan konstruktionerna *tänka strängt* och *sträng tanke* i följande exempel:

(7:130) Han rynkade pannan och **tänkte strängt**. (Norstedtsromaner 1999)

(7:131) Först skickade jag iväg en **sträng tanke** med instruktion om fullständig tystnad. Jag påminde syrran om att minsta ljud skulle påkalla oönskad uppmärksamhet. (www.poeter.se/Las+Text?textId=1159532)

Kollokationen *tänka strängt* realiserar funktionen Magn medan *sträng* i kollokationen *sträng tanke* i högre grad förknippas med 'stränghet' (och knappast har förstärkande funktion).

Av sammanställningar och tabeller i avsnitt 7.2.1–7.2.5 framgår för övrigt att det finns fler Magn-kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv i undersökningmaterialet än av konstruktionstypen adverb + adjektiv och (i synnerhet) verb + adverb. Magn-kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv har anträffats i 5 815 belägg i det nuspråkliga materialet, Magn-kollokationer av typen adverb + adjektiv i 4 433 och verb + adverb i 2 969 belägg. Siffrorna ser dock olika ut för olika kollokatorer. *Svårt* och *strängt* förekommer nästan inte alls i kombination med verb, medan *hårt* och *kraftigt* är vanliga även i denna kollokationstyp.

8. Prefererade Magn-kollokatorer per semantiskt fält

I detta kapitel är målet att kunna säga någonting mer generellt om hur den förstärkande funktionen, dvs. Magn, uttrycks i svenskan inom vart och ett av de semantiska fält och för var och en av de grammatiska konstruktions-typer som ingår i studien. Undersökningsmaterialet tar utgångspunkt i de baser som i föregående kapitel har genererats av någon av de undersökta kollokatorerna (*hård, kraftig, stark, sträng* eller *svår*) och inordnats i olika semantiska fält. Ett representativt urval av dessa substantiv, adjektiv och verb undersöks i det textmaterial som i avsnitt 6.5.2.1 benämns Fullkorpus. Baser som bedöms vara typiska representanter för ett semantiskt fält har inkluderats i materialet, medan mindre typiska baser har lämnats därhän.

Vissa av de baser som undersöks kombineras bara med *hård, kraftig, stark, sträng* eller *svår* någon enstaka gång (och ibland endast i äldre texter), vilket betyder att baserna företrädesvis bildar Magn-kollokationer med andra kollokatorer. Detta talar för att de mest frekventa Magn-kollokatorerna per semantiskt fält ska kunna utkristalliseras. Baser som aldrig kombineras med *hård, kraftig, stark, sträng* eller *svår* saknas dock i undersökningsmaterialet, vilket naturligtvis minskar studiens allmängiltighet.

Materialet från kapitel 7 har emellertid kompletterats i viss utsträckning. När ett ordfält eller delfält är påfallande magert representerat i fråga om huvudord av en viss ordklass har jag lagt till huvudord som ligger nära till hands, antingen genom att de motsvarar baser av andra ordklasser som finns i materialet, eller genom att de utgör synonymer, antonymer eller kontraster till (motsvarigheter till) sådana baser. Endast fyra verb som representerar den övergripande delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT har exempelvis kunnat hämtas från delstudien i föregående kapitel, nämligen *avlasta, imponera, knyts till* och *kopplas till*. Det är knappast möjligt att undersöka ”typiska Magn-kollokatorer” för ett fält baserat på ett så tunt material. Eftersom substantivet *samarbete* är representerat i materialet har verben *samarbeta* och *samverka* lagts till som motsvarigheter till detta. Vidare har verben *fraternisera*, *sällskapa* och *umgås* lagts till som verbala motsvarigheter till substantiv som *gemenskap* och *relation*, samt *hör ihop* som motsvarighet till *anknytning* och *förankring*. Detta resulterar i att undersökningsmaterialet utökas till att omfatta 10 verb. Materialet är fortfarande litet, men åtminstone något mer representativt. I fråga om vissa

semantiska fält har materialet inte utökats trots att det kan tyckas magert. Endast 7 adjektiv och 8 verb undersöks exempelvis i ordfältet KOGNITION. Jag har dock gjort bedömningen att förhållandevis få adjektiv eller verb kan knytas till detta ordfält och att det är svårt att göra relevanta tillägg. Uppgift om att kompletteringar har gjorts anges specifikt vid redovisningen av de aktuella fälten. Alla huvudord som ingår i undersökningsmaterialet listas också i bilaga 3 (per semantiskt fält och per konstruktionstyp). Tillägg till materialet från kapitel 7 anges separat i denna.

Som framgår i avsnitt 6.6.4 ger den visning i gränssnittet Korp som benämns ”ordbild” utförliga upplysningar om vilka adjektivattribut ett substantiv typiskt kombineras med, medan upplysningar om vilka adverbiala bestämmningar ett adjektiv eller ett verb brukar kombineras med inte kan erhållas på samma sätt. Ordbilder har därför kunnat användas för att ta reda på vilka Magn-adjektiv de substantiv som ingår i undersökningmaterialet typiskt kollokerar med, men inte för att ta reda på vilka Magn-adverb de adjektiv eller verb som undersöks brukar kollokera med.

Vid undersökningen av kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv noteras alla Magn-adjektiv som förekommer i de olika substantivens ordbildsvisningar. Varje adjektiv tilldelas sedan ett värde från 100 och neråt, med ett intervall av 5. Som nämns i avsnitt 6.6.4 ovan kan exempelvis Magn-adjektiven *stor*, *djup*, *bottenlös*, *tung*, *ofattbar*, *oerhörd*, *enorm*, *gränslös* och *outsäglig* urskiljas bland de femton mest typiska adjektivattributen till substantivet *sorg*. Adjektivet *stor*, som kommer först i frekvensordningen, får värdet 100 i min databas, *djup* får värdet 95, *bottenlös* 90 osv. Dessa värden utgör sedan grunden för den sorteringsordning som tillämpas i programmet Kollokationssökningar.

För konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb har mer omfattande – och mer specifika – sökningar krävts. En första sökning har gjorts på vilket adverb som helst i kombination med det aktuella huvudordet. För att begränsa arbetsbördan undersöks adjektiven härvid endast i grundform och verben i presens eller *s*-form. Samtliga träffar har gått igenom för ordkombinationer som har färre än tusen träffar i Fullkorpus och de första tusen träffarna för mer frekvent förekommande kombinationer. I ett andra steg har specificerade sökningar gjorts på det undersökta huvudordet i kombination med vart och ett av de Magn-adverb som noterats vid den första sökningen. En sökning på *pluggar* + adverb i Fullkorpus ger t.ex. 187 träffar. En genomgång av dessa visar att 3 olika Magn-kollokatorer finns representerade, nämligen *hårt*, *stenhårt* och *ordentligt*. Sökningen på *pluggar* + *hårt* ger sedan 9 träffar, *pluggar* + *stenhårt* 2 träffar och *pluggar* + *ordentligt* 1 träff. Av de totalt 187 beläggen bedöms 12 således utgöra Magn-kollokationer, medan resten lämnas utan avseende.

Skillnaderna i sökmetodik innebär att resultaten för de olika grammatiska kollokationstyperna inte är direkt jämförbara. För konstruktionstypen adjektiv + substantiv erhålls uppgift om de mest typiska Magn-kollokatorerna per lemma (med hjälp av ordbilder för substantiven, baserade på LMI). För konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb erhålls däremot uppgift om exakt antal träffar i Fullkorpus för var och en av de Magn-kollokatorer som anträffats tillsammans med den sökta ordformen (dvs. grundform för adjektiv och presens eller *s*-form för verb). De mest typiska kollokatorerna i undersökningsmaterialet bör dock kunna utkristalliseras med hjälp av vilken som helst av dessa sökmetoder. Den kollokation som har störst antal träffar i absoluta tal måste, liksom den som har ett högt LMI-värde, i någon mån kunna betraktas som typisk för det undersökta textmaterialet.

Flera av de substantiv, adjektiv eller verb som undersöks är polysema och kräver särskild uppmärksamhet vid analysen. Kollokationerna *illa slagen* och *stort slagen* har t.ex. något olika innebörd eftersom *illa slagen* avser fysiska slag medan *stort slagen* avser en förlust i sportsammanhang. De utgör emellertid båda Magn-uttryck i delfältet Konflikt/Konkurrens och vållar därför inga speciella svårigheter. När ett ords olika betydelser ska föras till olika semantiska fält blir det däremot lite mer komplicerat. Jag har då, så långt det är möjligt, endast tagit hänsyn till de betydelser som är relevanta för det fält som för tillfället undersöks. Huvudordet *utslagen* ingår i undersökningsmaterialet för delfältet Sjukdom/Skador (eftersom det i kapitel 7 har anträffats i kombination med Magn-kollokatorerna *hårt* och *svårt* och inordnats i detta ordfält). Vid en sökning på vilket adverb som helst + *utslagen* i Fullkorpus påträffas Magn-kollokatorerna *helt*, *totalt*, *allddeles*, *fullständigt* och *hårt*. Även adverbet *fullt* utgör en Magn-kollokator, men denna lämnas utan avseende eftersom kollokationen *fullt utslagen* inte tillhör delfältet Sjukdom/Skador (vilket framgår av ex. 8:1):

- (8:1) En ljuv vårblommande Jonoiris som står **fullt utslagen** redan på nyårsaftonen. (GP 2001)

Vidare har några av de baser som skulle ha kunnat representera ett visst fält i undersökningsmaterialet inte kunnat inkluderas i studien eftersom det skulle vara alltför svårt att urskilja de träffar som är relevanta för det aktuella fältet. Verbet *känna* anträffas t.ex. mycket ofta i kollokationen *känna starkt* som inordnas i ordfältet EMOTION i avsnitt 7.2.3.1.1 och skulle därför kunna representera detta fält i föreliggande studie. Verbet har emellertid flera betydelser som *inte* kan föras till fältet EMOTION, t.ex. (enl. SO 2009) 'röra (vid ngt) för att undersöka', 'vara personligt bekant

med' och 'ha vetskap om'. Eftersom granskningen av träffarna därför skulle bli mycket arbetskrävande har verbet *känna* inte kunnat beaktas.

8.1. Tio typiska Magn-kollokatorer per grammatisk konstruktionstyp

Sammanlagt 1 155 olika huvudord med bestämningar undersöks i Full-korpus, närmare bestämt 558 substantiv (+ adjektiv), 311 adjektiv (+ adverb) och 286 verb (+ adverb). De tio mest frekvent förekommande Magn-kollokatorerna för varje konstruktionstyp anges i tabell 8.1.

TABELL 8.1. *De tio mest frekvent förekommande Magn-kollokatorerna per grammatisk konstruktionstyp.*

	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1.	stor	mycket	hårt
2.	kraftig	väldigt	kraftigt
3.	stark	hårt	mycket
4.	svår	starkt	starkt
5.	hård	svårt	snabbt
6.	rejäl	helt	stort
7.	allvarlig	väl	aktivt
8.	djup	kraftigt	rejält
9.	enorm	djupt	intensivt
10.	total	riktigt	helt

Som framgår av tabell 8.1 är *stor* den Magn-kollokator som förekommer flitigast i kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv. Adjektivet *stor* anträffas, åtminstone någon gång, i alla de semantiska fält som ingår i avhandlingens analysmodell, såväl ordfält som delfält (vilket utgör 17 olika fält då de räknas var för sig). Även kollokationer innehållande kollokatorn *stark* har förts till samtliga fält. Trots det får Magn-kollokatorn *kraftig*, som har betydligt färre belägg än *stark* och som saknar representation i tre semantiska fält, en mer framskjuten placering än *stark* i tabell 8.1. Detta förklaras sannolikt av att ordbildsvisningarna baseras på LMI (se vidare avsnitt 6.6.4). Adjektivet *stark* förekommer med väldigt stor frekvens i korpusmaterialet och är därför en mer väntad konstituent i kombinationer bestående av adjektiv + substantiv än den betydligt mindre frekvent anträffade närsynonymen *kraftig* (som då får en mer framskjuten placering i ordbildsvisningarna om de båda adjektiven har samma antal belägg tillsammans med ett visst huvudord).

När det gäller konstruktionstypen adverb + adjektiv är det *mycket* och *väldigt* som påträffas flest gånger i Fullkorpus, dvs. två adverb som har en förstärkande grundbetydelse. De förekommer båda i alla semantiska fält utom i ordfälten HÄNDELSE och OMGIVNING/MILJÖ, som över huvud taget är ganska klena representerade bland kollokationer av konstruktionen adverb + adjektiv.

Magn-kollokatorn *mycket* är vanlig även i kollokationer bestående av verb + adverb. För denna kollokationstyp är det emellertid *hårt* och *kraftigt* som påträffas i undersökningsmaterialet allra flest gånger, följda av *mycket* och *starkt*. Kollokatorerna *hårt*, *kraftigt* och *starkt* är för övrigt ensamma om att vara bland de tio mest frekventa i kollokationer av samtliga konstruktionstyper.

När något av adverbena *mycket* och *helt* kombineras med verb är det emellertid svårt att ange det exakta antalet relevanta belägg för varje ordkombination. I många fall utgör adverbet inte bestämning till det undersökta verbet, utan till ett efterföljande ord, så t.ex. i exempel (8:2)–(8:4):

(8:2) Märkbart är att intresset för skapande utbildningar **ökar mycket** kraftigt.
(GP 1994)

(8:3) Alla **jobbar mycket** seriöst. (GP 1994)

(8:4) Det **strider helt** klart mot djurskyddslagen. (GP 2001)

Det har inte varit möjligt att detaljstudera varje enskilt belägg där *mycket* eller *helt* (eller annat adverb som kan fungera på samma sätt) föregås av ett verb. För ordkombinationer med många träffar anges därför ett uppskattat antal träffar i stället för det totala antal som en sökning i Fullkorpus genererar.

Av tabell 8.1 framgår tydligt att varje kollokationstyp har ett specifikt mönster, som endast delvis sammanfaller med mönstret för de andra kollokationstyperna (vilket också konstateras i kapitel 7; se t.ex. avsnitt 7.3.4). I de följande avsnitten diskuteras undersökningsresultaten för vart och ett av de semantiska fält som ingår i analysmodellen.

8.2. Huvudfält A: Egenskaper/Inre tillstånd

Tidigare har två huvudfält skiljts ut, varav det ena med en viss generalisering kan sägas gälla egenskaper och inre tillstånd. Inom denna sfär återfinns i sin tur ett antal olika underordnade fält.

8.2.1. Ordfältet EMOTION

I ordfältet EMOTION undersöks sammanlagt 76 ord i Fullkorpus, närmare bestämt 36 substantiv, 25 adjektiv och 15 verb.

De Magn-kollokatorer som förekommer mest frekvent i kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv är 1) *stor*, 2) *stark* och 3) *djup*, t.ex. i kollokationerna *stor lättnad*, *stark spänning* och *djup indignation*.

Bland kollokationer med strukturen adverb + adjektiv förekommer Magn-kollokatorerna *mycket*, *väldigt* och (även här) *djupt* mest frekvent. Några exempel på vanliga kollokationer är *mycket upprörd*, *väldigt glad* och *djupt oroad*.

Bland kollokationer bestående av verb + adverb är Magn-kollokatorerna *svårt*, *mycket* och *så* mest typiska, exempelvis i kollokationerna *lida svårt*, *inspireras mycket* och *längta så*. Ibland kan adverbet *så* alltså på egen hand uttrycka en förstärkning av ett verbalt huvudord. Ett av exemplen på kollokationen *längtar så* återges som (8:5):

(8:5) Jag **längtar så** efter pitepalt. (GP 2002)

Oftast fungerar adverbet emellertid antingen som bisatsinledare eller som bestämning till ett annat adverb som i exempel (8:6):

(8:6) Han längtar **så intensivt** efter den pappa som han inte har, att han bestämmer sig för att skaffa en. (Press 97)

Att urskilja när *så* används som Magn-adverb är därför ganska arbetskrävande, precis som är fallet med adverb som *mycket* och *helt* vilket konstateras ovan. Varje träff kräver en individuell analys.

Några kollokatorer som visserligen inte förekommer i särskilt stor utsträckning men som kan sägas vara speciella för ordfältet EMOTION, eftersom de endast anträffas i Fullkorpus tillsammans med baser som representerar detta ordfält, är *evig* (som attribut till *skam*, *skräck* och *tvivel*), *gränslös* (som attribut till *hat* och *skuld*), *oförblommerad* (som attribut till *avsky*) och *outsäglig* (i kombination med orden *lättnad* och *skuld*).

8.2.2. Ordfältet KOGNITION

Sammanlagt 36 ord som i kapitel 7 bedöms höra till ordfältet KOGNITION undersöks i Fullkorpus, närmare bestämt 21 substantiv, 7 adjektiv och 8 verb. Betydligt färre ord ingår således i undersökningsmaterialet för

detta ordfält än för fältet EMOTION. Detta återspeglar troligen det faktum att ordfältet KOGNITION är ganska begränsat till sin omfattning.

Bland kollokationer bestående av adjektiv + substantiv är det, liksom i ordfältet EMOTION, Magn-kollokatorerna 1) *stark*, 2) *stor* och 3) *djup* som används mest frekvent (om än i annan inbördes ordning). Några frekventa kollokationer i ordfältet KOGNITION där dessa kollokatorer ingår är *stark tro*, *stor eftertanke* och *djup insikt*. Kollokatorer som är mindre frekvent förekommande men som enligt mitt material framstår som specifika just för ordfältet KOGNITION är vidare *åtskillig* (i kombination med bassubstantivet *grubbel* resp. *huvudbry*), *obönhörlig*, *obeveklig* och *glasklar* (alla i kombination med bassubstantivet *logik*), *klok* (i kollokationen *klokt förstånd*) och *mogen* (i kollokationen *mogen eftertanke*).

De Magn-kollokatorer som används mest frekvent i kollokationer bestående av adverb + adjektiv är 1) *väl*, 2) *mycket* och 3) *fullt*. Samtliga förekomster av kollokatorn *väl* förekommer då i en och samma kollokation, nämligen *väl medveten* (som har 1 352 träffar i Fullkorpus). Adverbet *mycket* kombineras t.ex. med *tvivlande*, *förvirrad* och *betrodd* medan *fullt* ingår i kollokationerna *fullt medveten* och *fullt logisk*.

Bland kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb förekommer totalt sju olika Magn-kollokatorer, nämligen (i frekvensordning): *mycket*, *starkt*, *allvarligt*, *helhjärtat*, *intensivt*, *febrilt* och *förtvivlat*. Några vanliga kollokationer är *tror mycket* och *funderar mycket*. Som nämns tidigare har dock endast ett fåtal verb undersökts.

8.2.3. Ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND

I den överordnade delen av ordfältet (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND undersöks 85 huvudord, varav 32 substantiv, 49 adjektiv och 13 verb. Förhållandevis många adjektiv och få verb ingår således i materialet. Detta kan ses som motiverat eftersom adjektiv typiskt betecknar 'tillstånd', medan verb inte gör det. Skillnaderna i antal har dock utjämnats något genom att det ursprungliga materialet har kompletterats med fem verb, nämligen *frysa*, *gråta*, *klia*, *rysa* och *svida* (som alla utgör motsvarigheter eller kontraster till baser av andra ordklasser som finns i materialet).

De Magn-adjektiv som förekommer mest frekvent (i frekvensordning enligt ordbilder på bassubstantiven i Fullkorpus) är 1) *kraftig*, 2) *svår*, 3) *stark*, 4) *stor* och 5) *fruktansvärd*. Några typiska kollokationer är *kraftig känning*, *svår klåda*, *stark förnimmelse*, *stor anspänning* och *fruktansvärd hjärtklappning*.

Bland kollokationer av typen adverb + adjektiv förekommer följande Magn-kollokatorer särskilt många gånger (enligt det absoluta antalet träf-

far): 1) *kraftigt*, 2) *hårt*, 3) *starkt*, 4) *mycket* och 5) *våldigt*. Exempel på vanliga kollokationer är *kraftigt berusad*, *hårt drabbad*, *starkt påverkad*, *mycket ansträngd* och *våldigt utsatt*.

Basverben i ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND bestäms i synnerhet av Magn-adverben 1) *starkt*, 2) *kraftigt* och 3) *mycket*. Adverben *starkt* och *kraftigt* kombineras båda framför allt med verbet *reagera* och *mycket* är vanligast tillsammans med verbet *svettas*.

Kollokatorerna *stark(t)* och *kraftig(t)* används således frekvent i kollokationer av samtliga konstruktionstyper i denna del av ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND och *mycket* i kollokationer av de båda konstruktionstyper som innehåller adverb.

I det underordnade delfältet Sjukdom/Skador undersöks 33 substantiviska, 29 adjektiviska och 8 verbala huvudord. Liksom i den överordnade delen av ordfältet ingår således ganska få verb i undersökningsmaterialet.

Den ordklass som mest typiskt tillhör delfältet Sjukdom/Skador är substantiv och dessa bestäms i klart störst utsträckning av Magn-kollokatorn *svår*. *Svår* ingår faktiskt i ordbilderna för 32 av de 33 undersökta substantiven (och saknas därmed endast i ordbilden för substantivet *illamående*). I många fall är *svår* också den kollokator som kommer allra först i ordbildernas rangordning, så t.ex. för bassubstantiven *astma*, *eksem*, *huvudvärk*, *sjukdom* och *tandlossning*.

Den Magn-kollokator som är vanligast efter *svår* är *kraftig*, följd av *allvarlig*, *akut* och *dödlig*. *Kraftig* föredras i samband med bassubstantiven *blödning*, *hjärnskakning*, *förkylning* och *stukning* och *allvarlig* föredras t.ex. i kombination med ordet *skada*. Några exempel på kollokationer med *akut* eller *dödlig* som kollokator är vidare *akut illamående* och *dödlig feber*.

Svårt är den mest frekvent förekommande Magn-kollokatorn även bland kollokationer bestående av adverb + adjektiv, följd av *allvarligt*. En skillnad mellan dessa båda kollokatorer är att *svårt* kan kombineras med alla typer av adjektiv betecknande sjukdomstillstånd, medan *allvarligt* bara kombineras med adjektiv som betecknar mer hotande tillstånd. I materialet återfinns kollokationerna *svårt skadad* och *svårt förkyld*, medan *allvarligt* bestämmer adjektiv som *skadad* och *sjuk*, men knappast sådana som *förkyld* och *snuvig*.

Efter *svårt* och *allvarligt* är det de generella adverben för 'myckenhet', *mycket*, *våldigt* och *helt*, som förekommer mest frekvent i kombination med adjektiviska baser. *Mycket* är den Magn-kollokator som föredras i kombination med huvudord som *inflammrad* och *närsynt*. *Våldigt* kombineras bl.a. med huvudordet *stressad* och *helt* med ordet *senil*.

De verb som har undersökts för kollokationstypen verb + adverb är *blöda*, *chockas*, *halta*, *plågas*, *sargas*, *skadas*, *såras* och *värka*. Dessa 8 verb bestäms i undersökningsmaterialet av sammanlagt 18 olika Magn-

kollokatorer, varav *allvarligt*, *svårt* och *betänkligt* förekommer mest frekvent. De kollokationer som får flest träffar i materialet är *skadas allvarligt*, *skadas svårt* och *halta betänkligt*.

8.2.4. Ordfältet EGENSKAP/ATTITYD

Sammanlagt 121 huvudord ingår i undersökningen av ordfältet EGENSKAP/ATTITYD, varav 58 substantiv, 45 adjektiv och 18 verb.

Bland kollokationer bestående av adjektiv + substantiv är de tre vanligaste Magn-kollokatorerna 1) *stor*, 2) *stark* och 3) *god*. *Stor* är klart vanligast och några exempel på substantiv som företrädesvis kombineras med detta Magn-adjektiv är *intresse*, *optimism*, *respekt*, och *sparsamhet*. *Stark* föredras tillsammans med huvudorden *plikt känsla*, *solidaritet* och *vilja*, medan *god* är den kollokator som föredras vid bassubstantiven *förmåga*, *aptit* och *förstånd*. Adjektivet *god* ger här uttryck för funktionen *Bon* samtidigt med funktionen *Magn*.

De Magn-kollokatorer som förekommer mest frekvent i kollokationer bestående av adverb + adjektiv är även i detta ordfält de generellt användbara adverbena *mycket* och *väldigt* (som också är vanligast totalt sett i kollokationer av denna konstruktionstyp). Som diskuteras tidigare fungerar dessa adverb väl med de flesta basadjektiv, men ibland utgör de också de alternativ som föredras framför andra. Adjektiven *dyr*, *intresserad* och *ålderdomlig* kombineras t.ex. helst med *mycket* och adjektivet *glad* helst med *väldigt* i korpusmaterialet. Näst efter de generella adverbena *mycket* och *väldigt* är det kollokatorn *starkt* som får flest träffar i delfältet EGENSKAP/ATTITYD. Några typiska kollokationer med denna Magn-kollokator är *starkt kritisk* och *starkt engagerad*.

Kollokatorerna *mycket* och *starkt* är vanligt förekommande även bland kollokationer med strukturen verb + adverb, men här är det *kraftigt* som används allra mest frekvent, t.ex. i *avvika kraftigt* och *överskatta kraftigt*.

8.3. Huvudfält B: Verksamheter/Yttre företeelser

I det närmast följande behandlas det andra huvudfältet. Abstraktionsnivån är ganska hög så länge hela fältets rubrik betraktas. Också under detta fält kan emellertid ett antal olika ordfält urskiljas.

8.3.1. Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING

Ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING representeras mest typiskt av kollokationer vars baser utgörs av substantiv eller verb. Bland de sammanlagt 82 huvudord som har undersökts finns följaktligen 41 substantiv, 30 verb och endast 11 adjektiv.

I detta ordfält råder samstämmighet mellan de olika konstruktions-typerna på så sätt att Magn-kollokatorn *hård* resp. *hårt* är den vanligaste i kollokationer av alla typer. Några typiska exempel är *hård träning*, *hårt arbetande* resp. *jobba hårt*.

Bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv är *stor*, *tuff*, *kraftig* och *sträng* de vanligaste Magn-kollokatorerna efter *hård*. Några exempel på väl etablerade kollokationer är *stor satsning*, *tuff klättring*, *kraftig vispning* och *sträng diet*. Som framgår i avsnitt 7.1.4.2.1 ovan kombineras adjektivet *sträng* i stor utsträckning även med ord som (tillsammans med adjektivet) innefattar betydelsen 'intensiv uppmärksamhet', som exempelvis *bevakning*, *övervakning* och *uppsikt*. Det visar sig att *sträng* dock inte utgör förstahandsvalet när det gäller förstärkning av dessa bassubstantiv. De kollokationer som får allra flest träffar i Fullkorpus är nämligen *hård bevakning*, *noggrann övervakning* och *god uppsikt*.

För kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv följs den mest typiska kollokatorn *hårt* (i frekvensordning baserad på det absoluta antalet träffar) av Magn-kollokatorerna *fullt*, *intensivt*, *vilt* och *flitigt*. *Fullt* förekommer nästan enbart i kollokationen *fullt sysselsatt*, och några exempel där de andra kollokatorerna ingår är *intensivt arbetande*, *vilt kämpande* och *flitigt turnerande*.

Bland kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb, där adverbet *hårt* också är den klart vanligaste Magn-kollokatorn, är det i övrigt *mycket*, *aktivt*, *stort* och *intensivt* som förekommer med högst frekvens, t.ex. i kollokationerna *träna mycket*, *arbeta aktivt*, *satsa stort* och *studera intensivt*.

Anmärkningsvärt många av de Magn-kollokatorer som är typiska för ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING har således en tydlig innebörd av 'intensitet', 'engagemang' och/eller 'hårdhet', så t.ex. *hård/hårt*, *tuff*, *sträng*, *aktivt*, *intensivt* och *vilt*. Flera andra kollokatorer i ordfältet har liknande innebörd, bl.a. *frenetiskt*, *hejdlöst hektiskt*, *idogt*, *ivrigt*, *envetet*, *ihärdigt*, *stenhårt* och *tappert*. De generellt använda Magn-adverben *mycket*, *väldigt* och *helt* används inte i särskilt stor utsträckning i detta ordfält ens i kollokationer av typen adverb + adjektiv.

8.3.2. Ordfältet HÄNDELSE

Ordfältet HÄNDELSE representeras, liksom ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING, mest typiskt av kollokationer vars baser utgörs av substantiv eller verb. Bland de 60 huvudord som undersöks finns 31 substantiv, 28 verb och bara ett enda adjektiv, nämligen participet *brinnande* (som i undersökningen i avsnitt 7.2.2.2.1 återfanns i kollokationen *kraftigt brinnande*). I detta avsnitt kommer konstruktionstypen adverb + adjektiv därför inte att diskuteras vidare.

Vad gäller kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv visar min undersökning att de fem mest frekventa Magn-kollokatorerna (enligt de undersökta substantivens ordbilder) är 1) *stor*, 2) *svår*, 3) *kraftig*, 4) *allvarlig* och 5) *rejäl*. Som framgår av tabell 8.1 är alla dessa kollokationer vanliga totalt sett och kan alltså inte ses som speciella just för ordfältet HÄNDELSE. Några exempel på typiska kollokationer är *stor sensation*, *svårt bakslag*, *kraftig explosion*, *allvarlig olycka* och *rejäl förbättring*. Som antyds av dessa exempel kombineras *kraftig* i synnerhet med huvudord som betecknar stor kraft i kombination med högt ljud (se vidare avsnitt 7.1.2.2), medan såväl *svår* som *allvarlig* företrädesvis kombineras med substantiv som har en negativ grundbetydelse.

Bland kollokationer med strukturen verb + adverb får Magn-kollokatorerna *hårt* och *kraftigt* klart flest träffar i Fullkorpus, vilket också är typiskt för kollokationer av denna konstruktionstyp (se tabell 8.1). De kollokationer som har flest träffar i absoluta tal är *drabbas hårt* resp. *variera kraftigt*. Andra Magn-kollokatorer som är bland de mest frekventa i detta ordfält är *mycket*, *radikalt* och *avsevärt*, t.ex. i kollokationerna *skiftar mycket*, *förändras radikalt* och *förbättras avsevärt*.

8.3.2.1. Delfältet Ökning/Minskning

Totalt 80 huvudord som i kapitel 7 bedöms höra till delfältet Ökning/Minskning undersöks i Fullkorpus, närmare bestämt 33 substantiv, 19 adjektiv och 28 verb.

De Magn-adjektiv som är mest frekventa i delfältet är 1) *kraftig*, 2) *stor* och 3) *rejäl*, tre kollokatorer som är högfrekventa inom många olika semantiska fält. Mer speciella för delfältet Ökning/Minskning är de kollokatorer som hamnar på fjärde resp. femte plats i frekvensordningen, *dramatisk* och *drastisk*. Några exempel på kollokationer med dessa kollokatorer är *dramatisk nedgång* och *drastisk förminskning* i följande språkprov (ex. 8:7)–(8:8):

- (8:7) Allvarligast är den **dramatiska nedgången** i nyföretagandet, anser Unckel. (GP 1994)
- (8:8) En så **drastisk förminskning** av presidentens auktoritet är farlig. (Press 95)

Bland kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv får Magn-kollokatorn *snabbt* allra flest träffar i Fullkorpus (totalt 885), följd av *kraftigt* (med 712 träffar). Här kan noteras att ordet *snabbt* endast ger uttryck för funktionen Magn då det kombineras med huvudord vars betydelse inbegriper fart och/eller rörelse, dvs. ord som ingår i något av delfälten Ökning/Minskning eller Rörelse. Ett exempel är *snabbt ökande* i följande språkprov:

- (8:9) I spåren av den ryska finanskrisen följer nu en **snabbt ökande** arbetslöshet inom finansvärlden. (Press 98)

I en ordförbindelse som *snabbt verkande* (t.ex. om en medicin) utgör *snabbt* däremot inte en förstärkning av huvudordet.

Andra frekventa kollokationer i delfältet Ökning/Minskning som kombineras med basadjektiv är *starkt*, *väl* och *fullt*. *Starkt* återfinns i en lång rad kollokationer, t.ex. *starkt växande*, *starkt ökad* och *starkt reducerad*. *Väl* och *fullt* anträffas däremot endast i kollokationerna *väl utbyggd* (som har 152 träffar) resp. *fullt utbyggd* (med 140 träffar). Dessa båda kollokationer är således begränsade till en viss (frekvent förekommande) bas.

Bland kollokationer bestående av verb + adverb är det återigen Magn-kollokatorn *kraftigt* som förekommer allra mest frekvent. I avsnitt 7.2.2.2.1 konstateras också att det är just delfältet Ökning/Minskning som samlar allra flest kollokationer med *kraftig* eller *kraftigt* som Magn-kollokator och att detta adjektiv eller adverb tycks kunna kombineras med de flesta huvudord som betecknar ökning eller minskning. Andra Magn-kollokatorer i delfältet som ofta kombineras med verb är *snabbt*, *dramatiskt*, *rejält* och *drastiskt* (av vilka den första känns igen från konstruktionstypen adverb + adjektiv och de tre senare från konstruktionstypen adjektiv + substantiv). Några typiska kollokationer är *växer snabbt*, *ökar dramatiskt*, *sjunker rejält* och *minskar drastiskt*.

Kollokatorerna *kraftig(t)*, *rejäl(t)*, *snabbt*, *dramatisk(t)* och *drastisk(t)* är således speciellt framträdande i delfältet Ökning/Minskning. Andra, mindre frekvent anträffade, kollokatorer som är karakteristiska för detta delfält är *betydligt*, *lavinartat*, *brant*, *okontrollerat*, *signifikant* och *obegränsat*.

8.3.2.2. Delfältet Rörelse

Det undersökningsmaterial som avser delfältet Rörelse består av 24 substantiv, 13 adjektiv och 22 verb, dvs. sammanlagt 59 olika huvudord. Av dessa utgör 8 substantiv och 6 adjektiv tillägg till det ursprungliga materialet (eftersom ordklasserna substantiv och adjektiv ansågs vara för magert representerade). Komplementen utgör motsvarigheter eller kontraster till baser av andra ordklasser som är representerade i materialet (se vidare bilaga 3).

Bland kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv kan Magn-kollokatorerna 1) *kraftig*, 2) *stark*, 3) *rejäl*, 4) *stor* och 5) *häftig* ses som mest typiska (enligt substantivens ordbilder). Några exempel på kollokationer är *kraftig skakning*, *stark frammarsch*, *rejäl skjuts*, *stort steg* och *häftig böljegang*.

I kollokationer av typen adverb + adjektiv är följande Magn-kollokatorer vanligast: 1) *snabbt*, 2) *starkt*, 3) *klart*, 4) *tungt* och 5) *vilt*. Som nämns i föregående avsnitt ger *snabbt* endast uttryck för funktionen Magn i kombination med baser vars betydelseinnehåll inbegriper fart eller rörelse. Något som t.ex. snurrar ”snabbt” snurrar ju också ”mycket” (på kort tid), vilket illustreras i exempel (8:10):

(8:10) Den **snabbt snurrande** chefskarusellen i TV3. (GP 2001)

Några exempel på kollokationer där *starkt*, *klart*, *tungt* och *vilt* ingår är vidare *starkt strömmande*, *klart uppåtgående*, *tungt svängande* och *vilt krängande*. *Tungt* används i synnerhet i fråga om musik, som i följande språkprov:

(8:11) Klassisk och välsnickrad ballad framförd av en tjej med stark röst, som backas upp av en **tungt svängande** kör. (GP 2002)

Det framgår för övrigt att både exempel (8:10) och (8:11) avser ’rörelse’ i bildlig bemärkelse, vilket nog är gemensamt för en stor del av kollokationerna i detta delfält.

Magn-kollokatorerna *snabbt* och *tungt* är bland de mest frekventa även i kollokationer av typen verb + adverb, liksom *kraftigt* och *starkt*. Några exempel av denna konstruktionstyp är *närma sig snabbt*, *falla tungt*, *gå kraftigt framåt* och *pulsera starkt*. Några Magn-kollokatorer som är speciella för delfältet Rörelse och konstruktionstypen verb + adverb är vidare *fritt* (som bestämning till *falla*, *flöda* och *strömma*), *huvudstupa* (som bestämning till *falla*) och *helt om* (som bestämning till *svänga*).

8.3.3. Ordfältet SOCIAL KONTAKT

Den övergripande delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT, dvs. den del som inte ingår i något delfält, representeras i föreliggande undersökning av 58 huvudord, närmare bestämt 30 substantiv, 18 adjektiv och 10 verb. Endast 4 verb är hämtade från materialet i kapitel 7, nämligen *avlasta*, *imponera*, *knytas till* och *kopplas till*. Resterande 6 verb har lagts till som komplement (eftersom de antingen utgör motsvarigheter till baser av andra ordklasser som finns i materialet eller kontraster till sådana): *fraternisera*, *höra ihop*, *samarbeta*, *samverka*, *sällskapa* och *umgås*.

De vanligaste Magn-kollokatorerna i kollokationer av konstruktions-typen adjektiv + substantiv är 1) *stark*, 2) *nära*, 3) *god*, 4) *tydlig* och 5) *stor*. Några typiska kollokationer är *stark samhörighet*, *nära relation*, *gott kamratskap*, *tydlig koppling* och *stor popularitet*. Kollokatorn *nära* är för övrigt speciell just för ordfältet SOCIAL KONTAKT. Detta adjektiv förekommer inte som Magn-kollokator i något annat ordfält i studien.

I kollokationer med den grammatiska strukturen adverb + adjektiv är det Magn-kollokatorerna 1) *djupt*, 2) *väl* och 3) *fast* som används allra mest, följda av 4) *starkt* och 5) *hårt*. Exempel på särskilt frekvent anträffade kollokationer är *djupt rotad*, *väl förankrad*, *fast knuten*, *starkt kopplad* och *hårt uppvaktad*. Den sistnämnda kollokationen förekommer framför allt i sportsammanhang, som t.ex. i följande språkprov:

(8:12) Sami Laakkonen tog **hårt uppvaktad** ned bollen och slet sig fri till avslut, 5-4 – och en härlig blåvit jubelhög mitt på isen. (GP 2004)

Den enda Magn-kollokator som är frekvent förekommande i kollokationer av båda kollokationstyperna är således *stark/starkt*. Denna kollokator är inte lika vanlig då kollokationerna har strukturen verb + adverb. De fem vanligaste kollokatorerna är då 1) *mycket*, 2) *fullt ut*, 3) *nära*, 4) *intimt* och 5) *intensivt*, t.ex. i kollokationerna *umgås mycket*, *samarbeta fullt ut*, *höra nära ihop*, *samverka intimt* och *umgås intensivt*. Av dessa kollokatorer känns *nära* igen från kollokationstypen adjektiv + substantiv.

Här kan dock påminnas om att endast 10 verb har undersökts och att resultatet för varje enskilt verb därför påverkar det sammanlagda resultatet i stor utsträckning. Om exempelvis ordet *samarbeta* (vars presensform följt av ett adverb har 532 träffar i Fullkorpus) inte hade inkluderats bland de undersökta verben hade *fullt ut* och *nära* minskat betydligt i frekvens och listan över de fem mest använda kollokatorerna hade fått en annan sammansättning.

De kollokatorer som är särskilt framträdande just i ordfältet SOCIAL KONTAKT är, förutom *nära* som nämns ovan, *väl*, *fast*, och *intim(t)*. Även de

mindre frekvent använda kollokatorerna *djupgående*, *oupplöslig(t)*, *stabil*, *tajt* och *varm* är speciella för detta ordfält.

Som framgår i kapitel 7 kan de flesta kollokationer som bedöms tillhöra ordfältet SOCIAL KONTAKT föras till något av delfälten (Verbal) Kommunikation, Konflikt/Konkurrens eller Tvång/Beroende. Dessa tre delfält behandlas i följande avsnitt.

8.3.3.1. Delfältet (Verbal) Kommunikation

Delfältet (Verbal) Kommunikation representeras av 97 huvudord i undersökningen, varav 38 substantiv, 15 adjektiv och 44 verb.

Resultatet av ordbildsvisningarna visar att de Magn-kollokatorer som förekommer mest frekvent i kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv är 1) *stark*, 2) *allvarlig*, 3) *skarp*, 4) *stor* och 5) *kraftig*, exempelvis i kollokationerna *starkt stöd*, *allvarlig beskyllning*, *skarp tillrättavisning*, *stort gensvar* och *kraftig applåd*.

I kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv är det till största delen andra Magn-kollokatorer som förekommer med högst frekvens (enligt antalet träffar i absoluta tal): 1) *hårt*, 2) *helt*, 3) *mycket*, 4) *starkt* och 5) *hett*. Exempel på kollokationer med dessa kollokatorer är *hårt kritiserad*, *helt enig*, *mycket omdiskuterad*, *starkt provocerad* och *hett debatterad*.

Ordklassen verb representeras i regel av det minsta antalet undersökta ord i de olika semantiska fälten, vilket betyder att resultatet för kollokationstypen verb + adverb i särskilt hög grad påverkas av resultatet för varje enskilt ord. Så är dock inte fallet i delfältet (Verbal) Kommunikation. I detta delfält utgörs nästan hälften av de undersökta huvudorden av verb. De Magn-kollokatorer som förekommer mest frekvent enligt undersökningen av dessa är 1) *starkt*, 2) *bestämt*, 3) *mycket*, 4) *kraftigt* och 5) *varmt*. Några typiska kollokationer är *reagera starkt*, *förneka bestämt*, *festa mycket*, *protestera kraftigt* och *rekommenderas varmt*. Av dessa kollokatorer känns *stark(t)* igen från båda de andra konstruktionstyperna och *kraftig(t)* från typen adjektiv + substantiv.

Adjektiv eller adverb som enligt denna studie är speciella för delfältet (Verbal) Kommunikation är *entusiastisk*, *vältaligt* och *reservationslöst*, vilka har anträffats bl.a. i kollokationerna *entusiastisk applåd*, *argumentera vältaligt* och *förorda reservationslöst*.

8.3.3.2. Delfältet Konflikt/Konkurrens

Bland de 76 huvudord som representerar delfältet Konflikt/Konkurrens finns 31 substantiv, 24 adjektiv och 21 verb.

De tre mest typiska Magn-kollokatorerna i kollokationer av typen adjektiv + substantiv är 1) *hård*, 2) *kraftig* och 3) *svår*, t.ex. i kollokationerna *hård kamp*, *kraftig beskjutning* och *svåra motsättningar*. Andra Magn-adjektiv som är speciella för delfältet Konflikt/Konkurrens är *blodig* (t.ex. som attribut till *kamp*), *knivskarp* (t.ex. som attribut till *konkurrens*), *urskillningslös* (t.ex. som attribut till *beskjutning*), *fullskalig* (som attribut till *krig*) och *rå* (som attribut till *misshandel*).

I kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv är 1) *svårt*, 2) *hårt* och 3) *stort* de Magn-kollokatorer som har fått flest träffar i korpusmaterialet. Några typiska kollokationer av denna konstruktionstyp är *svårt misshandlad*, *hårt ansatt* och *stort slagen*. Kollokatorn *stort* förekommer endast i den sistnämnda kollokationen som, åtminstone i den undersökta korpusen, främst tycks användas vid referat av hästsport. Ett av språkproven återges nedan (som ex. 8:13):

(8:13) Vann klungspurten knappt, men **stort slagen** av tätduon. (DN 1987)

Magn-kollokatorerna *hårt* och *svårt* är bland de vanligaste i delfältet Konflikt/Konkurrens även i kollokationer med strukturen verb + adverb, men här är frekvensordningen 1) *helt*, 2) *hårt* och 3) *svårt*. Ingen av dessa tre kollokatorer har dock särskilt många belägg. Det finns sammanlagt 44 träffar med kollokatorn *helt* i detta delfält i materialet, 31 med *hårt* och 20 med *svårt*. Några exempel på kollokationer är *strida helt* (*mot principer* o.d.), *slåss hårt* och *misshandlas svårt* (varav den sistnämnda är den enda kollokation som innehåller kollokatorn *svårt*). Trots att ingen kollokator förekommer med särskilt hög frekvens i kollokationer av typen verb + adverb i detta ordfält är en lång rad olika kollokatorer ändå representerade. Bland bestämningarna till de 21 verb som har undersökts finns 48 olika Magn-adverb belagda, t.ex. *starkt*, *brutalt*, *besinningslöst*, *aggressivt*, *bryskt*, *ohämmat*, *helt* och *ilsket* (här angivna i frekvensordning i första hand och i bokstavsordning i andra hand).

8.3.3.3. Delfältet Tvång/Beroende

För att ge en bild av hur funktionen Magn uttrycks i delfältet Tvång/Beroende undersöks 92 olika huvudord i de aktuella konstruktionerna, närmare bestämt 47 substantiv, 25 adjektiv och 20 verb.

De mest frekvent förekommande Magn-kollokatorerna i kollokationer av typen adjektiv + substantiv är 1) *hård*, 2) *stor*, 3) *sträng*, 4) *stark* och 5) *strikt*. Några typiska kollokationer är *hård press*, *stort behov*, *stränga regler*, *starkt beroende* och *strikt hierarki*. Användningen av *strikt* som Magn-kollokator är i hög grad begränsad just till delfältet Tvång/Beroende, medan de andra kollokatorerna – och då i synnerhet *hård*, *stor* och *stark* – förekommer i många olika semantiska fält.

Magn-kollokatorerna *hårt* och *starkt* är bland de mest typiska även i kollokationer med den grammatiska strukturen adverb + adjektiv, tillsammans med de tre förstärkande adverb som är vanligast i kollokationer med denna struktur totalt sett: *mycket*, *väldigt* och *helt*. Frekvensordningen lyder: 1) *mycket*, 2) *helt*, 3) *hårt*, 4) *starkt* och 5) *väldigt* och några exempel på vanliga kollokationer är *mycket begränsad*, *helt beroende*, *hårt pressad*, *starkt bunden* och *väldigt ansträngd*.

I kollokationer av konstruktionstypen verb + adverb är de mest typiska Magn-kollokatorerna 1) *hårt*, 2) *stort*, 3) *helt*, 4) *kraftigt* och 5) *totalt*, varav de tre förstnämnda känns igen från de andra konstruktionstyperna. Några exempel på kollokationer av typen verb + adverb är *pressas hårt*, *dominera stort*, *styras helt*, *begränsas kraftigt* och *kontrolleras totalt*. Här kan nämnas att verbet *dominera* påverkar resultatet för denna konstruktionstyp i hög grad. Detta basverb kan kombineras med alla de nyss nämnda Magn-adverben utom *hårt*. *Stort* återfinns endast i kollokationen *dominera stort* (med 97 träffar) och även *helt* och *totalt* får flest träffar just i kombination med verbet *dominera* (nämligen 34 resp. 32).

Det har framgått tidigare att kollokationer bestående av verb + adverb i regel förekommer i mindre utsträckning än kollokationer av de andra kollokationstyperna. Detta trots att antalet belägg på denna ordkombination ofta är mycket stort. Ordkombinationen *behöver* + adverb ger t.ex. 19 746 träffar i Fullkorpus, men inte en enda kollokation som ger uttryck för funktionen Magn noteras vid en genomgång av de första tusen träffarna. Att någonting *behövs* i stor utsträckning uttrycks således på annat sätt än med en kollokation bestående av verb + adverb. Som en jämförelse kan nämnas att ordkombinationen adjektiv + *behov* genererar 6 965 träffar och att 28 Magn-uttryck anträffas bland de första tusen. Några vanliga adjektivkollokatorer är *stor*, *akut*, *desperat*, *stark* och *omätligt*.

8.3.4. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ

Som framgått tidigare är det i princip endast substantiv som kan sägas ingå i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ. Inte ett enda adjektiv eller verb förs till detta ordfält i undersökningen i kapitel 7. Det har också framgått att den

övergripande delen av ordfältet OMGIVNING/MILJÖ omfattar många olika typer av substantiv. De bassubstantiv som förs till ordfältet utgör en mycket heterogen grupp och det är därmed vanskligt att tala om vilka Magn-kollokatorer som används mest frekvent i kombination med dessa ord. Med detta i minne undersöks ändå 44 olika substantiv i konstruktionen adjektiv + substantiv. Dessa substantiv betecknar förhållandevis basala förhållanden eller företeelser i människans omgivning som dels *kyla*, *mörker* eller *torka*, dels *fart* eller *tyngd*, dels *bevis*, *sanning* eller *skäl* (se vidare bilaga 3). Exempel på ord som inte ingår i undersökningsmaterialet eftersom de betraktas som mer perifera är *belägg*, *våg* och *utstickare*.

De Magn-kollokatorer som mot denna bakgrund används mest frekvent är 1) *stor*, 2) *stark*, 3) *tydlig*, 4) *svår* och 5) *rejäl*. Några exempel på typiska kollokationer är *stor utmaning*, *stark tradition*, *tydligt bevis*, *svår halka* och *rejäl portion*.

Eftersom denna del av ordfältet OMGIVNING/MILJÖ innehåller substantivbaser av många olika typer är det inte förvånande att fyra av de vanligaste Magn-kollokatorerna i ordfältet, nämligen *stor*, *stark*, *svår* och *rejäl*, också återfinns bland de vanligaste kollokatorerna för konstruktionstypen adjektiv + substantiv generellt sett (se tabell 8.1). Adjektivet *tydlig* särskiljer sig genom att användas särskilt frekvent just i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ. Detta Magn-adjektiv föredras exempelvis i kombination med bassubstantiven *indikation*, *mönster*, *struktur* och *tendens* (samt det tidigare nämnda *bevis*).

I jämförelse med den överordnade delen av ordfältet OMGIVNING/MILJÖ är delfälten Ljud/Ljus, Lukt/Smak och Väder väl avgränsade. De samlar alla förhållandevis få baser (eller kollokationer) med förhållandevis många gemensamma drag.

8.3.4.1. Delfältet Ljud/Ljus

Delfältet Ljud/Ljus representeras i materialet av 55 huvudord, varav 21 substantiv, 17 adjektiv och 17 verb. Endast 6 av adjektiven och 8 av verben är då hämtade från ursprungsmaterialet, dvs. undersökningen av *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår* i kapitel 7. Adjektiven har kompletterats med *brusande*, *bullrande*, *dånande*, *klingande*, *ljudande*, *ljudligt*, *mullrande*, *mörk*, *skinande*, *smällande* samt *tonande* och verben med *bullra*, *dåna*, *ljusna*, *mullra*, *mörkna*, *rassla*, *skina*, *slamra* och *stråla*. De flesta av dessa kompletterande ord är motsvarigheter till ett ord i materialet av en annan ordklass. Substantivet *buller* finns t.ex. i ursprungsmaterialet,

men varken adjektivet *bullrande* eller verbet *bullra*, som därför ses som bra komplement till det annars ganska magra materialet.

De mest typiska Magn-kollokatorerna i kollokationer av typen adjektiv + substantiv är 1) *kraftig*, 2) *stark* och 3) *skarp*. De ingår t.ex. i kollokationerna *kraftig smäll*, *starkt ljus* och *skarp belysning*. Några andra frekventa kollokationer är *hårt skrapljud* och *högt buller*.

I kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv är de vanligaste kollokatorerna 1) *alldeles*, 2) *helt* och 3) *klart*. De förekommer alla framför allt i kombination med basadjektivet *lysande*. Kollokationen *alldeles lysande* har 127 träffar i Fullkorpus, medan *helt lysande* har 90 och *klart lysande* 116. Även kollokationerna *alldeles* resp. *helt strålande* är väl belagda. Alla de nu nämnda kollokationerna används i synnerhet metaforiskt, som i följande språkprov (ex. 8:14):

(8:14) Men så blir Gregory kär, och det i Dorothy, som är tjeffotbollslaget
klart lysande stjärna. (DN 1987)

Kombinationen med adjektivet *lysande* utgör den mest frekventa kollokationen totalt sett såväl för *alldeles* som för *klart*. Som har framgått tidigare förekommer adverbet *helt* däremot med hög frekvens i många olika semantiska fält (och allra oftast i kombination med basadjektivet *beroende* i delfältet Tvång/Beroende).

I kollokationer bestående av verb + adverb är de mest frekvent anträffade Magn-kollokatorerna 1) *starkt*, 2) *högt* och 3) *rejält*. Adverbet *starkt* förekommer främst i kombination med verbet *lysa* och både *högt* och *rejält* framför allt i kombination med verbet *smälla*. Adverbet *högt* är en typisk Magn-kollokator i kombination med ord som betecknar ljud, och återfinns även som bestämning till verben *klinga*, *eka*, *mullra* och *ljuda*.

8.3.4.2. Delfältet Lukt/Smak

Delfältet Lukt/Smak representas av 26 huvudord i undersökningsmaterialet, varav 11 substantiv, 10 adjektiv och endast 5 verb. Materialet har då kompletterats med 6 substantiv, 7 adjektiv och 2 verb. De kompletterande orden utgör synonymer, antonymer eller kontraster till de ganska få ord som har anträffats i materialet (se vidare bilaga 3).

Adjektivet *från* utgör enligt ordbilderna den mest typiska Magn-kollokatorn för tre av de undersökta substantiven, nämligen *lukt*, *doft* och *stank*. Adjektivet *stark* föredras som bestämning till bassubstantivet *odör*, medan *fyllig* är förstahandsvalet som bestämning till *smak* i den undersökta korpusen. Det är dock tydligt att kollokatorernas betydelseinnehåll

skiljer sig åt. Det finns inte många situationer där *frän*, *stark* och *fullig* är utbytbara. Valet görs för att en viss betydelse ska komma till uttryck och en förstärkande funktion inbegrips i denna. Kollokatorn *stark* är mest neutral, medan *frän* och *fullig* kan betraktas som varandras motsatser (med negativt resp. positivt betydelseinnehåll).

I kollokationer bestående av adverb + adjektiv är det mer neutrala Magn-kollokatorer som förekommer flest gånger. Adverbet *mycket* har flest träffar, följt av *starkt* och *väldigt*. Några exempel på kollokationer är *mycket mild*, *starkt doftande* och *väldigt salt*.

De 5 verb som representerar detta delfält i materialet är *dofta*, *lukta*, *osa*, *smaka* och *stinka*. I samband med dessa verb är det återigen främst kollokatorer som inte primärt har en förstärkande funktion som påträffas. Bland dessa märks t.ex. *underbart*, *härligt* och *himmelskt*, dvs. kollokatorer som ger uttryck för funktionerna Bon och Magn samtidigt. Allra flest träffar får emellertid den mer renodlade Magn-kollokatorn *starkt*, bl.a. i kollokationer som *starkt doftande* och *starkt luktande*.

8.3.4.3. Delfältet Väder

Något fler huvudord undersöks i delfältet Väder än i de föregående två delfält som ingår i OMGIVNING/MILJÖ, nämligen 36 substantiv, 8 adjektiv och 7 verb, vilket tillsammans utgör 51 ord. Materialet har då kompletterats med 7 adjektiv och 2 verb (som huvudsakligen utgörs av motsvarigheter till substantiv som har anträffats i materialet; se vidare bilaga 3). Det tycks motiverat att ordklassen substantiv ändå överväger i undersökningsmaterialet eftersom många substantiv som betecknar väderfenomen inte har motsvarigheter bland adjektiv eller verb, så t.ex. *cyklon*, *lågtryck*, *motvind*, *regnskur*, *skyfall* och *oväder*.

De Magn-kollokatorer som används mest frekvent i kollokationer med strukturen adjektiv + substantiv är: 1) *kraftig*, 2) *rejäl*, 3) *häftig*, 4) *svår* och 5) *stark*. *Kraftig* är klart vanligast och föredras som förstärkande attribut till en lång rad bassubstantiv, t.ex. *regn*, *regnskur*, *storm* och *åskväder*. Några starka kollokationer där de övriga kollokatorerna ingår är *rejält töväder*, *häftigt skyfall*, *svår torka* och *stark medvind*.

I kollokationer av konstruktionstypen adverb + adjektiv anträffas Magn-adverbet *mycket* flest gånger i korpusmaterialet, följt av *väldigt* (vilket också får fallet för kollokationer av denna konstruktionstyp generellt sett). Några exempel på kollokationer är *mycket blåsigt* och *väldigt regnigt*.

Verbet *blåsa* har flest träffar av de 7 verb som ingår i materialet (nämligen 793) och de Magn-kollokatorer som kombineras med detta verb flest gånger, nämligen *snålt*, *hårt* och *mycket*, blir också de som får högst frekvens

i delfältet Väder. Kollokationen *blåsa snålt* får 65 träffar, *blåsa hårt* 60 träffar och *blåsa mycket* 24 träffar. Adverbet *snålt* förekommer endast i denna kollokation medan de två andra också anträffas bl.a. i kombination med basverbet *regna*.

Adverbet *snålt* fungerar för övrigt endast som Magn-kollokator just i delfältet Väder. Andra adjektiv som kan ses som utmärkande för detta delfält är *enveten*, *byig*, *styv*, *kall*, *tjock* och *iskall* (här angivna i frekvensordning enligt rangordningen i substantivens ordbilder). Exempel på kollokationer som dessa adjektiv ingår i är *envetet lågtryck*, *byig vind*, *styv kuling*, *kall nordan*, *isande nordan*, *tjock dimma* och *iskall nordan*. Att notera är att bestämmingar som *kall*, *isande* och *iskall* endast utgör Magn-kollokatorer när 'kyla' inbegrips i substantivbasernas betydelseinnehåll, så som i exemplet *nordan*. Detta betydelseinnehåll kan också tillföras substantivet i metaforiska uttryck, som t.ex. i kollokationen *isande eftertryck* i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD. Ordförbindelser som *kallt regn* och *kall dimma* utgör däremot inte Magn-uttryck.

8.4. Sammanfattning och diskussion

Som nämns inledningsvis behandlar denna delstudie ett begränsat material som har tagits fram med utgångspunkt i undersökningen av fem specifika kollokatorer. Undersökningsresultaten gäller naturligtvis i första hand för de kollokationsbaser och det korpusmaterial som har undersökts. Jag gör inte anspråk på att ha behandlat ett "neutralt" och för alla enskilda semantiska fält helt typiskt material (vilket för övrigt knappast heller är möjligt). Materialens sammansättning kan ha medfört att någon viktig Magn-kollokator saknas i framställningen och att frekvensförhållandet olika Magn-kollokatorer emellan förskjuts i någon riktning. Detta till trots kan vissa generella observationer ändå göras om svenska Magn-uttryck. Utöver de kollokatorer som undersöks specifikt i kapitel 7 har många typiska kollokatorer kunnat fångas upp för de olika semantiska fälten.

Att varje konstruktionstyp har ett specifikt mönster, som endast delvis sammanfaller med mönstren för de andra konstruktionstyperna bekräftas av granskningen per semantiskt fält i avsnitt 8.2–8.3. Endast i ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING är det motsvarande adjektiv eller adverb som föredras i kollokationer av alla konstruktionstyper, nämligen *hård/hårt*. De mest frekventa kollokationerna för var och en av konstruktionstyperna i detta ordfält är *hård träning*, *hårt arbetande* resp. *jobba hårt*. Även i de flesta andra fält finns det emellertid några Magn-kollokatorer som är särskilt framträdande när kollokationer av samtliga konstruktionstyper

beaktas gemensamt. I följande avsnitt görs en genomgång per semantiskt fält.

8.4.1. Typiska Magn-kollokatorer per semantiskt fält

Tabell 8.2 utgör en översikt över de tre vanligaste Magn-kollokatorerna i denna delstudie för vart och ett av de semantiska fälten och för var och en av de grammatiska konstruktionstyperna.

TABELL 8.2. *De tre vanligaste Magn-kollokatorerna per semantiskt fält och per grammatisk konstruktionstyp.*

Semantiskt fält	adjektiv + substantiv	adverb + adjektiv	verb + adverb
1. EMOTION	stor, stark, djup	mycket, väldigtt, djupt	svårt, mycket, så
2. KOGNITION	stark, stor, djup	väl, mycket, fullt	mycket, starkt, allvarligt
3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND	kraftig, svår, stark	kraftigt, hårt, starkt	starkt, kraftigt, mycket
Sjukdom/Skador	svår, kraftig, allvarlig	svårt, allvarligt, mycket	allvarligt, svårt, betänkligt
4. EGENSKAP/ATTITYD	stor, stark, god	mycket, väldigtt, starkt	kraftigt, starkt, mycket
5. MÅLINRIKTAD HANDLING	hård, stor, tuff	hårt, fullt, intensivt	hårt, mycket, aktivt
6. HÄNDELSE	stor, svår, kraftig		hårt, kraftigt, mycket
Ökning/Minskning	kraftig, stor, rejäl	snabbt, kraftigt, starkt	kraftigt, snabbt, dramatiskt
Rörelse	kraftig, stark, rejäl	snabbt, starkt, klart	snabbt, kraftigt, starkt
7. SOCIAL KONTAKT	stark, nära, god	djupt, väl, fast	mycket, fullt ut, nära
(Verbal) Kommunikation	stark, allvarlig, skarp	hårt, helt, mycket	starkt, bestämt, mycket
Konflikt/Konkurrens	hård, kraftig, svår	svårt, hårt, stort	helt, hårt, svårt
Tvång/Beroende	hård, stor, sträng	mycket, helt, hårt	hårt, stort, helt
8. OMGIVNING/MILJÖ	stor, stark, tydlig		
Ljud/Ljus	kraftig, stark, skarp	alldes, helt, klart	starkt, högt, rejält
Lukt/Smak	från, stark, fyllig	mycket, starkt, väldigtt	starkt, underbart, härligt
Väder	kraftig, rejäl, häftig	mycket, väldigtt, riktigt	snålt, hårt, mycket

I ordfältet EMOTION är samstämmigheten ordklasserna emellan inte särskilt stor. Kollokatorn *stor* är vanligast i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv, *mycket* i kollokationer bestående av adverb + adjektiv och *svårt* i kollokationer med den grammatiska strukturen verb + adverb. Den enda kollokator som är bland de fem mest frekventa i kollokationer av alla konstruktionstyper är *oerhörd* (resp. *oerhört*). Utöver detta märks *djup(t)* i kollokationer bestående av adjektiv + substantiv eller adverb + adjektiv och *mycket* i kollokationer bestående av adverb + adjektiv eller verb + adverb. *Mycket* är dock väldigt ofta en av de fem mest frekventa kollokatorerna i de två sistnämnda kollokationstyperna och eftersom bruket inte kan betraktas som utmärkande för ett visst ordfält kommer detta adverb inte fortsättningsvis att nämnas i detta avsnitt. Speciella just för ordfältet EMOTION är däremot Magn-kollokatorerna *evig*, *gränslös*, *oförblommerad* och *outsäglig* som i denna undersökning endast har anträffats i detta fält.

I ordfältet KOGNITION märks kollokatorn *stark(t)*, exempelvis i kollokationerna *stark tro*, *starkt förknippad* resp. *tvivla starkt*. Kollokatorer som visserligen inte anträffas särskilt många gånger i materialet, men som är specifika just för ordfältet KOGNITION, är vidare *åtskillig*, *obönhörlig*, *obeveklig*, *glasklar*, *klok* och *mogen* (den sistnämnda i kollokationen *mogen eftertanke*).

Även i den övergripande delen av ordfältet (FYSILOGISKT) TILLSTÅND används *stark(t)* med hög frekvens, men här är *kraftig(t)* allra vanligast, t.ex. i kollokationerna *kraftig berusning*, *kraftigt försenad* resp. *reagera kraftigt*. I det underordnade delfältet Sjukdom/Skador är det *svår(t)* och *allvarlig(t)* som anträffas i flest belägg. *Svår(t)* kan i princip kombineras med vilket huvudord som helst som betecknar sjukdom eller sjukdomstillstånd, medan *allvarlig(t)* begränsas till ord för mer hotande sjukdomar.

Tillsammans med kollokationsbaser i ordfältet EGENSKAP/ATTITYD är det återigen Magn-kollokatorn *stark(t)* som är särskilt framträdande. Några typiska exempel på kollokationer av olika konstruktionstyper i detta ordfält är *stark vilja*, *starkt kritisk* resp. *ogilla starkt*.

I huvudfält (B), som betecknar (i förhållande till människan) yttre verksamheter eller förutsättningar, har ordfältet MÅLINRIKTAD HANDLING och kollokatorn *hård/hårt* redan nämnts ovan. I detta ordfält märks även Magn-kollokatorn *intensivt*, i synnerhet i kollokationer av konstruktionstyperna adverb + adjektiv och verb + adverb (som t.ex. *intensivt arbetande* resp. *studera intensivt*). Flera andra kollokatorer i detta ordfält utmärks av ett betydelseinnehåll som på liknande sätt inbegriper 'hårdhet', 'intensitet' och/eller 'engagemang'. Adjektivet *tuff* förekommer t.ex. med hög frekvens, liksom adverbena *aktivt*, *flitigt*, *stenhårt* och *vilt*.

I ordfältet HÄNDELSE är Magn-kollokatorn *kraftig(t)* särskilt framträdande. I synnerhet i de båda delfält som ingår i ordfältet märks även *snabb(t)* och *rejäl(t)*, t.ex. *snabbt ökande* och *växer rejält* (i fältet Ökning/Minskning) resp. *snabbt roterande* och *svänger rejält* (i fältet Rörelse). Mer speciella för, och begränsade till, just delfältet Ökning/Minskning är Magn-kollokatorerna *dramatisk(t)* och *drastisk(t)*. De förekommer i anmärkningsvärt många kollokationer i detta delfält, t.ex. *dramatisk stegring* och *drastisk förminskning*. Ytterligare kollokatorer som är karakteristiska för delfältet är *betydligt*, *lavinartat*, *brant*, *okontrollerat*, *signifikant* och *obegränsat*.

Magn-kollokatorer som är särskilt utmärkande för den övergripande delen av ordfältet SOCIAL KONTAKT är *stark(t)* och *nära* och *väl*, varav de två senare kan ses som typiska för just detta ordfält. De förekommer exempelvis i kollokationer som *samarbeta nära* och *väl sammanhållen*. Även kollokatorerna *fast*, *intim(t)*, *djupgående*, *oupplöslig(t)*, *stabil*, *tajt* och *varm* är speciella för ordfältet SOCIAL KONTAKT.

I delfältet (Verbal) Kommunikation märks kollokatorn *stark(t)* återigen (t.ex. i kollokationen *starkt bifall*), men också *helt* och *bestämt* (t.ex. i kollokationerna *helt enig* och *förneka bestämt*). Mindre frekvent använda adjektiv eller adverb som kan ses som speciella för delfältet är vidare *entusiastisk*, *vältaligt* och *reservationslöst*, exempelvis i kollokationer som *entusiastisk applåd*, *argumentera vältaligt* och *förorda reservationslöst*.

Några kollokationer som i hög grad är typiska för delfältet Konflikt/Konkurrens är *hård kamp*, *hårt ansatt* och *konkurrera hårt* resp. *svårt nederlag*, *svårt ansatt* och *misshandlas svårt*. Det är således Magn-kollokatorerna *hård/hårt* och *svår(t)* som förekommer särskilt frekvent i detta delfält. Även några mindre frekvent anträffade Magn-adjektiv är speciella för delfältet: *blodig*, *knivskarp*, *urskillningslös*, *fullskalig* och *rå*.

Även i delfältet Tvång/Beroende förekommer *hård* eller *hårt* i stor utsträckning, t.ex. i kollokationerna *hård belastning*, *hårt pressad* och *straffas hårt*. Andra Magn-kollokatorer som är särskilt framträdande är *stor(t)*, *helt*, *strikt* och *sträng*.

I den övergripande delen av ordfältet OMGIVNING/MILJÖ förekommer i princip endast kollokationer av konstruktionstypen adjektiv + substantiv. De Magn-adjektiv som förekommer mest frekvent i det material som representerar detta fält är också de som är vanligast i kollokationer av denna konstruktionstyp generellt sett, nämligen 1) *stor* och 2) *stark*. Några exempel på väl etablerade kollokationer är *stor utmaning* och *stark tradition*.

De tre delfält som ingår i ordfältet OMGIVNING/MILJÖ har alla förhållandevis begränsad omfattning och representeras av ett litet material. I delfältet Ljud/Ljus märks Magn-kollokatorerna *stark(t)* och *hög(t)*. *Hög(t)* be-

stämmer typiskt huvudord som betecknar ljud, medan *stark(t)* är vanligt i kombination med ord betecknande ljud såväl som ljus, exempelvis *starkt buller*, *starkt tonande* och *ljuda starkt* resp. *starkt ljus*, *starkt lysande* och *lysa starkt*.

Det är kollokatorn *stark(t)* som är mest framträdande även i delfältet Lukt/Smak, t.ex. i kollokationerna *stark odör*, *starkt doftande* och *lukta starkt*. I övrigt märks kollokatorer som ger uttryck för funktionen Bon eller AntiBon samtidigt med funktionen Magn, t.ex. adjektivet *frän* (i kollokationer som *frän stank*) och adverbena *underbart* och *härligt* (i kollokationer som *dofta underbart* och *smaka härligt*).

Vidare märks i synnerhet Magn-kollokatorerna *kraftig(t)* och *rejäl(t)* i delfältet Väder, analysmodellens allra sista delfält. Några kollokationer som kan ses som typiska är *kraftigt regn* och *blåser kraftigt* samt *rejält töväder* och *rejält blåsigt*. Ytterligare Magn-adjektiv som är speciella för delfältet är *snål*, *enveten*, *byig*, *styv*, *kall*, *tjock* och *iskall*.

8.4.2. Antal Magn-kollokationer per konstruktionstyp

Tidigare konstateras att Magn-kollokationer bestående av adjektiv + substantiv förekommer oftare än Magn-kollokationer bestående av adverb + adjektiv eller (i synnerhet) verb + adverb (se avsnitt 7.3.4). Detta är anledningen till att ordklassen substantiv representeras av det största, och ordklassen verb av det minsta, antalet undersökta ord per semantiskt fält i föreliggande delstudie. I detta avsnitt ska förhållandet mellan det totala antalet belägg och antalet Magn-kollokationer diskuteras per konstruktionstyp.

Jag har inte noterat hur många belägg som har undersökts för de 558 substantiv som ingår i undersökningsmaterialet. Eftersom endast *typiska* kollokationer anges i ordbilderna får jag inte heller uppgift om hur många konstruktioner av konstruktionstypen adjektiv + substantiv eller hur många Magn-kollokationer som finns i den undersökta korpusen. För adjektiv och verb finns däremot exakta siffror att tillgå. Eftersom sökningarna är mer specialiserade och genererar exakta resultat har jag också noterat det totala antalet undersökta belägg (för att kunna jämföra siffrorna sinsemellan): De 311 adjektiv som ingår i undersökningsmaterialet genererar 96 394 belägg (i konstruktionen adverb + adjektiv) och 35 706 av dessa utgörs av kollokationer som ger uttryck för funktionen Magn, vilket utgör ca 37 % av det totala antalet träffar. Motsvarande uppgift för konstruktionstypen verb + adverb är att de 286 verb som ingår i materialet genererar hela 154 910 belägg, men att endast 14 683 av dessa realiserar funktionen Magn, dvs. ca 9,5 % av antalet träffar.

Att andelen Magn-kollokationer med strukturen verb + adverb är liten i förhållande till det totala antalet belägg skulle kunna bero på att konstituenterna i kollokationer av denna typ oftast inte uppträder i direkt anslutning till varandra och att sökkombinationer som tillåter ett större kollokationsspann än noll skulle ge bättre resultat. Detta är dock sant för kollokationer av samtliga konstruktionstyper, varför den huvudsakliga förklaringen tycks vara att verb helt enkelt inte förstärks med hjälp av Magn-kollokatorer i samma utsträckning som adjektiv eller (och i synnerhet) substantiv. Adverb som kombineras med en verbfras utgör t.ex. ofta satsadverbial, som i följande språkprov:

(8:15) – Agneta **behöver verkligen** träffa andra barn! (DN 1987)

(8:16) Jag **kan definitivt** utlova ett beslut innan dess. (Norstedtsromaner 1999)

Det är således vanligt att hela satsens innehåll förstärks, snarare än bara det enskilda verbet.

8.4.3. *Diskussion*

När de mest typiska Magn-kollokatorerna per semantiskt fält undersöks i en korpus på detta sätt är det lätt att se regelbundenheter i kollokationsbildningen. Kollokatorer vars grundbetydelse innebär 'myckenhet' eller 'hög grad' (som exempelvis *mycken/mycket* och *väldig(t)*) förekommer med hög frekvens och kan i princip ses som semantiskt motiverade i alla ordfält. Den utbredda användningen av *allvarlig(t)* och *svår(t)* i delfältet Sjukdom/Skador motiveras mer specifikt av grundbetydelsen av 'allvar' hos ordet *allvarlig* och det faktum att *svår(t)* typiskt kombineras med huvudord med negativt betydelseinnehåll. Vidare motiveras den frekventa användningen av adjektiven *hård*, *intensiv* och *tuff* och adverbena *hårt*, *intensivt*, *aktivt* och *flitigt* i delfältet MÅLINRIKTAD HANDLING av det semantiska särdrag [+intention] som karakteriserar ordfältets innehåll. Många kollokatorer som har andra grundbetydelser än den förstärkande kan också ses som tydligt semantiskt motiverade. Kollokatorerna *lavinartat* och *brant* förekommer t.ex. endast i delfältet Ökning/Minskning i ordfältet HÄNDELSE, medan *vältaligt* och *reservationslöst* endast avser ord i delfältet (Verbal) Kommunikation i ordfältet SOCIAL KONTAKT. Dessa kollokatorer väljs för att uttrycka ett visst betydelseinnehåll – och detta innehåll medför i praktiken också en förstärkning av huvudordet.

Trots att kollokatorer som *mycket* och *helt* i princip är semantiskt motiverade i alla ordfält förekommer de emellertid inte i lika stor utsträck-

ning i alla fält och trots att *svårt* kombineras med huvudord med negativt betydelseinnehåll är det inte denna kollokator som föredras tillsammans med *alla* huvudord med sådant innehåll. Innehållskriterier kan inte heller förklara varför *kraftig(t)* är frekvent förekommande i många semantiska fält, men knappast används alls i kombination med huvudord som betecknar t.ex. EMOTION, KOGNITION eller SOCIAL KONTAKT, som exempelvis *kärlek*, *tro* eller *gemenskap*.

Vidare är *stor* som adjektiv den vanligaste Magn-kollokatorn totalt sett i kollokationer av typen adjektiv + substantiv, medan *stort* som adverb bara är bland de tre mest använda kollokatorerna i två delfält, nämligen Konflikt/Konkurrens för adverb + adjektiv och Tvång/Beroende för verb + adverb (båda i ordfältet SOCIAL KONTAKT). De huvudord som adverbet *stort* kombineras med i dessa två delfält är adjektivet *slagen* resp. verbet *dominera*. De flesta kollokationer av typen adjektiv + substantiv har således inga motsvarigheter i kollokationer av de andra konstruktionstyperna, vilket följande exempel kan illustrera:

stor lycka / ?*stort lycklig*
stor kostnad / ?*kosta stort*
stor brand / ?*stort brinnande* / ?*brinna stort*

Kollokationer med *stort* + adjektiv/particip är allra ovanligast, medan *stort* + verb förekommer i något större omfattning. I mitt undersökningsmaterial finns, förutom kollokationen *dominera stort*, även *satsa*, *tappa* och *lansera stort*.

Liksom i tidigare avsnitt kan vissa mönster ses som regelbundna medan andra måste betraktas som oförutsägbara. Lexikala konventioner kan endast delvis förklaras genom det semantiska innehållet i kollokationernas konstituenten.

9. Sammanfattning och avslutande diskussion

Syftet med denna avhandling är att undersöka svenska kollokationer för att få ökad kunskap om lexikal kombinatorik. Två huvudundersökningar genomförs, varav en med lexikografisk och en med lexikologisk inriktning. Vidare diskuteras olika kollokationsuppfattningar från flera utgångspunkter. I arbetet anläggs en restriktiv och kvalitativ syn på kollokationer (i stor överensstämmelse i synnerhet med Malmgren 2003: 135f.). Med detta synsätt avser termen *kollokation* en grammatiskt sammanhängande och välformulerad ordkombination bestående av två innehållsord, varav det ena (basen) kan ses som ett semantiskt huvudord och det andra (kollokatorn) som ett biord. Vidare är den semantiska relationen mellan bas och kollokator i regel giltig för ett stort antal ordkombinationer och kan beskrivas med hjälp av någon av de *lexikala funktioner* som utarbetats av Mel'čuk med kollegor (se t.ex. Mel'čuk & Žolkovskij 1984). Den lexikala funktionen Magn, dvs. 'hög grad' eller 'myckenhet', ägnas särskild uppmärksamhet i detta arbete.

I den lexikografiska huvudundersökningen (som behandlas i kapitel 3–5) granskas kollokationsbeskrivningen i SAOB med utgångspunkt i Svenséns (2004:212f.) exempel på kollokationer av olika konstruktionstyper. Härvid diskuteras också vilket beskrivningssätt som är mest ändamålsenligt för kollokationer – i ordböcker i allmänhet och i SAOB i synnerhet. Kollokationer av följande grammatiska konstruktionstyper ingår i undersökningsmaterialet: 1) verb + substantiv (t.ex. *fatta beslut*), 2) substantiv + verb (t.ex. *dagen gryr*), 3) adjektiv + substantiv (t.ex. *hård kritik*), 4) adverb + adjektiv (t.ex. *fast besluten*) och 5) verb + adverb (t.ex. *betvivla starkt*). Undersökningen visar att 65 av 81 kollokationer redovisas i SAOB (dvs. ca 80 %), vilket kan betraktas som ett gott resultat. Resultaten varierar dock starkt mellan de olika konstruktionstyperna. I gruppen verb + substantiv redovisas 23 av 25 kollokationer (dvs. 92 %), och 41 av 46 möjliga konstituenterna (dvs. ca 89 %). I gruppen verb + adverb redovisas bara 3 av 9 kollokationer (dvs. ca 33 %), och 3 av 14 möjliga konstituenterna (dvs. ca 21 %). (Några av konstituenterna utgår alltså eftersom de aktuella artiklarna inte är tryckta.) Olikheterna i resultat kan förklaras med att adverb generellt ägnas ganska litet utrymme i ordböcker. En annan förklaring är att kollokationer innehållande adverb inte är lika fast etablerade som kollokationer av andra typer. Valmöjligheterna tycks vara större.

Även i fråga om redovisningsätt kan olika mönster urskiljas för kollokationer av olika grammatiska konstruktioner. De metaspråkliga formler som finns för att ange syntagmatiska relationer mellan ord utnyttjas i stor utsträckning. I verbartiklar kan möjliga (och typiska) objekt t.ex. anges med hjälp av formuleringen *med avs. på* och subjekt med standardformuleringen *om*. I adjektivartiklar kan ordet *om* användas för att ange möjliga (och typiska) substantiviska huvudord. Eftersom inga motsvarande formler kan användas i substantiv- eller adverbartiklar, för att beskriva vilka konstruktioner ett substantiv eller ett adverb brukar ingå i, redovisas kollokationer nästan aldrig i definitionstexten vid uppslagsord av dessa ordklasser. Redaktionsexempel är den informationstyp som används i störst utsträckning generellt sett. Detta kan ses som positivt eftersom stor tydlighet och hög informationstäthet uppnås när exempel på kollokationer räknas upp, med en avvikande stil, mellan definition och språkprov.

Den lexikologiska huvudundersökningen (som behandlas i kapitel 6–8) ägnas åt en analys av svenska kollokationer som ger uttryck för den lexikala funktionen Magn. Här undersöks kollokationer av tre olika grammatiska konstruktionstyper: adjektiv + substantiv, adverb + adjektiv och verb + adverb. Dagens svenska skriftspråk står i fokus, men delvis anläggs även ett historiskt perspektiv som syftar till att upptäcka förändringar i kollokationsbruket. För det första undersöks kollokationsmönstren för fem Magn-kollokatorer i ett urval av Språkbankens korpusar genom att huvudorden (dvs. baserna) delas in i semantiska fält (enligt den semantiska analysmodell som beskrivs i avsnitt 6.6.2). De granskade kollokatorerna är *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår*, vilka undersöks dels som adjektiv, dels som adverb. Kollokationsmönstret för varje kollokator analyseras och de olika närsynonymerna jämförs sinsemellan. För det andra används ett representativt urval av de baser som i kapitel 7 har inordnats i ett visst semantiskt fält för att söka fram de viktigaste Magn-kollokatorerna i detta fält i korpusmaterialet. Här är syftet att kunna säga något generellt om hur funktionen Magn uttrycks i svenska kollokationer, för vart och ett av de semantiskafälten och för var och en av de grammatiska konstruktionstyperna.

En central fråga i den lexikologiska huvudundersökningen är i vilken mån valet av kollokator kan förklaras av kollokatorernas grundbetydelse (eller grundbetydelser) och basernas semantiska egenskaper och i vilken mån det kan betraktas som oförutsägbart. En annan viktig fråga är i vilken utsträckning en kollokators användning som adverb motsvarar dess användning som adjektiv.

I båda delstudierna blir det tydligt att varje Magn-kollokator har ett specifikt semantiskt mönster som bara till viss del kan förklaras av ordets grundbetydelse och basernas semantiska tillhörighet. I en kollokation

som *hård stöt* kan valet av kollokator ses som naturligt eftersom en grundläggande betydelse hos adjektivet *hård*, 'som sker med stor kraft', kommer till uttryck. I en kollokation som *hårt tempo* är den förstärkande funktionen emellertid mer renodlad, vilket betyder att valet av *hårt* framstår som mer oförutsägbart.

Av båda delstudierna framgår också att en kollokators adverbiala användning bara delvis motsvarar den adjektiviska. Adjektivet *stark* kan exempelvis ha flera olika betydelser, medan *starkt* som adverb (i de här aktuella konstruktionerna) antingen ger uttryck för funktionen Magn eller för funktionen Bon (eller en kombination av dessa).

Som nämns ovan står dagens svenska skriftspråk i fokus, men kollokationer bestående av adjektiv + substantiv undersöks även i ett diakront perspektiv. Den nysvenska perioden (fr. o. m. 1521) delas härvid in i perioderna 1500-tal (dvs. 1521–1599), 1600-tal, 1700-tal, 1800-tal, tidigt 1900-tal (dvs. 1900–1958) och nuspråk (dvs. 1980–). Att kollokationsbruket är i ständig förändring märks genom att de olika kollokatorerna kan vara representerade i andra semantiska fält i det äldre materialet än i det nya och att vissa baser försvinner medan andra tillkommer. Magnkollokationer som förefaller ha varit förhållandevis väl etablerade under någon tidsperiod, men som nu har försvunnit ur språkbruket eftersom de språkliga konventionerna har förändrats, är t. ex. *hård ed*, *stark marsch*, *sträng hetta* och *svår sömn*.

Betydligt utförligare sammanfattningar av de olika delstudierna ges i avsnitt 5.7, 7.3 och 8.4 ovan. Detta avslutande kapitel ägnas i stället åt ytterligare diskussion av några av de frågor som berörs i avhandlingen.

9.1. Kollokationer och lexikala funktioner (LF)

Denna avhandling innebär delvis en empirisk prövning av teorin om lexikala funktioner och i synnerhet av att lexikala funktioner inkluderas i definitionen av termen *kollokation*. Mel'čuk (1998:23) beskriver lexikala funktioner som "the main tool for the description of collocations". Att urskilja kollokationer med hjälp av lexikala funktioner kan emellertid, som Mel'čuk (1998:42) påpekar, leda till att ordförbindelser som har "a very low degree of fixedness" betraktas som sådana. Helt förutsägbara och genomskinliga ordkombinationer som ger uttryck för en viss lexikal funktion utgör ju då kollokationer, under förutsättning att det också finns oförutsägbara (och/eller genomskinliga) kollokationer som realiserar samma LF.

Konsekvensen av ett sådant förhållningssätt blir tydlig när funktionen Magn undersöks i autentiskt språkbruk. Av de 234 olika kollokationer av

typen *starkt* + adjektiv som förs till ordfältet EGENSKAP/ATTITYD anträffas bara 24 mer än två gånger i den undersökta korpusen – och så många som 175 bara en enda gång. Det är således tydligt att termen *kollokation*, då den innefattar begreppet LF i sin definition, har stor omfattning och betecknar betydligt mer än fasta ordförbindelser där det ena ordets betydelse är beroende av det andra ordets betydelse. Adverbet *starkt* tycks kunna förstärka de flesta adjektiv som betecknar egenskaper eller attityder. Kollokationer bestående av *starkt* + adjektiv kan således i stort sett betraktas som förutsägbara. Betydelsen av adverbet kan tolkas utan särskilt beaktande av det adjektiviska huvudordet, vilket betyder att adverbet i princip är autosemantiskt.

Även adjektiv eller adverb som ger uttryck för sin grundbetydelse och bara i andra hand har en förstärkande funktion måste betraktas som förutsägbara. Adjektivet *entusiastisk* i ordkombinationen *entusiastisk applåd* väljs ju t.ex. just för att ge uttryck för sin grundbetydelse (nämligen en positiv inställning), men den realiserar samtidigt – på ett mer eller mindre uttalat sätt – den lexikala funktionen Magn. Ett annat exempel är *hård örfil*. Adjektivet *hård* signalerar att örfilen utdelas med stor kraft och sannolikt handlar det då också ’i hög grad’ om en örfil. Huruvida exempel som de nyss nämnda verkligen ger uttryck för funktionen Magn är emellertid inte helt självklart. Som tydligt framgår av studien är det förhållandevis lätt att ge några tydliga exempel på kollokationer som realiserar lexikala funktioner (se avsnitt 2.1.2.1 och 6.1), medan det däremot är mycket svårt att för varje enskild ordkombination (av en viss struktur) i en text bedöma huruvida den realiserar en viss lexikal funktion eller ej.

Kollokatorer som ger uttryck för en och samma lexikala funktion har alltså endast delvis samma betydelse. Den lexikala funktionen kan realiseras i större eller mindre utsträckning och vara mer eller mindre renodlad. Kollokatorerna kan vidare vara autosemantiska såväl som synsemantiska och (som också Mel’čuk konstaterar) förutsägbara såväl som oförutsägbara.

9.2. Semantisk motivation och oförutsägbarhet

Som nämns ovan är en av de centrala uppgifterna i detta arbete just att undersöka i vilken mån valet av kollokator kan betraktas som oförutsägbart och i vilken mån det kan förklaras av kollokatorernas grundbetydelse (eller grundbetydelser) och basernas semantiska tillhörighet. Kollokationernas fördelning i semantiska fält tydliggör att Magn-kollokatorerna ofta kan betraktas som semantiskt motiverade. Adjektivet *sträng* uttrycker t.ex. ’hög grad’ i synnerhet i det semantiska fältet Tvång/Beroende, där

betydelsen av 'stränghet' är relevant. Några exempel på substantiviska baser som på ett naturligt sätt förstärks av Magn-kollokatorn *sträng* är *kontroll*, *order*, *regler* och *straff*. På samma sätt uttrycker *kraftig(t)*, som adjektiv såväl som adverb, 'hög grad' i synnerhet i det semantiska fältet Ökning/Minskning. Detta motiveras av den spatiala betydelse som finns hos ordet, dvs. 'grov' eller 'stor'.

Även om en kollokator kan ses som motiverad i ett visst semantiskt fält är det emellertid inte självklart att det är just den som föredras framför andra för att förstärka de baser som ingår i fältet. *Semantisk motivation* är således inte detsamma som *förutsägbarhet*. Flera kandidater kan vara semantiskt motiverade i lika stor utsträckning.

Adjektiv eller adverb med en förstärkande grundbetydelse kan t.ex. betraktas som motiverade med alla olika typer av huvudord. Ändå har kollokatorer som *mycket* och *våldigt* inte en jämn fördelning över olika semantiska fält. Undersökningen i kapitel 8 visar att *mycket* är den Magn-kollokator som föredras framför andra t.ex. i ordfälten EMOTION och EGENSKAP/ATTITYD (i kollokationer av strukturen adverb + adjektiv). I delfältet Ökning/Minskning i MÅLINRIKTAD HANDLING återfinns däremot *snabbt*, *kraftigt*, *starkt*, *väl*, *fullt*, *klart* och en lång rad andra Magn-adverb betydligt oftare än *mycket* i det undersökta materialet. *Mycket* väljs inte för att förstärka basadjektiv som *växande*, *ökad* och *utbyggd*.

Som framgår i avhandlingen kan valet av Magn-kollokator ibland varken ses som förutsägbart eller semantiskt motiverat. I kollokationer som *hård koncentration* och *sova hårt* saknas adjektivets vanliga betydelseinnehåll av 'hårdhet'. Vidare betyder *sträng* varken 'krävande', 'noggrann' eller 'svår att uthärda' i kollokationer som *strängt personlig* och *sträng vila*.

9.3. Avhandlingens semantiska analysmodell

Avhandlingens analysmodell kan betraktas som ändamålsenlig på så sätt att den möjliggör en diskussion av kollokationers semantiska motivation och av förutsägbarhet resp. oförutsägbarhet, med utgångspunkt i olika Magn-kollokatorers semantiska mönster. Som nämns bl.a. av Nikula (1979:35) uppstår dock vissa svårigheter när ord av olika ordklasser ska indelas i semantiska fält (se avsnitt 6.2). En svaghet i analysmodellen är t.ex. att så många olika typer av basadjektiv inordnas i ordfälten (FYSIOLOGISKT) TILLSTÄND och EGENSKAP/ATTITYD. En vidareindelning av dessa ordfält hade kunnat tillföra mer information om adjektiven. En annan svaghet i modellen är kanske att vissa ordfält bara kan inbegripa baser av vissa ordklasser. Ordfältet OMGIVNING/MILJÖ är t.ex. i princip bara aktuellt för bassubstantiv och ordfältet HÄNDELSE saknar relevans

för adjektiviska baser. Möjligen är detta dock oundvikligt med tanke på att vissa principiella skillnader faktiskt föreligger mellan kollokationer av olika grammatiska konstruktionstyper. Att det analytiska verktyget tydliggör sådana skillnader behöver inte nödvändigtvis ses som negativt.

9.4. Kollokationer i ordböcker

Undersökningen av svenska Magn-kollokationer i denna avhandling har tydliggjort att det varken vore möjligt eller önskvärt att beskriva alla kollokationer som ger uttryck för en viss lexikal funktion i en ordbok. Som framhålls i avsnitt 3.1 är även kriterier som oförutsägbarhet, ogenomskinlighet, begränsad kombinerbarhet och frekvens av yttersta vikt vid kollokationsurvalet.

Vidare skulle det knappast vara ändamålsenligt att i en deskriptiv allmänordbok återge alla kollokationer som realiserar en viss lexikal funktion under en och samma rubrik (så som i en *Explanatory Combinatorial Dictionary*; se t.ex. Mel'čuk 1998:49f.). Som framgår av undersökningen av Magn-kollokationer i kapitel 7 och 8 har de kollokatorer som ger uttryck för en och samma lexikala funktion inte exakt samma betydelse. De uttrycker Magn i varierande utsträckning och ibland bara som en bibetydelse. Detta kan illustreras med hjälp av artikeln *sträng* i SO (2009). Enligt denna artikel har adjektivet *sträng* tre huvudbetydelse. Nedan återges definitionerna samt de språkliga exempel av konstruktionen adjektiv + substantiv som ges i artikeln. De huvudord bland språkexemplen som ingår i mitt material, och som i detta arbete bedöms få förstärkt betydelse av adjektivet *sträng*, är gråmarkerade.

1 som ställer hårda krav på uppförande och lydnad särsk. hos barn:

stränga föräldrar, sträng rektor

- äv. om handling e.d.: *sträng disciplin, sträng röst, sträng uppfostran, sträng förmaning*
- spec. jur. *strängt straff*.

2 som utmärks av krävande naturförhållanden särsk. låg temperatur:

sträng vinter, sträng köld, sträng natur

- äv. tung, besvärlig: *ett strängt arbete*.

3 mycket noggrann

sträng bevakning, sträng granskning

Samtliga huvudbetydelser innehåller alltså kollokationer som realiserar funktionen Magn. Enbart beteckningen Magn tycks dock otillräcklig för att beskriva hela det spektrum av betydelser som exemplifieras.

Vad de lexikala funktionerna kan tillföra för lexikografer som arbetar med allmänordböcker är främst möjligheten att systematisera och homogenera kollokationsbeskrivningarna. Ett konkret hjälpmedel som kan underlätta en sådan systematisering (och som föreslås av Atkins & Rundell 2008:152) är en ”kollokationschecklista” för lexikografer baserad på de lexikala funktionerna.

Tabell 9.1, där viktiga grammatiska resp. semantiska kollokationstyper listas, skulle kunna fungera som en sådan checklista. Beteckningen *semantisk relation* har valts som kolumnrubrik framför *lexikal funktion* eftersom de lexikala funktionerna, trots att de utgör grund för kategorierna i checklistan, inte beaktas fullt ut. Såväl exemplet *fatta beslut* som exemplet *hysa tacksamhet* ger exempelvis uttryck för den lexikala funktionen Oper₁, men denna funktion har vidareindelats i de semantiska relationerna ’genomföra ngt’ resp. ’ngt föreligger’.

Här kan också tilläggas att alla semantiska relationer som listas i tabell 9.1 inte har samma dignitet. Kollokationer som uttrycker ’låg grad’ tycks t.ex. mindre etablerade, och förekommer i mindre utsträckning, än kollokationer som uttrycker ’hög grad’ (se t.ex. avsnitt 4.6.4 och 4.6.5).

Inte heller de olika grammatiska konstruktionstyper som anges i tabell 9.1 har samma dignitet. Av undersökningen av kollokationsbeskrivningen i SAOB (i kapitel 5) framgår att kollokationer vars ena konstituent är ett adverb redovisas i betydligt mindre utsträckning än kollokationer bestående t.ex. av substantiv + verb eller adjektiv + substantiv. Som också nämns ovan tycks detta återspegla verkligheten så till vida att konstituenterna i kollokationer bestående av adverb + adjektiv och verb + adverb faktiskt inte tycks vara lika fast knutna till varandra som konstituenterna i kollokationer av andra konstruktionstyper.

Adverbet *kraftigt* är ett tydligt exempel på detta. Som adjektiv har *kraftig* flera olika betydelser, men som adverb (i kombination med adjektiv eller verb) ger ordet nästan utan undantag uttryck för funktionen Magn. Därmed är adverbets betydelse inte beroende av de olika huvudordens betydelser, vilket innebär att det i princip kan betraktas som autosemantiskt. Kollokationerna är således genomskinliga och behöver inte förklaras i en ordbok.

Däremot tycks det viktigt att en artikel som beskriver *kraftig* och *kraftigt* tydliggör hur den adverbliella användningen förhåller sig till den adjektiviska. I en stor, deskriptiv ordbok (av typen SAOB) är det dessutom önskvärt att båda användningarna illustreras med några typiska exempel. Som konstateras flera gånger i avhandlingen behandlas adverb ofta mycket

TABELL 9.1. *Viktiga grammatiska och semantiska kollokationstyper i svenskan.*

Grammatisk konstruktion	Semantisk relation	Exempel
verb + substantiv	genomföra ngt, få till stånd, utföra	<i>fatta beslut, begå ett brott, vidta åtgärder, hålla tal</i>
	ngt föreligger, är för handen	<i>hysa tacksamhet</i>
	få ngt att upphöra, avsluta	<i>släcka törsten, bryta ett löfte</i>
substantiv + verb	ngt startar, uppstår	<i>dagen gryr, kriget utbryter</i>
	ngn/ngt utför (för subjektet typisk) aktivitet	<i>blixtarna ljungar, katten jamar, svetten lackar</i>
	ngt ökar	<i>antalet ökar, temperaturen stiger</i>
	ngt minskar	<i>priset sjunker, vinden mojnar</i>
	ngt avslutas, upphör	<i>regnet upphör, avtalet bryts</i>
adjektiv + substantiv	hög grad	<i>sträng kyla, svår sjukdom</i>
	låg grad	<i>lätt panik, smärre chock</i>
adverb + adjektiv	hög grad	<i>fast besluten, strängt upptagen</i>
	låg grad	<i>måttligt intresserad, smått förvirrad</i>
verb + adverb	hög grad	<i>neka blankt</i>
	låg grad	<i>hoppas försiktigt</i>
substantiv + substantiv	samling eller mängd	<i>en flock (av) gäss, en kopp kaffe</i>

summariskt i ordböcker, såväl vad gäller betydelsebeskrivning som kollokationsredovisning. Vissa adverbiala användningar som sticker ut redovisas visserligen i ordboksartiklar, men ofta antas en överensstämmelse med de adjektiviska användningarna som inte alltid föreligger. För att mer rättvisande språkliga beskrivningar ska kunna åstadkommas skulle adverbena, och de kollokationer som de ingår i, behöva ägnas större uppmärksamhet i ordböcker.

9.5. Slutord

I diskussionen av *oförutsägbarhet*, *semantisk motivation* och/eller *förutsägbarhet* antas vissa ordbetydelser vara *grundbetydelser* och det beskrivs som ”naturligt” att de förknippas med vissa specifika semantiska fält (se t.ex. avsnitt 7.3.1 och 9.2). Naturligtvis kan sådana antaganden ifrågasättas. Det är svårt att säga vad som är en grundbetydelse och vad som inte är det. Kanske har ett ords betydelse förändrats just genom att det frekvent har kombinerats med ord som har vissa semantiska egenskaper – och när ett ord väl har en viss betydelse är det lätt att se den som ”naturlig”. Det är inte lätt att avgöra vad som är primärt och vad som är sekundärt och alla tolkningar blir i viss mån subjektiva.

Något som skulle kunna bidra till en tydligare bild av förhållandet mellan förutsägbarhet och oförutsägbarhet är en undersökning av motsvarigheterna till *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* och *svår* i några andra germanska språk. Ser betydelseutvecklingen annorlunda ut? Har adjektiven (eller adverb) andra kollokationspartners? Kanske framträder en annan bild av vad som kan betraktas som *grundbetydelser*.

Fortsatta undersökningar skulle naturligtvis också kunna ge en mer rättvisande bild av vilka Magn-kollokatorer som är de vanligaste per semantiskt fält i svenskan. De substantiv, adjektiv och verb som undersöks i kapitel 8 har alla (med några få undantag) någon gång förstärkts av *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* eller *svår*. Baser som aldrig kombineras med något av dessa adjektiv (eller adverb) saknas därmed nästan helt i undersökningsmaterialet. Troligen har de mest frekventa Magn-kollokatorerna per semantiskt fält ändå kunnat utkristalliseras, men de kollokatorer som undersöks i avhandlingen måste ses som något överrepresenterade. Några Magn-kollokatorer som skulle vara mycket intressanta att undersöka närmare i en fortsatt studie är t.ex. *allvarlig*, *djup*, *full*, *hög*, *intensiv*, *skarp* och *stor*.

Summary

The objective of this thesis is to investigate collocations from the lexicographical and lexicological perspectives. In the lexicographical study the general role of collocations in dictionaries is discussed, followed by a close analysis of the description of collocations in *The Swedish Academy Dictionary* (SAOB 1893–), a historical dictionary that aims to describe the evolution of Swedish language from 1521 to the present day (see further section 2). The lexicological study consists of corpus investigations of Swedish collocations in which an adjective or adverb is used to intensify the meaning of the headword it modifies. In the first part of this study, the collocation patterns of five adjectives (also used as adverbs) are investigated in a corpus. Changes in the combinatorics of the five intensifiers from the year 1521 onwards are also examined. An analytical model based on semantic fields is employed (see further sections 3 and 4) to facilitate discussion of the respective usages of the intensifiers and compare them with each other. In the second part of the lexicological study a reverse perspective is taken, as compared to the first part. The aim is to elucidate how the intensifying function is generally expressed in Swedish with respect to each of the semantic fields and each of the grammatical construction types addressed in the study (see further section 5).

1. Collocations

The view on collocations adopted here may be described as *qualitative and system orientated*. The approach relies heavily on Malmgren (2003) who in turn draws on Hausmann (1985) and Mel'čuk et al (cf. Mel'čuk 1996). In accordance with this view, the term *collocation* denotes a grammatically well formed and internally meaningful word combination consisting of two content words, one of which (*the base*) can be regarded as a semantic headword and the other (*the collocator*) as a subordinate word. Normally the base is used in its primary meaning (or one of its primary meanings) whereas the collocator can be described as a function word with a low degree of meaning in its own right. The meaning of the collocator can be deduced only with the help of the meaning of the base. In other words, the base is *autosemantic* and the collocator *synsemantic*. Typically, the collo-

cator is also restricted to some extent as to combinability and includes an element of unpredictability. The choice of one collocator over its possible synonyms cannot be explained. For instance, you say *give a lecture* in English and *hold a lecture* [*hålla föredrag*] in Swedish.

In agreement with Malmgren (2003) I also include the concept of *Lexical Functions* (LFs) in the description of the term *collocation*. LFs were introduced by Mel'čuk et al within the framework of their *Meaning-Text Theory* (cf Mel'čuk 2007:119). LFs can facilitate the identification of semantic relations between words that are general and language-independent. Two central examples are Oper₁, “perform”, and Magn, “to a (very) high degree”. Examples of these functions are given below:

Oper₁ (*question*) = *ask*
 Magn (*condemn*) = *strongly*

Mel'čuk (1998:23) considers LFs ‘the main tool for the description of collocations’ and about 60 “Simple Standard LFs” have been recognised thus far. The focus of this work is on the LF Magn.

2. Collocations in general-purpose dictionaries and especially the SAOB

Distinguishing collocations through qualitative analysis can help the lexicographer make a meaningful selection. It is legitimate to include word combinations that can be regarded as unpredictable (from the language producer’s point of view) in a dictionary, as well as word combinations where the meaning of one component part is dependent on the meaning of the other component part. Furthermore, the notion of Lexical Functions offers lexicographers an opportunity to homogenise and systematise the selection of collocations. The respective frequency of the word combinations under consideration is of course another important factor in the selection process. The aim for a general-purpose defining dictionary must be to describe the general language rather than what is unusual and incidental.

The main reason for including collocations at the base entry is to illustrate possible and probable constructional patterns of the entry word (cf Hausmann 1985:122). When included at the collocator entry, in addition to providing examples of idiomatic usage, collocations can aid in the disambiguation of the entry word (cf Moon 2007:916). For an ambitious descriptive dictionary it is therefore commendable to include collocations at the entries of both component parts.

As scholars including Heid point out (2004:733) ‘example sentences [in dictionaries] tend to be polyfunctional’. He recommends that the microstructure should be separated into specialised zones ‘to clearly distinguish collocational data from other example sentences’ (2004:734; see also Svensén 2004:235, Malmgren 2008:155). However, not many general-purpose dictionaries have a special “collocation zone”. Svensén (2004:234) notes that collocational information is sometimes presented in the explanatory section (where explicit semantic and pragmatic information is supplied) and sometimes in the demonstration section (where examples of language usage are supplied).

In my examination of the description of collocations in the SAOB, I first examine whether or not the collocations under investigation are represented in the dictionary. I then look at the manner of presentation. The collocation sample consists of the 81 collocations given by Svensén in his *Handbok i lexikografi [Handbook of Lexicography]* (2004:212 f) in order to exemplify the various grammatical construction types. The following construction types are represented: verb + noun object, e.g. *fatta beslut* [*come to a decision*], noun subject + verb, e.g. *dagen gryr* [*dawn breaks*], adjective + noun, e.g. *inbiten untkarl* [*confirmed bachelor*], verb + adverb, e.g. *neka blankt* [*deny flatly*] and adverb + adjective, e.g. *starkt begränsad* [*strictly limited*].

The investigation shows that 65 of the 81 collocations (about 80%) are represented in the SAOB. This must be considered a good result, but the results vary considerably between collocations of different construction types. As many as 23 out of the 25 collocations of the construction type verb + noun object are accounted for (92%), but only 3 out of 9 collocations of the construction type verb + adverb (33%). One explanation is that adverbs in general are given short shrift in dictionaries. Another explanation is that collocations with an adverb as one of its constituents actually seem to be less typical and less fixed than those of other construction types.

Presentation forms also vary between the different construction types. When there are set formulas for stating syntagmatic relations within the scope of the definitions, these are widely used. In verb entries for example possible (and probable) objects can be accounted for in brackets or preceded by the words *med avs. på* [*with reference to*], while subjects are typically preceded by the word *om* [*about*]. There are no formulas for stating typical constructions in noun entries or adverb entries and consequently very few collocations are accounted for in the definitions of entry words of these word classes.

The presentation form most widely used for collocations, regardless of word class, is what is called the *editorial example*, that is, lexicographer-made examples given in the explanatory part of the articles. This

presentation form makes it possible to account for a series of collocations in a distinct and pithy way. When collocations are presented in authentic citations, which sometimes also occurs, the phraseological information is much more implicit. It is harder to deduce where a set phrase starts or ends. In this thesis I argue that editorial examples should be even more consistently used for collocations in the SAOB, preferably in a set (semantically logical) order.

The second part of the lexicographical study consists of a close reading of eight articles in the SAOB. This reading confirms that collocations are given proper attention in the dictionary. The relevant semantic relations seem to be represented in the articles. In the noun entry FRUKTAN [FEAR] for example the semantic relations “become afraid”, “to be afraid” and to “make someone afraid” are represented by collocations. Likewise, collocations realising the central semantic relations “to a high degree” and “to a low degree” are found in the adjective entry sjuk [ILL]. Nonetheless, the inclusion of a few more collocations of specific historical interest in the articles would have enhanced the quality of the articles from a collocational point of view.

3. Semantic fields

As mentioned above the lexicological part of the thesis consists of corpus investigations of collocations realising the Lexical Function Magn (“very” or “to a high degree”). In order to shed light on the respective use of various Magn collocators (in relation to each other) the collocations are referred to different semantic fields. The following analytical model was developed (based on models by Ekberg 1989 and Malmgren 2003):

A. Qualities/Inner States

1. EMOTION e.g. *disappointment, anger, upset*
2. COGNITION e.g. *memory, optimism, confused*
3. (PHYSIOLOGICAL) CONDITION e.g. *withdrawals, perspire*
Illness/Injuries e.g. *cold, sprain, be injured*
4. QUALITY/ATTITUDE e.g. *corniness, positive*

B. Activities/Outer Phenomena

5. INTENTIONAL ACTION e.g. *watching, practice, study*
6. DEVELOPMENT/EVENT e.g. *explosion, thaw, be affected by*
Expansion/Reduction e.g. *growth, decline, increase*
Movement e.g. *progress, high seas, rotating*
7. SOCIAL INTERACTION e.g. *affinity, friendship*

- (Verbal) Communication e.g. *criticism, negotiation, debated*
 Conflict/Competition e.g. *attack, confrontation, competing*
 Coercion/Dependency e.g. *control, time pressure, restricted*
 8. SURROUNDINGS/ENVIRONMENT e.g. *expense, cold*
 Sound/Light e.g. *noise, sunshine, reverberate*
 Smell/Taste e.g. *odour, flavour, smell of*
 Weather e.g. *shower, snow*

The term *headfield* is used for the first two groupings (A and B), *wordfield* for the numbered categories (1–8) and *subfield* for the fields that are considered parts of a numbered field and written in lower-case letters.

Only bases are given as examples above, but each base is analysed in its combination with the collocate and the specific context of the collocation has great impact on the categorisation into wordfields or subfields.

4. Five intensifying collocators in authentic texts

The collocation patterns of the five adjectives *hård* [*hard*], *kraftig* [*powerful*], *stark* [*strong*], *sträng* [*strict*] and *svår* [*difficult or severe*] are investigated in a corpus (including their use as adverbs) when realising the LF Magn. The study shows that each collocator has an individual pattern when it comes to semantic fields. For example, the adjective *hård* [*hard*] is most frequently placed in the wordfield INTENTIONAL ACTION and in the three subfields of SOCIAL INTERACTION: (Verbal) Communication, Conflict/Competition and Coercion/Dependency. Examples of typical bases to collocate with *hård* in these fields are, respectively, *arbete* [*work*], *kritik* [*criticism*], *konkurrens* [*competition*] and *press* [*pressure*]. The adjective *svår* [*difficult or severe*], on the other hand, is predominantly referred to the subfield Illness/Injuries, the most frequently found bases being *sjukdom* [*illness*] and *skada* [*injury*]. It is also noted that *svår* preferably combines with headwords with a negative meaning content. Finally, the adjective *stark* [*strong*] is more evenly distributed among the semantic fields with frequent use in several. *Stark* turns out to be the most generally applicable and most frequent of the five collocators examined.

A central question is to what extent the choice of a certain intensifying adjective or adverb can be explained by its primary meaning and the semantic qualities of the headword and to what extent it can be regarded as an unpredictable lexical convention. The study shows that the collocators' combinations with bases in certain specific semantic fields in many cases seem natural and almost self-evident when their primary (or basic) meanings are taken into account. The adjective *hård* (with the form *hårt*

in the neuter and as an adverb) may once again serve as an example: The meaning “which is executed with great force” of the adjective *hård* [*hard*] has a natural connection to bases that represent fairly concrete events such as *slag* [*blow*] and *stöt* [*jolt* or *shake*]. Moreover, the shade of meaning of “ruthlessness” in *hård* motivates its frequent combination with bases like *kritik* [*criticism*], *angrepp* [*attack*] and *straff* [*punishment*]. As well, the adjective bases among the many collocations of the construction type adverb + adjective that are referred to the wordfield (PHYSIOLOGICAL) CONDITION often represent conditions or states that involve great (and ruthless) strain, which also makes *hårt* a suitable collocator in this semantic field. Some examples of bases referred to this field (that frequently combine with *hårt* in the corpus) are *drabbad* [*affected*], *nersliten* [*worn out*] and *ansträngd* [*strained*].

In other contexts the meanings of the adjectives and adverbs are more straightforwardly intensifying and therefore less predictable. To continue with the example of *hård*, the “hardness” of the adjective is downplayed (or non-existent) in collocations like *hårt tempo* [*hard pace*], *hård koncentration* [*hard concentration*] and *sova hårt* [*sleep hard*] and thus the choice of Magn collocator cannot be seen as semantically motivated in these word combinations. As regards *stark* [*strong*] and *kraftig* [*powerful*], an intensifying meaning content is inherently included in these adjectives, which makes it natural for them to function as Magn collocators in virtually any semantic field. The question, then, is why they are not used in *all* semantic fields.

A second important question is to what extent the adverbial usage of an intensifier corresponds to its usage as an adjective. In this regard it is evident that the correspondence is only partial with respect to both the semantics of the words and their distribution into semantic fields. The meaning of *starkt* as an adverb (in the present grammatical constructions) is either “good” (that is, the LF Bon) or “to a high degree” (the LF Magn). This means that several meanings of *stark* as an adjective are not found in the corresponding adverb, for example “spicy” (e.g. *stark sås* [*sauce*]) or “that has strong impact” (e.g. *stark dokumentär* [*documentary*]). The adjective *kraftig* also has several different meanings in the corpus as an adjective attribute, but realises the LF Magn almost every time it occurs as an adverb. So, contrary to the adjective, the adverb is virtually autosemantic in its intensifying meaning.

With respect to the distribution into semantic fields, many regular patterns can be discerned that align with the regular differences in meaning between bases of different word classes (nouns, adjectives and verbs). For instance, the collocation *kraftigt undervärderad* (Magn + *underestimated*) signifies the referents’ condition or status while *kraftig undervärdering*

(Magn + *underestimation*) and *undervärdera kraftigt* (Magn + *underestimate*) signify someone's attitude (see example below). The same pattern can be distinguished for numerous other collocations.

Adjective: <i>kraftigt undervärderad</i> →	(PHYSIOLOGICAL) CONDITION
Verb: <i>undervärdera kraftigt</i> →	QUALITY/ATTITUDE
Noun: <i>kraftig undervärdering</i> →	QUALITY/ATTITUDE

Many irregularities are also found through gaps in the formation of collocations, for instance. The collocations *sova hårt* [*sleep hard*] and *hårt sovande* [*hard asleep*]/*fast asleep*] are well established, but the counterpart with a noun headword, *hård sömn* [*hard sleep*], does not constitute idiomatic and unmarked language in the same way. The collocation is found in isolated excerpts from the 16th century onwards, but its frequency has not increased. It is still found only sporadically and only in informal language usage.

There are also examples of gaps relating to a certain semantic content rather than specific collocations. In the wordfield EMOTION, for instance, the adjective *stark* [*strong*] has adverbial counterparts in collocations where the bases signify "feeling" in general or emotions of disturbance, excitement or worry; examples include *stark känsla* [*feeling*] of the type adjective + noun, *starkt berörd* [*strongly touched*]/*deeply touched*] of the type adverb + adjective and *beröra starkt* [*affect strongly*] of the construction type verb + adverb. The various collocation types do not however correspond as well with regard to other types of feelings. All conceivable types seem to be represented in the noun bases of collocations of the construction adjective + noun, such as *kärlek* [*love*], *lycka* [*happiness*], *sorg* [*grief*] and *vrede* [*anger*]. No such bases are found with *starkt* among collocations consisting of adverb + adjective or verb + adverb.

As mentioned above, another aim of the thesis is to examine how the combinatorics of the five collocators have changed since the year 1521. This part of the study addresses only adjectival usage. The chronological periods dealt with are the 16th century (1521–1599), the 17th, 18th and 19th centuries respectively, the early 20th century (1900–1958) and finally "current language" (1980–). For the older periods the digital corpus material was augmented with excerpts from the collection of quotations used to compile the SAOB. The quotation collection consists of an estimated nine million excerpts. Around 8,500 of these are catalogued under one of the headwords *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* or *svår*, which means they are of interest for this study. It should be noted that fewer excerpts were thus examined for the five earlier time periods combined than for the current

language period alone. Naturally, the different sizes of the text materials must be considered when different periods are compared.

It is evident that collocation usage is in a process of constant change. Different semantic fields are often represented in the older materials than in the new. Some collocations disappear over the course of time and others appear. One example is that *stark* [*strong*] has almost disappeared from use in the subfield Illness/Injuries (in the wordfield (PHYSIOLOGICAL) CONDITION). Collocations like *stark sjukdom* [*“strong illness”*] and *stark huvudvärk* [*“strong headache”*] are found several times in the material from the 18th and 19th centuries, but do not represent idiomatic usage in current Swedish.

Instances of individual collocations that seem to have been relatively well-established during an earlier period but are not found in the new material include *hård ed* [*“hard oath”/fast oath*], *stark portion* [*“strong portion”/large dose*], *sträng hetta* [*“strict heat”/extreme heat*] and *svår sömn* [*“severe sleep”/deep sleep*]. Through changes in lexical conventions the collocators in these collocations have been replaced by others in current-day Swedish.

In addition, some word combinations that seem to be identical in older and newer text materials turn out to have different meanings. When *stark* is combined with nouns representing food up until the 19th century, the word has an intensifying meaning in collocations like *stark förtäring* and *stark förspisning* [in both cases, *heavy consumption* of food and drink]. In modern Swedish, however, *stark* does not express the LF Magn in similar cases. In a combination like *stark mat* in the modern corpus *stark* means “spicy” (and not “copious”).

5. Intensifying collocators per semantic field

As mentioned above, the aim of the second part of the lexicological study is to shed light on how the intensifying function (Magn) is generally expressed in Swedish in each of the semantic fields and for each of the grammatical construction types addressed in the study. For this purpose 558 nouns, 311 adjectives and 278 verbs were examined in selected materials supplied by *Språkbanken* [the Language Bank] at the University of Gothenburg. The words were selected from the bases found and referred to various semantic fields in connection with the investigations of *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* and *svår* in the first part of the study. Bases considered especially representative for each semantic field were included in the study. Since the material was produced in this way, the collocates *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* and *svår* must be seen as overrepresented in the study.

Some of the selected bases are however only sporadically combined with any of these adjectives (or adverbs), which means they normally form Magn collocations with other collocators. This indicates that it is possible to find the most important Magn collocators per semantic field in spite of the slightly biased composition of the material.

On the whole, the adjective *stor* [*large/great*] is the most frequent Magn-collocator in collocations of the type adjective + noun, followed by *kraftig* and *stark*. *Stor* is referred to every single wordfield and subfield in the analytical model, at least a few times.

In collocations of the construction type adverb + adjective, the three adverbs *mycket* [*much*], *väldigt* [*very*] and *hårt* [*hard*] appear most frequently in the corpus. "Intensification" is the primary (and only) semantic content of the adverbs *mycket* and *väldigt* and they can thus be regarded as semantically motivated in every semantic field. *Mycket* is also among the three most frequent Magn collocators in collocations of the construction type verb + adverb, here preceded by *hårt* and *kraftigt*.

It is evident that each construction type has its own specific pattern, which only partly coincides with the patterns of the other construction types. The same collocator is preferred in collocations of all three construction types in only one wordfield, INTENTIONAL ACTION. The most frequent collocations per construction type in this field are *hård träning* [*hard training*], *hårt arbetande* [*hardworking*] and *jobba hårt* [*work hard*], respectively. In most of the semantic fields however a few specific Magn collocates are particularly distinguishable even when collocations of all construction types are considered together.

The collocator *stark* can be considered typical in the wordfield COGNITION, for example in the collocations *stark tro* [*strong faith*], *starkt förknippad* [*strongly associated*] and *tivla starkt* [*doubt strongly*]. Other collocators that are typical for the wordfield COGNITION, even though they do not occur conspicuously often, are *åtskillig* [*numerous/ considerable*], *obönhörlig* [*inexorable*], *obeveklig* [*relentless*] and *glasklar* [*crystal clear*].

Stark is also frequent in the wordfield (PHYSIOLOGICAL) CONDITION, although *kraftig* is even more commonly used. The latter combines for example with bases like *berusning* [*intoxication*], *försenad* [*late*] and *reagera* [*react*]. In the subfield Illness/Injuries, *svår/t* [*severe*] and *allvarlig/t* [*serious*] are the most typical Magn collocators according to the study. *Svår/t* can be combined with any base representing illness or injuries, whereas the use of *allvarlig/t* is limited to bases representing more dangerous and life-threatening conditions.

As before, it is easy to find examples of regularities and semantic motivation in the formation of Magn collocations. Many adjectives or adverbs that do not primarily have an intensifying meaning are clearly used in

a semantically motivated way. Collocators like *glasklar* [*crystal clear*], *stabil* [*stable*] and *varm* [*warm*] are chosen in order to express their original meaning and intensifying content is added (as a secondary meaning) through the combination with certain bases. Also as before, irregularities are found as well. Even though collocators like *mycket* [*much*] and *helt* [*entirely*] can be regarded as semantically motivated in every semantic field, they do not occur to the same degree in all fields. And although *svårt* is frequently combined with bases with a negative meaning content, it is not the preferred collocator in connection with *all* bases with such content. It is consequently impossible to predict why a certain collocator is chosen in a specific context over its possible synonyms. Once again, it is evident that lexical conventions can only partly be explained by the semantic contents of the constituents of the collocations.

6. Concluding remarks

In the discussion of semantic motivation and (un)predictability above I refer to some word senses as *primary* or *basic* and describe it as ‘natural’ for some collocators to combine with bases of certain semantic fields. Of course, such assumptions can always be questioned. It is difficult to say which meanings are primary and which are secondary. The meaning of a word might have changed precisely through its frequent combination with words of specific semantic fields – and once a word has acquired a certain meaning it is easy to regard it as ‘natural’.

A line of study that might contribute to clarification and confirmation of the relation between predictability and unpredictability is the investigation of the equivalents of *hård*, *kraftig*, *stark*, *sträng* and *svår* in other Germanic languages. Do the adjectives or adverbs show other evolutions in meaning and do they combine with collocation partners in other semantic fields? A different conception of primary meanings and predictability may emerge from a wider perspective.

The present English presentation already points to some similarities and discrepancies between Swedish and English that would be interesting to pursue. Many Swedish collocations correspond well to their English equivalents, for instance *hårt arbete*–*hard work* and *stark känsla*–*strong feeling*. In other collocations however, different collocators have to be used in the two languages. A Swedish collocation like *sträng kyla* [“*strict cold*”] should preferably not be literally translated into English. The BBI (2009) suggests intensifying adjectives like *biting*, *bitter*, *extreme* or *severe* for the noun *cold*, but not *strict*.

Litteratur

A. Ordböcker

- The Advanced Learner's Dictionary of Current English* 1948 & 1963. London: Oxford University Press.
- Allén, Sture et al. 1975. *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext 3. Ordförbindelser*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- BBI 1986 & 1997 = *The BBI Combinatory Dictionary of English. A Guide to Word Combinations*, 1986 & 1997. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- BBI 2009 = *The BBI Combinatory Dictionary of English: Your guide to collocations and grammar*, 2009. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Björkman, Carl Gustaf 1889. *Svensk-engelsk ordbok*. Stockholm: P. A. Norstedt & söners förlag.
- Cavallin, Christian 1876. *Swensk-Latinsk Ordbok*. Stockholm: F. & G. Beijers förlag.
- Collins COBUILD English Language Dictionary* 1987. London: Collins.
- Dalin, Anders Fredrik 1850–55. *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm: Författarens förlag.
- Dictionary of Contemporary English* 1978. Harlow: Longmans.
- Grubb, Christopher L., 1665. *Penú Proverbiale, Deth är: Ett ymnigt förråd aff allehanda Gambla och Nyia Swenska Ordseeder och Lährspraak [...]*. Linköping: Kämpe.
- Kjellmer, Göran 1994. *A Dictionary of English Collocations. Based on the Brown Corpus*. Oxford: Clarendon Press.
- Lindfors, Anders Otto, 1815–24. *Fullständigt svenskt och latinskt lexicon*. Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Lincopensen = Dictionarium Latino-sveco-germanicum ex variis probatorum authorum lexicis* 1640. Linköping: C. Güntherus.
- Longman Dictionary of Contemporary English* 1987. Harlow: Longmans.
- NEO = *Nationalencyklopedins ordbok* 1995–96. Höganäs: Bra böcker.
- Norstedts stora svensk-engelska ordbok* 2000. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* 1974. Oxford: Oxford University Press.

- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* 1989. Oxford: Oxford University Press.
- The Oxford Dictionary of Current Idiomatic English* 1975–1983. Oxford: Oxford University Press.
- Sahlstedt, Abraham 1773. *Swensk ordbok*. Stockholm: C. Stolpe.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* 1893–. Lund: Gleerups.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* 2009. Stockholm: Norstedts.
- Sundén, Daniel Anton 1885–92. *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm: J. Beckmans förlag.
- Svensk handordbok. Konstruktioner och fraseologi* 1966. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser utarbetad av Svenska Språknämnden* 2003. Stockholm: Norstedts.
- Weste, Erik Wilhelm 1807. *Svenskt och fransyskt lexicon*. Stockholm.

B. Övrig litteratur

- AS = Sundqvist, Anders (utan årtal). *Redigeringsanvisningar för SAOB*. Lund: Svenska Akademiens ordboksredaktion. (Otryckt internt material.)
- Allén, Sture 1965. *Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655*. Utgiven med inledning, kommentar och register av Sture Allén. Göteborg: Almqvist & Wiksell.
- Allén, Sture 1980. Hur djupt går SAOB? *Nysvenska studier* 59–60, s. 119–129.
- Alonso Ramos, Margarita 2006. Towards a Dynamic Way of Learning Collocations in a Second Language. I: Corino, E., C. Marelllo & C. Onesti (eds.), *Proceedings of the XIIth EURALEX International Congress, Turin, September 6–9, 2006*. Turin, s. 909–921.
- Andersson, Henrik 2006. ODS – træk af en historisk ordbogs historie. *LexicoNordica* 6, s. 25–39.
- Anvisningar = Anvisningar till insamlade av språkprov för Svenska Akademiens ordboksarbete*. 4:e upplagan 1916. Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Atkins, Sue & Michael Rundell 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bahns, Jens 1996. *Kollokationen als lexikographisches Problem*. (Lexicographica. Series Maior 74.) Tübingen: Niemeyer.

- Benson, Morton 1985. Collocations and Idioms. I: Ilson, R. (ed.), *Dictionaries, Lexicography and Language learning*. Oxford: Pergamon Press, s. 61–68.
- Benson, Morton 1990. Collocations and General-purpose Dictionaries. *International Journal of Lexicography*, vol. 3, no 1, s. 23–34.
- Berg, Ruben G:son 1904. Svar till Otto Hoppe. *Pedagogisk tidskrift* 49: 6, s. 225–238.
- Bolinger, Dwight 1972. *Degree words*. (Jana Linguarum. Series Maior 53.) Haag: Mouton.
- Borin, Lars & Markus Forsberg 2011. Om arbetet med Swesaurus, ett svenskt ordnät i nya kläder. *LexicoNordica* 18, s. 17–39.
- Borin, Lars, Markus Forsberg & Johan Roxendal 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. I: *Proceedings of LREC 2012*. Istanbul. ELRA, s. 474–478.
- Burger, Harald 2007. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, 3. Berlin: Erich Schmidt.
- Burger, H., D. Dobrovol'skij, P. Kühn & N. Norrick (eds.) 2007. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Bäckerd, Erik u.u. Nydigitalisering av SAOB. I: Hovdenak, M. & R. Vatvedt Fjeld (red.), *Nordiske studier i leksikografi 12. Rapport fra konferanse om leksikografi i Norden, Oslo, 13–16 augusti 2013*. Oslo.
- Cederholm, Yvonne 1996. A Historical Lexical Database of Swedish. The OSA Project. I: Gellerstam, M., J. Järborg, S.-G. Malmgren, K. Norén, L. Rogström & C. Røjder Papmehl (eds.), *Euralex 1996 Proceedings I. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden*. Göteborg, s. 65–72.
- Cederholm, Yvonne 2000. Förord. I: Cederholm, Yvonne, Mickel Grönroos, Susanne Mankner & Lena Rogström, *SAOB – en bok för hela folket. Rapport 2 från projektet OSA*. Göteborg, s. 5.
- Cederschiöld, Gustaf 1893. *Några meddelanden om Svenska Akademiens ordbok öfver Svenska Språket. Föredrag vid femte allmänna flickskolemötet i Lund den 14 juni 1893*. Lund: Gleerups förlag.
- Church, Kenneth & Patrick Hanks 1990. Word association norms, mutual information, and lexicography. *Computational Linguistics* 16, s. 22–29.
- Coseriu, Eugenio 1967. Lexikalische Solidaritäten. *Poetica* 1, s. 293–303.
- Cowie, Anthony Paul 1978. The place of illustrative material and collocations in the design of a learner's dictionary. I: Strevens, P. (ed.), *In Honour of A.S. Hornby*. Oxford: Oxford University Press, s. 127–139.
- Cowie, Anthony Paul 1981. The treatment of collocations and idioms in learners' dictionaries. *Applied Linguistics* 2, s. 223–235.

- Cowie, Anthony Paul (ed.) 1998. *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Eaker, Birgit 2006. Historisk lexikografi i praktiken. Om momentordningen i SAOB. *LexikoNordica* 3, s. 41–54.
- Eckberg, Lena 1989. Gå till anfall och falla i sömn. *En strukturell och funktionell beskrivning av abstrakta övergångsfraser*. Lund: Lund University Press.
- Ellis, Nick C. 2008. Phraseology. The periphery and the heart of language. I: F. Meunier & S. Granger (eds.) 2008, s. 1–13.
- Farø, Ken & Henrik Lorentzen 2009. De oversete og mishandlede ordforbindelser – hvilke, hvor og hvorfor? *LexikoNordica* 16, s. 75–102.
- Fellbaum, Christiane (ed.) 1998. *WordNet: An Electronic Lexical Database*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Firth, John Rupert 1957a. A Synopsis of Linguistic Theory, 1930–1955. I: *J. R. Firth, Studies in Linguistic Analysis*. Oxford: Philological Society, s. 1–32.
- Firth, John Rupert 1957b. Modes of Meaning. I: *J. R. Firth, Papers in Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press, s. 190–215.
- Geeraerts, Dirk 2010. *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Gläser, Rosemarie 1998. The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis. I: A. Cowie (ed.) 1998, s. 125–144.
- Granger, Sylviane 1998. Prefabricated Patterns in EFL Writing. I: A. Cowie (ed.) 1998, s. 145–160.
- HJ = Jonsson, Hans 1993. *Handbok för redigeringen av Svenska Akademiens ordbok*. Lund: Svenska Akademiens ordboksredaktion.
- Halliday, Michael A. K. 1966. Lexis as a linguistic level. I: Bazell, C., M. A. K. Halliday & R. H. Robins (eds.), *In Memory of J.R. Firth*. London: Longmans, s. 148–162.
- Handl, Susanne 2008. Essential collocations for learners of English. The role of collocational direction and weight. I: F. Meunier & S. Granger (eds.) 2008, s. 43–66.
- Hanks, Patrick 2013. *Lexical Analysis. Norms and Exploitations*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Hannesdóttir, Anna Helga 1990. Språkprovets funktion i äldre svenska ordböcker. I: Thelander, M., B.-L. Gunnarsson, O. Hammermo, O. Josephson, C. Liberg, B. Nordberg & C. Östman (red.), *Förhandlingar vid Artonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Uppsala 25–26 oktober 1990*. Lund: Lund University Press, s. 163–171.
- Hast, Sture 1983. Om SAOB:s material. *Nysvenska studier* 63, s. 159–192.

- Hast, Sture 1993. SAOB och dess likar. I: Svensson, L., I. Hansson & B. Ruthström (red.), *Ord och lexikon. Festskrift till Hans Jonsson 10 juni 1993*. Stockholm: Norstedts, s. 53–84.
- Hausmann, Franz Josef 1985. Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. I: Bergenholtz, H. & J. Mugdan (Hrsg.), *Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch 28–30/6 1984*. Tübingen: Niemeyer, s. 118–129.
- Hausmann, Franz Josef 1989. Le dictionnaire de collocations. I: Hausmann, F. J., O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (Hrsg.), *Wörterbücher... Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*, Volume I. Berlin/New York: de Gruyter, s. 1010–1019.
- Hausmann, Franz Josef 2004. Was sind eigentlich Kollokationen? I: Steyer, K. (ed.), *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*. (Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2003.) Berlin: de Gruyter, s. 309–334.
- Heid, Ulrich 2004. On the presentation of collocations in monolingual dictionaries. I: Williams, G. & S. Vessier (eds.), *Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress, Lorient, France July 6–10, 2004*. Lorient, s. 729–738.
- Heid, Ulrich & Rufus H. Gouws 2006. A Model for a Multifunctional Dictionary of Collocations. I: *Proceedings of the XIIth EURALEX International Congress, Turin, September 6–9, 2006*. Turin, s. 979–988.
- Henke, Käthe & Kurt-Michael Pätzold 1985. Englische Wörterbücher und Nachschlagewerke. *Bielefelder Beiträge zur Sprachlehrforschung* 14, s. 98–180.
- Hjelmqvist, Theodor 1893. *En ny källa för vår fosterländska odling. Några anteckningar om Svenska Akademiens ordbok*. Lund: Gleerups.
- Hoey, Michael 2005. *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London: Routledge.
- Hollós, Zita 2010. Auf dem schmalen Grad zwischen Kollokationen und festen Wortverbindungen. I: Ďurčo, Peter (Hrsg.), *Feste Wortverbindungen und Lexikographie. Kolloquium zur Lexikographie und Wörterbuchforschung*. (Lexicographica. Series Maior 138.) Berlin/ New York: de Gruyter, s. 85–96.
- Hoppe, Otto 1904. Genmäle till Ruben G:son Berg. *Pedagogisk tidskrift* 49: 6, s. 238–247.
- Howarth, Peter 1998. The Phraseology of Learners' Academic Writing. I: A. Cowie (ed.) 1998, s. 161–188.
- Hunston, Susan 2002. *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jehle, Günther 1990. *Das englische und französische Lernerwörterbuch in der Rezension. Theorie und Praxis der Wörterbuchkritik.* (Lexicographica. Series Maior 30.) Tübingen.
- KEK = Kock, Ernst Albin 1904. *Handbok för redigeringen af Svenska Akademiens ordbok.* Lund: Berlingska boktryckeriet.
- Katz, Jerrold & Jerry Fodor 1963. The structure of a semantic theory. *Language* 39: 170–210.
- Kennedy, Graeme 2008. Phraseology and language pedagogy: Semantic preference associated with English verbs in the British National Corpus. I: F. Meunier & S. Granger (eds.) 2008, s. 21–41.
- Kilgariff, Adam, Pavel Ryckly, Pavel Smrz & David Tugwell. The Sketch Engine. I: Williams, G. & S. Vessier (eds.), *Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress, Lorient, France July 6–10, 2004.* Lorient, s. 105–114.
- LS = Svensson, Lars (utan årtal). *Redigeringsanvisningar för SAOB.* Lund: Svenska Akademiens ordboksredaktion. (Otryckt internt material.)
- Larsson, Lennart 2009. Hur märker användaren av SAOB de 110 åren mellan A och TYNA? *Språk och Stil* 19 (ny följd), s. 35–52.
- Lehr, Andrea 1996. *Kollokationen und maschinenlesbare Korpora. Ein operationales Analysemodell zum Aufbau lexikalischer Netze.* (Reihe Germanistische Linguistik 168.) Tübingen: Niemeyer.
- Lundbladh, Carl-Erik 1992. *Handledning till Svenska Akademiens ordbok.* Lund: Norstedts.
- Lundbladh, Carl-Erik 1994. Grammatik i SAOB. I: Jørgensen, N., C. Platzack & J. Svensson (red.), *Språkbruk, grammatik och språkförändring. Festskrift till Ulf Telemann.* Lund: Wallin & Dahlholm, s. 189–198.
- Lundbladh, Carl-Erik 1996. Värdering av SAOB:s korpus och språkprovssamling. *LexicoNordica* 3, s. 91–103.
- Lundbladh, Carl-Erik 2003. Kritiken av SAOB. *LexicoNordica* 13, s. 273–284.
- Lyons, John 1963. *Structural Semantics. An Analysis of Part of the Vocabulary of Plato.* Oxford: Basil Blackwell.
- Lyons, John 1966. Firth's Theory of "Meaning". I: Bazell, C., M. A. K. Halliday & R. H. Robins (eds.), *In Memory of J.R. Firth.* London: Longmans, s. 288–302.
- Lyons, John 1977. *Semantics.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, John 1995. *Linguistic Semantics. An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Malmgren, Sven-Göran 2003. *Begå eller ta självmord? Om svenska kollokationer och deras förändringsbenägenhet.* *Språk och Stil* 13 (ny följd), s. 123–168.

- Malmgren, Sven-Göran 2006. SAOB ett steg närmare målet. *LexicoNordica* 13, s. 273–284.
- Malmgren, Sven-Göran 2008. Collocations in Swedish Dictionaries and Dictionary Research. *Lexicographica* 24/2008, s. 149–158.
- Mattisson, Anki 2006. Genusperspektiv på SAOB:s källor. *LexicoNordica* 13, s. 55–68.
- Mel'čuk, Igor 1996. Lexical Functions: A Tool for the Description of Lexical relations in a Lexicon. I: Wanner, Leo (ed.) 1996, s. 37–102.
- Mel'čuk, Igor 1998. Collocations and Lexical Functions. I: A. Cowie (ed.) 1998, s. 23–54.
- Mel'čuk, Igor 2007. Lexical Functions. I: Burger H., D. Dobrovol'skij, P. Kühn & N. Norrick (eds.) 2007, s. 119–131.
- Mel'čuk, Igor & Andrej Žolkovskij 1984. *Explanatory combinatorial Dictionary of modern Russian*. Wien: Wiener Slawistischer Almanach.
- Mel'čuk, Igor & Andrej Žolkovskij 1988. The Explanatory Combinatorial Dictionary. I: M. W. Evens (ed.), *Relational Models of the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 41–74.
- Meunier, F. & S. Granger (eds.) 2008. *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Moon, Rosamund 2007. Phraseology in general monolingual dictionaries. I: Burger H., D. Dobrovol'skij, P. Kühn & N. Norrick (eds.) 2007, s. 909–918.
- Nation, Paul 2001. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nikula, Kristina 1979. *Dialektal väderleksterminologi. Ordfältsstudier i Närpesdialekten*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 15.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Nilsson, Pär 2012. Språkteoriens avtryck i SAOB. I: Eaker, B., L. Larsson & A. Mattisson (red.), *Nordiska studier i lexikografi 11. Rapport från konferens om lexikografi i Norden, Lund, 24–27 maj 2011*. Lund, s. 479–487.
- Palmer, Harold E. 1933. *Second interim report on English collocations*. Tokyo: Kaitakusha.
- Partington, Alan 1998. *Patterns and Meanings. Using Corpora for English Language Research and Teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Partington, Alan 2006. *The linguistics of laughter: a corpus-assisted study of laughter-talk*. (Routledge studies in linguistics 5.) London: Routledge.

- von Polenz, Peter 1987. Funktionsverben, Funktionsverbgefüge und Verwandtes. Vorschläge zur satzsemantischen Lexikographie. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 15, s. 169–189.
- Porzig, Walter 1934. Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 58, s. 70–97.
- van Roey, Jacques 1990. *French-English Contrastive Lexicology: An Introduction*. Louvain-la-Neuve: Peeters Publishers.
- Rosqvist, Bodil 2011. Strängt upptagen och fast besluten. *Beskrivningen av kollokationer i SAOB*. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 64.) Göteborg.
- SAG = *Svenska Akademiens grammatik* 1999. Lund: Norstedts ordbok.
- SAOBs = Samlingar till Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Lund.
- Siepmann, Dirk 2005. Collocations, Colligation and Encoding Dictionaries. Part I: Lexicological Aspects. *International Journal of Lexicography* 12, Vol 18, No. 4, s. 409–443.
- Sinclair, John 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, John 2004. I: Carter, R. & J. Sinclair (Eds.), *Trust the Text. Language, corpus and discourse*. London/New York: Routledge.
- Sköldbberg, Emma & Maria Toporowska Gronostaj 2008. Modell för beskrivning av kollokationer i ett medicinskt lexikon (MedLex). I: Svavarsdóttir, Á., G. Kvaran, G. Ingólfsson & J. H. Jónsson (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi 9. Rapport fra konference om leksikografi i Norden, Akureyri, 2007*. Reykavík, s. 433–445.
- Stubbs Michael 2001. *Words and Phrases: Corpus studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Svanlund, Jan 2001. *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer*. (Acta Universitatis Stockholmiensis, New Series 23.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Svensén, Bo 1987. *Handbok i lexikografi*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Svensén, Bo 2004. *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Svensson, Lars 1992. Om SAOB:s material och en bibliografisk databas. I: Vatvedt Fjeld, R. (red.), *Nordiske studier i leksikografi 1. Rapport fra konference om leksikografi i Norden*. Oslo, s. 369–379.
- Tingsell, Sofia, 2000. *Gränslös glädje av visst värde. Några substantivs gradbestämmande kollokationer i svenska*. Göteborgs universitet: Inst. för svenska språket. (Otryckt D-uppsats.)

- Trier, Jost 1931. Aufsätze und Vorträge zur Wortfeldtheorie. Hrsg von A. van der Lee und O. Reichmann. (Jana Linguarum. Series Minor 174.) Ny upplaga 1973.
- Ullmann, Stephen 1970. *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Blackwell.
- Viberg, Åke 1980. *Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk*. Stockholms universitet: Inst. för lingvistik.
- Waldron, Ronald Alan 1967. *Sense and Sense Development*. London: Deutsch.
- Wanner, Leo (ed.) 1996. *Lexical Functions in Lexicography and Natural Language Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Wanner, Leo 1996. Introduction. I: Wanner, Leo (ed.) 1996, s. 1–36.
- Weste, Erik Wilhelm 1817. *Förslag till ordbok utg. av Svenska Akademien*. (Handschrift i 3 band hos SAOB:s red.)
- Zgusta, Ladislav 1971. *Manual of Lexicography*. (Janua Linguarum. Series Maior 39.) Prag: Mouton.

C. Webb-adresser

- Diccionario de colocaciones del español*: <<http://www.dicesp.com>>
- Fornsvenska textbanken: <<http://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>>
- Korp: <<http://spraakbanken.gu.se/korp/>>
- Litteraturbanken: <<http://litteraturbanken.se/#!start>>
- Parole: <<http://spraakbanken.gu.se/parole/>> (hämtat 2011-02-26–2011-03-07)
- SAOB i digitaliserad form (band 1–35): <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>
- SAOB:s redaktions hemsida: <<http://www.saob.se>> (hämtat 2011-07-21)
- Språkbanken: <<http://spraakbanken.gu.se/>>

Appendix

Bilaga 1. Förkortningar i citat från SAOB

abs. = absolut
avs. (afs.) = avseende
bet. = betydelse
bl. = blott
förb. = förbindelse
gg = gång
l. = eller
ngn = någon
ngt = något
nl. = nederländska
o. = och
o. d. = och dylikt
obj. = objekt
pl. = plural
p. pf. = perfekt particip
p. pr. = presens particip
sht = synnerhet
subj. = subjekt
sup. = supinum
särsk. = särskilt (med betydelsen "t.ex.")
t. = tyska
tillf. = tillfälligt
uttr. = uttryck
äv. (äfv.) = även

Bilaga 2. Specificering av textmaterialet i kapitel 7

Specificering av Fullkorpus

Skönlitterära texter:

Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999

Tidningstexter:

DN 1987, GP 1994, Press 95–98, GP 2001–2011, GP Två dagar, 8 Sidor

Nuspråkligt material för konstruktionstypen adjektiv + substantiv

hård: Nuspråklig korpus = 2 097 träffar (Fullkorpus = 22 333 träffar)

Nuspråklig korpus för *hård* utgör därmed 9,4 % av Fullkorpus och består av följande material:

”hård” + substantiv = 913 träffar 12-04-13

”hårt” + substantiv = 760 träffar 12-04-13

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 281 069 token]

”hårda” + substantiv = 424 träffar 12-11-19

i Norstedtsromaner 1999 och Press 95 [10 218 534 token]

kraftig: Nuspråklig korpus = 1 416 träffar (Fullkorpus = 14 731 träffar)

Nuspråklig korpus för *kraftig* utgör därmed 9,6 % av Fullkorpus och består av följande material:

”kraftig” + substantiv = 839 träffar 12-04-10

”kraftigt” + substantiv = 264 träffar 12-04-10

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 281 069 token]

”kraftiga” + substantiv = 313 träffar 12-11-20

i Norstedtsromaner 1999 och Press 95 [10 218 534 token]

stark: Nuspråklig korpus = 3 463 träffar (Fullkorpus = 38 967 träffar)

Nuspråklig korpus för *stark* utgör därmed 8,9 % av Fullkorpus och består av följande material:

”stark” + substantiv = 1 956 träffar 12-05-07

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 281 069 token]

”starkt” + substantiv = 906 träffar 12-06-16

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [38 746 601 token]

”starka” + substantiv = 601 träffar 12-11-12

i Norstedtsromaner 1999 och Press 95 [10 218 534 token]

sträng: Nuspråklig korpus = 1 419 träffar (Fullkorpus = 2 205 träffar)

Nuspråklig korpus för *sträng* utgör därmed 64,4 % av Fullkorpus och består av följande material:

”sträng” + substantiv = 708 träffar 12-10-28

”strängt” + substantiv = 127 träffar 12-11-02

i Fullkorpus

”stränga” + substantiv = 584 träffar 12-11-02

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, GP 1994, Press 95–98, och GP 2011 [96 693 543 token]

svår: Nuspråklig korpus = 1 846 träffar (Fullkorpus = 21 425 träffar)

Nuspråklig korpus för *svår* utgör därmed 8,6 % av Fullkorpus och består av följande material:

”svår” + substantiv = 899 träffar 12-11-12

”svårt” + substantiv = 323 träffar 12-11-12

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 281 069 token]

”svåra” + substantiv = 624 träffar 12-11-12

i Norstedtsromaner 1999, SUC-romaner och Press 95 [14 872 335 token]

Nuspråkligt material för konstruktionstypen adverb + adjektiv

hårt: Nuspråklig korpus = 1 491 träffar (Fullkorpus = 6 808 träffar)

Nuspråklig korpus för *hårt* + adjektiv/particip utgör därmed 21,9 % av Fullkorpus och består av följande material:

”hårt” + adjektiv = 623

i Fullkorpus [294 316 508 token 13-02-19]

”*hårt*” + particip = 868 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 246 305 token 13-02-19]

kraftigt: Nuspråklig korpus = 1 104 träffar (Fullkorpus = 5 352 träffar)

Nuspråklig korpus för *kraftigt* + adjektiv/particip utgör därmed 20,6 % av Fullkorpus och består av följande material:

”*kraftigt*” + adjektiv = 501 träffar

i Fullkorpus [294 316 508 token 13-02-13]

”*kraftigt*” + particip = 603 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 246 305 token 13-02-13]

starkt: Nuspråklig korpus = 1 315 träffar (Fullkorpus = 6 796 träffar)

Nuspråklig korpus för *starkt* + adjektiv/particip utgör därmed 19,3 % av Fullkorpus och består av följande material:

”*starkt*” + adjektiv = 487 träffar

”*starkt*” + particip = 828 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95, Press 98, och GP 2008 [52 008 053 token 13-02-26]

strängt: Nuspråklig korpus = 801 träffar (Fullkorpus = 801 träffar)

Nuspråklig korpus för *strängt* + adjektiv/particip utgör därmed 100 % av Fullkorpus och består av följande material:

”*strängt*” + adjektiv = 233 träffar

”*strängt*” + particip = 545 träffar

i Fullkorpus [294 316 508 token 13-02-21]

svårt: Nuspråklig korpus = 1 128 träffar (Fullkorpus = 5 139 träffar)

Nuspråklig korpus för *svårt* + adjektiv/particip utgör därmed 21,9 % av Fullkorpus och består av följande material:

”*svårt*” + adjektiv = 413 träffar

”*svårt*” + particip = 715 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95–96, GP 2008 och GP 2011 [67 748 637 token 13-05-11]

Nuspråkligt material för konstruktionstypen verb + adverb

hårt: Nuspråklig korpus = 1 920 träffar (Fullkorpus = 17 496 träffar)

Nuspråklig korpus för *hårt* + verb utgör därmed 11 % av Fullkorpus och består av följande material:

verb + ”*hårt*” = 1 385 träffar

i Norstedtsromaner 1999, Press 95 och GP 2008 [27 145 000 token 13-02-13]

”*hårt*” + verb = 230 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95 och GP 2008 [41 246 305 token 13-05-30]

verb + substantiv + ”*hårt*” = 305 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, GP 1994, Press 95–98, GP 2011, GP Två dagar, 8 Sidor [98 402 798 token 13-05-30]

kraftigt: Nuspråklig korpus = 1 928 träffar (Fullkorpus = 12 593 träffar)

Nuspråklig korpus för *kraftigt* + verb utgör därmed 15,3 % av Fullkorpus och består av följande material:

verb + ”*kraftigt*” = 1 480 träffar

”*kraftigt*” + verb = 319 träffar

verb + substantiv + ”*kraftigt*” = 129 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner och Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95, Press 98, och GP 2008 [52 008 053 token 13-04-22]

starkt: Nuspråklig korpus = 1 914 träffar (Fullkorpus = 10 637 träffar)

Nuspråklig korpus för *starkt* + verb utgör därmed 18 % av Fullkorpus och består av följande material:

verb + ”*starkt*” = 1 541 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95, Press 98, och GP 2008 [52 008 053 token 13-02-26]

”*starkt*” + verb = 292 träffar

verb + substantiv + ”*starkt*” = 81 träffar

i Bonniersromaner II 1980–81, SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 1987, Press 95, Press 98, och GP 2008 [52 008 053 token 13-06-07]

strängt: Nuspråklig korpus = 450 träffar (Fullkorpus = 450 träffar)

Nuspråklig korpus för *strängt* + verb utgör därmed 100 % av Fullkorpus och består av följande material:

verb + ”*strängt*” = 371 träffar

”*strängt*” + verb = 50 träffar

verb + substantiv + ”*strängt*” = 29 träffar

i Fullkorpus [294 316 508 token 13-02-21 o. 13-04-20]

svårt: Nuspråklig korpus = 3 338 träffar (Fullkorpus = 52 621 träffar)

Nuspråklig korpus för *svårt* + verb utgör därmed 6,3 % av Fullkorpus och består av följande material:

verb + ”*svårt*” = 2 965 träffar

i SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 87 och Press 95 [20 013 545 token 13-02-26]

”*svårt*” + verb = 258 träffar

verb + substantiv + ”*svårt*” = 115 träffar

i SUC-romaner, Norstedtsromaner 1999, DN 87 och Press 95–98 och GP 2011 [71 007 604 token 13-06-05]

Äldre textmaterial för konstruktionstypen adjektiv + substantiv

hård: 588 språkprov

Det finns 1 460 excerpter på adjektivet *hård* i SAOBs. Adjektivet står som attribut till ett substantiv i 451 fall. För tidsperioden 1900–1958 tillkommer 137 språkprov (på *hård/hårt/hårda* + substantiv) från ORDAT. Jag har alltså tagit hänsyn till 588 språkprov där adjektivet står som attribut till substantivet.

kraftig: 361 språkprov

Det finns 292 excerpter på adjektivet *kraftig* i SAOBs. Adjektivet står som attribut till ett substantiv i 149 fall. För tidsperioden 1900–1958 tillkommer 212 språkprov (på *kraftig/kraftigt/kraftiga* + substantiv) från ORDAT. Jag har alltså tagit hänsyn till 361 språkprov där adjektivet står som attribut till substantivet.

stark: ca 1 700 språkprov

Det finns 3 360 excerpter på adjektivet *stark* i SAOBs. Adjektivet står som attribut till ett substantiv i ca 1 400 fall. För tidsperioden 1900–1958 tillkommer 479 språkprov (på *stark/starkt/starka* + substantiv) från ORDAT. Jag har alltså tagit hänsyn till ca 1 700 språkprov där adjektivet står som attribut till substantivet.

sträng: ca 750 språkprov

Det finns 1 246 excerpter på ordet *sträng* i SAOBs. Adjektivet står som attribut till ett substantiv i ca 700 fall. För tidsperioden 1900–1958 tillkommer 53 språkprov (på *sträng/strängt/stränga* + substantiv) från ORDAT. Jag har alltså tagit hänsyn till ca 750 språkprov där adjektivet står som attribut till substantivet.

svår: ca 1 250 språkprov

För adjektivet *svår* finns 2 136 excerpter i SAOBs. Adjektivet fungerar som attribut till ett substantiv i ca 1 000 fall. För tidsperioden 1900–1958 tillkommer 246 språkprov (på *svår/svårt/svåra* + substantiv) från ORDAT. Jag har alltså tagit hänsyn till ca 1 250 språkprov där adjektivet står som attribut till substantivet.

Bilaga 3. Förteckning över kollokationsbaser i kapitel 8

A. Egenskaper/Inre tillstånd

1. EMOTION

substantiv: avsky, bekymmer, besvikelse, blygsel, bävan, chock, entusiasm, farhåga, fruktan, förbittring, förhoppning, förvirring, hat, hopp, indignation, känsla, kärlek, lidande, lust, lycka, längtan, lättnad, nervositet, olust, oro, osäkerhet, panik, ruelse, skam, skräck, skuld, spänning, triumf, vrede, ånger, ångest

adjektiv: arg, berörd, chockad, fästad, förälskad, glad, gripen, irriterad, känsloladdad, känslösam, ledsen, lycklig, missnöjd, omtumlad, oroad, oroande, passionerad, rörande, rörd, skakad, skrämnd, stämmningsladdad, upphetsad, upprörd, ångestladdad

verb: attraherar, berör, chockas, förargar, inspireras, lever sig (in i), lider, längtar, oroar, oroas, skräms, skäms, våndas, ömmar, önskar

2. KOGNITION

substantiv: beslut, dubier, eftertanke, funderare, förmodan, förstånd, förvirring, grubbel, huvudbry, insikt, kunskap, logik, medvetande, minne, minnesförlust, misstanke, ovisshet, tro, tvivel, villfarelse, övertygelse

adjektiv: betrodd, förknippad, förvirrad, logisk, medveten, troende, tvivlande

verb: befarar, funderar, förknippar, förknippas, misstänker, tror, tvivlar, överväger

3. (FYSIOLOGISKT) TILLSTÅND

substantiv: abstinens, andning, andnöd, anspänning, baksmälla, berusning, blekhet, darning, erektion, fetma, förnimmelse, hjärtklappning, hunger, hälsa, klåda, känning, lidande, menstruation, obalans, pina, rodnad, rus, solbränna, svett, svettning, svält, syrebrist, sömn, träningsvärk, trötthet, utmattning, övervikt

adjektiv: ansträngd, automatiserad, avskild, avslappnad, bakfull, belastad, belånad, berusad, bevakad, beväpnad, bidragande, bruten, censurerad, diskriminerad, drabbad, frestad, förbättrad, förorenad, försenad, gallrad, hemlig, konfidentiell, kryddad, kvoterad, misskött, nedfrusen, nedklottrad, nersliten, olycksdrabbad, portförbjuden,

preparerad, problematisk, präglad, påverkad, rökfylld, sliten, späckad, stressad, subventionerad, tabubelagd, trafikerad, undernärdd, upptagen, utmattad, utsatt, utsliten, överdriven, övervakad, överviktig

verb: flämtar, lever, nyser, reagerar, rodnar, svettas, upplever, ömmar

TILLÄGG: fryser, gråter, kliar, ryser, svider

Delfältet Sjukdom/Skador

substantiv: astma, benbrott, blödning, cancer, depression, diarré, eksem, feber, förkylning, hjärnblödning, hjärnskakning, hjärtinfarkt, hosta, huvudvärk, illamående, infektion, inflammation, influensa, kramp, kärkramp, lunginflammation, magsår, migrän, sjukdom, skada, smärta, snuva, stress, stukning, tandlossning, tandvärk, värk, ångest

adjektiv: allergisk, blödande, dement, deprimerad, funktionshindrad, förkyld, förlamad, haltande, handikappad, illamående, infekterad, inflammerad, invaliderad, magsjuk, medtagen, närsynt, psykotisk, rörelsehindrad, sargad, senil, sjuk, skadad, skadedrabbad, stressad, stukad, svullen, sårad, undernärdd, utslagen

verb: blöder, chockas, haltar, plågas, sargas, skadas, såras, värker

B. Verksamheter/Yttre företeelser

4. EGENSKAP/ATTITYD

substantiv: accent, aggressivitet, allvar, aptit, artighet, avstånd, avståndstagande, behärskning, brytning, dialekt, efterfrågan, eftertryck, engagemang, fantasi, flit, fromhet, förmåga, förstånd, försummelse, hemlighetsfullhet, inbillning, intensitet, intresse, iver, komplex, koncentration, kyskhet, känslighet, livlighet, luktsinne, maktlystnad, misstanke, mod, oartighet, omsorg, optimism, plikt känsla, respekt, rättfärdighet, sekretess, själviskhet, självkritik, solidaritet, sparsamhet, stridslystnad, syn, sårbarhet, talang, tillförsikt, tillgivenhet, tuggmotstånd, tystlåtenhet, undervärdering, uppmärksamhet, vidskepelse, vilja, återhållsamhet, önskan, övertygelse

adjektiv: andlig, antiinflammatorisk, arbetsam, avvikande, basisk, begåvad, blänkande, disciplinerad, drivande, dyr, dålig, elak, emotionell, engagerad, entusiastisk, erfaren, främlingsfientlig, gul, inriktad, inrutad, intresserad, konservativ, konstruktiv, kriminell, kritisk, markerad, missvisande, negativ, olaglig, patriarkal, personlig, positiv, progressiv, religiös, rymningsbenägen, skrockfull, sned, specialiserad, stammande, stilerad, utskjutande, vanebildande, vetenskaplig, ålderdomlig, ärlig

verb: avgränsar sig, avviker, betvivlar, fördömer, förkastar, gillar, håller sig till, kontrasterar, ledas, litar, ogillar, prioriterar, sympatiserar, underskattar, undervärderar, varierar, överskattar

5. MÅLINRIKTAD HANDLING

substantiv: användning, arbete, bantning, beskärning, bevakning, botgöring, brott, devalvering, diet, fasta, förbrytelse, förfalskning, försäljning, gallring, granskning, ingrepp, insats, jobb, klättring, kriminalitet, marknadsföring, missgärning, motion, prestation, ransonering, rationalisering, reparation, satsning, skadegörelse, slit, strävan, synd, träning, upprustning, uppsikt, utbyggnad, vedermöda, vila, vispning, åtgärd, övervakning

adjektiv: arbetande, jobbande, kämpande, marscherande, producerande, satsande, slitande, supande, sysselsatt, tränande, turnerande

verb: agerar, arbetar, avverkar, bantar, bevakar, efterlever, exploaterar, följer, hushållar, investerar, jobbar, kämpar, möblerar om, nyanställer, omarbetar, pluggar, prutar, rationaliserar, renoverar, satsar, sparar, spurtar, studerar, super, syndar, tillämpar, tränar, upprustar, värnar, övervakar

6. HÄNDELSE

substantiv: bakslag, brand, explosion, framgång, förbättring, förfall, försening, försämring, förändring, genombrott, haveri, jordbävning, krasch, krock, misslyckande, misstag, missväxt, motgång, nöting, olycka, olyckshändelse, rökutveckling, sensation, slitage, stöt, under, upplevelse, utbrott, uttorkning, utveckling, översvämning

adjektiv: brinnande

verb: brinner, bränns, djupnar, drabbas, eldhärjas, exploateras, frestar, förbättras, försenas, förstärkas, försvagas, försvåras, försämras, förvärras, förändras, gynnas, influeras, missgynnas, ryker, skiftar, skymmer, sliter, tärs, underminerar, utvecklas, varierar, ändras, överraskar

Delfältet Ökning/Minskning

substantiv: avmattning, decimering, expansion, forcering, förminskning, förstoring, försvagning, höjning, inbromsning, inskränkning, kursfall, lyft, lönenedsättning,

lönesänkning, minskning, neddragning, nedgång, nedskärning, prisfall, reduktion, reducering, stegring, sänkning, tillbakagång, tillväxt, uppgång, uppryckning, uppsving, utvidgning, utökning, växande, återväxt, ökning

adjektiv: bantad, beskuren, dalande, decimerad, förhöjd, förkortad, förstorad, höjd, komprimerad, krympande, reducerad, sjunkande, stigande, sänkt, utbyggd, vikande, växande, ökad, ökande

verb: accelererar, avtar, bantas, breddas, byggs ut, decimeras, devalveras, dras ner, dras upp, drivs upp, dämpas, expanderar, förkortas, försvagas, höjs, krymper, minskar, rasar, reduceras, sjunker, stiger, sänks, tappar, utvidgas, utökas, vidgas, växer, ökar

Delfältet Rörelse

substantiv: antågande, böljegång, darrning, dyning, framfart, frammarsch, förflyttning, förskjutning, gir, gungning, gång, rörelse, sjö, sjögång, skakning, skjuts, steg, stråle, ström, svang, svängning, tillströmning, trafik, utflöde

adjektiv: dalande, fluktuerande, krängande, roterande, strömmande, uppåtgående, vibrerande

TILLÄGG: flytande, gungande, snurrande, svängande, vinglande, åkande

verb: bromsas, drar ifrån, faller, forcerar, går bakåt, går framåt, går isär, kränger, närmar sig, pulserar, rubbas, släpar efter, strömmar, svänger

TILLÄGG: cirkulerar, darrar, flödar, forsar, gungar, rinner, vibrerar, yr

7. SOCIAL KONTAKT

substantiv: allians, anknytning, band, enighet, ensamhet, fred, förankring, förbindelse, förbund, förening, förhållande, gemenskap, isolering, kamratskap, karantän, koppling, närmande, popularitet, relation, samarbete, samhörighet, sammanhållning, segregering, separation, släktskap, splittring, symbios, systemskap, uppbackning, vänskap

adjektiv: avskuren, delad, förankrad, förbunden, förenad, förenande, isolerad, knuten, kopplad, polariserad, rotad, sammanflätad, sammanhållen, sammansvetsad, segregerad, splittrad, uppvaktad, utestängande

verb: avlastar, imponerar, knyts till, kopplas till

TILLÄGG: fraterniserar, hör ihop, samarbetar, samverkar, sällskapar, umgås

Delfältet (Verbal) Kommunikation

substantiv: anklagelse, applåd, argument, argumentation, beskyllning, bifall, budskap, debatt, diskussion, ed, förebråelse, förhandling, förmaning, försäkran, gensvar, inflytande, invändning, klagomål, klander, kommentar, kommunikationsproblem, kritik, löfte, protest, påminnelse, reaktion, rekommendation, rykte, skratt, stöd, stönande, suck, tillrättavisning, tillsägelse, underdrift, uppmaning, varning, överdrift

adjektiv: besvarad, buande, debatterad, enig, instämmande, kritiserad, omdiskuterad, omstridd, polemisk, protesterande, provocerad, påmind, tillhållen, tillrättavisande, tillsagd

verb: agiterar, anklagar, ansätts, argumenterar, avråder, befaller, beordrar, dementerar, festar, förmanar, förnekar, förordar, förskönar, häcklar, häcklas, ifrågasätter, jämkar, kritiserar, lanseras, lobbar, markerar, marknadsför, motsätter sig, pläderar, poängterar, protesterar, påminner, påtalar, reagerar, rekommenderas, sorlar, stödjer, stör, talar för, talar mot, understryker, understödjer, uppmanar, uppmuntrar, varnar, vädjar, ylar, överdriver, övertygar

Delfältet Konflikt/Konkurrens

substantiv: angrepp, attack, beskjutning, bombardemang, duell, förlust, förräderi, hot, kamp, knuff, konflikt, konfrontation, konkurrens, krig, kränkning, match, misshandel, mobbning, motstånd, motsättningar, nederlag, opposition, skotts salva, slag, spark, strid, tortyr, tävling, uppgörelse, våld, örfil

adjektiv: angripen, ansatt, beväpnad, hemsökt, hotad, invaderad, knivskuren, knuffad, konkurrensutsatt, konkurrerande, krigshärjad, misshandlad, mobbad, motarbetad, påpucklad, slagen, sparkad, stridande, stångad, tillbakapressad, tillbakaträngd, torterad, utmanad, vandaliserad

verb: angriper, angrips, attackerar, bekämpar, bekämpas, förlorar, försvarar, hotar, ingriper mot, knuffar, konkurrerar, krockar, kämpar emot, misshandlas, motsätter sig, slåss, sparkar, strider, utmanar, vandaliseras, vedergäller

Delfältet Tvång/Beroende

substantiv: ansvar, befallning, begränsning, behov, bekymmer, belastning, beroende, beskattning, bestraffning, besvär, brist, börda, böter, disciplin, dominans, fordran, förbud, föreskrift, förtryck, hierarki, hållhake, inskränkningar, kontroll, krav, näpst, nöd, order, plikt, press, påbud, påfrestning, påföljd, påtryckningar, påverkan, regler,

reglering, restriktioner, sekretess, skatt, skuld, skyldighet, straff, styrning, tryck, tvång, tystnadsplikt, villkor

adjektiv: ansträngd, arbetsbelastad, avhängig, begränsad, beroende, beskattad, bestraffad, bunden, formaliserad, förbjuden, förpliktande, hierarkisk, klämd, kontrollerad, pressad, påfrestad, ransonerad, reglerad, skuldsatt, skuldtyngd, straffad, styrd, trängd, tuktad, överbelastad

verb: begränsas, behöver, belastas, beskattas, bestraffas, dominerar, förbjuds, hämmas, influeras, inskränker, inskränks, kontrolleras, pressas, påskyndas, påverkar, reglerar, straffas, straffbeläggs, styrs, villkoras

8. OMGIVNING/MILJÖ

substantiv: anledning, avbrott, bevis, effekt, fara, fart, frestelse, försprång, förtjänst, förtäring, halka, hetta, indikation, inslag, kontrast, kostnad, kris, kyla, köld, lutning, läxa, motsats, mängd, mönster, mörker, omkostnad, ordning, orsak, portion, problem, prövning, sanning, skillnad, skäl, struktur, takt, tendens, tradition, tyngd, underskott, utgift, utmaning, verkan, vikt

Delfältet Ljud/Ljus

substantiv: alarmsignal, belysning, buller, duns, dån, klang, knak, ljud, ljudsignal, ljus, ljusblimt, ljusglimt, sken, skrapljud, slammer, smäll, solljus, solsken, ton, tutande, varningssignal

adjektiv: belyst, bländande, lysande, rasslande, strålande, upplyst

TILLÄGG: brusande, bullrande, dånande, klingande, ljudande, ljudligt, mullrande, mörk, skinande, smällande, tonande

verb: brusar, ekar, genljuder, glöder, klingar, ljuder, lyser, smäller

TILLÄGG: bullrar, dånar, ljusnar, mullrar, mörknar, rasslar, skiner, slamrar, strålar

Delfältet Lukt/Smak

substantiv: arom, doft, lukt, os, smak

TILLÄGG: bismak, eftersmak, odör, smakförmimelse, stank, vällukt

adjektiv: doftande, luktande, sötsur

TILLÄGG: besk, bitter, mild, salt, smakande, stinkande, välsmakande

verb: doftar, luktar, smakar

TILLÄGG: osar, stinker

Delfältet Väder

substantiv: blåst, bris, cyklon, dimma, frost, hagel, kuling, köldinbrott, lågtryck, medvind, motvind, nederbörd, nordan, oväder, regn, regnskur, skur, skyfall, snödrev, snöfall, snöstorm, snöväder, snöyra, sommarhetta, storm, temperaturfall, torka, töväder, vind, vindpust, vindstöt, västan, åska, åskknall, åskväder, ösregn

adjektiv: stormdrabbad

TILLÄGG: blåsig, dimmig, disig, regnigt, snöigt, soligt, stormigt

verb: blåser, piskar, regnar, snöar, viner

TILLÄGG: mojnar, öser ner